

АПУЛЕЙ

ЗЛАТНОТО
МАГАРЕ

АПУЛЕЙ ЗЛАТНОТО МАГАРЕ

Превод: Георги Батаклиев, Петър Радев

chitanka.info

БОГДАН БОГДАНОВ

ПРЕВРЪЩЕНИЯТА НА ЛУЦИЙ И РОМАНЪТ

В жанра на т.нар. сатирично-битов роман римската литература ни е завещала две големи произведения — „Сатирикон“ на Петроний и „Златното магаре“ на Апулей. Те принадлежат на два последователни века — първи и втори от н.е. Ако оставим настрана наложената от жанра прилика в свързването на разни повествования, обединени от сюжетна канава — пародийните приключения на гонен от божество герой, във всичко друго двата романа дълбоко се отличават. Дори и по съдба — „Сатирикон“ е достигнал до нас в малък откъс, „Златното магаре“ се е опазил почти без пропуски. „Сатирикон“ е изцяло сатирично-пародийна книга, чийто на моменти сериозен поглед към социалния свят на човека придобива силата на социален анализ. Не познаваме нищо друго от този род в античната литература. В „Златното магаре“ също се гледа към социалната съдба на човека, но много по-откъслечно. В романа на Апулей социалната проблематика е всъщност отстранена.

За да има роман, нужно е да се изпитва удоволствие от разказване, от трупане на повествования, които запълват празно време. И Петроний, и Апулей са неуморими разказвачи. Различно е обаче отношението на двамата романисти към езика. У Петроний то е съобразено с материята на разказа, мени се. В „Сатирикон“ се откриват чисти образци на простонароден латински език, пародии на висок стил и на висока поезия, които издават тънко познаване на йерархията на римската реч. Апулей е разказал историята на магарето Луций на изкуствен език, смесица от архаична и простонародна лексика. От наша гледна точка този риторичен и поетично-образен език е неподходящ за ниската фабула на романа. В това отношение обаче Апулей е по-верен на античната художествена традиция от Петроний.

Разлики откриваме и в техните биографии. Впрочем Петроний е останал без биография, почти анонимно лице е. От „Сатирикон“ се разбира, че не е обичал риториката и надутата поезия, както и всяка показност. Апулей, напротив — като истински софист говори за себе си, хвали се, работи за своята слава, умее да ласкае силните на деня. Изобщо той се е погрижил за биографията си.

Роден е непосредствено след 120 г. в Мадаура (днес Алжир), в римската провинция Африка. Баща му е висш чиновник. Получава риторическо образование в родния си град и в Картаген, по-късно учи в Атина. Увлича го Платоновата философия. Оцветена мистично в тази епоха, тя събужда у Апулей интереса към магии и мистерии. Пътува в Мала Азия, известно време прекарва в Рим. Завръща се в Африка завършен софист. Тази роля на пътуващ интелектуалец-оратор, който съветва, внушава, посредничи и същевременно търси мястото си в широкия римски свят, се играе от редица изтъкнати личности на първите два века от н.е. — от Дион Хризостом, от съвременника на Апулей — Лукиан.

На път за Александрия Апулей се разболява и спира в град Еа (Триполис). Негов състудент от Атина го поканва в дома на своята майка вдовица, като го подтиква към брак с нея. Бракът се осъществява. В Еа Апулей живее 14 години. Става интрига, свързана с наследството на Апулеевата съпруга. Наследниците го обвиняват, че е употребил магия, за да я накара да се омъжи за него. Магията се наказвала сурово в епохата на Антония Пий и Марк Аврелий. В 158 г. на процеса в съседната на Еа Сабрата Апулей е оправдан поради липса на доказателства. Запазена е защитната му реч (т.нар. „Апология“), написана в Цицеронов стил, нашият извор за биографията на писателя. В „Апология“ е отпечатано самочувствието му, широката култура, засиленият интерес към мистичното, както и към магическите практики, срещу които се защитава. След Еа го откриваме в Картаген като жрец на Ескулап, а по-късно като върховен жрец на провинция Африка. Апулей е изтъкнато лице, патриарх на африканската римска литература, наричат го философ, почитат го със статуи. Починал е вероятно в последните години на втори век.

Бил е автор на много съчинения на латински и на гръцки — двуезичието е естествено не само за културната сфера на онова време. Знаем заглавия на негови естественонаучни творби, на трактат по

аритметика, по музика, на един друг роман „Хермагорас“. Притежаваме откъси от стихове. Опазени са само латински съчинения на Апулей — три философски творби: „За божеството на Сократ“, „За Платон и неговата философия“, „За вселената“ (волен превод на едноименния трактат на Аристотел) и две ораторски произведения: споменатата „Апология, или защита на самия себе си от обвинението в магия“ и т.нар. „Флорида“, извадки от публични речи на Апулей, разнообразни по стил, събрани от някого за целите на риторическото образование.

Дали по физиономията, отпечатана в тези творби, можем да наречем писателя действащ в ширина, разнообразен, но повърхностен? „Магарето“ би ни помогнало, защото и то е развито в ширина. Апулей е верен на настоящето на своя век, ограничено между полюсите на риторския формализъм и страстта към всичко ирационално. Едно време, което иска да се познае, но като крайна формула постига нещо друго. В „Златното магаре“ романистът и философът съжителствуват не просто така, а за да се допълват в цялостност, която може да бъде цяла само ако приема разни лица.

Днес само „Златното магаре“ пази истински славата на Апулей. Що се отнася до романната форма и сюжета за превърналия се в магаре човек, книгата не е оригинална творба. Възникнала е като волен превод на началото на обемисто повествование, наречено „Метаморфози“ и приписвано на някой си Лукий от Патра. Всъщност и Апулеевият роман се нарича „Метаморфози“. „Златно магаре“ го нарича Августин. В гръцкия оригинал ставало дума за много подобни метаморфози като тази на Луций, но изглежда, Луциевата се откроявала, защото и един друг автор преработва същия разказ — на гръцки, в кратка; достигнала до нас повест „Лукий или магарето“, принадлежаща или приписана, на Лукиан. От Апулеевата трактовка я отделя особено това, че след превръщането си наново в човек гръцкият Луций съжалява за времето, когато е бил магаре.

С волно превеждане на оригинала и монтиране на допълнителен материал Апулей създава романна творба, в която битово-сатиричното и сериозното мистериално-философско начало биват свързани в противоречиво, но изразително единство. Всъщност това е въпросът — дали на романа принадлежи само битово-сатиричният елемент, а мистериално-философският унищожава романния свят или, напротив,

го разширява. Преди това трябва да се отговори на друг въпрос — какво собствено представлява самото романно начало.

Да се опрем на повърхностна, но безспорна характеристика. Романът развлича, доставя удоволствие на един читател, който търси разнообразие. Романът е наниз от всякакви истории — сериозни, трагични, патетични, фантастични, сатирични, пародийни, весели, еротични. Не бихме изчерпили лесно с изброяване характера и вида на повествованията, вграждани в подобна книга. Както и в „Златното магаре“ — откриваме фолклорни новели за хитреци и жени-прелюбодейки, преразкази на трагедийни фабули, фантастични приказки, риторически описания (т.нар, екфрази), любовно-авантюрни сюжети, резюмета на съществуващи романи, разкази за небивалици. В уводните думи към „Златното магаре“ Апулей обещава на своя читател, че ще го забавлява. Такъв е законът на жанра — да развлича с разкази. Разбира се, самият жанр не се нарича роман. Името му е друго — „милетски стил“. Апулей отнася своята книга към жанра на т.нар. „Милетски разкази“, недостигнал до нас сборник от весели непристойни истории, гръцки оригинал, който се радвал на голям успех и в латинския си превод през първи век пр.н.е. Не знаем с какво печелела широкия читател тази книга. Вероятно с пъстротата, с разнообразието, със свободата на словото си. Изглежда, и „Милетски разкази“ като „Сатирикон“ били повествователна смесица. Така че в този си вид романът е определен от факта, че развлича с повествователното си разнообразие. Повествователната пъстрота води до смяна на настроението. Веселието и комиката отстъпват на потиснатост и трагика, редуват се страх и възторг, радост и скръб. Нуждата да се разнообразява читателят и разнообразието на разказните средства налагат на романа особено виждане на света, улавянето му като многообразие и динамика.

В границите на романа светът преди всичко се възприема в двата крайни полюса на високото и ниското. Чрез посредничеството на разни фолклорни разкази романът заема този начин на световъзприемане от народната карнавална култура. В условия романен свят човешката действителност се открива преди всичко като сфера на ниското, на ликуващата материална низина, в чиито хаос и динамика бива изпитано всичко сериозно и високо. Карнавален е началният смисъл на Луциевата метаморфоза в магаре, този древен символ на сексуалност и

лакомия, на празнична телесност. Наказание за греха на прекаленото любопитство според замисъла на Апулей, метаморфозата в магаре трябва да се разбира контекстуално и като нещо положително, като средство за обнова. Превръщането е един вид преобличане, в което се срещат и изпитват разни същности. Както и тоягите, налагани на нещастното животно, заплахата, че ще го изтърбушат и скопят, означават не просто мъка и предизвикват съчувствие, те са карнавална буфонада, която завършва с пълно тържество на телесността — магарето се освобождава от мъчителите си, като ги залива с нечистотии.

В основата на „Златното магаре“ действа разпуснатостта и комиката на народния празник. Не можем да кажем, че Апулей върви в неговите стъпки, но той го използва, предава го съвестно като онзи епизод с фиктивния процес за убийство, в чийто край се оказва, че Луций е промушил мехове с вино. Весело събиране на кръвта с виното, на смъртта с празничното изстъпление, абсолютна комика, на която Апулей е научен от своите народни източници.

От този карнавален реализъм, от неговата динамика и вкус към материалното в „Златното магаре“ неусетно се преминава към друг статичен реализъм. Пред очите на Луций се открива многообразието на човешкия битов свят, на частното човешко битие. Превръщането в магаре е добра sluка, за да се видят закритите страни на ниската действителност. Добре, че спасителните рози за обратното превръщане постоянно се изплъзват. Благодарение на това магарето успява да види и изпита повече реални неща. То среща отрудени, измъчени, жестоки хора, преживява напълно реални ситуации без препятствието на високата трагическа или ниската карнавална условност. В един такъв момент мъртвешката бледност на мелничните роби се откроява като нещо пределно действително.

Но въпреки петната сатира и искреното съчувствие към онеправданите светът на социалната низина не е представен цялостно в „Златното магаре“. Представено е пластично отделното, многообразието, но не и неговата социална проблематика. В това отношение виждането в „Сатирикон“ е по-задълбочено. Апулеевият социален свят е отвъдност, преизподня, в която се попада и от която има изход. Истинският свят е другаде. Само благодарение на романното превръщане на наблюдателя в магаре става възможно да се

види този свят. За очите на човека той е закрит, а това означава, че той все пак не съществува. Ето какво ни е казано в крайна сметка с условността на Луциевата метаморфоза.

Досещаме се защо само като преизподня, из която броди наказаната душа в образа на магаре, може да бъде представен реалният човешки свят. Защото за тази литература не е постижимо да открие реални събития, които да го организират и да му придадат единство. Събитията в „Златното магаре“ остават външни за иначе реално видените страни на частното човешко съществуване. Те са чудо. За да се случи нещо, има нужда от външна намеса, от магия. Разбираме вкуса на Апулей и на неговото време към всичко свръхестествено. Това е един вид идеалистически начин за набавяне на достатъчно изразително събитие, което не може да се произведе в реалната среда. Многобройните магьосничества в „Златното магаре“ са образ на ставането, те са, така да се каже, социалният процес в парадоксална форма. Светът в тази книга е странно разцепен: на една страна остават неутрално видените страни на реалната действителност, на друга — образът на нейното движение като сфера на чудното и свръхестественото. Чудото е Апулеевата концепция за действителност.

Така трябва да обясним и най-оригиналната промяна, която внася Апулей в гръцките „Метаморфози“ на Лукий от Патра — края на романа. Превърнал се отново в човек, в последната единадесета книга Луций поема пътя към съвършенството на духа и открива щастието в мистическата аскеза в служба на богиня Изида. Той оставя преизподнята на реалния човешки свят и възлиза в реалността на чистата ценност. Историческата основа за това решение е искрената нужда, която изпитва Апулеевото време от еднозначно преодоляване на проблемите на човешкия свят. Но колко парадоксално за нас и колко закономерно за античното реагиране — тази нужда води до своеобразно отричане на действителния свят. Ако вярно сме определили романността като постигане на реалното многообразие, предложеното решение във финала на „Златното магаре“ е отрицание на романа.

Вярно е, че ученото слово на последната книга не привлича и че също като „Адът“ в „Божествена комедия“ на Данте етапът на магарето има повече действена сила. Но дали е редно да противопоставяме книгите за магарето на поемата за мистическото издигане на Луций?

Правим го, защото ни е чуждо особеното разбиране за човешко същество, което организира цялостната фабула на „Златното магаре“. Луций е конкретен човек с конкретен поглед, насочен към един конкретен свят. Но той е и човек изобщо. Ако, от една страна, вижда това, което заслужава да се види, от друга страна, е романно оформен, за да му случи онова, което би трябвало да се случи на всеки. Случва му се основното достойно за случване според мерките на античното мислене — той научава една свръхистина. Единствен герой на романа, единствена гледна точка и носител на основния критерий, Луций е човекът изобщо, чийто път е възход от обикновено любопитство към знание и съвършенство. Като магаре той влиза в конкретни конфликти, като знак за човек изобщо е противопоставен направо на Фортуна. Високото събитие, което преживява при смъкването на магарешката кожа, всъщност го отървава от конкретността. Античната литература, та дори и недотам античният жанр „роман“ не могат да разказват просто така, в края на краищата те означават.

Дали конкретният Луций и човекът изобщо, за който Луций е знак, са разединени или механично съединени в „Златното магаре“? Те са достатъчно убедително свързани. Външният път на магарето, което само вижда, и вътрешният път на човека към съвършенство попадат в зависимост. Апулей едва ли е имал подобен замисъл, но излиза, че приключенията на магарето имат принос за усъвършенствването на човека. Под прикритието на магарешката кожа той сякаш набира опит. Нравственият опит на адепта на Изида като че ли е невъзможен без страданията в преизподнята на човешкия свят. Всичко отделно и откъснато, видно в реалния път, бива покрито от идеята за нравствения опит. Само че това е опит не на един конкретен човек, който би противостоял на други опити — до реалистическия роман на 19-и век има много време. Това е примерен опит на човека изобщо.

Никоя голяма книга не е докрай вярна на своята концепция. Както и „Златното магаре“ не би била толкова жизнерадостна творба, ако се покриваше идеално със замисъла, който я организира. Преградите по пътя към духовното щастие на Луций не се множат, за да натрупа той повече опит. Те изникват, за да се изпита удоволствие от преодоляването им. По същия начин разказът се раздипля, за да запълва време. Произведението се гради в отношения, които работят не само за определена концепция. Разпрострялата се върху повече от

две книги приказка за Амур и Психея дублира темата за наказаното любопитство, но тя е и нещо друго, контрастна партия, която разнообразява читателя по същия начин, както утешава откраднатото момиче, на което бива разказана.

Апулей вплита майсторски отделните повествователни единици, разполага ги във формални композиционни единства — три истории за разбойници, три новели за неверни жени, три случая на чудовищни престъпления. Историята за отвлеченото момиче и находчивия годеник е малък авантюрно-любовен роман, проба за друга проза, поглъщана от набъбващите от чужда сила „Метаморфози“. Една история се оглежда в друга, създават се нови вътрешни връзки. Психея, която търси Амур, има упоритостта на Хем, но на него не му помагат боговете, както на нея. Затова пък той не е виновен за загубата на любимата и е находчив в каламбурно-комичен тон, докато Психея е трагически целенасочена. Между двете различно разработени подобни фабули действа сложно отношение на контраст и аналогия. Романният свят се гради с различаване и допълване, с отричане и ново утвърждаване като странна многопосочна среда, в която се пораядат все нови и нови решения.

Следим разказа на Апулей в книга девета, вплетените една в друга три новели за неверни жени. Първата, разказана от сводница, представя умен любовник и измамен съпруг. Втората новела е това, което магарето вижда в дома на мелничаря — невръстният любовник е скрит под коритото, а завърналият се ненадейно мелничар разказва третата новела, това, което се е случило в дома на негов приятел: там любовникът, изпатил си от хитростта на жената, се разкрива сам. Следва развързката — магарето, което мрази мелничарката, става причина да бъде открит любовникът. Комплексът завършва със смешното наказване на прелюбодееца: мелничарят се отнася към него като към жена. Налице е както карнавално разменяне на роли, така и еднозначна отсъда — мелничарят пропъжда невярната жена. Все едно, че е казано: прелюбодееянето е нещо лошо и трябва да се наказва. В „музикалната“ композиция на епизода обаче действа много по-сложно утвърждение. Уловен е къс от трудното за назоваване и аналитично осмисляне жизнено многообразие, реалната човешка среда е представена като възел от възможности. Благодарение на композицията историята за невярната жена се оказва по-добре

адаптирана към човешката реалност. Композицията е акт на окръгляне на смисъла в система от варианти — един с положителен за прелюбодейците изход срещу други два допълващи се с отрицателен изход. Жизненият смисъл не може да се назовава, неефикасно е представянето му в подобна контрапунктова аранжировка, която го внушава. Сред останалите реалистически постижения в „Златното магаре“ това изпъква може би най-високо.

Ако търсим романа отвъд романното превръщане на героя в магаре и антироманното възстановяване, но по същество губене на човешкия лик, осъществено във финала, редно е да го потърсим в живата повествователна стихия на книгата, не просто погълнала разни разказни форми, за да имитира реалното жизнено многообразие, а експериментираща с тях, поставящи ги в особено значещи отношения. Романът има нужда от свой език, за да бъде роман. За изграждането на този език „Златното магаре“ на Апулей има принос, несравнимо по-висок от който и да е друг античен роман, включително и от „Сатирикон“ на Петроний.

Богдан Богданов

ПЪРВА КНИГА

1. А сега аз ще ти сплета в милетски стил^[1] низ от всякакви историйки и ще погаля благосклонния ти слух с приятно бърбене, стига само да благоволиш да надникнеш в египетския папирус, изписан с острие от нилска тръстика^[2]. Ти ще се удивляваш на образите и ориста на хора, които се преобразяват в други същества и по същия начин отново получават предишния си вид. Започвам. Кой ли пък съм аз?^[3] Чуй накратко.

Атическият Химет^[4], ефирският Истъм^[5] и спартанският Тенар^[6], щастливи места, възхвалени навеки в още по-щастливи книги, са откърмили в древността моя род. Там още с първите занимания на моето детство овладях атическият език^[7]. По-късно в столицата на Лациум^[8] като новак в науките с непосилен труд усвоих и изучих родния език на квиритите^[9] без помощта на учител.

Ето защо моля предварително за снизхождение, ако в неопитността си в този чужд за мен език употребя понякога неподходящ израз^[10]. Но, разбира се, и самото преминаване от единия на другия език отговаря на този стил на неочаквани обрати^[11], към който пристъпвам сега. Започвам гръцки разказ. Читателю, внимавай: ще останеш доволен.

2. В Тесалия^[12] — оттам именно води произхода си майчиният ми род, който се гордее с потеклото си от прочутия Плутарх^[13] и внука му, философа Секст^[14], — та именно в тази Тесалия отивах по работа. Пребродих планински стръмнини и прелестни долини, росни морави и плодородни поля, възседнал снежнобял местен кон. Когато усетих, че той вече се заморява, за да се раздвижи и аз, претръпнал от дългото седене, скочих на крака, изтрих потта на коня с шума, разтърках му грижливо челото, помилвах го по ушите, свалих му юздата и го поведох полека, с бавна стъпка, докато отстрани умората, като облекчи

стомаха си по обикновения и естествен начин. И докато той, навел глава, вървешком уталожва глада си с трева по края на ливадата, аз застигам двама пътника, които вървяха малко по-напред. И докато давам ухо да разбере за какво приказват, единият от тях избухва в смях:

— Остави — казва — тези приказки, те са толкова глупави и са такива дебели лъжи!

Като чувам това, жаден както винаги за нещо ново, аз се обаждам:

— Напротив! Позволете и на мен да взема участие във вашия разговор. Аз наистина не съм любопитен, но бих желал да зная ако не всичко, поне нещичко повече. В същото време забавните и приятни истории ще облекчат изкачването ни по голямата стръмнина.

3. Този, който беше почнал, добави:

— Разбира се, тези измислици са толкова верни, колкото ако някой каже, че с магически шепот бързите реки се връщат към извора си, морето лениво се сковава, ветровете безжизнено стихват, слънцето спира, от луната закапва на земята пенлива роса^[15], звездите се отронват, денят се скрива, нощта се задържа. Тогава аз се окуражих да кажа:

— Ей ти, който беше започнал да разказваш, не се стеснявай и не се докачай, ами продължи разказа си.

А на другия:

— Ти със запушени уши упорито отхвърляш това, което може би с право се казва. Бога ми, ти си на погрешно мнение, като мислиш, че е лъжа онова, което изглежда ново за слуха ти или необикновено за окото или което ни изглежда по-трудно за разбиране. А ако вникнеш в него малко по-внимателно, ще разбереш, че то е не само ясно за разбиране, но и лесно за изпълнение.

4. Ето, аз вчера вечер, докато се надпреварвах с мои сътрапезници да надвия една по-големичка ечемичена питка със сирене, насмалко не загинах, понеже някаква мазна, леплива хапка ми заседна на гърлото и запуши дихателния ми път. Обаче неотдавна на

Шарената колонада^[16] в Атина видях с тия две очи фокусник да гълта остър кавалерийски меч с острието напред и веднага след това, подмамен от няколко дребни монети, заби в корема си ловджийско копие откъм смъртоносния му край. И ето на обкованата с желязо дръжка, където дървото на обърнатото копие стърчи от корема към тъпия край, се покатери момче с нежна хубост и изпълни гъвкав и ловък танц със сложни извивки, като че ли нямаше кости, за учудване на всички ни, които присъствувахме там. Сякаш около чепатия кривак с полуокастрени клони на бога на лекарите^[17] се е омотала с бързите си извивки благородната змия. Но хайде, ако обичаш, ти, който беше започнал, довърши разказа си. Аз ще ти повярвам и сам, и заради тогава и ще те нагостя в първата срещната странноприемница. Тази награда ти е сигурна.

5. А той ми отговори:

— Това, което ми обещаващ, смятам заслужено и добро, но все пак ще разкажа отначало, което съм почнал. Най-напред обаче ще ти се закълна в Слънцето, този бог, който вижда всичко, че разказвам, каквото наистина съм видял. И у вас ще изчезне всяко съмнение, щом стигнете до най-близкия град на Тесалия, понеже там навсякъде се носи мълвата за нещо, което е станало пред очите на всички. Но преди това научете откъде съм и кой съм. Казвам се Аристомен и съм от Егион^[18]. Чуйте и от какво живея. Снова насам-натам по Тесалия, Етолия, Беотия^[19] с мед или сирене, или други такива стоки за кръчмите. Та като научавам, че в Хипата, най-богатия град в цяла Тесалия, се продава прясно и с отличен вкус сирене на твърде изгодна цена, бързо отивам да го закупя всичкото. Но както обикновено се случва — тръгнал съм с левия крак, та пропадна надеждата ми за печалба: предния ден цялото количество бил закупил търговецът на едро Луп^[20]. Привечер, уморен от напразното бързане, отивам на баня.

6. И ето че виждам моя другар Сократ. Той седеше на земята, полунаметнат със съдран плащ, съвсем неузнаваем — с бледо лице, обезобразено от жалка измършавялост, разчорлен, приличен на тези отрепки на съдбата, които просят милостиня по кръстопътищата. Като

го видях в това състояние, доближавам се до него с известно колебание, макар че ми беше близък и много добре познат.

— Хей — викам му, — драги Сократе, какво става с тебе? Какъв е тоя вид? Каква е тази срамна работа? Че у вас твоите вече са те оплакали и по име овикали^[21] като покойник! Определиха и опекуни на твоите деца с декрет на провинциалния съдия, а жена ти, след като ти отдаде погребалните почести, обезобрази лицето си от продължителна скръб и печал и изплака очите си до пълно ослепяване, вече родителите ѝ я карат да развесели нещастния си дом с радостите на нов брак. И ето че за най-голям наш срам ти се появяваш тук като призрочна сянка.

— Аристомене — казва ми той, — ти не познаваш опасните капризи на съдбата, непостоянното ѝ поведение и превратност.

При тия думи той закри със скърпени парцал своето зачервено от срам лице така, че остави голи останалите части на тялото си от пъпа чак до слабините. Аз най-после не можах да изтърпя жалката картина на неговото бедствие и протегнах ръка, за да му помогна да стане.

7. А той, както си беше покрил главата, извика:

— Остави, остави! Нека съдбата се наслаждава по-дълго време на своя трофей^[22], който сама си издигна.

Но аз го заставям да тръгне с мене, свалям едната от двете си дрехи и бързо го обличам или по-точно го покривам и начаса го водя в банята. Сам му предлагам нещо за мазане и бърсане, изтривам грижливо дебел пласт кир от него и след като се погрижих както трябва, го водя у дома на гости. Сам уморен, аз едва го придържам — толкова беше отпаднал, — но все пак го довеждам. Посъживявам го на дивана, уталожвам глада му, подкрепям го с питие, дори го забавлявам с приказки.

И ето че се събуди у него вече предразположение и склонност към разговор и шеги. Стигнахме до изтънчени подигравки, дори до боязливи закачки и неочаквано той изтръгна из дълбините на гърдите си мъчителна въздишка, яростно се заудря с ръка по челото и се провикна:

— О, аз нещастен, изпаднал в тази неволя поради увлечението си да видя някои по-прочути гладиаторски игри. Както знаеш много добре, бях отишъл в Македония по печалба. На десетия месец, след добра работа, се връщах вече по-богат. Малко обаче преди да стигна Лариса^[23], се отбих от пътя с намерение да посетя игрите, но в една отдалечена и дълбока долина бях нападнат от шайка разбойници. Те ме ограбиха напълно, но най-сетне се измъквам и в такова крайно окаяно положение стигам до кръчмата на някоя си Мероя^[24], стара, но твърде запазена. Разказвам ѝ подробностите на продължителното ми пътуване, на тревожното ми завръщане за дома и за злополучното ми ограбване. Тя се отнесе с мене прелюбезно, нагости ме безплатно с вкусна храна и веднага, възбудена от похотливост, ме примамва при себе си в леглото. Нещастиято ме сполетя неочаквано, понеже още от първата нощ, щом се отморих до нея, си навлякох съжителство с тази стара чума. Отстъпих ѝ дори дрипите си, които добрите разбойници оставиха на гърба ми, дори и грошовете, които още имах сили да припечелвам като хамалин с торба на рамо, преди тази добра жена и лоша съдба да ме докарат до това състояние, в което ме видя преди малко.

8. — Напротив — забелязвам, — ти заслужаваш да изпиташ най-лошото, ако има нещо по-лошо от това, което си изпитал, понеже си предпочел Венерината страст и една разблудна блудница пред дома си и децата си.

А той, слисан от уплаха, приближава показалец до устата си и казва:

— Мълчи, мълчи! — И оглеждайки се дали не го слуша някой, шепне: — Пази се от тази жена със свръхестествена природа да не си навлечеш беда с невъздържания си език!

— Хайде де — казвам му аз, — що пък за жена ще е твоята повелителка, тази кръчмарска царица?

— Магьосница! Има власт над природата: небето може да смъкне, земята да повдигне, изворите да вкамени, планините да втечни, мъртвите да изкара на бял свят, боговете да вкара в ада, звездите да изгаси, самия Тартар^[25] да освети.

— Моля те — казвам, — вдигни завесата^[26] и говори с обикновени думи!

— За една-две нейни измами или за повече искаш да чуеш? Да накара да се влюбят в нея безумно всички жители на страната, дори нещо повече — всички индуси или етиопци от двете страни на Нил^[27], че и самите антиподи^[28], — това е за нея дреболия, детска играчка. Но чуй що извърши тя пред очите на мнозина.

9. Един свой любовник, провинил се с друга, с една само дума превърна в див бобър тъкмо защото това животно, от страх да го не хванат преследвачите, се спасява от тях, като си къса родилните органи^[29], та и на него да се случи нещо подобно. Един съсед кръчмар поради това, че е неин конкурент, превърна в жаба и сега този старец от една бъчва, потънал във винената мътилка, кани вежливо предишните си клиенти с пресипнало квакане. Един друг пък, адвокат, понеже говорил против нея, го превърна в овен и сега тоя овен постоянно води дела. Съпругата на един свой любовник, понеже произнесла, когато вече била бременна, подигравателна хула против нея, тя я прокле на вечна бременност — да се задръсти утробата ѝ и да остане плодът в нея; затова, както пресмятат всички, клетата носи вече осемгодишно бреме, като че ли ще ражда слон^[30].

10. Понеже подобни неща се случваха често и мнозина бяха пострадали, всеобщото негодувание толкова нарасна, че бе решено да се накаже още на следния ден най-жестоко — да бъде пребита с камъни. Това намерение тя осуети със силата на магиите си. Както прочутата Медея^[31], която си измолила от стария Креонт отсрочка само за един ден и изгорила целия му дом, заедно с него и дъщеря му, в пламъците, които лумнали от венеца, така и тя, както неотдавна в пияно състояние ми разказа, постъпила по следния начин: след като извършила погребални заклинания над една яма, чрез мълчаливо насилие над духовете им принудила всички да се затворят в собствените си домове, така че цели два дни не можеха да се разбият ключалките им, нито да се изкъртят вратите им, нито да се пробият стените им, докато всички накрая, след взаимни предумвания,

единодушно не изрекоха най-святата клетва, че никога не ще дигнат ръка срещу нея и че ако някой друг я заплашва, всички ще ѝ се притекат на помощ. Само при това условие тя беше умилостивена и освободи целия град. А пък виновника за този заговор пренесе през една тъмна нощ заедно с цялата му къща — буквално заедно със стените и със самия под, и с цялата основа — така, както си беше заключена, през сто мили в друг град, разположен на върха на стръмна планина и затова безводен. И понеже нагъсто наблъсканите постройките не отстъпват място на прищълеца, тя захвърля къщата извън градските порти и след това се отдалечава.

11. — Чудни и не по-малко ужасни неща — казвам — разправяш, драги Сократе. Нещо повече, ти ме хвърли, в извънредно голяма тревога, дори в страх, убоде ме не с игла, а с копие — ами ако по същия начин, чрез услугите на някое божество, тази старица узнае нашия разговор? Затова нека по-скоро да си легнем и щом сънят ни освободи от умората, да избягаме още преди настъпването на деня колкото може по-надалеч.

Докато му давах тия съвети, моят добър Сократ, надвит от необичайното преливане и от продължителната умора, беше вече заспал и хъркаше силно. Тогава аз затворих вратата, турих резето, сложих зад вратата леглото си, нагласих го както трябва и си легнах. Известно време останах буден от страх, след това, около полунощ^[32], притворих леко очи.

Едва-що съм заспал и внезапно с трясък, по-голям, отколкото бих предположил, ако е от разбойници, вратите се разтварят, не, те по-скоро бяха избити, със строшени и изтръгнати втулки^[33]. Легълцето ми, и без това мъничко и сакато с единия крак, прогнило, от тласъка на силния удар се просва разбито и се преобръща и както бях изхвърлен и паднал на земята, се захлупва отгоре ми.

12. Тогава забелязах, че някои чувства се превръщат в своята противоположност. Защото както твърде често от радост се появяват сълзи, така и при оная силна уплаха не можах да удържа смеха си, след като бях станал от Аристомен на костенурка. Овалян в нечистотия,

надничам изпод удобното прикритие на леглото да видя какво ще стане и забелязвам две жени в напреднала възраст. Едната държи запалена лампа, а другата — гъба и изваден меч. С това снаряжение те обградиха спокойно спящия Сократ. Тази с меча започна да говори:

— Това е, сестро Пантия^[34], моят скъп Ендимион^[35], това е моят Ганимед^[36], който дни и ноци се е подигравал с моята младост. Тоя пренебрегна моята любов и не само ме срамеше с хули, но и замисли истинско бягство; а пък аз да оплаквам вечната си самота както Калипсо^[37], изоставена от хитрия Одисей!

И като протегна ръка и ме показва на приятелката си, продума:

— А пък този добър съветник Аристомен, който е подбудителят на бягството, лежи сега прострян на земята под леглото, гледа всичко и не знае, че е на косъм от смъртта, а си въобразява, че ще остане безнаказан за нанесените ми оскърбления. Но аз ще направя по-късно, впрочем още веднага, още сега, той да се разкайва за предишната си заядливост и за сегашното си любопитство.

13. Щом чух това, облях се, нещастният, в студена пот, целият се разтърсих от такъв страх, че и леглото от неспокойното ми тресене се задруса и затанцува по гърба ми. А милата Пантия каза:

— Защо, сестро, най-напред да не го разкъсаме като вакханките^[38] на парчета или пък да му вържем ръцете и краката и да му отрежем мъжките части?

На това отговори Мероя — името ѝ разбрах по описанието на Сократ:

— Не, нека поне той остане, за да покрие с малко пръст трупа на тоя окаяник.

И като извърна главата на Сократ надясно, заби целия нож до дръжката в гърлото му отляво. Бликналата кръв събра в малък мях, като го държеше внимателно, да не падне нито капка^[39]. Това аз видях със собствените си очи. А за да не се отклони, предполагам, някак от жертвените обреди, добрата Мероя бръкна с дясната ръка през раната чак до вътрешността и изтръгна оттам сърцето на моя нещастен приятел^[40], а той, като изпусна през прерязания си от силния удар гръклян някакъв глас, по-скоро неопределен хрип, избълва душата си. Пантия запуши с гъбата грамадения отвор на раната и каза:

— Ти, гъбо, родена в морето, пази се да не минеш през река^[41].

След тези думи двете се отдръпнаха, отместиха леглото и разкрачени над мене, заляха лицето ми със смрадливата си течност.

14. Едва-що излязоха през прага, и вратата се върна пак в предишното си положение: втулките влязоха в своите легла, резето падна на мястото си и ключалката щракна. А пък аз, както си бях, още проснат на земята, останал без душа, гол, треперещ и мокър, като че ли току-що излязъл от утробата на майка си, не, по-скоро полумъртъв, надживял себе си, или изтърсак, но във всеки случай сигурен кандидат за приготвения вече кръст^[42], си казах: „Какво ще стане с мене, когато на сутринта видят, че този е заклан? Кой ще даде вяра на думите ми, макар и да говоря истината? Щеше да викаш поне за помощ, ако, толкав мъж, не си могъл да окажеш съпротива на една жена. Пред очите ти са клали човек, а ти си мълчал? А как сам не си загинал при такова нападение? Защо свирепата жестокост не се е побояла от издайничество и е пощадила свидетеля на престъплението? Но понеже си се отървал от смъртта, сега иди и ти при него.“

Това си мислех непрекъснато, а нощта приближаваше към утрото. Стори ми се, че е най-добре да се измъкна неусетно преди разсъмване и бързо-бързо да поема пътя. Грабнах си вързопчето, сложих ключа и се опитах да отместя резето. Но тая послушна и вярна врата, която през нощта се отключи сама, се отвори с голяма мъка едва след като много пъти пъхах в нея ключа.

15. — Ей, къде си? — викам аз. — Отвори пътните врати, искам да тръгна преди разсъмване.

Вратарят, който спеше на земята до портата, още полусънен, ми отвърща:

— Какво, не знаеш ли, че по пътищата върлуват разбойници, та искаш да тръгнеш на път през нощта? Ако ти искаш да умреш, понеже ти тежи някакво престъпление на съвестта, моята глава не е тиква^[43], че да умирам за тебе.

— Няма още много до деня — му викам. — Освен това какво могат да вземат разбойниците по пътя от такъв бедняк? Не знаеш ли,

глупако, че голия не могат го съблече и десет атлети?

Капнал за сън и почти заспал, той се обърна на другата страна и ми отговори:

— Че отде да зная дали не си заклал своя спътник, с когото пристигна снощи късно, и сега искаш да се спасиш с бягство?

Тозчас, помня, видях да се разтваря пред мене земята дълбоко до самия Тартар и в него гладното куче Цербер^[44], готово да ме разкъса. И си спомних, че в същност добрата Мероя ми пощади гърлото не от състрадание, а от жестокост — да ме запази за кръста.

16. И така аз се върнах в стаята си и почнах да мисля по какъв начин да свърша бързо с живота си. Но понеже съдбата не ми бе предоставила никакво друго смъртоносно средство освен само леглото, обръщам се към него.

— Сега вече, скъпо мое легълце, което наедно с мене понесе толкова мъки, очевидец и съдия на това, което стана през нощта, тебе единствено мога да призова при моето обвинение като свидетел за невинността ми, дай ми спасително средство, за да отида бързо в подземното царство.

С тези думи се залавям да развържа въжето, с което то бе обтегнато. Прехвърлям единия му край и го закачвам на една греда, втикната под прозореца, която стърчеше от другата страна, а другия здраво връзвам на възел, качвам се на кревата и подигайки се на пръсти за собствената си гибел, пъхам главата си в примката. Но докато блъсках с единия крак подпората, на която се крепях, за да може въжето от тежестта ми да се затегне около гърлото и да прекъсне дихателния път, внезапно старото прогнило въже се скъса и аз тупнах отвисоко и право върху Сократ — той лежеше почти под мене — и заедно с него се търкулнах на земята.

17. В тоя миг се втурна вратарят със силен вик:

— Къде си бе? Посред нощ напираше да тръгваш, а сега си се покрил и хъркаш?

В този момент, не зная дали от падането ми или от пронизителния вик на оня негодник, Сократ се събуди, скочи пръв и

каза:

— Не току-тъй всички пътници проклинат тези кръчмари. Ето този на — нахълтва нахално в най-неудобно време, вярвам, само от желание да отмъкне нещо, и кряска, та ме събуди от дълбок сън, след като съм капнал от умора.

А аз, бодър и весел, обхванат от неочаквано щастие, се надигам и му казвам:

— Ето, неподкупни вратарю, това е моят другар и брат. А ти през нощта в пияно състояние ме набеда, че съм го убил.

С тия думи прегърнах Сократ да го целуна. Но той, ударен в носа от вонята на мръсната течност, с която ме заляха ония ламии^[45], ме отблъсна грубо.

— Махай се! Воняш като най-мръсен нужник.

И почна да ме разпитва съчувствено за причините на тази миризма. А пък аз, нещастният, измислям веднага някаква глупава шега и се опитвам да отклоня вниманието му на друга страна. Турям ръка на рамото му и казвам:

— Хайде да вървим и да се насладим на утринната свежест.

Стегнах си вързопчето и след като платихме на кръчмаря таксата за пренощуване, поехме пътя.

18. Бяхме извървели доста път. Изгрялото слънце вече осветяваше всичко. Аз често се вглеждах нарочно с любопитство в гърлото на спътника си от тази страна, където бях видял забит ножа, и си казвах: „Безумецо; чашите и виното така те приспаха, че сънува такива неестествени сънища. Ето Сократ е жив, здрав и читав. Къде е раната, гъбата, къде е най-последният дълбокият и съвсем пресен белег?“ И се обърнах към него:

— Не без основание опитните лекари твърдят, че който е претоварил стомаха си с храна и пиянство, сънува ужасно лоши сънища. Аз например снощи, като прекалих с чашите, изкарах тежка нощ с такива страшни и жестоки сънища, че още ми се струва, че съм опръскан и оцапан с човешка кръв.

На това той се подсмихна:

— То ти си залян не с кръв, а с пикоч. А и на мене насън ми се стори, че съм заклан. Наистина хем усещах болка в гърлото, хем

мислех, че изтръгват цялото ми сърце. И сега дори дъхът ми спира и коленете ми се тресат и още залитам при вървене; ще ми се да си похапна нещо, за да се съживя.

— Ето — казах, — готова ти е закуската.

И едновременно с тия думи сних от рамото си торбата, подадох му веднага хляб и сирене и му казах:

— Да поседнем под този платан.

19. Така и сторихме. Похапвам и аз нещичко. Гледам го през това време как яде без насита. Вижда ми се доста измършавял, лицето му смъртно бледо и с отпаднали сили. Така го бе променил мъртвешкият цвят, че на мене ми се стори, като че ли отново се приближават онези нощни фурии^[46], и от страх залъкът хляб, който бях отхапал, макар и съвсем малък, застана посред гърлото ми и не можеше нито да се изкачи нагоре, нито да се смъкне надолу. При това малкото минувачи увеличаваха моя страх. Кой ще повярва, че от двама пътника единият е загинал без вина на другия? А той, след като се наяде до насита, почна да се мъчи от нетърпима жажда, защото бе изгълтал лакомо голяма част от великолепното сирене. Недалеч от корените на платана течеше тиха рекичка, ленива като спокойно блато, с цвят ту на сребро, ту на кристал.

— Ето — казах му, — утоли жаждата си с млечната течност на този извор.

Той се вдигна, подири за миг удобно място, коленичи и наведен, жадно се устреми към водата. Но едва допрял с крайчеца на устните си свежата повърхност, и на гърлото му раззина раната, дълбока и широка, а от нея изведнъж изпадна гъбата и изтече малко кръв. В този момент и тялото му, съвсем бездушно, щеше да полети в реката, ако аз не го бях хванал за единия крак и не го извлякох с мъка на високия бряг. Там оплаках, колкото ми позволяваше времето, клетия си спътник и го зарових завинаги в пясъчната пръст близо до реката. Аз самият, разтреперан и страшно изплашен за своя живот, побягнах по разни странични запустели пътища и като че ли на моята съвест тежи човешко убийство, оставих отечество и дом, за да ида доброволно в изгнание. Сега живея в Етолия^[47]. Тук се и отново ожених.

20. Това разказа Аристомен. А спътникът му, който още от началото поради някакво упорито недоверие не искаше да чуе неговия разказ, каза:

— Няма нищо по-фантастично, от тази измислица, нищо по-глупаво от тази лъжа.

И като се обърна към мене:

— И ти, такъв издигнат човек, както показват външността и държането ти, приемаш тази басня?

— Аз наистина — отговорих — не смятам нищо за невъзможно, напротив, каквото е отредила съдбата, това се случва на смъртните. И мене, и тебе, и всички хора често сполитат много странни и почти невъзможни неща, които, разказани от някой, който не ги е изпитал, губят от достоверността си. А на този човек аз, бога ми, и вярвам, и съм особено благодарен, че ни развлече с тази приятна и забавна история. Така аз извървах неравния и дълъг път без мъка и досада. Вярвам, че на това благодеяние се радва и моят кон, защото, без да го изморя, пропътувах чак до градските порти не на неговия гръб, но на моите собствени уши.

21. Тук настъпи краят на нашия разговор и на общия ни път, защото и двамата ми спътници завиха наляво към близкото имение. Аз пък се вмъкнах в първата странноприемница, която съгледах при влизането си в града, и веднага почнах да разпитвам старата кръчмарка:

— Хипата ли е този град?

Тя отговори утвърдително.

— Познаваш ли измежду първенците някой си Милон?

Тя се засмя.

— Наистина тук Милон минава за пръв — той живее извън градските стени и целия град.

— Остави шегите, добра майко, моля те, кажи ми какъв човек е той и къде живее.

— Виждаш ли крайните прозорци, които гледат навън от града, и на другата страна вратата, обърната към близката уличка? Там живее тоя Милон, натъпкан с пари и много имотен, но скъперник до немай-

къде и човек с лошата слава на най-низък подлец. Той се занимава в същност с изгодно за него лихварство срещу залог в злато и сребро. Живее затворен в своята малка къщурка, изцяло вдаден в своето користолюбие, като и жена си е направил другарка на своето мизерно съществуване. Поддържа само едно слугинче^[48] и винаги ходи в просешки дрехи.

На тия думи аз се засмях и помислих: „Любезно и предвидливо ме е напътил моят Демей, като ми даде при отпътуването препоръка за този човек. В неговия дом аз няма да се боя от дим, нито от кухненски миризми.“

22. Така си казвам и след няколко крачки приближавам до входа и почвам силно да хлопам по залостената врата и да викам. Най-последно се показва някакво момиче и извика:

— Ей ти, дете толкова силно блъскаш вратата, срещу какъв залог искаш да вземеш пари? Само ти ли не знаеш, че освен злато и сребро не приемаме нищо друго?

— Нещо по-добро ми пожелай — казвам — и по-добре ми отговори дали ще намеря в къщи твоя господар.

— Разбира се. Но защо го търсиш?

— Нося писмо от Демей от Коринт, адресирано до него.

— Докато му съобщя — казва тя, — чакай ме тук.

При тези думи затвори вратата и влезе вътре. След малко се върна, отвори вратата и ме покани:

— Моли те да заповядаш.

Влязох и го намерих възлегнал на малко диванче^[49], тъкмо се готви да яде. При краката му седеше жена му, а пред него беше сложена празна маса, която той ми посочи с думите:

— Ето, заповядай!

— Благодаря — отговорих аз и му предадох веднага писмото на Демей. Той го прочете набързо и каза:

— Благодарен съм на моя приятел Демей, че ми е пратил такъв гост.

23. При тези думи нареди на жена си да отстъпи и ме покани да седна на нейното място. А щом видях, че не се решавам от скромност, хвана края на дрехата ми и ме дръпна надолу.

— Седни! Поради страх от разбойници не можем да държим никакви столове, нито достатъчно, покъщнина.

Аз го послушах. А той продължи:

— По тази прекрасна външност и по тази почти момичешка срамежливост бих отсъдил, и то с право, че произхождаш от знатен род. А и моят Демей ми съобщава в писмото същото. И така, аз те моля да не презираш оскъдността на нашата колибка. Ти ще имаш съседната, ей оная стая. Тя е приличен подслон. Остани на драго сърце да ни гостуваш. Защото с честта, която ще ни окажеш, ще прославиш нашия дом, а и на себе си ще създадеш слава, ако се задоволиш със скромна домашна обстановка, и с това ти би постигнал добродетелите на прочутия едноименник на твоя баща Тезей^[50], който не презрял сиромашкото гостоприемство на старата Хекала.

След това извика прислужничката ѝ заръча:

— Фотида^[51], вземи багажа на нашия гост и го сложи внимателно в онази стая. След това скоро донеси тук от килера масло за намазване и кърпа за избърсване и всичко каквото там трябва и заведи моя гост в най-близката баня. Той е доста изморен от трудния и дълъг път.

24. Като чух това, аз прецених характера и пестеливостта на Милон и понеже исках да го предразположа повече към мене, му казах:

— Не ми трябва нищо от това — аз си го нося винаги при пътуване. А и банята лесно ще намеря. Което за мене е най-важно, е конят, който ме докара дотук така чевръсто. Вземи тия пари, Фотида, и купи за него сено и ечемик.

Като се разпоредих така и като пренесох багажа си в посочената стая, тръгнах за банята. Но за да се погрижа преди това за някакво ядене, се отправих най-напред към пазара да си купя нещо. Там видях изложена прекрасна риба. Попитах за цената. Поискаха ми сто нуми, но като не се съгласих, отстъпиха ми я за двадесет денария^[52]. Тъкмо реших да си отида, и ме срещна моят приятел Питий, с когото бях

съученик в Атина. Отначало не можа да ме познае, след това се спусна дружелюбно към мене, прегърна ме и ме целуна приятелски.

— Драги Луций — извика той, — доста дълго време не сме се виждам, да, бога ми, от времето, когато напуснахме нашия учител Клитий. Но по каква причина си дошъл тук?

— Утре ще узнаеш — му отговорих. — Но що е това? Поздравявам те за напредъка. Ето, виждам при тебе служители, ликтори^[53] и облекло, подобаващо на висок пост.

— Грижа се за продоволствието — отговори ми той — и изпълнявам длъжността едил^[54]. Ако желаш да си купиш нещо за ядене, непременно ще ти бъда в услуга.

Аз му казах, че няма нужда, понеже вече се бях снабдил с достатъчно риба за ядене. Но като видя кошничката, потръска рибите, за да ги разгледа по-добре, и ме попита:

— За колко купя този боклук?

— Едва склоних рибаря да вземе само двадесет денария.

25. Като чу това, веднага ме улови за ръка и ме върна на пазара.

— А от кого купи този боклук?

Показах му стареца, който стоеше в един ъгъл. Веднага се нахвърли върху него с най-груб глас, съответно на едилската си власт:

— Вие наистина съвсем не щадите нашите приятели и изобщо чужденците! На такава скъпа цена продавате нищо и никаква риба. Та вие обръщате в скалиста пустиня този град, цвета на Тесалийската област, с тия скъпи цени на хранителните продукти. Но това не ще мине безнаказано. Аз ще ти дам да разбереш как се постъпва под мой надзор с мошеници!

И като изсипа на земята кошницата, заповяда на своя подчинен да стъпи с крака върху рибата и да я смачка. Доволен от своята строгост, моят Питий ме посъветва да си ида с думите:

— Струва ми се, Луций, че на старчето му е достатъчен урок този позор.

Смутен и зашеметен от тая случка, аз се отправих за банята, лишен от енергичните мерки на моя съученик и от пари, и от ядене. Окъпвам се и се връщам в дома на Милон, като влизам направо в моята стая.

26. Но ето ти идва прислужницата Фотида и ми казва:

— Вика те господарят.

Но аз, вече запознат добре с Милон и неговата стиснатост, се извиних учтиво, че смятам да премахна умората от пътя не с ядене, а със сън. Щом получи тоя отговор, той се яви сам, сложи ръка на рамото ми и се помъчи ласкаво да ме притегли. Аз ту се колебая, ту свенливо се противя.

— Няма да изляза — казва ми той, — ако не ме последваш.

И придружава думите си с клетва. Няма как, против волята си се подчиних на неговото упорство и той ме заведе до своя диван. Веднага щом седнах, той почна да ме пита:

— Е, как е нашият Демей? Какво прави жена му? Как са децата му? Как са робите му?

Разказвам му ред по ред. После почна да ме разпитва по-подробно за целта на моето пътуване. След като я изложих както се следва, той се интересува най-подробно и за моя роден град, и за първенците, и най-последно за самия управител. Но щом забеляза, че аз, измъчен от толкова трудния път, а изморен и от продължителния разговор, както приказвам, заспивам и напразно, вече съвсем изнемощял, пелтеча някакви неразбираеми думи, ме пусна най-сетне да ида да спя. Спасих се най-последно от брътвежа и гладната гощавка на противния старец, натежал от сън, а не от храна, нахранен само с приказки, се прибрах в стаята си и се отдадох на желанието да отида.

[1] *Милетски разкази* се наричали сбирки от различни любовни и авантюристични новели, свързани в обща сюжетна рамка. Този литературен вид е получил името си от сбирката „Милезиака“ („Милетски истории“) на Аристид от Милет (II-I в. пр.н.е.). ↑

[2] Древните пишели върху папирус с изострена тръстикова пръчица. ↑

[3] Посочените биографични данни се отнасят до героя, а не до автора, който произхожда от Мадаура в Африка. ↑

[4] *Химет* — планина в Атика, близо до град Атина. ↑

[5] *Ефирският Истъм*, тоест Коринтският провлак. Старото име на Коринт било Ефира. ↑

[6] *Тенар* — най-южният нос на Пелопонес. Химет, Коринтският провлак и Тенар се споменават тук вместо общото име Гърция. ↑

[7] Атическо наречие вместо гръцки език. Също и Апулей, подобно на героя си, е изучил гръцки преди латински език. ↑

[8] *Лациум* — област в Средна Италия с главен град Рим. ↑

[9] *Квирити* — почетно име на римските граждани вместо римляни. Авторът често употребява името в значение „граждани“ и го отнася до гърците. ↑

[10] Извинението е по-скоро духовитост, понеже Апулей владее латински език със съвършенството на голям майстор-стилист. ↑

[11] В оригинала е употребен фигуративно изразът „*изкуството на ездач-акробат, който скача от кон на кон*“. Той се отнася до действието на романа, което не протича по права линия, а скача от едни сцени и лица върху други. ↑

[12] Област в Североизточна Гърция, която се ползвала с лошата слава на страна, в която се шири магьосничеството. ↑

[13] *Плутарх* — гръцки писател и философ (46–120 г. от н.е.), всъщност произхождал от град Херонея в Беотия, Средна Гърция. Поради близостта на двете области възможно е в Тесалия да е живял клон от рода на Плутарх. ↑

[14] *Секст*, племенник на Плутарх и учител на император Марк Аврелий, живял през II в. от н.е. ↑

[15] Вярвало се, че магьосниците могат със заклинания да предизвикат по повърхността на луната пяна, която падала на земята във вид на роса, откъдето я събирали. ↑

[16] *Колонадата* (стоа) представлява дълга стена с колони пред нея и с покрив. Шарената колонада (стоа пойкиле) в Атина е построена през 450 г. пр.н.е. Наречена е шарена, понеже за възвеличаване на града известният художник Полигнот нарисувал върху стената картините „Битката с амазонките“ и „Битката при Маратон“. От 310 г. пр.н.е. при Шарената колонада се събирали учениците на философа Зенон, поради което учението почнало да се нарича стоа, стоическо учение, стоическа школа, а последователите му — стоици. ↑

[17] Жезълът с увита около него змия бил един от атрибутите на бога на лечението Ескулап (Асклепий). ↑

[18] *Егион* е град в Ахея, в северната част на Пелопонес, близо до брега на Коринтския залив. ↑

[19] Тесалия, Етолия и Беотия не граничат помежду си. Тук се изброяват, за да се означаи с тях цяла Гърция на север от Коринтския залив. ↑

[20] *Лунус* на лат.ез. значи вълк. Името не е избрано случайно. ↑

[21] Според един погребален обичай, преди покойникът да бъде изнесен вън от дома, близките му го викали неколkokратно по име. ↑

[22] Трофеят първоначално се състоял от дървен кол, на който непосредствено след победата победителите окачвали плененото оръжие на неприятеля, или просто камара със струпани военни доспехи. По-късно представя колона, която била украсявана с оръжието на противника. Най-после трофеят може да бъде паметник, издигнат дори на Капитолийския хълм в Рим, с части от плененото въоръжение, също с художествени изображения на сцени от битката. ↑

[23] Тесалийският град Лариса бил прочут с игрите, устройвани по подобие на римските гладиаторски зрелища. Тук се устройвали също и гимнастически и музикални състезания, в които участвували и много чужденци. ↑

[24] Името *Мероя* е произведено от лат. мерум — чисто, несмесено вино. ↑

[25] *Тартар* е мястото в подземното царство, където сенките на умрелите изтърпявали наказанията си. ↑

[26] В оригинала: „Махни трагическата пурпурна завеса и събери театралната завеса.“ Това са два вида завеси, които древните закрепяли на долната страна на сцената. При почване на представлението те били спускани, а след завършването вдигани отдолу нагоре. ↑

[27] Според представата на древните Етиопия се делила от р. Нил на две части, които поотделно на изток и запад са простирани чак до края на света. Населявани били от приказни същества. ↑

[28] Хора, които живеят в противоположни пояси на земята. Смятани били, също както етиопците, за приказни същества. ↑

[29] Това било възможно според представите на древните. ↑

[30] Бременността на слона трае 22 месеца. Според народните предания обаче тя траела до 10 години. ↑

[31] Магьосницата Медея, дъщеря на царя на Колхида, след като помогнала на предводителя на аргонавтите Язон да вземе златното руно от страната, живяла известно време с него щастливо в Коринт.

Язон обаче пожелал да се ожени за Главка, дъщерята на царя. Когато цар Креонт заповядал на Медея да напусне града, тя си измолила да ѝ даде един ден отсрочка. През този ден тя пратила дарове за новата невеста — златен венец и чудно хубави одежди, в които впръскала силна отрова. Щом Главка ги сложила на себе си, отровата разяла нейното тяло. След това Медея убила и собствените си от Язон деца. Самият Язон загинал под рухналите останки на кораба „Арго“. ↑

[32] В оригинала: „около третата стража“. У римляните военните постове през нощта се сменяли четири пъти. Според тях нощта се делила на четири нощни стражи, които почвали от залез-слънце и свършвали до изгрев-слънце. „През третата нощна стража“ — почти около полунощ. ↑

[33] В древна Гърция и Рим вратите били закрепвани за долния и горния праг чрез втулки, които се поставяли в съответни гнезда. ↑

[34] *Пантия* на гръцки език значи „всебожествена“ — име, подходящо за магьосница. ↑

[35] *Ендимион* бил красив младеж, в когото се влюбила Селене (Луната). Тя го приспала и отвела в една пещера на планината Латмос в Мала Азия. Там Ендимион спял вечен сън и Луната прекарвала при него всяка нощ. Тук името е употребено иронично. ↑

[36] В оригинала: Катамит, латинското име на Ганимед — красив фригийски, младеж, когото Зевс харесал и отвел на Олимп и там го направил свой виночерпец. Името е станало нарицателно за „развратно момче“, „развратник“. ↑

[37] Нимфата *Калипсо* спасила на един усамотен остров Одисей при коработрушение. След като живяла с героя осем години с надежда да се ожени за него, той я изоставил. В същност Одисей не избягал тайно от нимфата, а с нейно знание, в изпълнение на заповедите на боговете. ↑

[38] *Вакханки* или *менади* („бесни“) — почитателки на бога на виното Бакх (или Дионис). Те излизали наесен в горите и планините да чествуват своя бог. Обличали се в дълги дрехи и сърнени кожи, косите им се развявали. Увенчани с бръшлян, вакханките носели факли и размахвали тирс, вдигали голям шум и изпадали в бесен екстаз. По пътя си разкъсвали диви зверове и хора. Така бил разкъсан тиванският цар Пентей. ↑

[39] Това тя направила не само за да скрие следите на убийството, но и за да вземе кръвта от убития, понеже с нея можела да приготви някакво магическо средство. ↑

[40] Така се постъпвало при жертвоприношения. Гадателите разглеждали вътрешностите на закланите жертвени животни, особено черния дроб и сърцето, и по тях правели предсказания. ↑

[41] Предупреждението става ясно от съдържанието на същата книга, глава 19. ↑

[42] Приковаването на кръст се прилагало като наказание главно на роби и чужденци. ↑

[43] Тиквата била за древните символ на глупост. Изразът е поговорка със значение „глупав съм“. ↑

[44] Триглавото куче *Цербер* пазело вратите на подземното царство и пускало всеки да влезе, но не пускало никого да излезе оттам. Сравни III книга, 19 глава. ↑

[45] *Ламии* — красиви призрачни женски същества, подобни на вампири. Привличали по особени начини деца и особено красиви младежи и изпивали кръвта им. ↑

[46] *Фурии* или *еринии* — три сестри, богини на отмъщението и проклятието, които живеели в подземното царство. Те били неумолими. Който погледнел косите им, преплетени със змии, и святкащите им очи, ако не умирал, най-малкото обезумявал. ↑

[47] Област в Средна Гърция, на северозапад от Атика. ↑

[48] Богатите римляни притежавали по стотици и хиляди роби. Притежаването само на един роб се смятало за признак на крайна бедност. ↑

[49] Древните ядели възлегнали на легло (диван). Обикновено три дивана (т.нар. триклиниум) били нареждани около правоъгълна маса; до нея се стигало от четвъртата страна, която оставала свободна. Понякога върху диваните се поставяли възглавници. Първоначално обаче жените ядели седнали, обичай, който по-късно не се спазвал. ↑

[50] Легендарен атински герой, който извършил смели подвизи. Преди да се отправи срещу Маратонския бик, той ноцувал в дома на бедната старица Хекала, която му оказала радушен прием и му дала ценни съвети за предстоящата борба с бика. ↑

[51] Името *Фотида* произхожда от гръцката дума фос, фотос, която значи светлина, също и лампа. Авторът дал това име на робинята

поради лампата, с която тя се явила пред героя му Луций, чието име впрочем е също от „светлина“, на лат. lux. ↑

[52] *Нум* (сестерций) и денарий са римски монети със стойност, която мъчно може да се определи в сегашен монетен курс. Един денарий е равен, на 4 нуми (сестерций), 100 нуми = 25 денария. ↑

[53] *Ликтори* — служители, избирани обикновено от съсловието на освободените роби. Те вървели пред римските висши чиновници и им правели път за минаване, като носели снопчета пръчки (фасцес) над лявото си рамо. Броят им се определял съобразно с достойнството на чиновниците, които придружавали. ↑

[54] *Едилите* упражнявали надзор върху пазара и снабдяването на града с хранителни продукти. ↑

ВТОРА КНИГА

1. Щом утринното слънце разпъди нощта и доведе деня, аз се разделих едновременно със съня и с леглото. И без това бях неспокоен и безкрайно жаден да преживея нещо рядко и чудно, а като си мислех, че се намирам сред Тесалия, която по единомушното мнение на целия свят се слави като родина на магьосническите заклинания, и си спомних за историята, разказана от чудесния ми спътник Аристомен, свързана пак с този град, аз разглеждах любопитно всичко, обхванат в едно и също време и от желание, и от нетърпение. В този град нямаше нищо, което да смятам, че е такова, каквото го виждам, но че всичко е превърнато в друг образ с магьосническа дума. Та дори и камъните, о които се спъвах, мислех, че са вкаменени хора, птиците, които слушах — че са хора, обвити с пера, дърветата около градската стена — че са други пък, покрити с листа, и че изворните води изтичат от човешки тела. Вече очаквах и статуите и картините да почнат да ходят, стените да проговорят, воловете и другият добитък — да дават предзнаменования, а от самото небе и от слънчевия диск внезапно да долети поличба.

2. Така поразен, не — изумял от мъчително любопитство, оглеждах всичко, но не можех все пак да открия никакъв знак или изобщо следа за задоволяване на моето желание. И както си прахосвах времето да обикалям като безделник от врата на врата, изведнъж неусетно попаднах на пазара. И ето че, ускорявайки крачките си, настигнах някаква жена, окръжена от многочислена свита слуги. Златото, вложено по украшенията ѝ и втъкано в облеклото ѝ, издаваше очевидно знатна матрона. Отстрани до нея вървеше старец, вече в напреднала възраст, който, щом ме съзря, извика:

— Бога ми, това е Луций! — целуна ме и веднага пошушна нещо неясно на ухото на жената.

— Защо — каза той — сам не дойдеш и поздравиш своята роднина?

— Не смея — му отговорих, — жената ми е непозната.

И веднага се изчервих и застанах с наведена глава. Но тя, с отправен към мене поглед, ми каза:

— Ето, та това е благородната скромност на благочестивата му майка Салвия, а и в цялата си фигура поразително точно ѝ прилича: висок, съразмерен ръст, сочна стройност, лека руменина, естествено руса коса, зеленикави очи, будни и с искрящ поглед, истински орлови, цъфтящо лице, красива и естествена походка^[1].

3. И продължи:

— Аз, драги Луций, съм те отгледала ей с тези ръце. Не е ли така? На твоята майка съм не само кръвна родственица, но и млечна сестра. Защото и двете произхождаме от рода на Плутарх и сме бозали в едно и също време от една кърмачка, и сме израснали заедно в сестринска близост. Нас не ни дели нищо друго освен положението ни. Тя се ожени за знатен, а аз за обикновен мъж. Аз съм тази Бирена, чието име може би си спомняш, тъй като често се е споменавало между тези, които са те възпитали. Затова се довери на моето гостоприемство, по-скоро смятай моя дом за твой собствен.

На това аз, след като руменината изчезна от лицето ми през време на нейната дълга реч, отговорих:

— Не ми е удобно, мила лелю, да оставя без никаква причина гостоприемството на Милон, но естествено това, което мога да направя, без да оскърбя някого, ще изпълня точно. Колкото пъти ми се удаде да дойда тук, никога няма да пропусна да отседна при тебе.

Докато разменяхме тези и други подобни думи, само след няколко крачки стигнахме до дома на Бирена.

4. В прекрасен атриум^[2] върху колони, издигнати на четири места в отделните ъгли, бяха поставени статуи на богинята с палмовото клонче. Разперили криле, те са застанали неподвижни, едва докоснали с изящна стъпка неустойчивата опора на подвижното кълбо, спрели се не на място, а струва ти се, че летят^[3]. Ето, точно на средата

на помещението се издига, изваяна от пароски мрамор^[4], прекрасна статуя на Диана. Богинята, с развят от вятъра плащ, устремена напред, посреща влизащите, като им вдъхва почит с божественото си величие. От двете ѝ страни пазят кучета, също от мрамор. Очите им заплашват, ушите им са наострени, ноздрите им разтворени, устата озъбени. Ако отблизо някъде се дочуе кучешки лай, би помислил, че идва от тези каменни гърла. Но отличният ваятел е дал най-голямо доказателство за своето майсторско изкуство с това: кучетата, изправили високо преднича, са се опрели на земята със задните си крака, в бяг с предните. Зад гърба на богинята се издига скала във вид на пещера с мъхове, треви, листа, клончета, а някъде с лози и с цъфтящи дръвчета, и всичко от камък. Вътре сянката на статуята светлее от блясъка на мрамора. На външния край на скалата са надвиснали ябълки и гроздове, най-изкусно изваяни, които състезаващото се с природата изкуство е създадо като истински. Би помислил, че ще можеш да си откъснеш от тях за ядене, щом изобилната с шира есен ги позлати с цвета на зрелостта. А ако погледнеш в извора, който се струи изпод краката на богинята и се дипли в спокойни вълнички, ще речеш, че тези гроздове се люлеят по лозите и между другите белези на естественост не са лишени и от истинско движение. Сред листата от камък се откроява статуята на Актеон, обърнат с любопитен поглед към богинята и превърнат вече наполовина в елен. Виждаш го и от камък, и в извора отразен, как дебне къпещата се Диана^[5].

5. Докато аз не преставах да разглеждам всичко това с голяма наслада, Бирена ми каза:

— Твое е всичко, което виждаш.

После тя нареди на всички други да излязат, за да разговаря насаме с мене. След като излязоха, тя ми каза:

— Тази богиня, скъпи Луций, ми е свидетел как се тревожа и как се боя за тебе и как желая да те предпазя като мой син от опасност. Пази се, добре се пази от злото изкуство и нечестивите съблазни на тази Памфила^[6], жената на Милон, който, както казваш, те е приел като гост. Тя минава за първокласна магьосница и е майсторка във всяко мъртвешко заклинание^[7]. Като духне на съчки, камъчета или други подобни незначителни предмети, може да потопи цялата онази

светлина на звездния свят в дълбочината на Тартара и в стария хаос. Щом види някой младеж с красива външност, веднага се пленява от хубостта му и насочва към него и очите си, и желанието си. Покорява го с ласки, прониква в сърцето му и го обвързва с вечните окови на ненаситна любов. А по-малко податливите и равнодушните към нея в миг превръща в камъни, в добичета и във всякакви животни, а някои и съвсем погубва. Затова аз треперя за тебе и те съветвам да се пазиш от нея. Защото тя гори непрестанно от любовна страст, а и ти по възраст и красота ѝ допадаш.

Това сподели с мене Бирена съвсем загрижено.

6. А пък аз, и без това любопитен, щом чух желаните думи „магьосническо изкуство“, не само че не поисках да се предпазвам от Памфила, но и сам почнах да копнея да се отдам доброволно, макар и на висока цена, на такова наставничество, готов да се хвърля с бърз скок стремглаво в пропастта. Тогава нетърпеливо, обхванат от безумие, се изтръгнах от ръцете ѝ като от някакви вериги и като казах набързо „сбогом!“, излетях веднага към дома на Милон. И докато, подобно на обезумял, ускоряхвах крачките си, казвах: „Хайде, Луций, бъди нащрек и внимавай! Ето ти желания случай: след дълго очакване ще можеш да наситиш душата си с чудни истории. Остави настрана момчешките страхове. Отблизо се залови смело за работата, но се въздържай от любовна връзка със своята хазайка, свето зачитай брачното ложе на почтения Милон. Затова пък какво ти пречи да се заемеш със слугинята Фотида. Тя има прелестна външност, забавен нрав и е твърде остроумна. Снощи, когато ти отиваше да спиш, тя те доведе любезно до стаята, настани те нежно в леглото, доста любовно те зави и целуна по главата и като издаваше с поглед как с нежелание си отива, най-после след дълго обръщане и оглеждане се оттегли. И така на добър час, ако ще и да загазиш^[8], опитай с тази Фотида.“

7. С тия разсъждения стигам вратата на Милон и както казват, „нареждам се на страната на моето мнение“^[9]. Но не заварвам в къщи Милон, нито жена му, а само моята мила Фотида. Тя приготвяше за домашните плънка от наситнена карантия и кълцано месо...^[10] и което

усещам още отдалеч с обонянието си, извънредно вкусна наденица. Самата тя, облечена спретнато в ленена туника, препасана твърде високо, под самите гърди, с яркочервена превръзка, бъркаше с цветущите си ръце яденето в съда и докато го разклащаше начесто, като го въртеше, едновременно леко огъваше плавно тялото си, кръстът ѝ едва забележимо трептеше, а гъвкавият ѝ гръб се поклащаше спокойно в грациозно движение. Прикован от тази гледка, стоях захласнат и изумен. Стоеше и „това“, което преди бе отпуснато. Най-после се обърнах към нея с думите:

— Колко хубаво и колко приятно, моя Фотида, въртиш гърненцето заедно с бедрата си. Колко сладко ястие приготвяш! Щастлив, не — блажен е тоя, комуто позволиш да си потопи поне пръста!

Така ми отвърна тази страшно мила и закачлива девойка:

— Махни се, нещастнико! Махни се, колкото се може далеч от моето огнище. Защото само малко да те лъхне моят огнен, ще изгориш надълбоко и никой не ще изгаси твоя огън освен аз, която умея сладко да готвя и приятно да разклащам не само гърнето, но и леглото.

8. Като каза това, погледна ме и се разсмя. Обаче, преди да си тръгна, аз започнах да оглеждам внимателно цялата ѝ външност. Но защо да говоря за друго, когато моят единствен интерес е бил винаги да разглеждам внимателно на улицата главата и косата и след това и у дома да им се наслаждавам. За това предпочитание аз имам сигурно и определено основание, било, че тази част от тялото, открита и явна, най-напред се изпречва пред нашите очи и че докато за останалите части на тялото въздействува веселият цвят на шарената дреха, при главата това е естествената красота. Най-после повечето жени, за да покажат своите качества и прелести, събличат всичките си дрехи, свалят наметалата и желаят да покажат своята гола красота, за да се харесат по-скоро с розовата руменина на кожата си, отколкото със златния цвят на дрехата си. Но — нечестиво е дори да се изговори и дано да няма никъде толкова ужасен пример за това нещо — ако махнеш на която и да е красива и пленителна жена косата от главата и с това лишиш лицето ѝ от естествената му красота, дори и да е слязла от небето или да е родена от морето, израснала сред вълните, нека,

казвам, да бъде самата Венера, нека бъде заобиколена от цяла свита грации^[11] и придружена от цяла тълпа купидони^[12] и дори да е опасана със своя пояс^[13] и да ухае на канела, и да капе от нея балсам^[14], ако тръгне плешива, не ще може и на своя Вулкан^[15] да се хареса.

9. А какво ли ще е, ако под косите сияе приятен цвят и прекрасен блясък, ако срещу слънчевата светлина те дават игриви отражения или спокойни отблясъци, или пък се променят в контрастираща прелест — ту като пламтящо злато да потъват в нежната отсянка на меда, ту с гарвановата си чернота да съперничат на тъмносивото по гушата на гълъбите? Или пък, ако са намазани с капки от арабски парфюм и сресани с острите зъбци на тънък гребен, събрани над тила, отразяват в очите на влюбения като в огледало образа, още по-прекрасен? А какво ли ще е, когато са събрани в гъсти сплитъци на темето или се разливат на широки къдри по раменете? Най-последно от такова значение е великолепие то на прическата, че ако една жена се гордее със своята украса от злато, дрехи, скъпоценни камъни и всякакви други накити, може да се каже, че тя не притежава никакво украшение, щом не е причесала добре косата си.

И тъкмо на моята Фотида придаваше прелест не изкуственият, а естественият ѝ накит. Нейните буйни коси, леко разпуснати, падаха на тила ѝ, след това се разпръсваха по шията и едва забележимо се спираха на извивката на туниката ѝ, като горе бяха събрани и свързани на темето във възел.

10. По-дълго аз вече не можах да понасям мъките на прекомерната си страст, та се наведох към нея и там, където косата ѝ беше пригладена на самото теме, отпечатах най-сладка целувка. Тогава тя се извърна косо към мене и с дяволит поглед ми каза:

— Хей ти, глупчо, сладко-горчиво лакомство си отхапваш. Пази се от прекомерната сладост на меда да не си навлечеш за дълго време злъчна горчивина.

— Какво има тук — отвърщам, — моя радост, щом съм готов само за една твоя ощастливяваща целувчица да се пека на този огън?

При тия думи я притеглям силно към себе си и почвам да я целувам. А и тя гори от желание да се съревновава в любовта и отвръща с еднакво чувство на моето. Канеленият дъх на отворените ѝ уста и нектарното докосване на издадения ѝ език издаваха страстното ѝ желание. Тогава аз промълвих:

— Загивам, дори съм вече загинал, ако не се смилиш над мене.

Като ме целуна още веднъж нежно, тя отговори:

— Имай търпение, защото аз ти принадлежа по взаимно желание и нашето удоволствие не ще се отложи за дълго. Щом бъде запален първият факел, и аз ще дойда в твоята стая. Затова сега си иди и се приготви, защото през цялата нощ ще се сражавам с тебе храбро и от сърце.

11. След като си побъбрихме още, ние се разделихме. Тъкмо по пладне Бирена ми праща като дар за добре дошъл тлъсто прасе, пет кокошчици и стомна прекрасно старо вино. Тогава аз извиках Фотида и ѝ казах:

— Ето, подбудителят и оръженосецът на Венера, Либер^[16], сам дойде. Нека днес изпием всичкото това вино, което да прогони у нас срамната нерешителност и да ни вдъхне бодрата сила на страстта. Защото корабът на Венера се нуждае само от такива провизии: през нощта, преминала в бдение, трябва лампата да бъде пълна с масло и чашата с вино.

Остатъка от деня прекарах в къпане и след това в ядене. По покана на добрия Милон аз се разположих на прилично подредената му трапеза. Стараех се да се предпазя, колкото е възможно повече, от погледа на съпругата му. Помнех съветите на Бирена и тревожно, отвръщах очи от лицето ѝ, като че ли от Авернското езеро^[17]. Често поглеждах Фотида, която ни прислужваше, и така донякъде възстанових самообладанието си. Внезапно обаче Памфила, загледана в запалената лампа, каза:

— Какъв проливен дъжд ще вали утре!

Съпругът ѝ я попита откъде знае това, а тя отговори, че познава по лампата^[18]. На думите ѝ Милон се разсмя:

— В тази лампа крием прочута Сибила^[19], която като от обсерватория вижда от светилника всички небесни тела и самото

слънце!

12. Тук се намесих и аз:

— Има вече добре известни опити в това гадаене. Никак не е чудно, ако това огънче, макар и скромно и запалено от човешка ръка, пази спомена за онзи по-голям небесен огън като за свой родител и чрез божествено предвещаване и само знае, и на нас известява какво ще извърши във висините на етера небесният огън^[20]. Тъкмо сега у нас, в Коринт, пребивава някакъв халдеец^[21] и вълнува целия град със своите удивителни отговори. Той печели пари, като разкрива тайните на съдбата: кой ден укрепва брачните връзки, кой прави основите на стените да траят вечно, кой е сгоден за търговеца, кой обещава на пътника сполука, кой е благоприятен за моряка. И на мене, когато го запитах за края на моето пътуване, ми наговори много и съвсем чудни, доста различни неща: ту че ще добия цъфтяща слава, ту че ще преживея големи приключения и невероятна история, която ще се опише в цели книги.

13. На това Милон се усмихна.

— Каква беше — пита ме той — външността на този халдеец и как го наричаха?

— Висок — отговарям му аз, — възмургав, на име Диофан^[22].

— Той е самият — извиква, — и никой друг! И у нас по същия начин на мнозина предсказа много неща за немалко пари, дори си изкара добра печалба, докато, клетникът, не бе сполетян, бих казал, от дълбоко и жестоко нещастие. Един ден, както раздаваше предсказания, заобиколен отвсякъде с многоброен народ, до него се приближи един търговец, на име Кердон^[23], и пожела да узнае кой ден ще бъде благоприятен за предстоящото му пътуване. Току-що му беше посочил предпочитания ден между останалите и търговецът бе извадил кесията си, изтърсил монетите и отброил сто денария, които щеше да предложи като възнаграждение за предсказанието, ето че някакъв млад човек от знатен род се приближи незабелязано отзад, дръпна го за дрехата и когато той се извърна, прегърна го и го целуна силно. Халдеецът, след като му отвърна с целувка, се разпореди да му се

направи място до него и слисан от неочакваната среща и забравил за работата, която вършеше, му каза:

— Кога пристигна тук? Откога те очакваме!

Другият му отговори:

— Вчера привечер. Но на свой ред и ти, братко, ми разправи как пътува по море и по суша, след като набързо отплава от остров Евбея.

14. На това този забележителен халдеец Диофан, още не на себе си от изненада, отвърна:

— Нека на нашите врагове и неприятели се случи такова ужасно, истинско Одисеево странствуване. Понеже и корабът, с който плавахме, подхвърлян от различни бури и стихии, загуби и двете си кормила^[24] и накрая бе изхвърлен към отвъдния бряг, където бързо потъна, и ние едва изплувахме, след като загубихме всичко. Каквото пък успяхме да приберем било поради състрадание на непознати, било поради отзивчивост на приятели, всичко отиде в ръцете на разбойниците. А единственият ми брат Аригнот, който се противопостави на тяхната дързост, пред ей тези очи, нещастникът, беше заклан!

Докато той разказваше печално, оня търговец Кердон си прибра монетите, които беше определил като възнаграждение за предсказанието, и веднага офейка. Едва тогава Диофан се опомни и разбра грешката от своето неблагоприятно поведение, особено като видя, че и всички ние, застанали наоколо, прихнахме да се смеем.

Дано, драги Луций, поне на тебе халдеецът да е казал истината — да бъдеш щастлив и да завършиш благополучно пътя си.

15. Докато Милон се беше разприказвал надълго и нашироко, аз мълчаливо въздишах и силно се ядосвах на себе си, че сам станах причина да се разказват редица излишни истории и с това изгубих голяма част от вечерта и най-приятното удоволствие от нея. Най-последно потиснах всякакъв срам и казах на Милон:

— Нека Диофан носи своята съдба и това, което е измъкнал от хората, нека връща обратно както на морето, така и на сушата, но на

мене, който още не съм се съвзел от вчерашната умора, ми позволи по-скоро да се оттегля в стаята си.

След тия думи аз си тръгнах, забързах към моята стая и там сварих приготовления за твърде приятно угощение. Дори и за робите беше постлано извън прага по-далечко, на земята — вярвам, за да не подслушват нощния ни шепот; до моето легло стоеше малка масичка, която беше побрала прилични остатъци от цялата вечеря и големи чаши, почти пълни с вино, които чакаха само да се долее водата^[25], а до тях — отворена глинена бутилка с прекършена от удар шийка^[26] и затова удобна да се черпи от нея — истинска закуска преди любовната борба.

16. Тъкмо си легнах, и ето моята Фотида, след като вече е отвела господарката си да спи, пристъпва весела, обкичила с рози и розови венчета буйната си гръд. Тя ме целуна пламенно, окичи ме с венци и ме обсипа с цветя, след това взе чашата, сипа в нея топла вода и ми я подаде да пия. Малко преди да я опразня, тя нежно я дръпна и на малки глътки, като не откъсваше очи от мене, я допи сладко. Отново втора и трета чаша се сменят поред между нас и още други. Тогава, замаян от виното и обзет духом и телом от страстно желание, аз — и без това необуздан и вече доста възбуден, отметнах нагоре дрехата си, за да покажа на моята Фотида любовното си нетърпение, и казвам:

— Смили се и ми помогни по-скоро. Защото, както виждаш, битката, която ти ми обяви без дипломатическа подготовка^[27], вече приближава и аз съм напълно готов — веднага щом почувствувах първата стрела на жестокия Купидон, забита дълбоко в моите гърди, аз изпънах силно моя лък и много се боя, да не би да се скъса тетивата от прекомерно изопване. Но ако искаш да угодиш още повече на желанието ми, разпусни косите си и ми подари твоята мила прегръдка под покроба на вълнистите си къдри.

17. Незабавно тя бързо вдига съдовете от трапезата, сваля от себе си всички дрехи, разпуска косите си във весела безгрижност и се превръща във Венера, която красиво излиза от морските вълни^[28], и

като по-скоро засенчва изкусно с розовата си длан, отколкото да прикрие от свян гладкия си skut, казва:

— Сражавай се, смело се сражавай, защото нито ще ти отстъпя, нито ще ти обърна гръб; атакувай отблизо и фронтално, ако си мъж, и нападай усърдно, нанасяй смъртоносни удари, готов и сам да загинеш. Днешната битка не знае пощада.

С тези думи тя се качва на леглото ми, намества се постепенно върху мене и с бързи движения, извивайки гъвкавата си снага, ме насища с плодовете на люлеещата се Венера, докато най-последно, уморени душевно и обезсилени телесно, и двамата немощни падаме задъхани в прегръдките си.

В такива и подобни битки прекарваме будни времето чак до разсъмване, като от време на време с чашите премахваме умората, събуждаме желанието си и почваме отново удоволствието. А по примера на тази нощ си устройохме и още други подобни.

18. Случи се така, че един ден Бирена настоятелно ме помоли да присъствувам у нея на малко празнично угощение и макар да отказвах упорито, тя не прие извинението ми. И тъй, трябваше да се обърна към Фотида и в нейното съгласие като в божествено птицегадание^[29] да търся решението. Макар че беше против желанието ѝ да се отделям от нея повече от нокът разстояние, тя се съгласи любезно на кратък отпуск в любовната служба. Но ме предупреди:

— Моля те обаче, гледай да се върнеш от угощението по-рано. Защото една група полудели знатни млади хора обезпокоява сигурността на обществото: ще видиш навсякъде по улиците да лежат трупове на убити, а помощните войски^[30] на управителя са далеч и не могат да освободят града от такова нещастие. Твоето блестящо положение, а и ненавистта към чужденците могат да ти донесат злини.

— Не се безпокой — отговарям, — скъпа Фотидо, защото освен че пред чуждото угощение бих предпочел своето удоволствие, но и този твой страх ще разсея, като се завърна по-рано. При това не ще отида и без охрана. Като опаша своя изпитан меч, сам ще поема грижата за своята безопасност.

Стъкмен така, аз се отправям за угощението.

19. Там сварвам цяло множество поканени, както и подобава за една знатна жена — цвета на града. Великолепни маси от блестящо цитрусово дърво^[31] и слонова кост, дивани, покрити със златни тъкани, големи чаши, разнообразни по хубост, но еднакво скъпоценни. Тук стъкло, изкусно изработено с релефна украса, там чист кристал, на друго място светло сребро и блестящо злато, чуден янтар и скъпоценни камъни, издълбани за пиене, и дори това, което не съществува другаде — всичко се намира там. Много прислужници^[32], облечени блестящо, вежливо разносят отрупани блюда, накъдрени момчета в красиви туники начесто поднасят стари вина в чаши от скъпоценни камъни. Вече се внасят лампите, а разговорите на пируващите се разгарят, кънтят смехове, дочуват се волни шеги и тук-там подигравки.

Тогава Бирена се обърна така към мене:

— Добре ли прекарваш в нашия град? Доколкото зная, по храмове, бани и други сгради ние далеч надминаваме всички градове. Освен това на нас не ни липсва нищо. Явно тук има свобода и спокойствие за всички; пришелецът, който идва по работа, ще намери всичко както в Рим, а скромният чужденец ще си отпочине като на село. Най-последно за цялата провинция ние сме място на развлечения.

20. На това аз отвърнах:

— Право казваш, никъде по света не съм се чувствувал повече свободен, отколкото тук. Но аз изпитвам голям страх от невидимите и неизбежни примки на магьосническото изкуство. Говори се, че дори гробниците на мъртвите не се смятат неприкосновени, че някакви отломки от гробниците и от кладите и отпадъци от труповете служат за погубване на живите. А стари магьосници в самия момент на погребалния обред с бързината на хищни птици осуetyават чуждото погребение^[33].

Към тези мои думи се присъедини и друг:

— Та тук не се щадят дори и живите. С един се е случило нещо подобно, след като са обезобразили лицето му и го осакатили съвсем.

Тогава цялата компания избухна в необуздан смях, лицата и погледите на всички се обърнаха към един от гостите, който се беше

уединил в ъгъла. Той се смути от настойчивостта на всички, промърмори нещо и искаше да стане, но Бирена го спря:

— Не, не заслужава, скъпи Телифоне, остани още малко и разкажи още веднъж с обичайното си остроумие онази твоя история, за да може ето и син ми Луций, който е с нас, да се наслади на твоя прелестен забавен разказ.

А той ѝ отговори:

— Наистина, господарке, ти винаги си била вярна на твоята възвишена доброта, но нахалството на някои не може да се понася.

Толкова беше той раздразнен. Но настояването на Бирена, която го закле в името на своя живот, изтръгна най-последно против волята му неговото съгласие да разкаже.

21. И така той събра накуп покривките и облегал на възглавницата, опрян на лактите си, протегна дясна ръка — подобно на оратор — със свити двата крайни пръста, останалите извадени напред с издигнат заплашително палец и така започна спокойно:

— Още непълнолетен тръгнал бях от Милет за Олимпийските игри^[34]. Желаех да посетя и тези места на прочутата провинция, след като пребродих цяла Тесалия, но в нещастен час попаднах в Лариса. Понеже пътните ми пари се бяха почти съвсем свършили, аз скитах по града, за да намеря изход от затруднението си. Тогава видях сред площада някакъв висок старец. Той беше стъпил на един камък и с висок глас разгласяваше, че ако някой желае да пази покойник, да си предложи условията. Аз се обърнах към един от минувачите и попитах:

— Какво чувам? Нима тук покойниците имат навик да бягат?

— Млъкни — отговори ми той. — Ти си още твърде млад и си чужденец, та естествено не знаеш, че се намираш в Тесалия, където жени-магьосници навсякъде изгризват части от лицата на покойниците: това им е нужно в тяхното магьосничество^[35].

22. Аз го запитах отново:

— А кажи ми, ако обичаш, в какво се състои тази охрана на покойник?

— Преди всичко — каза той — цяла нощ трябва да се бди непрекъснато, с отворени очи, бодро да наблюдаваш трупа, да не отклоняваш погледа си дори за миг встрани. Защото страшните и лукави същества се превръщат във всякакви животни и така скришно се промъкват, че измамват лесно дори самите очи на слънцето и на справедливостта. Те приемат формата на птици, после на кучета и мишки, а също така и на мухи. Тогава от злобните им заклинания пазачите се покоряват на съня. И никой не може да определи точно какви хитрости измислят нечестивите жени за задоволяване на своите желания. Въпреки това за тая опасна работа не дават по-голямо възнаграждение от четири до шест жълтици. Я, и щях да забравя! Ако на сутринта някой предаде тялото не съвсем запазено, каквото от него е откъснато или взето, всичко това той се задължава да възстанови, като го отреже от собственото си лице.

23. Щом узнах това, аз се окуражих и веднага се приближих до глашатая.

— Прекрати вече това викане — казвам му. — Ето ти готов пазач, да видим възнаграждението.

— Хиляда нуми^[36] — отговаря той — ще ти се броят. Но ти, млади човече, внимавай хубаво, защото ще трябва да пазиш добре тялото на един от първенците на града от злите харпии^[37].

— Глупости ми разправяш и празни приказки — казвам му. — Ти виждаш пред себе си човек от желязо, когото сън не хваща, сигурно по-бдителен и от самия Линцей^[38] или Аргус^[39], с една дума — целият е само очи.

Едва изрекъл това, и той веднага ме поведе към някаква къща, чиято врата беше затворена, затова ме покани да вляза вътре през една малка задна вратичка. После отвори някаква тъмна стая със залостени прозорци и посочи към една нажалена матрона, облечена в черна дреха. Той се приближи до нея с думите:

— Ето, тоя е съгласен и се наема да бъде вярна стража на твоя съпруг.

Тогава тя отмести падналите от двете ѝ страни коси и разкри лицето си, прекрасно и в скръбта ѝ. Като ме погледна в очите, тя ми каза:

— Моля те, изпълни длъжността си колкото може по-бдително.

— Не се безпокой — отговорих ѝ, — само пригответи съответната награда.

24. След като се разбрахме така, тя стана и ме въведе в друга стая. Там тя разкри с ръка пред седем свидетели^[40] тялото на покойника, покрито с блестящи покривки, и след като дълго плака над него, призова честността на присъстващите и почна да показва грижливо отделните части на тялото му, а някой записваше нарочно на плочки думите ѝ.

— Ето — произнася тя, — носът е цял, очите са непокътнати, ушите са здрави, устните са недокоснати, брадичката е запазена. Всичко това вие, честни квирити, удостоверете.

След тези думи към плочките бяха прибавени печати^[41] и тя си тръгна.

А аз ѝ казвам:

— Заповядай, господарко, да ми се пригответи всичко, което ми е необходимо за случая.

— Но какво искаш? — запитва ме тя.

— Една много голяма лампа — отговарям — и масло, достатъчно, за да свети, докато просветне денят, и топла вода заедно със съд за вино, освен това чаша и поднос с наредени върху него остатъци от угощение.

Тогава тя поклати глава и каза:

— Я се махай, простако! Търсиш угощения и дела си от тях в траурен дом, където вече толкова дни ни най-малък пушек не се е показал. Ти да не мислиш, че си дошъл да пируваш? По-добре се отдай на скръб и сълзи, както подобава за такова място.

В същото време погледна слугинята и каза:

— Марина, бързо дай лампа и масло, затвори пазача в стаята и веднага излизай.

25. Така оставен самичък за утеха на покойника, аз си търкам силно очите и ги вьоръждавам за бдението, след това се развличам с песни, а през това време почна да се здрачава, настъпва нощ, нощта

напредва и след това още по-напреднало време за сън и дълбока нощ^[42]. И на мене страхът ми все се увеличаваше. И изведнъж пропълзя невестулка, застана срещу мене и втренчи в мене поглед, така че аз се смутих от прекалената дързост на толкова малкото животинче. Най-после ѝ казах:

— Махай се, мръсно животно, прибери се при подобните си в градината^[43], преди да изпиташ набързо силата ми. Махай се!

Тя обърна гръб и изчезна бързо от стаята. В същия миг дълбок сън внезапно ме кара да потъна в дъното на някаква пропаст, така че и самият делфийски бог^[44] лесно не би различил кой от нас двамата легнали там е повече мъртъв. В това безжизнено състояние, сам нуждаещ се от друг пазач, аз, може да се каже, не бях там.

26. Тъкмо тогава прозвуча през тишината на нощта оглушителният вик на качулатата команда^[45]. Най-после аз се пробудих и обзет от силен страх, тичам към трупа, приближавам лампата, вдигам покривалото от лицето му и започвам да проверявам отделните му подробности — всичките бяха на мястото си. Ето влиза боязливо и нещастната съпруга със сълзи на очи заедно с вчерашните свидетели и веднага се спуска към тялото, много и дълго го целува и след това на светлината на лампата преглежда всичко. След това се обръща и извиква своя управител Филодеспот^[46] и му нарежда незабавно да изплати възнаграждението на добрия пазач. Веднага ми донесоха парите и тя ми каза:

— Крайно ти благодарим, млади момко, и, бога ми, заради тази изпълнена със старание услуга отсега нататък ще те числим към останалите наши семейни приятели.

На това аз, вън от себе си от радост поради неочакваната печалба и поразен от блестящите жълтици, които от време на време разклащах в ръката си, отвърщам:

— Нещо повече, господарко, смятай ме за един от твоите слуги ѝ колкото пъти пожелаеш моята помощ, не се колебай да ме повикаш!^[47]

Едва бях изрекъл тия думи, и веднага всички близки, проклели ме като нечестивец, ме погнаха кой с каквото му попадне — един ме удря с юмрук в челюстта, друг ме ръга с лакти в гърба, трети ме пронизва враждебно с длани в хълбока, ритат ме, скубят ми косите,

късат ми дрехите. Така разпокъсан и раздробен, също като гордия аонийски младеж^[48] или като пимплейския певец^[49], ме прогониха от дома.

27. И докато на съседната улица се съвзема и разбира твърде късно моите злокобни и непредпазливи думи — трябва да си призная справедливо, че бях заслужил и повече удари, — ето вече, след като са оплакали за последен път и са се простили с покойника, го изнесли от дома му. И по стар обичай, тъй като той е бил един от знатните, устроената на държавни разноски погребална процесия минаваше през площада. Насреща изтича, облечен в черно, някакъв старец, наскърбен и в сълзи. Като скубеше почтената си бяла коса, той хвана с две ръце носилката и с висок глас, прекъсван от чести хълцания, се провикна:

— В името на вашата честност, квирити, в името на вашата всепризната справедливост, вземете под защитата си убития си съгражданин и сурово накажете най-ужасното престъпление на ей тази нечестива и престъпна жена. Защото тя и никой друг погуби с отрова нещастния младеж, моя сестрин син, за угода на любовника си и за да заграби наследството му.

Така този старец отправяше жални оплаквания ту към едни, ту към други. Между това народът почна да се вълнува и поради правдоподобността на обвинението да вярва в жестокото престъпление. Едни викат да я изгорят, други търсят камъни да я убият, дори подтикват и децата да я замерят. А тя с престорени сълзи се кълнеше с най-светли клетви във всички божества и отхвърляше да е сторила такова ужасно престъпление.

28. Накрая старецът каза:

— Нека оставим решението за истината в ръцете на божественото провидение. Между нас се намира Затхлас, един от първите египетски пророци^[50], с когото предварително се уговорихме срещу голямо възнаграждение да извика за кратко време от подземното царство душата на мъртвия и да възвърне това тяло от смърт към живот.

И в същото време изведе пред всички някакъв младеж, облечен в ленени дрехи^[51], със сандали от палмови листа^[52] и със съвсем обръсната глава^[53]. Дълго му обсипваше той ръцете с целувки и дори му докосна коленете^[54], а после каза:

— Смили се, жрецо, смили се в името на небесните светила, на подземните божества, на природните стихии, на безмълвието на нощта, в името на мистериите на Коптос, в името на пълноводния Нил, в името на тайните на Мемфис^[55] и свещените систри на Фарос^[56]. Дай му да видя за кратко слънчевите лъчи и в навеки склопените очи влей частичка светлина. Нито се съпротивляваме на неизбежното, нито оспорваме на земята нейното право, но за да получим утехата на от мъщението, молим да се възвърне един живот за кратък срок.

Пророкът, склонен по такъв начин, постави някаква тревичка върху устата на покойника и друга на гърдите му. След това, обърнат на изток, мълчаливо призова изгряващото свещено слънце. Тържественният изглед на тази сцена възбуди така вниманието на присъстващите, че те очакваха с нетърпение голямото чудо.

29. Аз се смесих с тълпата и се качих на един малко по-висок камък зад самия ковчег, за да мога да наблюдавам всичко с любопитните си очи. Ето гърдите почват да се издигат, вените живително пулсират, духът изпълва тялото. И покойникът се изправи — младият човек проговори:

— Защо, моля ви се, след като съм вкусил от питието на Лета^[57] и съм плавал по Стигийското бласто^[58], ме възвръщате за миг към задълженията на живота? Престани, моля те, престани и ме върни към моята почивка.

От тялото се чу този глас, но пророкът извика много по-живо:

— Защо не разкажеш тук на народа подробно и не разкриеш тайната на твоята смърт? Или смяташ, че аз с моите заклинания не мога да извикам фуриите^[59] и да предам немощното ти тяло на мъчения?

Той слушаше от ковчеза и с дълбока въздишка се обърна така към народа:

— Погубен от злото изкуство на младата си съпруга и обречен на отровната чаша, аз отстъпих още затопленото си легло на прелюбодееца.

Тогава примерната съпруга стана изведнъж дръзка и по светотатствен начин се опълчи срещу изобличенията на съпруга си, като започна да спори с него. Народът почна да се вълнува, изказват се различни мнения — едни предлагат коварната жена веднага да бъде погребана жива заедно с тялото на съпруга си, други смятат, че не трябва да се вярва на лъжата на един труп.

30. Но на тези колебания сложиха край следващите думи на младежа, понеже той отново въздъхна дълбоко и прибави:

— Ще ви дам съвсем ясни доказателства за безупречната истина и ще ви разкрия нещо, което абсолютно никой друг не знае, нито предчувствува.

Тогава ме посочи с пръст:

— Докато този крайно бдителен пазач на моя труп стоеше ревностно настрана, старите магьоснички, които заплашваха моите тленни останки, напразно меняха образите си. След като не можах да измамям ревността му усърдие, накрая изсипаха върху него сънен облак и го приспаха дълбоко. И те не престанаха да ме викат по име, докато моите разхлабени стави и изстинали членове не се опитаха да изпълнят заповедите на магьосническото изкуство. Тогава този млад човек, наистина жив, но заспал като труп, понеже се нарича със същото име като мене, чувайки своето име, се надигна и сам тръгна напред несъзнателно, също като безжизнена сянка; въпреки че вратата на стаята беше внимателно заключена, през някоя дупка те му отрязаха най-напред носа и после ушите. Така че той понесе касапницата вместо мене. И за да замажат лъжата си, те му залепиха уши от восък, издялани също като неговите, и нос, подобен на неговия. И сега този нещастник стои пред вас, получил възнаграждение не за своето усърдие, а за своето обезобразяване.

Ужасен от тия думи, почвам да си опипвам лицето, хващам с ръка носа си, той остава в нея. Докосвам ушите си, те се отделят. И докато всички ме сочат с пръст, обърнали погледи към мен, а после избухва смях, аз, облян от студена пот, се измъквам между краката на

околните. И след това, така осакатен и станал за присмех, не можах да се завърна вече в бащиния си дом. Затова си спуснах косите от двете страни и така скрих раните на ушите си, а петното на носа си покрих прилично, като залепих това парче ленено платно.

31. Щом Телифрон завърши тая история, другарите по пиене, упоени от виното, отново избухнаха в гръмък смях. И докато искаха да пия обичайната наздравица в чест на бога на смеха, Бирена се обръща към мене:

— Утрешният ден е определен за този град като тържествен още от самото му основаване, защото в него ние единствено от смъртните почитаме с весели и радостни обреди най-свещения бог — Смеха^[60]. Със своето присъствие ти ще ни го направиш още по-приятен. Но дано и ти измислиш нещо остроумно и забавно в чест на бога, за да можем повече и по-пълно да почетем великия бог.

— Добре — отговарям, — ще стане, както искаш, и аз бих желал, бога ми, да изнамеря такъв материал, който да задоволи напълно великия бог.

След това, предупреден от моя слуга — понеже сам бях обременен от пиенето, — че нощта е напреднала, веднага станах, сбогувах се с Бирена набързо и с несигурни крачки поех път към къщи.

32. Но щом навлязохме в първата улица, внезапно вятърът изгаси светлината, на която се осланяхме, така че едва си пробихме път в непрогледната тъмна нощ. С пребити о камъните пръсти на краката се добрахме уморени до къщата. А когато я приближаваме, хванати един за друг, ето че трима грамадни здравеняци с всички сили се нахвърлят върху нашата врата и ни най-малко не се стряскат от нашето присъствие, но още повече се надпреварват да блъскат по-силно и по-често, така че на нас, и особено на мене, с пълно право ни се сториха за разбойници, и то най-свирепи. Тогава аз веднага сграбчих меча, който носех под дрехата си за такива случаи, и го изтеглих. Без да се колебаю, се хвърлих сред разбойниците и го забих надълбоко в първия, който ми се изпречи, докато най-последно издъхнаха пред краката ми

всички, пронизани с грамадни и многобройни рани. След това сражение, след като и Фотида се пробуди от този шум, аз се промъкнах през отворените врати, задъхан и облян в пот, и изтощен от битката с тримата разбойници, сякаш че съм убил Герион^[61], се хвърлих на леглото и веднага заспах.

[1] Това описание отговаря на дадения и на друго място в съчиненията на Апулей негов автопортрет. ↑

[2] Централното и най-голямото помещение в римската къща. То било осветявано от голям отвор на покрива, под който имало басейн за стичане на дъждовната вода. В него протичал интимният живот на семейството през деня. По-късно атриумът станал представителната част на къщата и служел за приемна. Тук в текста се съдържа подробно описание на атриума на една знатна матрона. Не такъв е обаче той в разбойническото свърталище, IV кн., 6 гл. ↑

[3] Това е богинята на победата Виктория, отъждествявана с гръцката богиня. Нике. Изобразявана била с криле и лаврови венци или палмово клонче в ръка, стъпила върху кълбо, което представя земния глобус. Описваната тук статуя отговаря на издигнатата от Август статуя на богинята след битката при Акциум. ↑

[4] На остров Парос, в Егейско море, бил добиван мрамор, който поради своята белота бил особено пригоден за ваяне на скулптурни фигури. ↑

[5] Според античната митология римската богиня Диана (гръцката Артемида) била дъщеря на Юпитер от Латона и сестра на Аполон. Тя била богиня на лова, луната и, отъждествена с Хеката, на нощните магии. Диана не само била пазителка на чистотата и девствеността, но и била безпощадна към оскърбленията на нейната собствена моминска непорочност. Скулптурната група в средата на описвания атриум изобразява момента на вкаменяването на Актеон, тивански ловец, който имал нещастieto да види богинята как се къпе заедно с нимфите си в един планински ручей. Диана го превърнала на елен и той бил разкъсан от собствените си кучета. ↑

[6] И в това име авторът е вложил характерни черти на лицето. Памфила на гръцки език значи вселюбеца, любвеобилна. ↑

[7] При своите заклинания Памфила си служела с трупове на покойници или с части от тях. Сравни II кн., 20 гл., и III кн., 17 гл. ↑

[8] Тук авторът видоизменил известния латински израз, който се употребявал, преди да се пристъпи към някакво ново начинание; „Нека бъде за добро, щастие, сполука и полза“ (Quod bonum, felix, fustum salutareque sit). ↑

[9] Този израз е взет из сенатската практика. Римските сенатори не гласували с вдигане на ръка, както се гласува сега, а като ставали от местата си и се присъединявали или към групата, която била „за“, или към другата група, която била „против“. ↑

[10] На това място оригиналният текст е повреден. ↑

[11] Прави се алюзия за мита, според който Венера (Афродита) била родена от морската пяна. — Грациите (у древните гърци харити) били три красиви богини на красотата, веселието и радостта. Те били подчинени на Хера и Афродита. ↑

[12] *Купидон* е друго име на бога на любовта Амур (на латински Амор), гръцкия бог Ерос. ↑

[13] Венера притежавала вълшебен пояс, с помощта на който могла да омая всеки, у когото искала да предизвика любов. ↑

[14] *Балсам* — ароматна смола, която изтича при разрязване на кората на някои дървета. ↑

[15] Според митологията най-красивата от богините — Венера, била съпруга на куция бог на огъня Вулкан (Хефест), макар че харесвала повече бога на войната Марс (Арес). Съпругът впрочем бил твърде благосклонен и отстъпчив към капризната богиня. ↑

[16] Италийско божество на плодородието, отъждествявано по-късно с гръцкия Бакх (бог на виното). ↑

[17] Авернското езеро според легендата било поместено в един вулканичен кратер в Кампания. Оградено било наоколо от стръмни високи ридове и от непроходими гори. Близко до него се намирал входът на подземното царство. ↑

[18] В древността се смятало, че може да се гадае по пламъка. Указанията за това гадаене съставяли така наречената емпиромантия. ↑

[19] Отначало била известна само една Сибила — предсказателка, жрица на Аполон, чиято родина бил малоазийският град Еритре. До него в една пещера, от която изтичала изворна вода, жрицата, изпаднала в божествен екстаз, правела предсказания за бъдещето. По-късно се споменават повече сибилы — две, три, най-после десет, както гръцки, така и латински. Най-известна била Сибила

от Кампания. Според преданието тя предала на римския цар Тарквиний, т.нар. Сибилински книги, до които се допитвали държавните органи във време на нужда и опасност. ↑

[20] Според стоическата философия на Зенон светът бил сътворен, като от първичния огън се образували четирите основни елемента: вода, земя, въздух и огън. След известно време така образуваният свят бил разрушен от общ пожар, но той пак бил възстановен от божествения огън. ↑

[21] Жителите на Халдея, югозападната част на Вавилония, от р. Ефрат до Арабската пустиня, били известни като опитни астролози и гадатели. ↑

[22] Името Диофан може да се преведе „предсказващ по Зевс“. Това име е дадено на халдееца иронично. ↑

[23] Името Кардон е образувано от гръцката дума кѐрдос — печалба, а е свързано с професията на търговеца. ↑

[24] Корабите в древността имали по две кормилни гребла, на едно от двете страни на кораба. ↑

[25] Древните гърци и римляни не пиели чисто вино, а смесвали виното с вода, обикновено 1 част вино и 2 части вода. ↑

[26] Виното било съхранявано в глинени бутилки, чийто отвор бивал запечатван с гипс. Преди пиене шийката на бутилката се пречупвала с удар на секира. ↑

[27] В оригинала: „без посредничеството на фециалите“. Фециалите били 20 на брой и образували отделна жреческа колегия, която се грижела за външните отношения на римската държава с другите племена и народи — сключване на съюзи, обявяване на война, примирия и др. Те изпълнявали своята служба със спазване на традиционен церемониал. Ако някое съседно племе нанасяло оскърбление на римската държава, главният жрец заедно с още трима жреци отивали близо до границата и искали удовлетворение. Те чакали да им бъде дадено то до 33 дни и ако това не станело, главният фециал хвърлял копие през границата с думите: „Война справедлива обявявам и почвам.“ Този церемониал бил изоставен сравнително късно. ↑

[28] Според една легенда, която предава още поетът Хезиод, Венера (Афродита) се родила от пяната на морските вълни. Гърците произвеждали името ѝ чрез народна етимология от гръцката дума афрос — „пяна“. ↑

[29] В древния Рим специални жреци, наричани авгури, наблюдавали летенето, пеенето и храненето на птиците и по тях гадаели за волята на боговете. Преди да се предприеме важен държавен акт, длъжностните лица се допитвали до авгурите. Но както съобщава Цицерон, когато авгурите се поглеждали през време на гадания, не могли да скрият усмивката си, понеже сами не вярвали в тях. ↑

[30] Помощните войски (на лат.ез. *auxilia*), в противоположност на редовната римска войска — легионите и конницата, са пехотни военни сили, съставени от местни контингенти, които изпълняват в граничните провинции служба, близка до полицейската. ↑

[31] Цитрусовото дърво или туята (*Callivitrīs quadrivalvis Vent*) прилича на кипариса, неговата дървесина има приятна миризма на лимон и е изпъстрена с красиви жилки, поради което е била много ценена. ↑

[32] В оригинала: „разрезвачи“. Специални роби, които нарязвали месото на късове, слагали го в блюдата и го разнасяли на гостите. ↑

[33] Виж бел. 7 към същата книга, 5 гл. ↑

[34] Олимпийските игри се устройвали всеки четири години в Олимпия, в областта Елида, Пелопонес. За състезанията се стичали зрители от целия античен свят (на жените било забранено да присъствуват под страх на смъртно наказание). Телифрон е тръгнал от гр. Милет в Мала Азия, пътувал на север до Хелеспонт, оттам през Тракия, Македония и Тесалия искал да се отпрати за мястото на игрите. ↑

[35] Виж бел. 7 към същата книга, 5 гл.; също III кн., 17 гл. ↑

[36] Виж бел. 52 към I кн. ↑

[37] *Харпии* — крилати същества, полуптици, полужени, с лица на момичета и с тела, покрити с пера. Те били 2 или 3 на брой. Мъчени били от неутолим глад и връхлетявали внезапно. На цар Финей похищавали винаги яденето от трапезата, като измърсявали остатъците. ↑

[38] Героят Линцей (от гр. *λυπη* — „рис“) имал толкова силно зрение, че могъл да вижда през всякакви предмети, скали и дървета. ↑

[39] Аргус според античната митология бил гигант със сто очи, от които спели и почивали само по две, а останалите гледали на всички

страни и виждали всичко. Той бил поставен от ревнивата Хера да пази любимата на Зевс нимфа Ио, превърната в крава. ↑

[40] В древността имало изградена цяла мистика на числата. Така числата 3 и 7 се смятали за свещени и били почитани, особено от питагорейците. Затова се говори за седем чудеса на света, седем мъдреци и пр. Тук призованият брой свидетели е според тогавашната съдебна практика, но употребен в пародия. ↑

[41] Плочки с написан върху тях текст, който имал характер на документ, били съединявани наедно и завързвани с връв, върху която били поставяни печатите на свидетелите. ↑

[42] Описанието следва делението на нощта на 6 части според древните: *crepusculum* — здрач, *fsx* — времето, когато се палят светилниците, *concupium* — време за лягане, *nox intempesta* — тъмна дълбока нощ, *gallicinum* — пеене на петлите, *aurora vel crepusculum matutinum* — зора или утринен здрач. ↑

[43] В някои издания на латинския текст вм. *in hortulus* — в градините, стои *in musculus* — при мишките. ↑

[44] Аполон, чието прорицалище се намирало в гр. Делфи, областта Фокида в Средна Гърция, освен другите си качества бил бог на мъдростта. ↑

[45] Нощна стража, която възвестявала края на нощта. Епитетът е даден поради формата на шлемовете им. ↑

[46] Името на управителя Филодеспот (на гръцки ез. „който обича господаря си“) е избрано твърде подходящо. ↑

[47] За древните всяка случайно и необмислено казана дума се смятала за лошо предзнаменование и имала силата на предсказание. ↑

[48] *Пентей* — цар на гр. Тива в Беотия. Аонийски = Беотийски. Виж бел. 38 към кн. I. ↑

[49] Орфей. Срв. бел. 38 към I кн. — *Пимпла* е селище в областта Пиерия в Македония близо до едноименни планина и извор, където първоначално било седалището на музите. По-късно те обитавали планината Хеликон в Беотия. ↑

[50] В Египет било много разпространено магьосничеството, което изобщо има ориенталски произход. ↑

[51] Облеклото на египетските жреци било от ленен плат. С такъв плат били покривани свещените предмети. ↑

[52] Египетската богиня Изида имала на краката си сандали от победните палмови листа, също и нейните жреци. Виж XI кн., 4 гл. ↑

[53] Жреците на Изида и посветените в тайните на тази богиня били с гладко избръснати глави. Виж XI кн., 10 гл. ↑

[54] Докосването до коленете на някого в древността се смятало за знак на настойчива и гореща молба. ↑

[55] Градовете Коптос (в Горен Египет) и Мемфис (в началото на делтата на р. Нил) били средища на различни религиозни култове. Тук са споменати като застъпници на разнообразните египетски мистерии, свързани с култовете на египетските богове. ↑

[56] На разположения пред град Александрия остров Фарос имало известно светилище на богиня Изида, към чийто култ принадлежи музикалният инструмент систър. Виж описанието му в XI кн., 4 гл. ↑

[57] *Лета* (на гръцки ез. „забравя“) — река в подземното царство. След като сенките на мъртвите пиели от водите ѝ, забравяли миналото. ↑

[58] *Стигийското блато* — застояла река в подземното царство, през която лодкарят Харон превозвал пристигащите там мъртъвци. Сравни за „мъртвата река“ VI кн., 18 гл. ↑

[59] Виж бел. 46 към I кн. ↑

[60] Богът на смеха бил почитан в Спарта, но повече подробности за неговото чествуване не се срещат у други писатели. Виж описанието на празненството в чест на бога в III кн. ↑

[61] Според митологията *Герион* бил великан с три тела и три глави. Той пазел стадо от красиви добре угоени говеда на западния край на света. Един от подвизите на Херкулес бил да отнеме стадото му, заради което той убил великана. ↑

ТРЕТА КНИГА

1. Щом Аврора, размахала розови ръце, започна да възлиза към небето върху пурпурна колесница, веднага нощта ме предаде, изтръгнат от безгрижния сън, на деня. Безпокойство обзе душата ми при спомена за снощното произшествие. Кръстосал най-последно крака и преплел пръстите на ръцете си върху коленете, стоях така, превит върху леглото, и леех обилно сълзи, като си представях ту градския площад и съда, ту присъдата и най-последно самия палач. „Нима може да ми се случи някой толкова благ и толкова доброжелателен съдия, който ще може да ме обяви за невинен, след като съм опетнен с тройно убийство и опръскан с кръвта на толкова граждани? Това ли беше славното пътуване, което ми предсказваше упорито халдеецът Диофан?“ Така си премислях много пъти в себе си и гласно оплаквах своята съдба. През това време се блъсна външната порта и на нашата врата отекна голяма глъчка.

2. Незабавно от силния напор къщата се разтвори напълно и всичко се изпълни с чиновници, техните прислужници и многолюдна смесена тълпа. Веднага двама ликтори по заповед на чиновниците сложиха ръце на мене и ме поведоха, без, разбира се, да им се съпротивлявам. И докато да стигнем до първата пресечка, вече целият град, излязъл на улицата, тръгна след нас в гъста тълпа. И макар че навел глава към земята, не, по-скоро към подземното царство, вървах печален, въпреки това, като обърнах малко поглед встрани, забелязах нещо, достойно за най-голямо учудване: между толкова хиляди хора, които ни заобикаляха, нямаше абсолютно никой, който да не се превива от смях. След като минахме по всички улици и аз трябваше да обикалям по всички ъгли, както развежданите около пазара жертвени животни, с които предотвратяват опасностите, предсказани от божествени предзнаменования^[1], най-последно ме изправиха на площада пред съда. И вече чиновниците бяха седнали на издигнатата площадка,

вече градският глашатай викаше „тишина!“, когато всички в един глас заискаха поради големия наплив от хора, който създаваше големи блъсканици, такова важно дело да се разглежда в театъра. Веднага народът се втурна в безредна тълпа и зае със страшна бързина всички места, определени за зрителите. Дори и входовете, и целият покрив бяха претъпкани, мнозина се бяха покатерили по колоните, други бяха увиснали по статуите, някои се виждаха наполовина през прозорците и отворите на тавана, но всички поради силно желание да наблюдават, не се спираха пред никаква опасност за живота си. След това градската стража ме поведе като някакво жертвено животно през средата на просценя^[2] и ме остави сред орхестрата^[3].

3. Тогава, повикан от същия гръмък глас на глашатая, като обвинител се изправи някакъв старец. И след като за отмерване на времето на речта му наляха вода в малък съд, надупчен ситно като решето^[4], от който тя изтичаше капка по капка, той се обърна така към народа:

— Високоуважаеми квирити^[5], въпросът се касае не до някаква маловажна работа, а непосредствено до спокойствието на целия град и ще бъде от полза и за в бъдеще с достойния си пример. Затова повече подобава и поотделно, и общо всички вие ревностно да се погрижите за нашата чест, за да не остане ненаказан такъв отвратителен убиец за кървавата касапница, която е устроил. И да не мислите, че аз негодувам поради собствената омраза, подтикнат от лични подбуди. Аз съм началник на нощната стража и не вярвам до днес някой да може да хвърли упрек върху бдителното ми старание. Най-после аз ще ви изложа правдиво самото фактическо положение и какво се случи през нощта. Именно когато почти вече около полунощ^[6] с придирчива бдителност обхождах целия град и оглеждах поотделно къща по къща, съгледах ей този твърде жесток младеж, извадил меч, да го замахва за убийство и вече три жертви, погубени от неговата ярост, още дишаха пред краката му, гърчейки се в локви кръв. А сам той, с право смутен от съзнанието за ужасното престъпление, веднага офейка и под закрилата на тъмнината се скри в някаква къща и там се спотайваше цяла нощ. Но с помощта на божественото провидение, което не оставя никакво престъпление ненаказано, преди той да се измъкне по тайни

пътища, рано сутринта го причаках и се погрижих да го доведат пред вашия съд за най-тежка присъда. И така пред вас стои един обвиняем, опетнен с толкова убийства, обвиняем, хванат на местопрестъплението, обвиняем-чужденец. Следователно смело произнесете против тоя чужденец присъда за това престъпление, за което и ваш съгражданин биха наказали строго.

4. След като обвинителят говори така разпалено, страшният му глас замлъкна. И веднага глашатаят ме покани да почна, ако желая да отговоря нещо на това. А аз в този момент не можех нищо повече да направя, освен да заплача, като мислех не толкова за жестокото обвинение, колкото за злочестата си съвест. Но въпреки това ми дойде смелост по божествено внушение и аз отвърнах така:

— Аз много добре зная колко е трудно за тоя, който се обвинява в убийство, изправен пред трупове на трима граждани, макар и да говори истината и доброволно да прави признание за деянието си, да успее да убеди толкова множество хора, че е невинен. Но ако вашата човечност ми отдели малко внимание, лесно ще ви докажа, че сега се намирам в тази опасност за живота си не по моя вина, но че вашето негодувание, напълно справедливо и възникнало поради една случайност, ми навлече омраза за едно толкова тежко престъпление, за което не съм отговорен.

5. И така, когато се прибирах малко късничко от угощение, впрочем пиян — това е в същност престъплението ми, което няма да отричам, — пред самите врати на моите домакини — аз живея у добрия Милон, вашия съгражданин — видях, че някакви свирепи разбойници се опитваха да се вмъкнат и се мъчеха да извият втулките и да изкъртят вратите на къщата. Сварих ги тъкмо когато бяха премахнали залостените старателно резета и вече се наговаряха да погубят обитателите. А единият, и в ръцете по-чевръст, и широкоплещест, подстрекаваше останалите с тия думи:

„Хей, момчета, да нападнем спящите колкото можем по-мъжки и с пресни сили! Всяко колебание, всяко малодушие въвн от гърдите ви! Извадете мечове и нека сечта мине през цялата къща! Който лежи в

дълбок сън, да бъде погубен, който се опитва да се съпротивлява, да бъде убит. Също така ще се върнем здрави — ако не оставим никой жив в къщата.“

Признавам, квирити, при вида на тия опасни разбойници — сметнал това за дълг на съзнателния гражданин и едновременно и извънредно изплашен за моите гостоприемни домакини и за самия мене, — въоръжен с късия меч, който носех със себе си за подобни опасности, се реших да ги изплаша и да ги обърна в бягство. А тия съвсем груби и ужасни хора и не мислят за бягство и макар че ме видяха с оръжие в ръка, при все това оказват смело съпротива.

6. Започна се истинско сражение. Сам главатарят и байрактар на останалите ме нападна веднага с всички сили, хвана ме с две ръце за косата и като ме изви назад, пожела да ме смаже с камък. Докато поиска да му дадат камък, аз със сигурна ръка го промуших и благополучно повалих. Веднага след това погубих с измерен удар между плешките и втория, който ме беше захапал, вкопчил се е краката ми. Третият, който се завтече непредпазливо срещу мене, прободох в гърдите. Така, понеже защитих спокойствието и взех под закрилата си дома на гостоприемните си домакини и общата сигурност, вярвах, че не само няма да бъда наказан, но и ще получа публична похвала, толкова повече, че аз наистина никога не съм бил ни най-малко обвиняван в извършване на престъпление, но винаги съм бил смятан от моите съграждани за честен, понеже съм предпочитал невинността пред всякакви изгоди. Аз също не мога да открия защо съм поставен в това положение на обвиняем заради заслуженото наказание, което наложих на най-опасни разбойници, когато никой не може да докаже, че между нас преди това е имало лични вражди или изобщо, че тези разбойници са ми били познати някога; или поне да ми се покаже някаква плячка, заради която да се приеме, че съм извършил подобно безчестие.

7. След като изрекох това, отново бликнаха сълзите ми, аз протегнах ръце за молба, като призовавах печално в името на човешкото състрадание, в името на най-скъпото им ту едни, ту други.

И когато вече вярвах, че у всички се е пробудило чувството на човечност и че всички са обладани от състрадание към моите сълзи, като призовавах за свидетел окоето на Слънцето и на Справедливостта и поверявах моята съдба на божественото провидение, надигнал малко по-високо глава, забелязах, че целият народ е съвсем развеселен — всички се заливат от силен смях, — а също и тоя мой гостоприемнен домакин и баща Милон се къса от най-силен смях. Тогава си казвам така: „Що за вярност, що за съвест! За да спася в същност хазаина си, аз станах убиец и ме подвеждат под углавна отговорност, а пък той не само е доволен от това, че не ми е засвидетелствувал своята поддръжка с присъствието си^[7], но още се и присмива над нещастиято ми!“

8. Между това по средата на театъра премина някаква опечалена разплакана жена, загърнатата в черна дреха, с някакво дете на гърдите и зад нея друга бабичка, покрита с ужасни дрипи, също нажалена и със сълзи на очите. И двете размахваха маслинени клончета^[8]. Те заобиколиха носилката, на която лежаха покрити труповете на убитите, разреваха се и почнаха жално да нареждат:

— В името на общественото състрадание и на общото човешко право смилете се над недостойно закланите младежи и чрез възмездиято ни донесете утеха в нашето вдовство и в самотността ни. Притечете се на помощ поне на това дете, изоставено още в първите му години, и дайте удовлетворение на вашите закони и обществения ред с кръвта на този разбойник.

След това най-старият чиновник стана и се обърна така към народа:

— Наистина престъплението, което трябва да бъде наказано строго, не може да се отрича и от този, който го е извършил. Все пак на нас ни остава една второстепенна грижа — да потърсим останалите съучастници в това страшно престъпление. Защото не е правдоподобно сам човек да може да отнеме живота на трима толкова здрави млади хора. Поради това истината трябва да се изтръгне с изтезания. Робът, който го е придружавал, е успял тайно да се измъкне и работата е стигнала дотам, че чрез разпит обвиняемият трябва да се застави да издаде своите съучастници в престъплението, за да се премахне веднъж завинаги страхът от тази ужасна шайка.

9. В същия миг внесоха по гръцки обичай както огън и колело, така и всякакъв вид бичове^[9]. Съвсем се увеличи — не, удвои се отчаянието ми, че не ми е било позволено поне невредим да си умра. Но онази бабичка, която с плача си разстрои всички, каза:

— Преди, почетни съграждани, да приковете на кръст този разбойник, убиеца на моите клетки деца, позволете да се открият телата на убитите, та при вида на красотата и възрастта им още повече да се разгори справедливото негодувание, за да проявите при наказанието суровост съобразно с престъплението.

Тези думи се посрещнаха с одобрение и начаса чиновникът ми нареди сам да открия собственоръчно телата, които бяха положени на носилката. Понеже аз се противях и дълго отказвах, за да не се яви пред мен повторно вчерашното престъпление, по заповед на чиновниците ликторите ме подканиха най-настоятелно и най-последна дръпнаха ръката ми от хълбока и я насочиха към собствената ѝ гибел — над самите трупове. В края на краищата, надвит от принудата, отстъпих и макар против волята си, повдигнах покривалото и открих телата. О, благосклонни богове, какво е това? Какво чудо? Каква внезапна промяна на моята съдба? Макар че вече се смятах за собственост на Прозерпина^[10] и за роб на Оркус^[11], веднага смаян преминах в другата крайност. Не мога да намеря думи, с които да разкажа изненадата от онази нова гледка: тия трупове на заклани мъже бяха в същност надуты кожени мехове с различни дупки по тях и доколкото си спомням за снощното сражение, надупчени точно на тия места, по които нанасях раните на ония разбойници^[12].

10. Тогава смехът, потискан известно време от някои поради хитрината им, сега се разрази свободно по цялата тълпа. Едни от прекомерна радост се поздравяваха помежду си, други, за да успокоят болките на стомаха си, го притискаха с ръце. И несъмнено пияни от веселост, всички напускаха театъра, като се обръщаха да ме гледат. А пък аз, както бях хванал онова покривало, така се и бях вцепенил и вкаменил, че бях заприличал на някоя от статуите или колоните на театъра. И не можах да изляза от това адско вцепенение преди моят

хазаин Милон да се появи и да сложи ръка върху мене. Въпреки моето противене, докато хълцах често с отново бликналите сълзи, той приятелски ме принуди да ме отведе у дома си, като ме превеждаше по обиколни пътища през пусти улици и ме успокояваше в моята скръб и още продължаваща възбуда с различни приказки. Но въпреки това той не можа по никакъв начин да изглади негодуванието от обидата, която бе заседнала дълбоко в моето сърце.

11. Но ето че веднага идат в нашия дом и самите чиновници със своите знаци за отличие и се опитват да ме успокоят с такива напомнания:

— Ние много добре познаваме и твоето видно положение, и твоя род, господин Луций — та нали по цялата провинция се приказва за благородството на вашата прочута фамилия. Но това, за което дълбоко въздишаш, ти се случи не за да бъдеш оскърбен. Затова премахни сегашната си скръб от сърцето и прогони мъката от душата си. Защото тези забавления, които ежегодно празнуваме публично в чест на най-благосклонния бог, бога на смеха, винаги се прочуват с някоя нова история. Този бог, благосклонен и към автора, и към изпълнителя, ще те придружава навсякъде с обич и не ще допусне да скърбиш в душата си, а постоянно ще весели челото ти с блестяща прелест. На тебе целият град за това внимание ти дари отлични почести: ти си приет в числото на неговите патрони^[13] и се взе решение да ти се издигне бронзова статуя.

На тая реч на свой ред аз отговарям:

— На тебе, най-великолепен и необикновен град на Тесалия, изказвам благодарност, равна на тези големи почести, но предлагам да запазите статуите и изображенията за по-достойни и по-велики от мене.

12. Така отговарям скромно, усмихвам се за малко с весело изражение и си давам, колкото мога, по-радостен вид, след което поздравявам любезно чиновниците при тяхното оттегляне. Но ето че притича вътре някакъв слуга и ми каза:

— Вика те твоята леля Бирена и ти напомня, че вече приближава времето за угощението, за което ти даде обещание да присъствуваш.

Ужас ме обзе и отдалеч тръпки ме полазиха при споменаването дори на къщата ѝ и аз отговарям:

— Как бих желал, лельо, да се отзова на твоята покана, ако можех да сторя това със спокойна съвест. Защото моят хазяин Милон, заклевайки ме в бога покровител на днешния ден^[14], ме принуди да се задължа да присъствувам днес на неговата трапеза. Той не се отделя от мене и не ме оставя да го напусна. Затова да отложим срока за явяването^[15] на угощението.

Още докато говорех, Милон сложи на мене здрава ръка, нареди ми да взема принадлежностите за къпане и ме поведе към най-близката баня. Аз се движех сгушен от едната му страна, за да се укрия от погледите на всички и да избягна смеха на минувачите, който сам аз бях предизвикал. И от смущение не помня как се изкъпах, как се изтрих, как се върнах обратно в къщи. Толкова бях слисан и не на себе си, понеже всички ме сочеха с погледи, жестове, дори с пръст.

13. Най-последно изгълтах оскъдното ядене на Милон и се извиних с остро главоболие, което ми бе причинил постоянният плач, за да се оттегля да спя, за което лесно ми бе дадено разрешение. Прострян на кревата, прекарах печално през паметта си поред всичко, което се бе случило, докато най-последно моята Фотида, след като бе приготвила леглото на своята господарка, се яви при мене съвсем неузнаваема. Нито лицето ѝ беше весело, нито говорът ѝ закачлив, а мрачно, с дълбоки бръчки на челото. Произнасяйки най-последно колебливо и боязливо думите, тя каза:

— Аз самата, признавам си, станах причина за тая твоя неприятност.

И при тези думи извади някакъв бич от пазвата си и ми го подаде:

— Вземи — каза, — моля те, и си отмъсти на невярната жена, дори ѝ наложи още по-голямо наказание. Но все пак не мисли, моля ти се, че нарочно съм ти причинила тази мъка. На боговете да не бъде угодно заради мене да изпиташ ни най-малко безпокойство! А ако някаква неприятност заплашва главата ти, всичко това нека веднага се

изкупи с моята кръв. Но което ми бе заповядано да извърша за друга цел, по някаква моя нещастна съдба се обърна в твоя вреда.

14. Тогава аз, подбуден от присъщото ми любопитство и от желание да разбуля скритата причина за случката, започвам:

— Този ремък, най-престъпен и най-нахален от всички ремъци, който си си определила за бичуване, сам ще загине, разсечен и разкъсан от мене, преди да докосне твоята млечна и нежна като пух кожа. Но разкажи ми искрено: каква е твоята постъпка, която злата участ обърна в гибел за мене? Кълна се в твоята най-скъпа за мен главица, че не мога да вярвам изобщо на някого и на тебе дори самата, ако ме уверяваш, че ти си замислила нещо за моето злощастие. От друга страна, една несигурна или дори враждебна случайност не може да придаде вина на невинните намерения.

Веднага щом изрекох думите си, почнах с жадни и звучни целувки да пресушавам очите на моята Фотида, влажни, трептящи и чезнещи от благосклонна страст и вече полузатворени.

15. Така тя си възвърна радостта.

— Позволи ми — каза — да затворя по-напред вратата на стаята, да не би, като изхвъркне някоя дума навън поради моето безбожно лекомислие, да извърша голямо безчестие.

След тия думи тя постави резето и закачи здраво куката, после се обърна към мене, обви шията ми с двете си ръце и с нежен, съвсем тих глас ми каза:

— Боя се, силно се страхувам да ти разкрия какво крие този дом и да издам загадъчните тайни на моята господарка. Но аз се осланям повече на тебе и на твоята образованост, понеже независимо от благородното достойнство на произхода ти и възвишения ти ум ти си въведен в много тайнства и познаваш свещения обет за мълчание. И така, каквото доверя на съкровената част на това твое сърце, да го пазиш винаги затворено в здрава ограда, моля те, и откровеността на моя разказ възнагради с ненарушимостта на твоето мълчание. Защото, за да ти разкажа това, което зная единствена между смъртните, ме подтиква любовта към тебе, от която съм обладана. Ти сега вече ще

узнаеш всичко, което се върши в тоя дом, сега вече ще узнаеш чудните тайни на моята господарка, с които държи в покорност маните^[16], променя хода на звездите, подчинява божествените сили, укротява стихиите. А тя най-често прибягва до силата на това изкуство, когато ѝ се хареса някой младеж с прелестна външност, което впрочем се случва с нея обикновено често.

16. И сега точно тя е пламенно влюбена в някакъв млад беотиец, рядко красив, и със страст пуска в движение всички средства на своето изкуство, всички хитрости. Чух снощи, със собствените си уши, ти казвам, чух, че понеже слънцето не се спуснало по-бързо от небето и не отстъпило по-скоро на нощта за изпълнение на нейното любовно магьосничество, тя го заплашваше с тъмен облак и вечен мрак. Когато вчера тя се връщаше от баня, съгледа случайно този млад човек, седнал в една бръснарница, и ми поръча да отмъкна тайничко неговите коси, които, вече отрязани от бръснарската ножица, лежаха на пода. Както ги събирах, грижливо и тайно, бръснарят ме изненада и понеже и без това се ползуваме с лоша слава заради нашето нечестиво изкуство, той ме хвана и безмилостно изкреця:

— Няма ли, никаквице, най-послед да престанеш да крадеш косите на порядъчните млади хора? Ако не спреш най-послед това безчестие, без колебание ще те предам на чиновниците^[17]!

И думите му бяха последвани от действие: като бръкна с ръка, претършува между гърдите ми и разгневен измъкна скритите вече там коси. От тази случка аз се разстроих дълбоко и като си помислих за характера на моята господарка, която обикновено при такива несполуки се ядосва много силно и ме бие жестоко, вече кроях план за бягство, но си помислих за тебе и веднага го отхвърлих.

17. И когато се връщах оттам тъжна, че си идвам със съвсем празни ръце, забелязах някакъв човек да стриже кози мехове, след което ги връзва, надува ги и ги окачва да съхнат. Задигнах доста от космите, които лежаха на земята златисти и поради това съвсем еднакви с косите на онзи млад беотиец, и ги предадох на моята господарка, като скрих истината. Така при настъпването на нощта,

преди ти да се прибереш от вечерята, моята Памфила, вече обезумяла, се изкачи върху дъсчената тераса, която е от другата страна на къщата и е напълно открита и достъпна за всички ветрове и отдето се открива гледка към целия изток^[18] и към всички други посоки. Това място, твърде удобно за нейните магии, тя посещава тайно. Там тя обзавежда своята гибелна работилница с обичайните съоръжения: всякакъв вид балсами, плочки с неразбираеми надписи, оцелели остатъци от сполетени от зла съдба кораби, извънредно много части от оплакани, дори погребани трупове; на една страна носове и пръсти, на друга гвоздеи с останало по тях месо на разпънати, другаде запазена кръв от заклани хора и изгризани черепи, изтръгнати изпод зъбите на зверове.

18. Тогава, изговаряйки заклинания над трептящите още тъкани, тя направи възлияния с различни течности: ту с изворна вода, ту с краве мляко, ту с планински мед или с медовина. После сложи тези коси, сплетени помежду им и свързани на възли^[19], да изгорят заедно с много благовония върху живи въглени. Веднага по непреодолимата сила на магьосническото изкуство и тайната власт над принудените от нея божества тези тела, чиито косми димят с цвъртене, получават дух и чувство, те чуват и се движат и отиват там, накъдето ги води димът на техните кичури, и вместо онзи млад беотиец напират на вратите, за да влязат. А ето те и тебе, опиянен от винените пари и заблуден от неочакваната нощна мъгла, изваждаш дръзко меч, въоръжен като полуделия Аякс^[20]. Обаче ти не нападна като него цяло стадо да го насичаш, а още по-храбро от него взе душата на три надути кози мяха, за да мога сега, след като ти ги погуби без петно от кръв, да прегърна не човекоубиец, а мехоубиец!

19. Аз изказах на Фотида одобрението си за остроумната ѝ реч и на свой ред се пошегувах:

— Така, значи, и сам аз мога да смятам тази победа на моята храброст като първа по примера на дванадесетте подвига на Херкулес, като сравнявам погубените мехове или с трите тела на Герион^[21], или с трите глави на Цербер^[22]. Но за да ти простя от душа и сърце цялото провинение, с което ме забърка в такива неприятности, изпълни това,

което те моля с най-голямо желание: покажи ми твоята господарка, когато предприема нещо с това божествено изкуство и когато призовава боговете. Искам да я видя на всяка цена, когато се преобразява. Горещо желая лично да се запозная с магията. Впрочем и ти самата не ми изглеждаш невежа или неопитна в тези неща. Аз зная това и много добре, го разбирам, понеже, макар че иначе винаги съм презирал женските обятия, от тези твои искрящи очи, розови бузички, блестящи коси, полуотворени устица и уханни гърди съм ти присъден и отдаден в пълно робство, макар и желано. Вече толкова време не търся нито домашно огнище, нито мисля за път и нищо не предпочитам пред някоя от нашите ноци.

20. — Как бих искала, Луций, да изпълня това, което желаеш, но като оставим настрана нейния недоверчив характер, тя се посвещава на тия тайни, затворена в уединение и лишена от присъствието на всякакво общество. Все пак ще поставя твоята молба по-горе от собствената си безопасност и ще я изпълня с удоволствие при първия удобен случай. Само че, както те предупредих отначало, трябва да пазиш пълно мълчание за тая толкова опасна работа.

Докато си бърбехме така, у нас, и в душата, и в тялото, се събуди взаимно желание. Свалихме всички дрехи и най-после, съвсем разсъблечени, се отдадохме на Венерината вакханалия. Накрая, след като бях вече изморен, Фотида от собствена щедрост ми предложи и прибавка по момчешки. По очите ни, притъмнели от бдениe, вече се разля дрямката, която ни държа чак до късно през деня.

21. Така прекарахме в удоволствие няколко ноци. Един ден Фотида, крайно развълнувана, изтича при мене и ми съобщи, че нейната господарка, на която дотогава не помогнало нищо в любовта, щяла да се превърне в птица и да отлети така при обекта на своята любов. Затова да се приготвя предпазливо за наблюдение на тава голямо събитие. И вече около първата нощна стража тя ме заведе с боязлива и тиха стъпка до оная горна стаичка и ме нагласи да наблюдавам през някаква цепнатина на вратата това, което се извърши по следния начин:

Най-напред Памфила съблича всичките си дрехи и тогава вади от някакво сандъче много бурканчета; на едно от тях маха капачето и взема от него мехлем, който дълго разтрива на дланите си, с него после се намазва цялата, от краищата на ноктите чак до върха на косите, дълго шепне нещо на лампата и размахва в трептящо движение своите ръце. Докато те потрепват леко, израства ѝ мека перушина, развиват се и твърди пера, носът ѝ се втвърдява в изкривен клюн, ноктите ѝ се изкривяват. Памфила се превръща на бухал. Тогава тя издава печален крясък и подскача малко от земята, за да изпита себе си, след това се вдига нависоко и размахала криле, излита навън.

22. И тя наистина се преобрази чрез своето магьосническо изкуство по свое желание, а пък аз, без да изпитам силата на някакво заклинание, а само от това, че бях поразен от смайване пред това, което стана, изглеждах повече на всичко друго, но не и на Луций: така бях потресен, зашеметен до безумие, че сънувах наяве; и дълго търках очите си и търсех да се уверя дали наистина съм буден. Най-после се върнах към чувството за действителността, хванах ръката на Фотида и я поднесох към очите си.

— Позволи ми, моля те — казах ѝ, — докато ни се удава сгоден случай, да се насладя на плода на твоето голямо и изключително разположение към мене и ми отдели малко мехлем оттук, заклевам те в тези очи, сладичката ми. Обвържи ме така чрез това неотплатимо благодеение, за да ти бъда завинаги роб, и направи така, че аз да се явя пред тебе, моята Венера, като крилат Купидон.

— Наистина ли? — отвърна тя. — Ти хитруваш като лисица, любими, и ме караш сама да си отсека краката с брадвата^[23]. Така беззащитен, едва мога да те пазя от тесалийските вълчици. А ако станеш птица, къде да те търся и кога ще те видя?

23. — Нека небесните богове ме пазят от такова престъпление — отвърнах аз, — след като прелетя с гордия полет на орела цялото небе и бъда верен вестител или весел оръженосец на великия Юпитер^[24] и след като бъда удостоен с крила, да не се завърна обратно в моето гнездище! Кълна се в тая сладка къдрица на твоята коса, с която покори

моето сърце, че не мога да предпочета никоя друга пред моята Фотида. Ето и тая мисъл ми идва на ума: да летя надалеч от всяка къща, щом веднъж се превърна от мехлема на такава птица. Но какво красиво и какво забавно ще има за матроните у един любовник-бухал^[25]! Освен това виждаме, че когато тези нощни птици влязат в някой дом, ги ловят с уплаха и ги приковават към вратите, за да изкупят със собствените си мъки нещастieto, което предвещават на семейството със злокобното си летене. Почти щях да забравя да питам какво трябва да изрека или да извърша, за да сваля отново от себе си тия пера и да се превърна отново в Луций.

— Не се безпокой, що се отнася до това — отвърна ми тя, — защото господарката ми е показала подробно всичко, което може да превърне отново такива същества в човешки образи. Да не смяташ, че тя е направила това по някаква благосклонност, не, а за да мога, когато се завръща, да ѝ окажа помощ с някакъв спасителен лек. Ето, виж с какви, дребни и незначителни билки може да се свърши тая толкова важна работа: малко копър с лаврови листа^[26], разбъркани в изворна вода, се дават за миене и пиене.

24. След като ме увери в това неведнъж, тя се вмъкна с голям страх в стаичката и извади от сандъчето едно бурканче. Аз го взех в ръцете си и като го разцелувах, се помолих да ме покровителствува за благополучен полет. След това свалих бързо всичките си дрехи и като бръкнах жадно с ръка, загребах повечко мехлем и намазах с него частите на тялото си. И заразмахал ръце нагоре и надолу, желяех да стана птица. Но никъде перца и никъде крилца, само космите ми надебеляват съвсем като четина, нежната ми кожа задебелява, по краищата на дланите ми всички пръсти се съединяват в копита и от края на гръбнака ми провисва голяма опашка. Освен това: грамадно лице, огромна уста, широко отворени ноздри, увиснали бърни; а и ушите ми се удължават прекомерно и се покриват с косми. И не виждам никаква утеха в нещастното си превръщане, освен че ми порасна естеството, макар че не можех вече да държа в обятията си Фотида.

25. И докато в своята безпомощност си оглеждах всичко по тялото и се виждах не като птица, а като магаре, поисках да се оплача от постъпката на Фотида; но понеже вече бях лишен от човешки движения и глас, правех само това, което можех: като спусках долната си устна, при това с овлажнели очи, аз я гледах отстрани и я упреквах мълком. А тя, щом ме видя в този вид, се удари ожесточено с ръце по лицето.

— Загинах, нещастната — извика тя, — в уплахата при бързината си съм сбъркала, а и приликата на бурканчетата ме е заблудила. Но добре, че има по-лесно лекарство за това превръщане. Трябва само да сдъвчеш цвят от роза и веднага отново ще се превърнеш в моя Луций. Да бях привечер приготвила както винаги някакви венчета, нямаше да чакаш толкова дълго, нито дори една нощ. Но щом се разсъмне, ще имаш веднага лекарството.

26. Тя скърбеше така. А пък аз, макар че бях истинско магаре и не Луций, а товарно животно, все пак запазвах човешкото си чувство. Най-последно дълго и много размишлявах в себе си дали не трябва да смачкам с твърдите си копита и да разкъсам със зъби, докато погине, тази негодница и престъпница. Но от необмисленото ми намерение ме въздържаше едно по-умно разсъждение да не би, ако накажа Фотида със смърт, да се лиша от помощта ѝ при спасението си. И така разтърсих ниско наведена глава и като преглъщах временното си унижение и се покорявах на най-жестоката моя съдба, се оттеглих в обора при своя кон, верен мой носач, където заварих да стои и още едно магаре — собственост на Милон, моя предишен хазаин. Мислех, че ако у немите животни съществува някакво мълчаливо и естествено чувство на задължение, моят кон, след като ме познае и ме съжали, ще ми даде гостоприемство, жилище и храна^[27]. Но о, гостоприемни Юпитере^[28], и ти, съкровено божество на Верността! Тоя мой прекрасен носач заедно с магарето доближават глави и веднага се споразумяват да ме погубят. Едва ме видяха да се приближавам до яслите, и от страх за своята храна веднага като бесни със свити назад уши ме нападаха с ритници и ме прогониха колкото може по-надалеч от ечемика, който бях сложил вечерта собственоръчно на тоя неблагодарен слуга.

27. Понеже се отнесоха така с мене и ме отблъснаха в усамотение, аз отстъпих в един ъгъл на обора. И докато си мислех за безсрамието на моите колеги и си представях как на другия ден отново ще стана Луций с помощта на розовия цвят и ще накажа неверния си кон, съглеждам почти по средата на централната греда, която поддържаше покрива на обора, статуя на богиня Епона^[29], поставена в една ниша и украсена грижливо наистина със свежи розови венци. Щом разпознах спасителното средство, изпълнен с надежда, се изправям високо, колкото можех, като подигнах предните си крака, и с протегнатата шия и силно изпънати бърни, с всичка сила се опитвах да достигна венците. Но, разбира се, за мое най-голямо нещастие моят слуга, комуто бе поверявана винаги грижата за коня, ме съгледа внезапно и скочи ядосан.

— Докога най-после — се провикна той — ще търпим тая кранта, която преди малко се нахвърли върху храната на животните, а сега върху статуите на боговете? Ей сега ще смажа и осакатя този нечестивец!

И веднага почна да търси някакво оръжие. Като намери случайно оставена връзка цепеници и извади от нея една неокастрена, по-голяма от другите, не престана да ме налага мене, нещастника, докато по едно време вратите се заблъскаха със силен трясък и страшен шум и се чу от съседите тревожен вик „Разбойници!“ и той избяга, обзет от страх.

28. В същия миг вратите се разтварят насила и цяла тълпа разбойници нахлува навсякъде. Всички помещения на къщата се обграждат от една въоръжена шайка и стеклите се оттук-оттам на помощ се натъкват на неприятелската съпротива. Всички носят мечове и факли, с които осветяват нощта; огънят и острието блестят като изгряващото слънце. Тогава се отправят към някакъв склад, преграден и затворен с много здрави втулки, намиращ се в средата на къщата и определен за съкровищата на Милон. Разбиват го със силните удари на брадвите си. Като избиват всички ключалки, изнасят всичките богатства и като ги свързват набързо на вързопи, си ги поделят помежду си. Но товарите надминават броя на носачите. Тогава,

изпаднали в затруднение поради неочакваната прекомерност на богатството, изведоха, от обора нас, двете магарета и моя кон, и след като ни натовариха с колкото може по-тежки вързопи, ни изкараха от вече празната къща под заплахата на тоягите. Тогава оставиха един от разбойниците да наблюдава, за да ги осведоми за разследването на грабежа, и ни подкараха бързо с чести удари през непроходими планински пътеки.

29. От тежестта на толкова непосилните товари, от изкачването по стръмната планина и от продължителния път бях вече ни жив, ни умрял. Тогава, наистина късно, но сериозно ми дойде на ума да прибягна до помощта на държавните власти и като намесе почетното име на императора^[30], да се освободя от толкова мъки. Денят беше вече напреднал и като минавахме край някакво многолюдно и оживено поради пазарния ден село, се опитах да извикам сред навалищата на моя роден гръцки език възвишеното име на Цезар, но докато изревах „О“-то ясно и мощно, останалото име на Цезар не можах да изговоря^[31]. На разбойниците не им хареса моя неблагозвучен глас и те така нажулиха отсам и оттам нещастната ми кожа, че я оставиха в състояние, негодна дори и за решето. Най-последно сам Юпитер неочаквано ми предложи спасение. Така, когато минавахме край много полски имоти и големи стопанства, аз забелязах една приветлива градинка, в която освен останалите красиви растения цъфтяха и свежи рози в утринната роса. Разтварям жадно уста към тях и поради надеждата за спасение, бодър и радостен... пристъпвам по-наблизо. Но докато да се докосна вече с пърхащи бърни, дойде ми друга по-спасителна мисъл — да не би, ако отново изоставя магарешкия си образ и се превърна на Луций, да намеря в ръцете на разбойниците сигурна гибел било поради подозрение в магьосничество, било поради обвинение в бъдещо издайничество. Затова се отдръпнах от розите, и то по необходимост, и понасяйки настоящата са съдба, почнах да хрупам сено.

[1] Според вярването на древните принасяните в жертва животни вземали върху себе си всички бъдещи опасности, затова преди жертвоприношението ги развеждали по всяка улица, край всеки дом. ↑

[2] *Просценият* (буквално: предсцена) представя висока площадка в римския полукръгъл амфитеатър, върху която играели актьорите. Задната стена на просценията заедно с помещението зад него се наричало сцена. ↑

[3] *Орхестра* — полукръгла равна площадка между просценията и първия ред на амфитеатъра. В древна Гърция е място за танца на хора, а в Рим там били поставяни седалища за сенаторите. ↑

[4] Това е т.нар. *клепсидра* — воден часовник. Както е описана в текста, била поставяна пред говорителите в съда, за да отмерва времето, което им се определяло за говорене (на обвиняемите няколко пъти повече, отколкото на обвинителите). Ораторите трябвало да свършат речите си през времето, докато водата се изтече капка по капка от обърнатия надолу отвор. ↑

[5] Виж бел. 9 към I кн. ↑

[6] Виж бел. 32 към I кн. ↑

[7] В древния Рим имало обичай близките и приятелите на подсъдимия да се явяват в съда и ако не излязат да го защитават, то поне да му засвидетелствуват с присъствието си своята поддръжка. ↑

[8] Маслиненото клонче било не само символ на мира, но и атрибут на този, който отправял някаква молба и търсел покровителство и защита. ↑

[9] Поради пародийния вид, в който се представя целият съдебен процес, авторът вмъква допълнителни елементи — гръцкия обичай да се приковават обвиняемите на колело, също и други изтезания. В случая Луций е третиран като уличен разбойник. ↑

[10] *Прозерпина*, дъщерята на богиня Деметра от Зевс, била похитена от бога на подземното царство Плутон и отведена с огнената му колесница в подземния свят. Там станала царица и господарка на сенките на мъртвите. ↑

[11] *Оркус* означава най-напред мястото в подземното царство, където пребивавали сенките на мъртвите. След това става име и на римския бог на това царство Плутон, отъждествяван с гръцкия бог Хадес. Освен това е име и на демон на смъртта. Виж VI кн., 8 гл.; VII кн., 7 и 24 гл. ↑

[12] Описанието не е правдиво, тъй като не е възможно надупчените мехове да останат издути. ↑

[13] Покорените от Рим провинции и градове избирали отделно сенатори за застъпници на своите интереси пред съда, в сената и пр. През време на римската империя такива патрони могли да бъдат също знатни граждани не само на Рим, но и на провинциални градове. ↑

[14] Тоест богът на смеха. ↑

[15] Авторът употребява често изрази из съдебния език, какъвто е „отлагам срока за явяване“ („vadi mōnium differo“). ↑

[16] *Мани* се наричали душите или сенките на умрелите, които се превръщали в божества на подземния свят. ↑

[17] Използуването на магията за корисни и престъпни цели се смятало от древните римляни като светотатство и се преследвало от закона под страх от смъртно наказание. Сам авторът на „Златното магаре“ бил обвинен несправедливо във вълшебство и изправен пред съда. ↑

[18] Изтокът се споменава отделно и най-напред неслучайно; той бил от особено значение при магьосническите заклинания. ↑

[19] Възлите имали също значение при заклинания. С тях се целяло възбуждане на любовни чувства, понеже символизирали неразривни връзки. ↑

[20] *Аякс*, син на *Теламон*, е прочут гръцки герой от Троянската война, втори по храброст след *Ахил*. Когато умрял *Ахил* и ахейските вождове предали неговото оръжие на *Одисей*, *Аякс* изпаднал в такава ярост, че изклат цяло стадо, вземайки овцете за свои противници. Щом дошъл на себе си, се самоубил. Съдбата му станала сюжет на редица драми, също на живописата. ↑

[21] Виж бел. 59 към II кн. ↑

[22] *Оркус* (*Хадес*) позволил на *Херкулес* да изпълни дванадесетия си подвиг, да изведе триглавото куче *Цербер* от подземното царство при условие да го хване, без да прибегва до оръжието си, и после да го върне обратно. *Херкулес* изпълнил задачата, като омаломощил и овързал свирепото куче. Виж бел. 44 към I кн. ↑

[23] „Сам сека краката си с брадва“ е поговорка, която отговаря на българската поговорка „Сека сам клона, на който седа“. ↑

[24] Според митологията орелът бил свещената птица на *Юпитер* и носел неговите мълнии. ↑

[25] Бухалът, понеже лети нощем, се смятал за птица на подземното царство и неговите обитатели. Гласът му се смятал злокобен, както някои го смятат още и днес. ↑

[26] Копърът и лавърът се употребяват в медицината, затова неслучайно са подбрани за премахване на магии. ↑

[27] Прави се намек за гостоприемството, което римският сенат оказвал на чуждестранни пратеници и видни гости. ↑

[28] Великият бог *Юпитер* се смятал закрилник на гостоприемството. ↑

[29] *Епона* била покровителка на конете, магаретата и мулетата, затова изображенията ѝ били поставяни в оборите. ↑

[30] Всеки гражданин имал право да обжалва пред императора всяко решение на провинциалните власти. ↑

[31] Луций искал да изговори името на императора на гръцки език, понеже се намирал в гръцки град. Обръщението на гръцки би било „О Кайсар“, но от него магарешкото гърло могло да изреве само първия звук. ↑

ЧЕТВЪРТА КНИГА

1. Почти около пладне, когато слънцето вече прежуряше, се отбихме в някакво село у едни старци, които бяха познати и близки на разбойниците. Макар и магаре, схванах това от първата среща, по продължителния разговор и по взаимните им целувки. А освен това ги надариха с някои неща, смъкнати от моя гръб, за които с тайнствен шепот очевидно им обясняваха, че са придобити чрез грабеж. А нас, след като ни освободиха от всичкия товар, ни пуснаха на свобода да пасем на близката ливада. Общата паша с магарето или с моя кон не можеше да ме привлече, а и без това не бях свикнал да ям сено. Но затова пък точно зад обора, премаял от глад, съгледах една градинка и смело влязох в нея. И макар със сурово зеле, напълних стомаха си, като през това време се оглеждах на всички страни и призовавах всички богове дано някъде в съседните градинки съгледам розов храст. А и самотата ме правеше да бъда уверен, че ако взема лекарството встрани от пътя и скрит в някой храст, ще мога от превитата стойка на четириногото товарно животно да се изправа в човешка фигура, без никой да ме види.

2. И както плавах в това море от размишления, малко по-надалеч видях сенчеста долина с разлистена горичка, а сред нейните различни тревички по свежата морава грееше аленочервеният цвят на искрящи рози. Веднага в моето още ненапълно животинско сърце помислих, че тази горичка, сред чиито сенчести кълчета светеше царственият блясък на празничното цвете, е посветена на Венера и на грациите^[1]. Тогава призовах радостния и щастлив Успех^[2] и се хвърлих в пълен галоп, така че, кълна се в Херкулес, сам се чувствувах не магаре, а вече, поради прекомерната бързина, яздитен кон. Но този бърз и славен опит не можа да надвие моята жестока съдба. Защото, щом вече наближих мястото, видях не ония нежни и прелестни розови цветове, овлажнели от божествена роса и от нектара, който раждат щастливите шипки и

благословените трънливи храсти, нито дори някаква долина, но само края на един речен бряг, обрасъл с гъсти дървета. Тези дървета, разлистени обилно по подобие на лавъра, разцъфтяват с дълги, леко обагрени чашки, също като благоуханните цветове, но без никакъв аромат; на простия език на селяните се наричат лаврови рози^[3]. Вкусването от тях е смъртоносно за всяко животно.

3. Отчаян от тази моя злочеста участ, вече се отказвах от всяка надежда за спасение и доброволно реших да отхапя от тези отровни рози. Но докато пристъпвах бавно, за да си откъсна, някакъв млад човек, както ми се стори, градинарят, на когото съсипах всички зелки, като видял голямата пакост, се завтече яростно с дебела сопа, нахвърли се върху мене и ме обсипа с удари по цялото тяло, така че насмалко щях да погина, ако най-последно не съобразих да си окажа сам помощ. Аз метнах нависоко задницата си и почнах да го ритам с копитата на задните си крака. След като го пребих жестоко и той падна на земята, аз потърсих спасение в бягство към склона на съседната планина. Но в този миг изскочи една жена, вероятно неговата съпруга, и щом го видя горе от височината проснат на земята и полумъртъв, нададе плачевен рев явно да предизвика състрадание към себе си, за да докара моментално смъртта ми. И наистина всички селяни, стреснати от нейния вик, веднага подбират кучетата и ги насъскват да се спуснат бясно да ме разкъсат на парчета. В този момент, когато видях да се втурват срещу мене настървените кучета, и то грамади и толкова много, че можеха да се борят с мечки и лъвовете, аз се намерих без съмнение много близко до смъртта, но взех решение съобразно с опасността: прекратих бягството и отново се върнах с бърз ход в обора, в който се бяхме приютили. Тогава те, с мъка удържали кучетата, ме уловиха и ме привързаха с много як каиш за една халка. При повторния бой те сигурно биха ме свършили, ако стомахът ми, свит поради болки от ударите и пълен е онова сурово зеле, не беше хванал разстройство. Той изпусна струи нечистотия и ги прогони от пребития ми вече гръб — едни, като напръска с отвратителна течност, а други, като обля с миризмата на вонеща смрад.

4. Веднага след това, когато слънцето вече клонеше към залез, същите разбойници отново ни натовариха, особено мене много повече, и ни изведоха от обора. Бяхме изминали голяма част от пътя. Аз бях уморен от продължителното ходене, смазан от тежкия товар и изранен от ударите на сопите. Копитата ми се бяха изтрили, вече куцах и залитах, когато излязох до някакво бавно лъкатушещо поточе. Аз мислех, като използвам и щастливия случай, да подвия изкусно крака и съвсем да се отпусна на земята, готов и твърдо решен въпреки ударите да не се вдигна и да не отивам по-нататък. Дори бях готов да умра не само от тоягите, но и промушен от нож. Мислех, че понеже съм съвсем изтощен и отпаднал, ще бъда освободен като инвалид и разбойниците, било поради нетърпение да ме изчакат, било от желание да ускорят бягството си, сигурно ще разпределят товара от моя гръб между останалите две товарни животни, а мене ще оставят за по-тежко наказание като плячка на вълците и лешоядите.

5. Но злата съдба осуети прекрасния ми план. Другото магаре, отгатнало моето решение, веднага се престори на уморено и се повали заедно с целия си товар на земята. Изпъна се като мъртво, че дори и не се опита да се изправи на крака ни от тояги, ни от остени, колкото и да го теглеха на различни страни и за опашката, и за ушите, и за краката. Най-после те, отчаяни в последната си надежда, си говореха, че не си струва толкова дълго да се бавят в бягството си с грижи за едно умряло, дори вече вдървено магаре. Взеха, че разпределиха неговия товар между мене и коня, а него, след като с мечове му отрязаха сухожилията на краката, го затътриха малко встрани от пътя и го хвърлиха още неиздъхнало в стръмната пропаст на близката долина. Тогава аз, като си помислих за съдбата на нещастния си другар, реших вече да изоставя хитростите и измамите и да се покажа пред господарите си като добро и честно магаре. Освен това бях забелязал от това, което си говорят помежду си, че много наблизко ни предстои почивка и че краят на пътя е спокоен, а там било тяхното постоянно свърталище. Най-после, след като преминахме възвишение с лек склон дойдохме до определеното място. Там снеха от гърба ми всички неща и ги скриха във вътрешността. Аз, освободен вече от тежестта, се опитах да си отпочина от умората вместо с баня с търкаляне в пепелта.

6. Случаят и моментът изискват да дам описание на самите места и на оная пещера, която обитаваха разбойниците. С това аз, от една страна, ще проверя своето умение, а, от друга страна, ще ви накарам да разберете ясно дали по ум и чувство съм бил магаре. Пред нас се издигаше страшна планина, замайващо висока и обрасла със сенчести горски гъсталаци. По нейните стръмни склонове, където тя се опасва от отвесни и поради това непристъпни скали, се вият дълбоки, изпълнени с ровове и обрасли с трънаци котловини по всички посоки и те представляваха естествена защита. Един извор, който изтичаше високо, от върха, бликаше с обилна пяна и като се спускаше по склона, разливаше сребристи вълни. После се разделяше на много поточета, оросяваше тези долини с разлените си води и отново ги събираше като в затворено отвсякъде море или в лениво течаща река. Над пещерата, ей там, където свършва планината, се извисяваше стръмна кула. Отпред се забелязваше здрава ограда от гъст плет, удобна за овча кошара; пред входа и от двете страни излизаха напред страничните стени, като построена преграда, и образуваха тясна пътека. Всичко това на мой благороден риск бих нарекъл истински разбойнически атриум^[4]. И наблизно няма нищо освен малка къщурка, покрита с тръстика, където, както после узнах, стояли на стража избрани по жребие караули измежду разбойниците.

7. Разбойниците се провряха оттам един по един, след като ни бяха завързали със здрав каиш пред входа, и се обърнаха с такива груби думи към някаква превита от тежка старост бабичка, на която, изглежда, единствена беше предоставена грижата за прехраната на толкова млади мъже:

— Още ли ти, труп, годен само за гроба, най-черна отрепка на живота и от който и Оркус се отвращава, така ще лентяйствуваш в къщи и ще ни разиграваш! След толкова опасни трудности не ще ли ни възнаградис с почивка в тоя късен час? Цял ден и цяла нощ нищо друго не вършиш, освен жадно да наливаш чисто вино^[5] в бесния си търбух!

Разтреперана от страх и с пискливо гласче, стресната, старицата им отговори:

— Но за вас, мои храбри и верни млади домакини, има всичко достатъчно: ястията, сварени и с приятно ухание, са готови, има колкото щете хляб, виното е налято обилно в добре измити чаши и както обикновено топлата вода за вашата баня е приготвена.

След този разговор те веднага се разсъбличат голи и се освежават с баня, изпотени пред огромния огън, поливат се с топла вода и се намазват с масло, след това, полягат край щедро наредената с ястия трапеза.

8. Тъкмо те се бяха настанили, и ето пристигат други момци, много повече на брой, които веднага би разбрал, че са също така разбойници. И те докараха плячка от златни и сребърни монети, съдове и дрехи от коприна, с втъкани златни нишки. И те се освежават също с такава баня и се настаняват на одъра между другарите си, а определените по жребие измежду тях почват да обслужват. Ядат и пият без ред: месото на големи късове, хлябът на камари, чашите поднесени накуп. Шегите им са викове, песните — крясъци, закачките — ругатни и всичко останало е като при угощение на лапити и кентаври^[6], полухора-полуживотни. Тогава един от тях, който се отличаваше пред другите със своята сила, каза:

— Ние наистина смело превзехме дома на Милон в Хипата; освен толкова голямото богатство, което спечелихме благодарение на нашия героизъм, се прибрахме в лагера си, без да загубим никого, и ако това е от значение, завърнахме се с едно увеличение от осем крака. А пък вие, които се упътихте към беотийските градове, намалихте броя си и се връщате без вашия най-храбър водач Ламах^[7], чийто живот с право бих предпочел пред всички тия вързопи, които домъкнахме. Но него за жалост го погуби смелостта му и славата на този велик човек ще се тачи наред с прочутите царе и пълководци. А вие, почтени разбойници, способни само на малки и робски кражби, се занимавате боязливо с вехториите в баните и в стаичките на старите жени.

9. Един от по-късно дошлите му отговори:

— Само ти ли не знаеш, че много по-лесно се ограбват по-големите къщи? Там, ако и в просторните помещения да живее голяма прислуга, всеки се грижи повече за своето спасение, отколкото за богатствата на господаря. А пестеливите и живеещи сами хорица бранят своето малко, а понякога и значително имущество, скрито тайно, и го защищават с живота си. Най-после и самите факти ще ти потвърдят верността на думите ми.

Едва бяхме достигнали седмовратата^[8] Тива и което е първата работа при нашия занаят, проучихме вече старателно състоянието на местните жители; не остана скрит от нас: сарафът Хризер^[9], притежател огромни богатства, който поради страх от данъци и обществени задължения умело укриваше голямото си имущество. Затворен сам-самичък в малка, но добре защитена къщичка, дрипав и мръсен, той лежеше върху торбите със злато. И тъй, решихме да връхлетим най-напред на него, за да завладеем спокойно и без никакъв труд цялото му съкровище. За нас не представляваше нищо нападение над един-единствен човек.

10. Незабавно, още с падането на нощта, почнахме да вардим пред неговата порта. Сметнахме, че не трябва да я повдигаме, напираме или разбиваме, да не би трясъкът от вратите да разбуди за наша беда всички съседи. Затова тогава този знаменит наш главатар Ламах уверен в своята изпитана смелост, си пъкна леко ръката там, където е дупката за слагане на ключа, и се опитва да дръпне резето.^[10] Но Хризер, този най-голям негодник измежду всички двукраки, бил буден и чул всичко в подробности. На пръсти и съвсем тихо малко по малко се промъкнал и неочаквано нанася силен удар с голям гвоздей и приковава здраво ръката на нашия водач на дъската на вратата. Остави го той така, смъртоносно прикован като на дървото на изтезанията^[11], и се изкачи върху покрива на своята колибка. Оттам се провикна, колкото му глас държи, и молеше съседите си, като зовеше всекиго по име и ги предупреждаваше за общата опасност; при това той съобщаваше, че домът му е обхванат от внезапен пожар. Така всеки: един, сепнат от близостта на непосредствената опасност, се притичваше тревожно на помощ.

11. Тогава ние, попаднали в двойна опасност — или да бъдем сразени, или да изоставим другаря си, поради заплахата избрахме с негово съгласие твърде крайна мярва. Отсичаме на нашия главатар с точно намерен удар през ставата тази част, където ръката се съединява с плешката, оставяме на място ръката му, а раната запушваме с много парцали, за да не се открият по капките от кръвта му следите ни, и това, което е останало от Ламах, отнасяме със себе си. И докато ние, смутени от силната врява, се суетим и поради страх от надвисналата опасност изпадаме в паника, този издигнат и изключителен по дух и доблест мъж не можеше при бягството нито да ни следва бързо, нито да изостане в безопасност, затова ни увещава с много думи, много молби и много оплаквания, заклевайки ни в десницата на Марс, във верността на клетвата, да освободим него, нашия добър другар по оръжие, едновременно от мъките и от пленничеството. А и защо трябва един безстрашен разбойник да надживее ръката си, която единствена е годна и да граби, и да коли? Той би бил достатъчно щастлив, ако загине доброволно от приятелска ръка. И понеже с молбите си не можа да убеди никого от нас да стане доброволно братоубиец, с ръката, която му оставаше, взе меча си, дълго го целува и със силен удар се прободде сред гърдите. Тогава ние, след като почетохме мъжеството на храбрия си вожд, покрихме с ленено платно телесните му останки и го поверихме на морето да го скрие. И сега нашият Ламах почива, погребан под морската стихия.

12. Той наистина сложи на живота си край, достоен за неговите героически дела. Но Алким^[12] не можа да склони жестоката воля на Съдбата за похвалните си начинания. След като отворил с взлом колибката на една бабичка, когато тя спяла, се изкачил в горната стая и вместо веднага да я убие, като я стисне за гръкляна, предпочел преди това да изхвърли през един по-широк прозорец навън една по една всички вещи, за да ги вземем ние. Той изхвърлил старателно всичко, не пожелал да пощади дори дюшека на спящата бабичка. Изхлузил бабата от леглото и тъкмо се канел да хвърли, изглежда, по същия начин измъкнатия изпод нея дюшек, окая негодница се хвърлила пред краката му и така му се замолила:

— Моля те, синко, защо подаряваш сиромашките и дрипави неща на клетата старица на богатите съседи, към чийто двор гледа този прозорец?

Подмамен от тая лукава реч, Алким повярвал на лъжата — помислил, че е истина. Боял се да не е направил грешка и да не би това, което ще хвърли след това, да падне не в ръцете на неговите другари, а в чужд дом, та се надвесва над прозореца, за да огледа всичко, особено богатствата на съседната къща, която му посочила бабичката. Както оглеждал внимателно, но съвсем непредпазливо, онова старо зло, макар и слабо, внезапно и неочаквано го блъска и понеже той не се държал здраво, както бил надвесен и улисан да оглежда, го изхвърлила с главата надолу. Освен че паднал от голяма височина, той се натъкнал и на някакъв лежащ наблизко камък. При падането си претроши и смачка гръдния кош. После избълва потоци кръв дълбоко от гърдите си и ни разказа какво се е случило: след непродължителни мъки се прости с живота си. По същия начин погребяхме и него в морето и го пратихме за предан спътник на Ламах.

13. Така, понеже бяхме сполетени от двойната загуба, прекратихме таванските си набези и се изкачихме в съседния град Платея^[13]. Там достигна до нас упоритата мълва за някой си Демохар^[14], който щял да устройва гладиаторски игри. Той беше мъж, знатен по произход, притежател на големи богатства, ненадминат в своята щедрост, и устройваше обществени увеселения с блясък, подобаващ на неговото богатство. Кой може да притежава такава дарба, кой — такова красноречие, че с подходящи думи да изкаже различните видове многобройни приготовления? Тук гладиатори с прочута сила, там ловци с изпитана ловкост, другаде престъпници, за които няма никакво спасение, се угощават, за да станат храна на дивите зверове^[15]; а колко разни дървени съоръжения, сглобени от дъски кули, също като подвижна къща, пъстро изрисувани — какви удобни убежища за предстоящия лов! Освен това колко много най-различни видове зверове. Той с особено усърдие ги е докарал отдалеч все такива породисти, за да станат гробница за осъдените на смърт.

Но освен останалите приготовления за блестящите зрелища той събираше, откъдето можеше, без да жали средствата на своето

богатство, голям брой грамадни мечки. Освен хванатите при собствен лов, освен купените на скъпа цена той също отглеждаше грижливо, с изразходване на големи средства, и мечки, давани му от неговите приятели в надпревара при различни случаи като подаръци.

14. Но тия толкова прочути, толкова блестящи приготовления за обществените игри не убягнаха от пагубния взор на Завистта^[16]. Съсипани от дългото си пленничество, освен това измършавели от лятната жега и отпаднали от неподвижно седене, мечките бяха нападнати от епидемия и измряха почти до една. По улиците можеха да се видят лежащи безразборно, претърпели крушение полумъртви тела на животни. Тогава простият народ, чиято жестока бедност го принуждава да търси за изтънелия си стомах без подбор на храната нечисти доставки и безплатно ядене, се спуща към струпаните навсякъде пиршества. При това положение аз и нашият Евбул^[17] намислихме следния остроумен план. Занасяме една мечка, която по размери на тялото надминаваше останалите, уж за ядене, в нашето убежище. Там внимателно одираме кожата от месото, като запазваме грижливо всички нокти, а самата глава на животното, чак до шията, оставяме непокътната, цялата кожа изтъняваме със старателно изстъргване, наръсваме я със ситна пепел и я оставяме на слънце да изсъхне. И докато тя се обезвлажнява под лъчите на небесния огън, през това време ние се нахранваме до пресищане с месо и под клетва установяваме така плана на предстоящата задача: един от нас, който се отличава от другите не толкова с телесната си сила, колкото с безстрашния си дух, и то преди всичко доброволно, като се покрие с тази кожа, да заприлича на мечка и така да бъде вкаран в дома на Демохар при подходяща нощна тишина, за да ни осигури лесен достъп през вратите.

15. Не малцина от нашата храбра дружина пожелаха да се заемат с изпълнение на този остроумен план. Но измежду тях беше определен чрез избор на отряда Тразилеон^[18], който взе върху себе си жребия на опасната хитрост. Веднага той със засмяно лице се пъкна в удобната и поради мекотата и лесно сгъваема кожа. Тогава изравнихме със, ситен

бод краищата и покрихме рязката от свързването, макар и тънка, като приближихме към нея гъста четина. Направихме така, че главата на Тразилеон да допре до самия край на гърлото, където беше изрязана шията на животното. След това пробихме малки дупчици за дишане и гледане около носа и очите му, нагласихме нашия храбър другар, станал вече напълно звяр, в купена на евтина цена клетка, в която той сам скочи бързо с твърда решителност. След като извършихме така предварителната подготовка, пристъпихме по следния начин към понататъшното осъществяване на измамата.

16. Понеже бяхме узнали името на някой си Никанор, който произхождал от Тракия и бил свързан чрез тясно приятелство с Демохар, съчиняваме писма, че уж той подарява като най-добър приятел първака на своя лов за украса на игрите. В късна вечер, възползувани от защитата на тъмнината, занасяме на Демохар клетката с Тразилеон и му предаваме това фалшиво писмо. Той се учуди на големината на животното, зарадва се на навременната щедрост на своя другар и заповяда да ни броят като на носители на радостта, за каквито той ни смяташе, десет жълтици от неговото ковчеже. Както всяко ново нещо обикновено привлича хората да видят неочаквани зрелища, стекоха се да се чудят на звера голям брой хора, чиито любопитни погледи нашият Тразилеон много опитно държеше постоянно на разстояние със заплашителни движения. В един глас гражданите прославиха Демохар като отново щастлив и доволен, че след такъв мор по животните с новата придобивка може всякак да се противопостави на съдбата. А той заповяда веднага мечката да се закара с голяма предпазливост в неговия парк за животни. Но аз се намесих:

17. — Виж какво, господине, понеже животното е изморено от слънчевия пек и от продължителния път, да не го събираш с останалите животни, които при това, както чувам, не са съвсем здрави. Защо по-добре да не му намериш място в твоя дом, просторно и проветриво, дори и близо до някое езеро, и прохладно? Нима не знаеш, че този род животни винаги обитават гъстите гори, влажните пещери и сенчестите извори?

Изплашен от тези доводи и пресметнал в себе си броя на загубените животни, Демохар без мъка се съгласи и лесно позволи да поставим клетката, където намерим за удобно.

— Но и ние сами — казвам — сме готови тук на същото място да спим нощем, за да даваме на животното, изморено от горещината и от тръскането, и храна навреме, и питие, на което е привикнало, по-навреме.

— Съвсем не се нуждаем от този ваш труд — отговаря той, — вече почти цялата прислуга от продължителния опит е упражнена в хранене на мечки.

18. След това се сбoguвахме и си тръгнахме. След като излязохме вън от градските врати, съглеждаме някаква гробница, разположена далеч от пътя на уединено и тайно място. Там откриваме различни скривалища за нашата бъдеща плячка — ковчези, полуотворени от гнилота и старост, в които почиваха станалите на прах и вече изпепелени мъртъвци; според заведения в нашата банда ред изчакваме да настъпи безлунното време на нощта, през което насрещният сън при първия още пристъп навлиза с по-голяма сила в сърцата на смъртните и ги сковава. Настаняваме нашия отред, въоръжен с мечове, пред самите врати на Демохар, готов за плячка, като призовани поръчители. В същото време Тразилеон, точно улучил разбойническия момент на нощта, излиза от своята клетка и веднага погубва с меч си пазачите, които лежах наблизо дълбоко заспали, всички до един, а също и самия вратар, след това измъква ключа и разтваря широко вратите; ние без бавене нахълтваме и навлизаме във вътрешността на къщата, а той ни показва килера, където вечерта, наблюдавайки внимателно, е забелязал, че крият голямо количество сребро. Ние веднага го разбиваме със силата на целия наш съсредоточен тук отред и аз заповядвам на всеки от другарите да дига колкото може злато или сребро и да го скрие бързо в онези жилища на най-верните ни покойници и след това да се върнат обратно с ускорени крачки, за да вземат нов товар. А за общ интерес аз оставам пред прага на къщата, за да разузнавам внимателно, докато се върнат. Впрочем и самата фигура на мечката, която сновеше посред къщата, изглеждаше достатъчна да сплаши, в случай че някой от прислугата не спи. И наистина кой, бил

той храбър и неустрашим, при вида на огромната фигура на такъв звяр, особено нощем, не би се втурнал да бяга веднага, не би спуснал резето на своята стая, разтреперан и изплашен, и не би се скрил?

19. На всички тези предвиждания на здравия разум се противопостави жестоката Съдба. Докато чакам с нетърпение да се върнат нашите другари, някакъв роб се подава навън, обезпокоен от шума или събуден от предчувствия. Като вижда звер, който свободно обикаляше навсякъде из къщата, без да издава някакъв глас, се връща обратно и съобщава на всички какво е видял. В същия миг цялата къща се изпълва с многобройна прислуга. От факли, лампи, вощеници, лоени свещи и всякакви осветителни средства мракът се разсветва. И никой от грамадната тълпа не се яви без оръжие — всички завардиха изхода с тояги, копия, с изтеглени мечове. А насъскаха и ловджийски кучета, дългоухи и рунтави, за да хванат звер.

20. Тогава, докато шумът се усилваше още повече, аз замислих вече да избягам от къщата, но скрит зад вратата, виждам как Тразилеон отлично се брани срещу кучетата. И макар че вече приближаваше краят на живота му, той въпреки това не забрави себе си и нас или предишната си храброст — пред самата уста на зиналия Цербер^[19] все още оказваше съпротива. Въпреки всичко той се държеше храбро за ролята, която доброволно си бе избрал, като ту бягаше, ту се съпротивляваше с различни положения и движения на тялото, и най-после се измъкна от къщата. Но макар че се видя на свобода, не можа да потърси в бягство спасението си, тъй като всички кучета от съседната уличка, също толкова свирепи и многобройни, се присъединиха в цяла глутница към ловджийските кучета, които току-що бяха излезли от дома, и започнаха да го преследват. Бях свидетел на нещастно и печално зрелище: нашият Тразилеон ограден и обсаден от глутница освирепели кучета и разкъсан от острите им зъби. Най-после не можах да изтърпя голямата мъка и се смесих в тълпата на шумящия наоколо народ. В това само можех да помогна тайно на добрия си другар, че се опитах да разубеждавам водачите на хайката:

— Непростимо и страшно престъпление! Погубваме голямото, наистина скъпоценно животно!

21. При все това хитрината на моите думи не помогна на клетия младеж: от дома изскочи един здравеняк-върлина, който, без да се бави, заби копието си право в сърцето на мечката, последва го и друг и накрая всички, опомнили се вече от страха си, един през друг също отблизо забиват мечовете си. Но достойният за безсмъртие Тразилеон, безпримерна гордост на нашия отред, след като бе сломен животът му, но не и смелостта му, нито с вик и нито дори и със стон не наруши верността на клетвата си: докато бе разкъсван от зъбите на кучетата и нараняван от оръжието, понасяше с благородна храброст настоящото нещастие с грубо мучене и мечешки рев и така спечели за себе си славата, а на Съдбата предаде живота си. Но вся такъв ужас и страх сред оная тълпа, че чак до разсъмване, дори и доста късно през деня никой не се осмеляваше дори и с пръст да докосне звера, макар и повален, докато най-после някакъв касапин, малко по-самоуверен, бавно и боязливо разсече утробата на звера и откри гордия разбойник. Така загина и Тразилеон за нас, но не и за славата.

Веднага след това свързахме вързопите, които ни бяха запазили верните покойници, и напуснахме с бърз ход пределите на Платея. И все си мислехме за това, че в живота не може да се намери никаква вярност, понеже от омраза към нашата двуличност тя се е преселила при душите на мъртвите. Така съвсем изморени и от товара, и от трудния път, като загубихме трима от другарите си, докарахме плячката, която виждате тук.

22. След завършването на този разказ направиха възлияния с несмесено вино в златни чаши, след това прославиха с някои песни бог Марс^[20] и се оттеглиха малко да си отпочинат. А на нас бабичката раздаде достатъчно щедро, без да го отмерва, пресен ечемик, така че моят кон, получил такова изобилие, и то само за себе си, би помислил, че се намира на пира на салиите^[21]. Но аз, който никога преди това не бях свикнал да ям суров ечемик, а само разгрухан и разкашкан от продължително варене, почнах да тършувам през това време из ъгъла,

в който бяха захвърлени накуп остатъци от хляба на целия отред, и да упражнявам гърлото си, вече разранено от дългия глад и хванало паяжина. И ето през късна нощ разбойниците се разбудиха, вдигнаха лагера и екипирани различно, едни въоръжени с мечове, а други предрешени в лемури^[22], се отдалечиха с ускорени крачки. А на мене дори застрашаващият ме сън не можа да попречи да дъвча упорито и храбро. И макар че преди, когато бях Луций, доволен с един-два хляба, напусках трапезата, сега поради толкова дълбокия си стомах предъвквах вече почти трета кошница. За моя изненада светлият ден ме завари над това занимание.

23. И така най-после, ръководен от магарешко смирение, се отделих, за да уталожа жаждата си в близкия поток. В същия миг се върнаха разбойниците, необикновено обезпокоени и възбудени, без абсолютно никакъв товар, нито дори и най-проста дреха, като с толкова мечове, с толкова мишци, с усилията на цялата банда доवлякоха всичко на всичко една девойка с благородни черти на лицето и както показваше облеклото ѝ, една от знатните в областта. Тая девойка, към която, кълна се в Херкулеса, могат да се появят чувства и у такова магаре като мен, плачеше неутешимо и си скубеше косите и раздираше дрехите си. Щом я въведоха вътре в пещерата, те се опитаха да разсеят скръбта ѝ с такива думи:

— Не се безпокой за твоя живот и твоята невинност, потърпи само кратко време, докато получим нашата печалба. Нас ни тика към това занимание голямата сиромашия, а твоите родители, макар и користолюбиви, ще отделят от целия си куп богатства нужния откуп за съществуване от своята плът.

24. Но с тези и с подобни брътвежи съвсем не се успокои скръбта на девойката. Защо? Привела глава между коленете, тя плачеше без мярка. Тогава те повикаха вътре старицата и ѝ поръчаха да седне до нея и с нежни приказки, колкото може, да я утеши, а те се посветиха на обичайните занимания на занаята си. Но девойката не само че не можа с никакви увещания на бабичката да бъде успокоена от непрекъснатия плач, а дори още по-високо застана. Нейните

непрестанни ридания така разтърсваха снагата ѝ, че и на мене ми се появиха сълзи на очите.

— Ах, нещастна! — викаше тя. — От такъв дом, от такова семейство, при толкова много любими роби, толкова достойни родители, изоставена и станала плячка на проклет грабеж, чужда собственост, заключена робски в този каменен затвор, лишена от всички радости, в които съм родена и възпитана. Така несигурна в спасението си и под угрозата на ножа на палача, между толкова и такива свирепи разбойници — страшна тълпа гладиатори^[23], мога ли да престана да плача и мога ли изобщо да живея?

Тя се вайкаше така. И накрая, измъчена от душевна скръб, от напрегането на гърлото и от телесна умора, затвори натежали за сън очи.

25. Но едва затворила очи, внезапно се пробуди от сън и като обезумяла^[24] още по-силно почна да се удря, да блъска неудържимо с ръце гърдите си и да нанася удари по красивото си лице; а на старицата, която я разпитваше за причината на новия изблик на отчаяние, тя каза с дълбока въздишка:

— Ето сега вече сигурно съм съвсем окончателно погубена, сега съм се отказала от надежда за спасение. Без съмнение трябва да хвана или въжето, или меча, или по-добре пропаства.

От това старицата се разсърди повече и с още по-свиреп поглед ѝ заповяда да каже защо, дявол да го вземе, плаче и защо, след като вече е почнала да се успокоява, отново се е появил тоя неудържим плач у нея.

— Изглежда, ти си решила — каза ѝ тя — да лишиш моите момчета от получаването на твоя откуп? Ако продължаваш повече, аз ще се погрижа въпреки тези сълзи, които обикновено не струват нищо за разбойниците, жива да изгориш.

26. Девойката се ужаси от тия думи и покри ръцете ѝ с целувки.

— Смили се, майко — каза ѝ тя, — спомни си човешкото състрадание и ми помогни мъничко в моята толкова жестока участ. Защото, както предполагам, у тебе, достигнала дълбока старост, при

тези почтени бели коси не е съвсем увехнало състраданието. Погледни най-после историята на моето нещастие. Един красив младеж, пръв между своите връстници, когото целият град избра единодушно за свой син^[25], впрочем мой братовчед, само с три години по-възрастен от мене, който още от детски години бе възпитан и израсна заедно с мене в неделимо другарство в същата къща, дори и в същата стая и легло, беше се свързал с мене чрез взаимното чувство на света любов. А с брачен договор бяхме определили вече деня на венчалния обред. Със съгласието на родителите ни беше дори записан като мой съпруг. Той принасяше вече жертва, придружен от многолюдното шествие на близки и родственици, пред храмовете и обществените светилища, цялата къща беше окичена с лавър, осветена от факлите, тя отекваше от сватбената песен. А моята нещастна майка, взела ме на скута си, ме красеше с красиви сватбени накити и непрестанно ме обсипваше със сладки целувки и вече с боязливо желание хранеше поникващата надежда за потомство, когато стана внезапното нападение на бандитите — безжалостно като войната, и заблестяха извадените неприятелски мечове. Разбойниците не се заловиха нито да убиват, нито да грабят, а веднага всички нахлуха в нашата спалня. И без някой от нашата прислуга да ги възпре и да окаже дори най-малка съпротива, те ме грабнаха, примряла от ужасен страх, из самия скут на майка ми. Така се разтури и осуети моята сватба също като сватбата на Атис^[26] или на Протезилай^[27].

27. Но ето сега страшен сън възвърна нещастията ми, дори го увеличи: сънувах, че от дома, от стаята, от спалнята, най-после от леглото съм отвлечена насилствено по далечни пустини и викам името на моя най-нещастен съпруг. А той, след като беше изтръгнат от моите прегръдки, така както е, още влажен от благовонното масло и окичен с венец от цветя, веднага тръгва по следите ми, докато аз бягам от него, носена от друго. А щом той надава вик против похищението на красивата си съпруга и търси помощ от народа, един от разбойниците, разсърден от досадното преследване, грабва един грамаден камък пред краката си и погубва с удар моя клет млад съпруг. Ужасена от такава чудовищна гледка, аз се събудих, изплашена от злокобния сън.

Тогава бабичката отвърна с въздишка на нейните сълзи и отговори така:

— Успокой се, господарко, и не се плаши от празни съновидения. Освен че дневните сънища се смятат лъжливи, то още повече нощните съновидения понякога предвещават точно обратни случки. Най-после плач и бой и понякога клане предвестяват изгоден и благополучен край и обратно — смехът, угояването на стомаха с медени сладкиши или срещите за любовни удоволствия означават, че човек ще бъде сполетян от душевна скръб, телесна слабост или други нещастия. Но аз ще те развлека с красиви разкази и бабини приказки. — И тя започна:

28. — Живели в един град цар и царица^[28]. Те имали три дъщери, забележителни по хубост. За по-големите две, макар и с най-красива външност, все пак можело да се намерят достатъчно думи за възхвала, обаче хубостта на най-младата девойка била толкова чудна, толкова блестяща, че в човешкия език нямало достатъчно думи да я възхваляват. Така че много от гражданите и много пришълци, които мълвата за рядката гледка събирала в любопитно множество, смаяни от недостъпната ѝ хубост, поставяли на устата си дясна ръка с показалец върху вдигнат палец^[29] със същото свещено почитание, което отдавали на богинята Венера. И вече по най-близките градове и съседни области проникнала мълвата, че богинята, която е родена от лазурните глъбини на морето и е откърмена от пяната на шумящите вълни^[30], по свое благоволение раздава навсякъде милост и ходи по хорските сборища или че сигурно за втори път от нова издънка на небесните капки не морето, а земята е създала нова Венера, одарена с цвета на девствеността.

29. Така от ден на ден тази вяра се разраствала неимоверно, така разпространяваната мълва обхождала вече най-близките острови един след друг, а после и провинция след провинция на сушата. Много чужденци се стичали от далечни страни и през дълъг път по суша и през далечни морета, за да видят чудото на века. Никой не отивал вече за съзерцание на богиня Венера в Пафос^[31], никой в Книдос^[32], никой дори на остров Китера^[33].

Жертвоприношенията на богинята престанали, храмовете ѝ запустявали, диваните^[34] се захвърляли, обредите ѝ се изоставяли. Статуите останали без венци и жертвениците стояли самотни, осквернени от изстиналата пепел. Отправляли се молитви към девойката и в човешкия ѝ образ се търсела милостта на тази толкова велика богиня. При утринното появяване на девойката тя била умилостивявана с жертви и дарове в името на отсъстващата Венера, а когато тръгвала по улиците, многобройна тълпа обсипвала пътя ѝ с венци и цветя.

Това прекалено принасяне на небесни почести към смъртната девойка възпламенило силно гнева на истинската Венера. Тя не овладяла негодуванието си, разтърсила глава и казала на себе си гневно така:

30. — Аз, древна майка на природата, първо начало на всички стихии, аз, Венера, хранителка на целия свят, оставям да ме смесват със смъртна девойка в моите почести, а моето име, утвърдено между небесните, се осквернява от земна нечистотия! Нима ще се съглася да деля с моята заместница съмнителните почести на общо жертвоприношение и обречена на гибел девойка да разнася по земята моя образ? Напразно ли прочутият овчар^[35], чиято справедливост и добросъвестност призна великият Юпитер, ме предпочете за несравнимата ми хубост пред такива велики богини? Но не за радост си е присвоила тя, която и да е, моите почести. Аз ще направя така, че да се разкайва дори за самата си незаконна хубост.

И веднага извикала своя крилат син^[36], много дързък младеж, който, поради своите лоши нрави, пренебрегва обществения ред, въоръжен с факел и стрели, тича нощем по чуждите домове и като разваля всички бракове, безнаказано върши големи безобразия и изобщо не върши нищо добро. Макар и нахален поради естествената му необузданост, тя още повече го насърчила с думите си, отвела го в онзи град и лично му показала Психея^[37] — така се наричала девойката. След като му разказала цялата история за съперничеството в красота, въздишайки, тя му казала с гневно негодувание:

31. — Заклевам те в името на връзките на майчината любов, в приятните рани на пронизващата ти стрела, в сладкото пламтене на този факел, въздай отмъщение за твоята майка, и то пълно, и я накажи жестоко за дръзката ѝ хубост — това едно-едничко нещо направи с готовност: нека тая девойка бъде обладана от най-гореща любов към най-презряно същество, на което Съдбата е отрекла и достойно положение, и богатство и е проклела самото му същество, и толкова да е долно, че по целия свят да не намери равен на своето нещастие.

Така му казала тя и с дълга и силна целувка целунала своя син, а сама отишла на близкия бряг, плискан от вълните. Щом докоснала с розови стъпала разпенените вълни, и ето че в същия миг се успокоила гълъбовата повърхност на дълбокото море. И още нежелала, и изведнъж като че по дадена от преди заповед се появила нейната морска свита. Пред нея са и дъщерите на Нерей^[38], пеещи в хор, Портун^[39] с рошавата си тъмносиня брада, Салация^[40] с натезалата от риби пазва, малкият ездач на делфини Палемон. Тук навсякъде по вълните се премятат ята от тритони^[41]: един надува нежно звучна раковина, други простира копринен воал срещу пламъка на парещото слънце, трети поднася огледало пред очите на своята господарка^[42], а някои, впрегнати на двойки, се носят в колесници. Такава свита съпровожда Венера при пътуването ѝ към океана.

32. През това време. Психея, въпреки очевидната си хубост, не се радвала на никаква облага от своята слава. Всички ѝ се удивлявали, всички я превъзнасяли, но нито цар, нито царски син, нито дори някой от народа се явявал с желание да я поиска за жена. Възхищавали се наистина на божествения ѝ образ, но всички ѝ се възхищавали като на изкусно изваяна статуя. Отдавна вече двете ѝ по-големи сестри, за чиято умерена красота не се е мълвяло толкова сред народа, сватосани за царски женихи, били встъпили в щастлив брак, а девойката Психея като вдовица седяла в къщи и оплаквала, изоставена, своята самота, болна телесно, наранена душевно, намразила в себе си своята красота, от която се възхищавали по целия свят. Тогава нещастният баща на така злочестата девойка,

усъмнил се в милостта на небето, се допитал до най-древното прорицалище на милетския бог^[43] и с молитви и жертвоприношения го помолил да получи сватба и съпруг за отхвърлената си дъщеря. А Аполон, макар и грък, и то йониец, заради автора на милетския разказ^[44] така отговорил с латинско предсказание:

33.

Щерка си, царю, води на скалата планинска висока
и за нещастния брак булчинска тя накити.
Не възмечтавай за зет, произлязъл от смъртно
коляно —
звяр ще е страшен и див, змийски коварен и зъл,
както с крилата лети над ефира, той всичко
сразява,
с огън сломява и с меч всеки създаден живот.
Юпитер тръпне пред него, треперят небесните
сили,
всява тревога и в Стикс, мрачна подземна река.

Царят, някога щастлив, след като изслушал думите на свещеното предсказание, се върнал разбит и печален у дома и известил на своята съпруга повелението на злокобния оракул. Скърбели, плачели и ридатели много дни наред. Но ето вече приближавало грозното изпълнение на това ужасно прорицание. Правели се вече последни приготовления за погребалната сватба на най-злочестата девойка, вече светлината на сватбения факел гаснела от пепелта на черните сажди, звукът на брачната флейта се превръщал в стенещ лидийски напев, веселите звуци на сватбената песен завършвали в скръбно ридание^[45] и невестата изтривала сълзите си със самото сватбено було. Целият народ оплаквал тъжната сватба на сломеното семейство, веднага с всеобщо одобрение се обявило разпореждане за обществен траур.

34. Но необходимостта да се подчини на небесното предсказание зовяла нещастната Психея към отреденото изпитание. След като изпълнили обреда на погребалната сватба с най-дълбока скръб, понесли живия мъртвец, съпровождан от целия народ. Обляната в сълзи Психея придружавали не като на сватба, а като на собственото ѝ погребение. И докато съсипаните и развълнувани от това огромно нещастие родители се колебаели да извършат нечестивото престъпление, тяхната дъщеря сама ги подканяла с такива думи:

— Защо измъчвате нещастната си старост с безкраен плач? Защо съсипвате душата си, която е повече моя, с непрекъснати ридания? Защо загрозявате с напразни сълзи лицата, които обожавам? Защо убивате във вашите очи моя взор? Защо си скубете побелелите коси? Защо раздирате гърдите си, защо тази свещена за мене пазва? Това ли ще ви бъде прекрасната награда за моята чудна красота! Твърде късно вие разбирате, че сте поразени от смъртния удар на нечестивата Завист^[46]. Когато градове и народи ни почитаха с божествени почести и когато с един глас ме наричаха нова Венера, тогава трябваше да скърбите, тогава да леете сълзи, тогава още да оплаквате моята гибел. Вече разбирам, вече виждам, че ме погуби само името Венера. Водете ме и ме оставете на скалата, отредена ми от съдбата. Бързам да встъпя в този щастлив брак, бързам да видя този мой благороден съпруг. Защо отлагам още? Защо отклонявам да дойде този, който е роден за гибел на целия свят?

35. След като изрекла това, девицата замлъкнала и вече с твърда стъпка се присъединила към шествието на съпровождащия я народ. Тръгнали, към посочената скала на стръмната планина, довели до най-високия и връх девойката и всички я оставили. Сватбените факли, с които осветявали пътя ѝ, оставили на същото място, угасени от сълзите им, и свели глави, се разотишли по домовете си. А истински клетите ѝ родители, сломени от голямото нещастие, се погребали в мрака на заключения дом и се отдали на вечна нощ. Изплашената, треперееща и обляна в сълзи Психея подел неусетно от

ръба на канарата мекият полъх на нежно дишания Зефир, като ѝ развел телите и издул дрехата. Понесъл я предпазливо със своето спокойно дихание надолу от високата скала, той я спуснал бавно към ширналата се в подножието долина и я положил в скута на цъфтяща ливада.

[1] Виж бел. 10 към II кн. ↑

[2] *Vonum Eventus* — „Добър успех“, „Щастлив изход“. Отначало низше божество на римските селяни, после дарител на всеки успех. Представа персонификация, както божеството *Felicitas* („Щастие“). ↑

[3] Лаврова роза или розов лавър (други имена: закум, олеандър, леандро — *Nerium oleander* L.). Растението е наистина отровно. ↑

[4] Описанието контрастира с описания във II кн., 4 гл. атриум на знатната Бирена. ↑

[5] Древните гърци и римляни не пиели виното без мярка. При това го смесвали с вода (виж бел. 24 към II кн.). Пиенето на чисто вино издавало грубост и невъздържаност. ↑

[6] *Кентаврите* са митологически същества, полухора-полуконе. Приличали на конници, сраснали с конете си. Те били груби и диви, обладаващи страшна животинска сила. Живеели в пещери, из които бликали планински потоци. *Лапитите* били легендарно племе от великани в Тесалия. На сватбата на лапита Пейритой поканените кентаври в пияно състояние се опитали да похитят жените на лапитите, поради което произлязла прочутата битка между лапити и кентаври. ↑

[7] Главатарят на разбойническата шайка носел името на известен гръцки пълководец от V в. пр.н.е. *Ламах* на гръцки значи „непобедим“. ↑

[8] *Тива* е най-значителният град в Беотия през класическата древност. У Омир, Пиндар, Софокъл и др. се нарича Седмоврата Тива (в противоположност на Стовратата Тива в Египет). Така я назовават и разбойниците. ↑

[9] Името на *Хризер* (на гръцки ез. „жаден за злато“) издава неговото користолюбие. ↑

[10] Не е ясно как разбойникът успял да си пъхне ръката през дупката на ключалката. ↑

[11] Инструмент за изтезание, кръст, съставен от две напречни греди, предназначен за смъртно наказание на роби и престъпници. Двете ръце на осъдения били привързвани или приковавана от двете страни на едната греда, главата също била привързвана към дървото. ↑

[12] Разбойникът *Алким* също има достойно за него име. На гръцки ез. то значи „мъжествен“, „дързък“, „смел“. ↑

[13] *Платея* е древен град в Беотия, известен със станалата при него битка в 479 г. пр.н.е., в която гърците под предводителството на Павзаний и Аристид разбили напълно персите. Сега в развалини. ↑

[14] Името на устроителя на гладиаторските игри може да се преведе с „който радва народа“. ↑

[15] При устройваните гладиаторски игри били уреждани и борби с диви зверове. За тях били отреждани осъдените на смърт престъпници. Впрочем зрителите не се наслаждавали на някаква борба между хора и животни, а на гледката, която представляла разкъсването на нещастниците от изгладнелите зверове. ↑

[16] *Завистта* (Invidia, гр. Phthónos) — персонификация на това чувство, божество, което у римляните се развива самостоятелно и добива ясен образ. ↑

[17] *Евбул* на гръцки ез. „който дава добри съвети“. ↑

[18] Името *Тразилеон* на гръцки ез. значи „смел като лъв“ и дава точна характеристика на този разбойник. ↑

[19] За Цербер виж бел. 44 към I кн. ↑

[20] Богът на войната, на когото се приписва също качеството да убива, е покровител и на разбойниците, които го почитали и славели с песни. ↑

[21] *Салиите* са жреци на бога на войната. Името им се свързва с глагола *sálio* — „скачам“; през време на празненствата в чест на бог Марс през началото на неговия месец март те преминавали с войнствени танци през улиците на Рим. Пиршествата, които устройвали в края на празненствата, били пословични със своята пищност. ↑

[22] Т.е. като призраци или фантастични същества. *Лемури* се казвали всички духове на покойниците. Добрите от тях се почитали като лари, домашни божества, а лошите — ларви, понеже не могли да намерят покой в подземното царство, блуждаели по земята. ↑

[23] Гладияторите в повечето случаи били вербувани из средата на робите, пленниците и престъпниците и изобщо не се ползували с добро име. ↑

[24] На това място оригиналният текст е повреден. ↑

[25] Син на града, Дъщеря на града са почетни титли, давани на съграждани подобно на титлите Син на римската войска, Син на римския сенат, които получавали някои императори. ↑

[26] Според преданието *Атис* бил млад фригийски овчар, когото богиня Кибела обикнала и направила свой жрец, след като той ѝ обещал, че не ще встъпва в брак. Обаче въпреки обещанието си той решил да се ожени за една нимфа. Тогава богинята, измъчвана от силна ревност, се явила на сватбеното тържество и вселила безумие у всички сватбари. Женихът обезумял, избягал в планината и там се пробол с нож. ↑

[27] *Протезилай*, цар на гр. Филака в Тесалия, трябвало да потегли заедно с гърците на похода срещу Троя още докато траяла сватбата му. Той могъл да прекара със съпругата си Лаодамия само един ден. При това веднага след слизането си на малоазийския бряг бил убит пръв от всички гърци. ↑

[28] Легендата за Амур и Психея е превеждана досега на български език в следните издания: 1 Апулей, Л., „Амур и Психея“, превел Н. Соколов (Г. Бакалов), София, 1911 г. 2 Апулей, „Амур и Психея“, превел Г. Бакалов, II изд., София, 1918 г. 3 Апулей (Апулеюс), Л., „Амур и Психея“, превела Блага Пенева, под редакцията на Конст. Сагаев, София, 1918 г. ↑

[29] Религиозен жест, с който се изразявало свещено почитание към някой бог. Когато благочестивите минавали край светилище и статуя на божество, целували по този начин ръката си. ↑

[30] Виж бел. 27 към II кн. ↑

[31] Град *Пафос* на остров Кипър бил известен с култа на Венера. Там се намирал най-старият и най-прочут храм на богинята. ↑

[32] *Книдос*, град на малоазийското крайбрежие в областта Кария, бил също известен като култово място на богиня Венера. Там в прочутия неин храм била поставена още по-прочутата статуя на Венера Книдоска, изваяна от гръцкия скулптор Праксител (IV в. пр.н.е.). ↑

[33] *Китера* — е остров срещу най-южната част на Пелопонес. Смятан е за свещен на Венера, понеже край неговите брегове според легендата Венера се родила от морската пяна и излязла из вълните. ↑

[34] *Pulvinaria* — свещени дивани, покрити с добре украсени покривки. През време на празненствата *lectisternia* ги нареждали като за обикновени пирове и върху тях поставяли статуите на боговете пред маса, на която били слагани принесените в жертва предмети. ↑

[35] *Парис* е син на троянския цар Приам и израснал като овчар на планината Ида; той трябвало да отсъди на коя от трите богини — Юнона (Хера), Минерва (Атина) или Венера (Афродита), да предаде златната ябълка с надписа „На най-хубавата“. В X кн., 30–31 гл., Апулей описва във вид на пантомима спора между богините и присъдата на Парис. ↑

[36] *Амур* (на лат. Амор, Купидо, гръцкият Ерос) — персонификация на любовта, желанието, страстното желание, копнежа. Бог на любовта, син на Венера, изобразяван като малко момченце, окичено с рози. Със стрелите си напада и сразява сърцата не само на хората, но и на боговете. ↑

[37] *Психея* (гръцката форма на името е Психе, запазено и в латински ез.) — персонификация на гръцкото понятие *psyche* — душа. Един от видовете пеперуди също се нарича *psyche*. Психея се изобразявала с крила на пеперуда или като пеперуда. ↑

[38] *Нерей* бил бог на красивото и спокойно море и живеел на дъното на Егейско море. Имал 50 или 100 дъщери, наречени nereidi. Яхнали делфини, тритони и други морски животни, те били в непрестанно движение като морските вълни. ↑

[39] *Портун* — римски бог на пристанищата (лат. *portus* — „пристанище“), отъждествяван с гръцкия Палемон. Брадата на Портун има цвета на морските вълни. Майка му Ино, подгонена веднъж от побеснелия си съпруг Атамант, се хвърлила заедно със сина си в морето, където се превърнали в морски божества; според една версия Палемон бил изнесен на брега от делфини. ↑

[40] *Салация* е римската богиня, която отговаря на гръцката черноока и многошумна nereida Амфитрита, съпругата на главния морски бог Посейдон (римския Нептун). ↑

[41] На nereidите отговарят мъжките морски божества тритони, служителя на главния морски бог. Те били подобни на сатирите, които

бродели по суша, и били изобразявани като полухора-полуриби. ↑

[42] Родена в морето от вълните, Венера била смятана също за морска богиня. ↑

[43] Тоест Аполон, чийто храм в Дидима, близо до гр. Милет, бил в древността прочуто и много посещавано прорицалище. ↑

[44] Тоест Апулей. Виж бел. 1 към I кн. ↑

[45] В друго съчинение, „Флорида“, IV кн., Апулей дава следната характеристика на различните ладове в древността: простотата на еолийския лад, разнообразието на йонийския, тъгата на лидийския, бодростта на фригийския и войнствеността на дорийския. ↑

[46] За Завистта виж бел. 16 към IV кн. ↑

ПЕТА КНИГА

1. Психея се отпуснала на меката ливада върху ложе от свежа росна трева и след като голямото ѝ вълнение стихнало, сладко заспала. И вече укрепнала от достатъчен сън, тя се вдигнала с успокоено сърце. Видяла лес от високи дебели дървета, видяла извор кристален с бистра вода. Сред леса в близост до ромонещия извор се издигал дворец, построен не от човешка ръка, а от изкуството на божество. Още при първото си влизане ще разбереш, че пред тебе стои светлото и приятно убежище на някой бог. Таванът, изкусно направен от цитрусово дърво^[1] и слонова кост, се поддържал от златни колони, всички стени били покрити от инкрустирано сребро с изображения на зверове и други животни, които като че ли веднага ще се нахвърлят срещу влизащия. Наистина съвсем необикновен човек, не полубог или дори бог бил онзи, който с уменията на голям художник е превърнал толкова сребро в диви зверове. А самият под, съставен от изгладени късчета скъпоценни камъни, образувал различни картини. Щастливи, триж щастливи са тези, които стъпвали върху мозайката от гемии и бисери! И останалите помещения на тази надълго и нашироко разположена постройка по ценност били безценни: целите стени, сглобени от плътни късове злато, сияели от собствен блясък — дворецът сам си създавал дневна светлина дори когато слънцето не светело — така блестели стаите, така колонадите, така самите врати! Не по-малко и останалата наредба отговаряла на великолепието на този дом, така че наистина с право могло да се вземе за небесен дворец, построен от великия Юпитер за общуване с хората.

2. Привлечена от прелестта на тези места, Психея дошла по-наблизо и прекрачила прага с малко повече доверие. Скоро, покорена от любопитство към омайната гледка, тя почнала да оглежда всеки ъгъл и на другата страна на жилището съзряла съкровищница,

изградена с изящно изкуство и изпълнена с богати съкровища. Не съществувало нищо, което да не се намери там. Но освен големите богатства особено удивително било това, че съкровищата от цял свят не се пазели от никаква верига, от никаква ключалка, от никаква стража. И както наблюдавала всичко с най-голяма наслада, изведнъж до нея достигнал глас, а нямало никой:

— Защо, господарко, се чудиш на това богатство? Всичко това е твое. Затова иди в спалнята си, почини си от умората на леглото и когато пожелаеш, се освежи в банята. Ние, чиито гласове ти чуваш, сме твои робини. Ревностно ще ти служим. Щом се приготвиш, не ще закъснее царската трапеза.

3. Психея почувствувала блаженство от божественото покровителство, послушала съветите на тайнствените гласове и първо със сън, а после с баня премахнала от себе си умората. Веднага след това тя видяла до себе си полукръгъл диван^[2] и по сложените прибори решила, че е именно за нея, и охотно възлегнала на него. Изведнъж се наредили пред нея вино като нектар и изобилни блюда с различни ястия, без никой да ги поднася, но движени като от някакъв дух. Тя не могла да види никого, а само слушала, че се разнасят гласове, и имала само тях за прислужнички. След богатата трапеза влязъл някой и запял невидим, друг засвирил на китара, а и тя също не се виждала. После до слуха ѝ достигнали съзвучните гласове на мелодично пеещо множество и макар че някакъв човек не се появявал, ясно било, че това е хор.

4. След като завършили развлеченията, Психея се оттеглила, поканена от вечерта, за сън. В късна нощ някакъв тих звук долетял до ушите ѝ. Тогава, изплашена при тая самотност за девството си, тя тръпнела, ужасявала се и се бояла от някаква беда, толкова повече, че не я познавала. Ето че се появил неизвестният ѝ съпруг, възкачил се на леглото ѝ и направил Психея своя съпруга, но още преди изгрев бързо се оттеглил. Веднага гласовете, очакващи я в спалнята, почнали да утешават новата невеста за загубеното моминство. И всичко протичало така, както става обикновено в природата — от

постоянния навик новостта започнала да ѝ доставя удоволствие и звукът на неизвестния глас станал утеха за нейната самота.

През това време родителите ѝ стареели в неотслабваща скръб и мъка, и понеже мълвата се разпространила нашироко, по-големите ѝ сестри узнали всичко. Те веднага напуснали опечалени и нещастни своите домове и побързали една през друга да споходят родителите ся и да поговорят с тях.

5. През тази нощ съпругът така заговорил своята Психея — само с очи тя не могла да го вижда, но го чувствувала с ръце и уши:

— Сладка Психея и скъпа съпруго моя, жестоката съдба те заплашва с гибелна опасност, от която трябва да се пазиш, смятам, с голяма предпазливост. Сестрите ти, обезпокоени от мисълта за твоята смърт, са тръгнали по твоите следи, скоро ще дойдат на тази скала. Ако случайно чуеш техните вопли, не им отговаряй и съвсем не поглеждай към тях. Иначе на мене ще причиниш тежка мъка, а на себе си неминуема гибел.

Тя се съгласила и обещала да постъпи според желанието на съпруга си, но щом заедно с нощта си отишъл и той, целия ден клетата прекарала в сълзи и степания, повтаряла непрестанно, че сега тя вече е загинала напълно, здраво затворена в този разкошен затвор и лишена от разговори и общуване с хората, като не може дори да даде помощ и утеха на своите сестри, скърбящи за нея, и дори изобщо не може да ги види. Без да се ободри нито с баня, нито с ядене, нито с някакво друго подкрепление, се оттеглила за сън, лееща обилни сълзи.

6. Не минало много време, когато малко по-рано от друг път съпругът ѝ се явил при нея в леглото, прегърнал я, все още разплакана, и така я упрекнал:

— Това ли ми обеща, моя Психея? Какво вече мога да очаквам от тебе аз, твоят съпруг, на какво да се надявам? И денем, и нощем, дори в съпругеските ми прегръдки не преставаш да се измъчваш. Хайде тогава прави каквото желаеш и се покори на твоего желание,

щом търсиш гибелта си. Само си спомни моето строго напомняне, когато, твърде късно, започнеш да изпитваш разкаяние.

Тогава тя с молби и заплахи, че иначе ще умре, придумала съпруга си да се съгласи с желанието ѝ да види сестрите си, да утеши скръбта им и да поговори с тях лично. Така той отстъпил пред молбите на младата си съпруга и освен това ѝ позволил да ги надари с каквито желае златни накити и скъпоценни камъни. Но неведнъж ѝ напомнил, така че да я сплаши, да не би да се вслуша в гибелните съвети на сестрите си и да пожелае да види образа на съпруга си, защото така ще се сгромоляса поради светотатствено любопитство от високия връх на своето щастие и ще загуби след това неговата прегръдка. Тя благодарила на своя съпруг и вече с прояснено лице му казала:

— Че аз по-скоро сто пъти ще умра, отколкото да се лиша от това твое най-сладко съпружество. Защото те обичам, и то страстно, който и да си, любя те като душата си и не те сравнявам дори със самия Купидон. Но, моля те, изпълни и тая моя молба и нареди на твоя служител Зефир да пренесе тук сестрите ми по същия начин, както и мене.

И за да го склони, тя обсипала с целувки лицето му, говорила му думи гальовни и притиснала тялото си към него, като прибавила към ласките си и това:

— Мой любими, мой съпруже, ти, сладка душа на твоята Психея!

Пред силата и властта на любовния шепот, против волята си, съпругът отстъпил и обещал, че ще направи всичко, а при приближаването на деня изчезнал от прегръдката на съпругата си.

7. А нейните сестри, след като разпитали за скалата и за мястото, където е била оставена Психея, бързо дошли и там така изплаквали очи и се удряли в гърдите, че скалите и канарите отеквали с еднакъв звук техните чести стонове. След това почнали да зоват нещастната си сестра по име, докато проникващите вопли на плачевния им глас се спуснали през стръмнината и Психея, безразсъдна и тревожна, излязла от дома и им извикала:

— *Защо се погубвате напразно с горки ридания? Ето, тук съм аз, която оплаквате. Прекъснете вашите печални викове и изсушете най-последно влажните си от продължителни сълзи бузи, защото вече можете да прегърнете тази, която оплаквате.*

Тогаваш тя повикала Зефир и му напомнила заповедта на съпруга си. Без да се бави, той се подчинил на поръката и веднага ги пренесъл с най-тих полъх по безопасен начин. Ето те вече изпитвали пълна радост във взаимните си прегръдки и бързи целувки, а спрени сълзи отново рухнали, сега вече от щастие.

— *Но влезте весели в моята къща и в моя дом — казала им тя. — И успокойте изтерзаните си души при вашата Психея.*

8. *Такива думи им казала тя. След това им показала несметните богатства на златния дом, запознала слуха им с многолюдния хор прислужващи ѝ гласове, възстановила силите им с прекрасна баня и с великолепието на божествената трапеза, но те, вече съвсем преситени от голямото изобилие на небесни богатства, закърмили дълбоко в душите си завистта. Най-последно едната от тях започнала с голяма настойчивост и любопитство да разпитва кой е господарят на тези небесни неща, кой и какъв е нейният съпруг. Но Психея не нарушавала поръката на съпруга си и не издавала сърдечната тайна, а начаса измислила, че той е някакъв млад човек красавец, на когото първият мъх току-що е покрил бузите, и че обикновено е зает с лов по полето и планините. И за да не би при по-нататъшния разговор да наруши обещанието си да мълчи, отрупала ги със златни предмети и накити от скъпоценни камъни и веднага повикала Зефир и му ги поверила да ги отнесе обратно.*

9. *Това станало бързо. А отличните сестри по пътя за дома, пламнали от отровата на растящата завист, разговаряли много и оживено една с друга. Най-последно едната от тях почнала така:*

— *Ех, сляпа, жестока и несправедлива Фортуна^[3]! Така ли е решила — ние, дъщери на едни и същи родители, да понасяме различни съдби? Ето ние, по-възрастните, сме дадени на съпрузи-пришелци като робини, прокудени и от дом, и от отечество, и живеем далеч от*

баща и майка като изгнанички, а тази, най-малката, последна розбба на преситената майчина утроба, владее такива богатства и има бог за съпруг, която дори не може добре да се ползва от тия обилни блага! Ти сама видя, сестро, колко и какви накити има в дома ѝ, какви одежди блестят, какви скъпоценни камъни искрят, освен това колко злато лежи навсякъде под краката ѝ. Ако съпругът ѝ е толкова красив, както твърди, сега няма в целия свят друга по-щастлива от нея. А може би, като се увеличи привързаността му и се засили още повече страстта му, съпругът ѝ като бог ще направи и нея богиня. Така се държеше и носеше тя, бога ми. Сега вече гледа отвисоко, носи се жената като богиня, щом има за прислужници гласове и заповядва на самите ветрове. А аз, нещастната, съм отредена на съпруг, по-стар от баща ми, освен това по-плешив от тиква и по-хилав от всяко момче, държи цялата къща затворена под ключ и в синджири.

10. Другата подхванала:

— А аз трябва да понасям съпруг сгърбен, превит от подагра и затова много рядко отговаря на любовната ми страст. Аз трябва винаги да търкам неговите разкривени и втвърдени като камък пръсти и да развалям тези толкова нежни ръце с миризливи компреси, нечисти парцали и отвратителни пластири. Не изглеждам вече на законна съпруга, а на наета болногледачка. Наистина ти, сестро, изглежда, търпеливо или по-скоро робски — ще кажа откровенно каквото чувствавам — понасяш това. Но аз не мога повече да търпя толкова щастлива съдба да се падне на една недостойница. Спомни си впрочем колко горделиво, колко надменно се държа тя с нас и със своето самохвалство, проявено прекалено силно, издаде надменната си душа, а от несметното богатство ни подхвърли с такова нежелание нищожна част и веднага, отегчена от нашето присъствие, заповяда да ни изпъдят, да ни отваят, да ни освиркат. Да не бъда жена, да престана да дишам, ако не я смъкна от върха на могъществото ѝ. Ако и тебе също, както е редно, те е възмутило нанесеното ни оскърбление, нека двете заедно потърсим едно твърдо решение. А подаръците, които носим, да не показваме нито на родителите си, нито на друг някой и съвсем да не казваме, че знаем нещо за нейното спасение. Достатъчно е, че ние сме видели това, за

което се разкайваме, че сме го видели, камо ли да славим пред родителите си и пред целия народ нейното щастие. Не са щастливи тези, чието богатство никой не знае. А тя трябва да знае, че има не робини, а по-големи сестри. Сега нека идем при съпрузите си, да се приберем в нашите бедни, но прилични домове и след като на спокойствие обмислим точните си планове, да се върнем, вече решени, да накажем нейната гордост.

11. На двете коварни сестри се харесал следният коварен план. Като скрили всички онези скъпи дарове, почнали да скубят косите си и да раздират лицата си — както и заслужавали — и престорено подновили плача си. Така те всели скоро ужас и у родителите си, у които скръбта отново се разгоряла с пълна сила, и обхванати от безумие, се отправили за своите домове, където замислили престъпно коварство, равно на братоубийство, срещу невинната си сестра.

През това време в своите обичайни нощни разговори съпругът, когото Психея не познавала, така я увещавал отново:

— Виждаш ли каква голяма опасност те грози? Съдбата те предизвиква отдалеч и ако не се предвардиш здраво навреме, скоро ще се сблъска лице с лице с тебе. Коварните вълчици ти готвят с всички сили престъпни козни. От тях най-опасната е да те накарат да се опиташ да видиш моето лице, което, както често съм те предупреждавал, щом веднъж видиш, няма повече да виждаш. И така, ако тия ламии^[4], въоръжени със своите най-лоши замисли, отново дойдат — а те ще дойдат, зная, съвсем не влизай в разговор с тях, а ако не можеш поради естествената си наивност и поради меката си душа, поне за съпруга си нищо не слушай и не отговаряй. Ето скоро нашето семейство ще се разрасне и твоята досега детска утроба носи за нас дете — божествено, ако с мълчание запазиш нашата тайна, или смъртно, ако я разкриеш.

12. От тая вест Психея разцъфтяла от радост и плеснала с ръце поради утехата, че ще има божествен потомък, и засияла от мисълта за бъдещия залог на тяхната любов, като се почувствувала щастлива от достойнството на името майка. Непокойно почнала

да брои тя идващите дни и отминаващите месеци и се учудвала на тежестта на непознатото бреме и на бързото нарастване на своята плодна утроба.

А между това ония чуми и гнъсни фурии^[5], издишащи змийска отрова, тръгнали на кораб с престъпна бързина. Тогава отново кратковременният съпруг увещавал така своята Психея:

— Наближава вече последният ден и голямата опасност. Враждебният род и кръвният враг вече е хванал оръжието, вдигнал лагера, построил бойния ред, сигналът вече е проечал. Вече с извадено острие твоите престъпни сестри се насочват към твоето гърло. Ах, какво нещастие ни грози, моя сладка Психея! Имай милост към себе си и към нас и избави с умна съдържаност дома си, съпруга си, тебе самата и нашата малка рожба от нещастията на надвисналата гибел. Тия престъпни жени, които след тяхната смъртна омраза към тебе и след потъпкването на кръвните връзки не можеш вече да наричаш сестри, не трябва нито да виждаш, нито да слушаш, когато като сирени^[6], надвиснали над скалата, огласят бреговете с пагубния си глас.

13. Психея му отговорила, като прекъсвала често думите си с плач и хълцане:

— Отдавна вече, доколкото зная, ти си имал доказателство за моята вярност и съдържаност в думите, при все това ще ти докажа и сега моята душевна твърдост. Ти само заповядай пак на нашия Зефир да изпълни длъжността си и в замяна на това, че не мога да видя твоя свещен образ, позволи ми поне да видя сестрите си. Заклевам те в твоите благоуханни, падащи около челото ти къдри, в тези меки, кръгли, прилични на моите бузи, в твоите гърди, пламтящи от някакъв огън — поне в нашето детенце аз ще разпозная твоя образ: послушай смиреното желание на преклонената молителка и ми позволи радостта да прегърна сестрите си и да ощастливя отново душата на обречената само на тебе Психея. И нищо повече не ще търся в твоето лице и вече никак не ще ми пречи нощният мрак. Аз имам тебе, моя светлина.

Омаян от тези думи и от нежните ѝ прегръдки, съпругът избърсал сълзите ѝ със своите къдри, обещал да изпълни желанието ѝ

и веднага изчезнал пред светлината на раждащия се ден.

14. *А двойката сестри, свързани в общ заговор, дори без да видят родителите си, от кораба тръгнаха стремглаво към познатата скала и без да дочакат появянето на вятъра, който да ги отнесе, скочили със смело безразсъдство в пропастта, но Зефир, не забравил заповедта на своя повелител, ги поел, макар и против волята си, с лек полъх на своя skut и ги спуснал на земята. А те, без да се бавят, веднага с бързи крачки влезли в дома и прегърнали своята плячка, и скрити под сестринското име, под весело лице, притаили вътре в себе си куп измами, така започнали да я ласкаят:*

— Психея, ти не си вече малка както преди, сама вече ще станеш майка. Колко щастие, знаеш ли, ни носиш в тая торбичка, с каква радост ще зарадваш цялото ни семейство! Щастливи сме, че ще се радваме да бавим това златно детенце. Ако прилича по красотата на родителите си, както трябва да се очаква, от тебе ще се роди истински Купидон.

15. *Така те с преторена любезност завладели постепенно сърцето на своята сестра. Веднага щом си отпочинали върху креслата от умората на пътя и се освежили от топлите пари на банята, тя ги гостила в прекрасната столова с ония чудни и богати ястия и закуски; пожелала да засвири китара — тя зазвъняла, да се надуе флейтата — тя зазвучала, да запее хорът — и той запял. Не се виждал никой, а всички тези най-сладки мелодии галели душите на слушателите. Но злобата на престъпните жени не се успокоила дори от нежната сладост на медената песен и те насочили разговора към намислената от по-рано примка: без да се издават, почнали да питат какъв е нейният съпруг, от какъв род, с какво се занимава. Тогава тя от прекомерна наивност, забравила предишния си разговор, им разказала нова измислица, че нейният съпруг, едър търговец от близката провинция, е на средна възраст, с прошарена коса. И като привършила набързо този разговор, отново ги отрупа с прекрасни дарове и ги предала, на колесницата на Зефир.*

16. Докато, понесени от спокойния полъх на Зефир, се завръщали у дома си, те водели такъв разговор помежду си:

— Какво да кажем, сестро, за толкова чудовищната лъжа на тази глупачка? Кога беше младеж с току-що цъфнал мъх по брадата, а сега на средна възраст с лъскави посребрени коси. Кой е този, когото кратък срок от време е преобразил с внезапна старост? Нищо друго не ще откриеш, сестро моя — или тази негодница си измисля лъжи, или пък сама не знае образа на съпруга си. Което и от двете да е истина, тя трябва да бъде махната от този разкош. Ако не познава образа на мъжа си, наистина се е омъжила за бог и носи бог в утробата си. Пък ако, не дай боже, тя бъде наречена майка на божествено дете, аз веднага ще си сложа примка на врата. А сега нека се върнем при родителите си и да сплетем лъжа, най-подходяща за това, което казахме в началото за Психея.

17. В такава треска те се обадили едва-едва на родителите си, не мигнали цяла нощ, а на другия ден рано-рано, не на себе си, хукнали към скалата и оттам с познатата помощ на вятъра смело долетели долу; с разтриване на клепачите извикали насила сълзи от очите си и с такова лукавство се обърнали към младата жена:

— Ти си седиш щастливо и блажено в незнание на голямото зло, нехайна към грозящата те опасност, но ние, които с непрестанна грижа бдим над твоето щастие, се измъчваме силно от твоето бедствие. Това, което открихме като истина, понеже споделяме твоята скръб и мъка, не можем да скрием от тебе: грамаден змей, припълзяващ в многокръгови извивки, на когото гушата е препълнена със смъртоносна отрова, а устата са зинали кръвожадно като бездна, почива тайно при тебе всяка нощ. Ето спомни си питийското^[7] предсказание, което възвести, че ти е отреден брак със свирепо чудовище. Наистина много селяни и ловци наоколо и много местни хора са го виждали, когато привечер се връща от пасбището и когато плува по водите на близката река.

18. Всички уверяват, че той няма дълго да те гощава със съблазнителните гозби, които ти поднася, но когато в пълната ти утроба узрее твоята бременност, ще те погълне, утежнена с потлъстичък плод. Но сега ти трябва да избереш дали да послушаш сестрите си, обезпокоени за твоето желано спасение, и като отклониш смъртта, да живееш наедно с нас, запазена от опасности, или да бъдеш погребана в търбуха на този най-жесток звяр. Ако пък ти харесва самотата на това полско имение, изпълнено с гласове, или гнусната и опасна страст на тайната любов и прегръдките на отровен змей, то ние като любещи сестри сме направили своето.

От тези толкова зловещи слова ужас обзел клетата Психея с нейната простодушна и нежна душа. Доведена до безумие, съвсем забравила всички съвети на съпруга си и своите обещания, тя се хвърлила в бездната на нещастията; трепереща, с безкръвно лице, смъртно пребледняла заговорила на сестрите си в шепот със заекващ глас такива думи:

19. — Вие, скъпи сестри, както и беше редно, оставате верни на своя свещен дълг и наистина изглежда, че тези, които ви уверяват в подобни неща, не измислят никакви лъжи. Защото аз никога не съм виждала образа на моя мъж, нито пък зная откъде е, но само нощем чувам гласа на един съпруг с непозната външност и трябва да понасям той винаги да бяга при появата на светлината. Трябва да се съглася напълно с вашите уверения, че е някакъв звяр. Той винаги настойчиво ме отклонява от лицето си и ме заплашва с голяма беда, ако полюбопитствувам да видя чертите му. И ако вие можете да помогнете някак за спасението на вашата намираща се в опасност сестра, то още сега го направете. Иначе, ако проявите безучастност, това ще унищожи ползата от вашата предпазливост.

Тогава, намерили сърцето на своята сестра незащитено и вратите на неговата крепост отворени, престъпните жени дори не измъкнали от прикритието обсадната машина, а с извадените мечове на своята измама връхлетели върху плахите мисли на доверчивата девойка.

20. Накрая едната от тях казала така:

— Понеже роднинските ни връзки ни принуждават за твоето спасение да пренебрегнем всяка опасност, ще ти покажем пътя, над който дълго и дълго сме премисляли, който единствен може да те доведе до спасение. Вземи добре наточен двуостър нож, прекарай го няколко пъти по дланта си да се заглади, тайно го скрий на тази страна на леглото, където обикновено лягаш, вземи също една удобна лампичка, напълнена с масло, за да свети със силен пламък, и я захлупи с някое гърне^[8]. Всички тия приготовления пази в най-дълбока тайна. И щом той припълзи както обикновено с лъкатушни движения на леглото и се изтегне и надвит от първия дълбок сън, почне да диша дълбоко, слез от леглото боса, стъпвайки на пръсти колкото може по-предпазливо, освободи лампата от покривалото на сляпата тъмнина и потърси помощта на светлината, за да намериш удобен момент за прекрасния си подвиг. Вдигни високо с десница двуострото оръжие и смело удари колкото можеш по-силно, за да пресечеш връзката между врата и главата на пакостния змей. Не ще ти липсва и нашата помощ. Веднага щом с неговото убийство добиеш своето спасение, ще те чакаме изпълнени с безпокойство, ще отнесем заедно с тебе всичко това и ще те свържем в приличен брак като човек с човек.

21. След като с такива пламенни слова разпалили още повече огъня, който вече горял в сърцето на сестра им, те я напуснали бързо, понеже и те самите се ужасили да бъдат наблизко до това голямо злодеяние. Отнесени пак както обикновено от полъха на крилатия Зефир върху скалата, веднага се втурнали да бягат, бързо се качили на кораба и се отдалечили.

А Психея останала сама — макар че не може да се нарече сама, щом е преследвана от страшните фурии. Тя се вълнувала от скръб като бурно море и въпреки че била взела твърдо решение и душата ѝ била непоколебима, все пак, когато се заловила за престъплението, започнала да се колебае, да става несигурна в решението си и да се разкъсва от противоречиви чувства, които пораждало нейното нещастие. Тя бързала и се бавела, изпълвала се с дързост и треперела, колебаела се и се гневяла и което е най-ужасно, в едно и също

същество и мразела звера, и любела съпруга. При все това, когато вечерта повлякла след себе си нощта, с главоломна бързина тя извършила приготовленията за ужасното престъпление. Нощта настъпила, а с нея и съпругът ѝ пристигнал и след престрелките на любовното сражение потънал в дълбок сън.

22. И ето Психея, иначе слаба и телом, и духом, добила сили, подпомогната от жестоката съдба, вдигнала лампичката и грабнала ножа. Сякаш нейната смелост променила пола ѝ. Но щом поднесла светлината, блеснали тайните на леглото, тя видяла пред себе си от всички диви зверове най-нежното и най-сладко чудовище, самия Купидон — красивия бог, прелестно почиващ, от чийто вид дори светлината на лампата весело заиграла и още по-ярко заблестяло светотатственото острие на ножа. И Психея, изплашена от тая гледка и невладееща себе си, изнемощяла в смъртна бледност и трепереща, се отпуснала ниско на колене и се опитала да скрие оръжието, но в своята гръд. Това тя наистина щяла да стори, ако от страха пред такова светотатство оръжието не било се изплъзнало от дръзновената ѝ ръка и не било паднало. И вече отмаляла, загубила всички сили, колкото повече се вглеждала в красотата на божественото лице, толкова повече се съвземала. Тя видяла главата му със скъпите ѝ коси от злато, ухаещи на амброзия^[9], около млечнобялата му шия и пурпурните бузи виещи се къдрици, красиво разпилени, спускащи се едни отпред, а други отзад, от чийто лъчист блясък потъмняла самата светлина на лампата. На раменете на летящия бог светели росни пера с блестящ цвят и макар че крилата почивали, крайчетата на перцата, тънки и нежни, пърхали в неспокоен трепет. А останалата част на тялото била така гладка и светла, че Венера не е могла да се разкайва, че го е създавала. До краката на леглото лежали лъкът и колчанът със стрелите, благосклонното оръжие на великия бог.

23. С ненаситна страст, а и с голямо любопитство Психея разглеждала и опипвала всичко това и се учудвала на оръжието на своя съпруг. След това тя извадила от колчана една стрела, но както

искала да я опита с края на пръстите си, поради по-силно движение на ръката — тя още треперела, — се убола надълбоко и на повърхността на кожата ѝ се появили малки розови капчици кръв. Така, без да съзнава, Психея сама разпалила у себе си любов към бога на любовта. Тогава пламвайки все повече и повече от страст към бога на страстта, тя се навела над него с буйно желание и започнала да го обсипва с пламенни и жадни целувки, като се бояла да не прекъсне съня му. Но докато с нараненото си сърце тя се отдавала бурно на това голямо щастие, нейната лампа, било от зло вероломство, било от пакостна завист или понеже и самата тя е пожелала да се докосне до това тяло като че да го целуне, капнала от върха на своя пламък капка горящо масло върху дясното рамо на бога. Ах ти, лампо, дръзка и неразумна, лоша служителко на любовта, ти изгаряш самия бог, който се разпорежда с всичкия огън, а всъщност те е изнамерил някой влюбен, за да може по-дълго и през нощта да обладава предмета на своето желание! Така опарен, богът скочил и като видял опетнената и накърнена вярност, се изтръгнал от целувките и прегръдките на безкрайно нещастната си съпруга и без да продума, литнал.

24. Но докато още се надигал, Психея веднага се хванала с две ръце за десния му крак като жалка притурка към високия му полет, обаче скоро се изморила да бъде негова висяща спътница в облачните висини и паднала на земята. Влюбеният бог не я изоставил, а както била простряна на земята, прилетял на близкия кипарис и така ѝ казал с дълбоко възмущение:

— Аз, лековерна Психея, забравил повелята на моята майка Венера да разпая у тебе страст към жалък и нищожен човек и да те обрека на най-долен брак, сам прилетях при тебе като твой любовник. Това извърших лекомислено, зная, но аз, известният стрелец, нараних сам себе си с моята стрела и те направих моя съпруга, за да ти се сторя, разбира се, като звяр и за да отсечеш с нож главата ми, която има тези влюбени в тебе очи! Винаги те съветвах да се предпазваш от това, благосклонно те предупреждавах. Но тези твои прекрасни съветнички ще получат

веднага наказание за опасните си наставления, а тебе ще накажа само с моето бягство.

И щом завършил речта си, крилата му го понесли във високото небе.

25. А Психея, простряна на земята, следвала с поглед полета на съпруга си, докато могъл да се вижда, и се късала в неутешими ридания. Когато далечината скрила от взора ѝ нейния съпруг, понесен на размаханите крила, тя се спуснала към близката река и се хвърлила от брега ѝ във водата. Но кротката река, разбира се, в чест на бога, който е научил и реките да горят,^[10] от страх и за себе си, веднага я изнесла с вълна невредима на покрития с цъфнали цветя бряг. В това време случайно стоял до високия бряг на реката полският бог Пан^[11], прегърнал планинската нимфа Ехо^[12], която учел да подражава разни звукове. Недалеч от брега на широка ливада игриви козички хрупали речната трева. Козлокракият бог кротко повикал при себе си наранената и сломена Психея и понеже нейното нещастие му било добре известно, започнал да я успокоява така с нежни думи:

— Мило момиче, аз съм само селянин и овчар, но благодарение на моята дълбока старост имам дълъг опит. Ако правилно разбирам — наистина разумните хора наричат това нещо проникновение — от твоята колеблива и често пъти неравна стъпка, от твоята прекомерна телесна бледност, постоянни въздишки и особено от тъжните ти очи се вижда, че страдаш от силна любов. И така, послушай ме и не се опитвай отново да се погубваш или като се хвърляш в реката, или с някакъв друг вид доброволна смърт. Сложи край на скръбта си и прекрати мъката си и най-добре почети най-великия от всички богове Купидон. Понеже той е разглезен и капризен младеж, опитай се да го спечелиш с нежна преданост.

26. На тия думи на овчарския бог Психея не отвърнала нищо, а само му отдала почит и продължила пътя си. И след като изминала изморена доста много път, пристигнала на превала на деня по някаква непозната пътека в един град, в който царувал съпругът на едната ѝ сестра. Като научила това, Психея пожелала да извести

сестра си за своето присъствие. Въвели я веднага при сестра ѝ и след взаимните прегръдки и поздравя, запитана за причината на нейното пристигане, тя започнала така:

— Ти помниш съвета, който ми дадохте, да убия с двуостър нож зверя, който под лъжливието име на съпруг прекарваше нощем с мене, преди да ме погълне мене, клетата, ненаситното му гърло. Но веднага щом аз, както се наговорихме, при светлината на лампата съзрях лицето му, видях чудна и направо божествена гледка: самият син на богиня Венера, самият Купидон, казвам, заспал спокоен сън. И докато аз, силно смаяна от гледката на голямата красота и смутена от прекомерното обилие на блаженство, страдах, че не мога да им се насладя, по една лоша случайност лампата пръсна горящо масло на неговото рамо. Той веднага се събуди от тази болка и като ме видя с нож и лампа в ръце, ми каза: „За това толкова страшно престъпление веднага напусни леглото ми и си вземи твоите вещи^[13], а аз с твоята сестра — и той произнесе името, което ти носиш — ще се свържа в тържествено бракосъчетание.^[14] Веднага след това заповяда на Зефир да ме издуха навън от прага на дома му.“

27. Още Психея не завършила речта си и сестра ѝ, гонена от порива на безумна страст и пагубна завист, излъгала съпруга си с измислена за случая лъжа, че уж научила нещо за смъртта на родителите си, веднага се качила на кораб и бързо се отправила към познатата скала. И макар че вече духал друг вятър, въпреки това, обладана от сляпа надежда, тя изговорила:

— Приеми, Купидоне, достойна за тебе съпруга, а ти, Зефире, поеми твоята господарка! — и се хвърлила стремглаво надолу в дълбоката бездна.

Но дори мъртва, тя не могла да достигне до желаното място. Тялото ѝ се разбило в скалите и на късове се пръснало на разни страни. Така загинала тя и разкъсаните ѝ части, както ѝ се падало, станали лека плячка на птици и зверове. Не се забавило наказанието и на следващата жертва. Отново след дълго лутане Психея пристигнала в друг град, в който пък била царица втората ѝ сестра. И тя, също така подведена от уловката на родната си сестра и като

съперница на осквернения брак на Психея, побързала към скалата и намерила там подобна смъртна гибел.

28. През това време, докато Психея, в лутане да търси Купидон, ходела от място на място, той пък лежал в спалнята на своята майка и стенел от болката на раната, която бил получил от изгарянето на лампата. Тогава белоснежната птица чайка, която плува с криле над морските вълни, се потопила бързо в дълбоките недра на океана. Тя заварила там Венера тъкмо когато се къпела и плувала и ѝ съобщила, че нейният син се е изгорил, че стенел от тежката болка на раната си и лежал, загубил надежда за оздравяване, че сред всички народи от уста на уста се носели злословия и разни обиди за семейството на Венера, които тя подслушала: „Оттеглили сте се, той в планините — да се люби, а ти в морето — да се гмуркаш, и затова вече няма никаква страст, няма прелест, няма очарование, а всичко е занемарено, грубо и ужасно, няма съпружески бракосъчетания, няма приятелски съюзи, няма детска привързаност, а само безмерно зловоние и неприятна погнуса от нечисти връзки.“ Така крякала в ушите на Венера тази бърлива и прекалено любопитна птица, като петняла името на сина ѝ. А Венера изпаднала в силен гняв и извикала внезапно:

— Значи, моето синче си има някаква приятелка? Я ми кажи ти, която единствено ми служиш предано, името на тази, която е прелъстила моето благородно и невинно момче, дали е от свитата на нимфите^[15], или е някоя от хората^[16], или е от хора на музите^[17], или пък е измежду моите служителки грациите^[18]?

Не си замълчала бързивата птица, а ѝ отвърнала:

— Не зная, господарко; мисля, че е девойка, ако добре си спомням, нарича се Психея — а той е влюбен смъртно.

Тогава Венера се провикнала гневно с все сила:

— Психея, съперницата на моята красота и похитителката на моето име?! Ако той наистина обича това момиче, сигурно тоя мой потомък ме смята за сводница, понеже си е помислил, че съм му я посочила да го опознае!

29. Като беснеела така, тя изплувала бързо от морето и се втурнала веднага в златната си спалня. Там намерила така, както била чула, болното си момче и още от вратата се развикала с пълен глас:

— Много почитено и достойно и за нашия род, и за твоята честност! Да потъпчеш наставленията на своята майка, та дори и господарка! Не само че не измъчваш моята неприятелка с долна любов, но ти, момче на такава възраст, я приютяваш в своята разхайтена и незряла прегръдка! А аз, разбира се, да приема своята неприятелка за снаха! Или ти, негоднико, отвратителен развратнико, очакваш, че само ти си продължител на рода ни и че аз вече поради възрастта си не мога да зачена? Но искам да знаеш, че аз ще си родя друг син, много по-добър от тебе, или за твой по-голям позор ще осиновя някого от робите си и на него ще подаря тези крила, факела, лъка и самите стрели и цялото мое въоръжение, което съм ти дала не за такава цел; защото от имуществото на твоя баща не е похарчено нищо за твоя екип^[19].

30. Ти си зле възпитан още от ранно детство и имаш дръзки ръце: толкова пъти си удрял с неуважение по-големите от тебе, а самата си майка, мене, казвам, самата, убиецо, събличаш всеки ден и много често нараняваш и като че ли съм вдовица, без да се боиш и от твоя втори баща, известния най-храбър и най-велик воин^[20]. Защо не? Та ти много често в моя вреда му предлагаш момичета! Но аз вече ще направя да се разкайващ за тази си игра и да почувствуваши тежината и горчивината на този брак.

Сега, след като съм станала за подигравка, що да сторя? Де да се дяна? Как да озаптя този измамник? Трябва ли да търся помощ от моята неприятелка Въздържаността, която толкова често съм оскърбявала заради това разхайтено момче? Но аз настръхвам пред разговора си с тази груба недоद्याлана жена. При все това не бива да отхвърлям утехата на отмъщението, откъдето и да иде то. Но тя ще помогне и никой друг: тя ще накаже най-жестоко този развратник, ще му отнеме колчана, ще му измъкне стрелите, лъка ще разхлаби, факела ще угаси, дори и тялото му ще укроти с по-силно средство. Само тогава ще смятам, че съм отмъстила за моята

обида, когато изреже косите му, чийто златен блясък толкова често с ръце съм докосвала, и окастри крилете, които съм напоявала на скута си с нектарен сок.

31. Така издумала тя и се втурнала навън разярена и разгневена, както само Венера може да се гневи. Но веднага я срещнали Церера и Юнона. Като видели подутото ѝ от гняв лице, я попитали защо страшно свити вежди помрачават прочутата прелест на блестящите ѝ очи. А тя им отговорила:

— Вие идвате тъкмо навреме, за да изпълните желанието на моето кипящо от гняв сърце. Но моля ви, с всички ваши сили търсете и намерете тая летяща бегълка Психея. Разбира се, от вас не са останали скрити обидната мътва за моя дом и делата на този, който не трябва да се нарича мой син.

Тогава те, добре запознати с това, което се било случило, така започнали да успокояват буйния гняв на Венера:

— А в какво, владетелко, се е провинил толкова синът ти, че се противиш с такова упорство на неговото любовно щастие и силно желаеш да погубиш тази, която той обича? Но кажи ни, какво престъпно има в това, ако се е усмихнал охотно на едно мило момиче? Не знаеш ли, че той е вече пораснал и е вече младеж, или пък си забравила на колко е години? Да не би, понеже изглежда толкова прекрасен за възрастта си, да ти изглежда винаги момче? Ти си майка и освен това разумна жена, а винаги следиш старателно лудориите на сина си, виниш у него палавостта, избличаваш любовните му увлечения и кориш у твоя прекрасен син твоите собствени хитрини и твоите собствени страсти. Но кой от боговете, кой от смъртните ще търпи ти да сееш навсякъде сред хората любовно желание, ако ти в собствения си дом пречиш да се люби любовта и затваряш училището, достъпно за всички, на женските слабости.

Така от страх пред стрелите му ласкаели те Купидон дори в негово отсъствие с любезната си защита. Но Венера, разсърдена, загдето те обръщат на смях нейната обида, ги отминала и с ускорена стъпка поела в друга посока път към морето.

[1] Виж бел. 30 към II кн. ↑

[2] През императорската епоха вместо на триклиниум (виж бел. 49 към I кн.) римляните въздигали при ядене върху полукръгъл диван пред кръгла или полукръгла маса. ↑

[3] *Фортуна* (гръцката Тю̀хе) — богиня на съдбата и покровителка на градовете. Култът ѝ бил много разпространен в Тесалия. Изобразява се стъпила върху кормило, като кормчийка на човешката съдба, или върху движещо се кълбо, понеже не стояла на едно място, а летяла постоянно. ↑

[4] Виж бел. 45 към I кн. ↑

[5] Виж бел. 46 към I кн. ↑

[6] Според митологията *сирените* били птици с глави и лица на девойки, които обитавали остров край бреговете на Южна Италия. Когато моряците плавали близо до тях, те ги омайвали със сладките си песни и след това ги погубвали. ↑

[7] *Питийски* вместо делфийски, Аполонов. Прилагателното е образувано от Пито, старото име на областта Фокида, в която бил разположен гр. Делфи, също и другото име на този град. Там се намирало най-голямото прорицалище в Гърция, свързано с култа на Аполон. Жрицата на Аполон се наричала също Пития. ↑

[8] В същност лампата угасва, ако се сложи под похлупак или в затворен съд, но в приказките е възможно тя да продължи да свети. ↑

[9] *Амброзия* (на гръцки ез. „безсмъртна“) е храната на безсмъртните богове, също ароматна течност, с която се мажели те, за да поддържат красотата си. Правела смъртните безсмъртни. ↑

[10] Речните божества не оставали неуязвими от стрелите на Амур. ↑

[11] *Пан* е божество, у което животинската природа преобладава над човешката — имал кози крака с копита, рога и опашка. Бог е на горите и ливадите, закриля стадата и техните овчари, ловците и риболовците. Като овчарски бог е откривател на свирката сиринкс. Като горски бог посрещал често пътниците и ги плашел (от неговото име е произведена думата паника). ↑

[12] *Ехо* е планинска нимфа, ехото в планината, в което отеква песента на овчарската свирка на бог Пан. ↑

[13] Според римското право вещите на съпругата (*res uxoriae*) владее съпругът. При разтрогване на брака те се връщат на нея.

Формулата за поискване на развод била: „Вземи си твоите вещи“ (Tibi res tuas habeto). ↑

[14] Т.нар. *confiarreго* — най-обвързващото и най-свещено от трите вида римско бракосъчетание, което се извършва в присъствието на върховния жрец и с принасяне в жертва на пшеничен хляб и полски плодове. ↑

[15] Според митологията *нимфите* били дъщери на Зевс и низши божества, олицетворяващи животворните сили в природата. Живеели въз водите (морета, реки, езера и извори), планините, пещерите и горите или най-последно в дърветата. Според мястото, където живеят, имената им били: дриади (дървесни), ореади (планински), наяди (речни), nereиди (морски) и др. ↑

[16] *Хорите* са дъщери на Темида, която олицетворява вечния закон на световния порядък. Затова те са божества на порядъка в природата, на годишните времена, цветята и плодородието, покровителки на всичко благородно, хубаво и добро. ↑

[17] *Музите* са богини първоначално на планинските ручей и на изворите, после на науката, поезията и изкуството, обикновено девет на брой. Възпявали миналото, настоящето и бъдещето и с песните си радвали боговете. Пеели винаги в хор, предвождан от Аполон. ↑

[18] За *грациите* виж бел. 10 към II кн. ↑

[19] Според римското право имуществото, което майката предава на сина си без специално оформяне на предаването, си остава нейна собственост и тя могла да си го поиска обратно. ↑

[20] Според Омир съпруг на Венера (Афродита) е Вулкан (Хефест), най-грозният от боговете, комуто тя била невярна съпруга. Апулей също я представя като негова съпруга, но у него тя заплашва сина си със своя любовник Марс (Арес), който притежавал по-голяма сила. Тя го нарича тук втори баща на Амур. ↑

ШЕСТА КНИГА

1. През това време Психея се лутала по различни пътища и ден и нощ с неспокойна душа търсела съпруга си с все по-силно желание, ако не може да смекчи гнева му със съпругески ласки, то поне да го умилостиви с робски молби. И като видяла веднъж някакъв храм на върха на стръмна планина, си казала: „Но отде да зная дали тук не пребивава моят повелител?“ Макар че била отмаяла от непрекъснатите усилия, тя веднага насочила натам бърза крачка, която надеждата и желанието отново ускорили. Така изкачила без умора планинския склон и доближила светилището. Там видяла житни класове на купчини и други, сплетени във венец, видяла още и класове от ечемик. Там имало и сърпове, и всякакви сечива за жътва, но всичко пръснато безредно и небрежно, както става, когато работниците по лятна горещина захвърлят всичко. Психея ги сложила грижливо поотделно и след като ги разпределила внимателно, ги подредила както трябва, с вярата, че не трябва да оставя занемарени нито храма, нито обредите на никой бог, но че трябва да измолва благосклонното състрадание на всички.

2. И ето в това трескаво и усърдно занимание я сварила хранителката Церера^[1] и веднага ѝ заговорила отдалеч:

— Ах, клета Психея! По цялата земя Венера в тревога, с ярост в душата си търси твоите следи и ти крои най-страшно наказание, като жадува да ти отмъсти с всичките сили на своята божественост. А ти през това време се занимаваш с подредба на моите вещи и мислиш за всичко друго, но не и за своето спасение?

Тогава Психея се хвърлила в краката на богинята, с обилни сълзи овлажнила следите от нейните стъпки и с косите си помела земята, я призовавала за милост с многобройни молби:

— Заклевам те в твоята благородна десница, във веселите жътвени обреди, в мълчаливите тайни на твоите ковчезета^[2] и в

крилатите колесници на твоите служители дракони, и в браздите на сицилийската земя^[3], и в колесницата-похитителка, и в крепката земя, и в Прозерпина, която влезе в брак с мрака, и в светлото завръщане на дъщеря ти, която ти отново си намери, и във всичко останало, което покрива с мълчание светилището на атическата Елевзина^[4], помогни на клетата душа на Психея, твоята покорна молителка! Позволи ми да се скрия в този куп класове за няколко дни, докато яростният гняв на великата богиня с течение на времето се укроти или пък поне моите сили, отслабнали от дълги страдания, се възстановят след спокойна почивка!

3. А Церера ѝ отговорила:

— Трогната съм от твоите придружени със сълзи молби и желая да ти помогна, но не мога да си влоша отношенията с моята родственица^[5], с която ме свързват стари приятелски връзки, а освен това е и добра жена. Затова бързо се отдалечи от този храм и бъди доволна, че не те задържам и пазя под стража.

След като против очакванията си била отблъсната и сломена от двойна скръб, Психея се върнала обратно и сред сенчестия лес на дълбока долина видяла храм, построен с рядко изкуство. В желанието си да не пропусне никое средство, та било то и несигурно, за по-добра надежда, но да спечели благоволенieto на който и да е бог, тя приближила свещените врати. Там видяла скъпи дарове и одежди с извезани по тях златни букви, окачени по клоните на дърветата и по стълбовете. Те съдържали освен благодарности за благодеяния още и името на богинята, на която били посветени. Тогава тя избърсала сълзите си и паднала на колене, обгърнала с ръце още топлия жертвеник и промълвила тази молитва:

4. — Родна сестро и съпруго на великия Юпитер^[6], било че се намираш в древното си светилище на Самос^[7], който единствено се слави с твоето раждане, детски плач и откърмяне, или заемаш щастливия си трон в гордия Картаген^[8], който те почита като девица, пътуваща по небето, возена от лъв, или близо до бреговете на

Инах^[9], който те помни вече като невеста на Гръмовержеца и царица на богините, или защищаваш прочутите аргоски стени^[10] — ти, която целият Изток почита като Зигия^[11] и целият Запад като Луцина^[12], — бъди ми в моето крайно нещастие Юнона Спасителка и мене, изнемощяла от понесените докрай огромни трудности, освободи от страха пред надвисналата опасност. Нали ти винаги сама се притичваш на помощ на бременните, които са в опасност!

Щом ѝ се помолила по такъв начин, веднага пред нея се появила Юнона с величественото достойнство на своята божественост и незабавно я заговорила:

— Как бих желала, повярвай ми, да посрещна с благосклонност твоите молби! Но против волята на Венера, моята снаха,^[13] която винаги съм обичала като дъщеря, да направя това, не ми позволява съвестта. Също така ме възпират и законите, които забраняват да се вземат под покровителство чужди роби бегълци против желанието на техните господари.^[14]

5. Тогава Психея, сломена от крушението на своето щастие и безсилна да настигне вече крилатия си съпруг, след като е загубила всяка надежда за спасение, така се посъветвала с мислите си: „Вече кой друг може да се опита да ми помогне в моята мъка или да ми даде подкрепа, когато дори богините въпреки желанието си не можеха да ми помогнат? И сега, обвързана с такива примки, накъде да насоча наново стъпките си? И в кой дом или в коя тъмница спотаена да се скрия от неотвратимите очи на великата Венера? А защо най-после не намериш мъжествена смелост и храбро да се откажеш от напразна надежда и да се отдадеш доброволно на своята владетелка и да смекчиш, макар и с късно смирение, нейната свирепа ярост? Кой знае дали този, когото така дълго търсиш, няма да намериш там в майчиния му дом?“ И така, готова за ненадеждно подчинение или по-скоро за несъмнена гибел, тя се подготвила да пристъпи към предстоящата си молба за милост.

6. През това време Венера се била отказала да я търси със земни средства и се отправила към небето. Тя заповядала да ѝ се

пригответи колесницата, която ковачът на злато Вулкан бил изработил с тънко изкуство грижливо и пред сключването на брака ѝ бил поднесъл като сватбен подарък. Тя била забележителна с тънката резба на пилата и неоценима по изразходването в нея злато. От многото гълъби, приютени около стаята на владетелката, излизали четири снежнобели и с весело прелетяване извивали пъстри шиш, впрягали се в обсипания със скъпоценни камъни ярем и щом поемели своята господарка, радостни излитали нагоре. Зад колесницата на богинята с шумно цвърчене играели палави врабчета, а други сладкопойни птици огласяли въздуха с омайни трели, за да известят появянето на богинята. Облаците отстъпвали и небето се разтваряло пред своята дъщеря, високият ефир поемал с радост богинята и пойната свита на великата Венера не се бояла от срещата с орли или грабливи ястреби.

7. Оттам тя поела направо за царския дворец на Юпитер и с решителен тон заявила, че ѝ е необходима помощта на Меркурий^[15], гласовития бог. И тъмните вежди на Юпитер дали съгласие. Тогава, възтържествувала, придружена от Меркурий, Венера веднага слязла от небето, като му казала развълнувано тези слова:

— Мой братко от Аркадия, ти сигурно знаеш, че твоята сестра Венера не е предприемала никога нищо без участието на Меркурий, нито е тайна за тебе също колко време вече не мога да намеря една робиня, която се укрива. И така, не остава нищо друго, освен на всеослушание да обявя чрез твоето глашатайство награда за нейното намиране. Затова постарай се да изпълниш моята поръка и да посочиш ясно белезите, по които може да се разпознае, за да не може, ако някой се залови в престъпление, че я укрива противозаконно, да се оправдава с това, че не я познава.

И веднага след тия думи му подала един свитък, на който били написани името Психея и всичко останало. След това тя се отдалечила бързо към дома си.

8. Меркурий незабавно я послушал. Той обходил надлъж и на шир всички народи в изпълнение на поръката и разгласявал навсякъде:

— Ако някой може да отвърне от бягство или да каже къде се крие бегълката царска дъщеря, робиня на Венера, на име Психея, да се отнесе до глашатая Меркурий зад Мурцийските стълбове^[16], за да получи като награда за съобщението си лично от Венера седем сладки целувки и една съвсем медена, с докосване на нейното галещо езиче.

По този начин, щом Меркурий направил съобщението, желанието за такава награда разпалило съревнованието у всички смъртни. Това премахнало вече у Психея всяко колебание. И ето, тя приближила вратите на своята владетелка. Там я посрещнала една от прислугата на Венера, на име Привичка, и веднага ѝ извикала с всичка сила:

— Най-послед, слугиня негодна, ти почна да разбираш, че имаш господарка! Или пък от безразсъдността на твоя характер си мислиш, че не ти е известно колко мъки сме изтеглили около твоето търсене. Но добре, че попадна здраво в моите ръце; връхлетяла си тъкмо на ноктите на Оркус, за да понесеш, разбира се, веднага наказанието за своето голямо упорство!

9. И като я хванала нахално за косите, повлякла я след себе си, макар че тя съвсем не се противяла. Щом като я въвела и предоставила на Венера, богинята избухнала в гръмък смях и както правят бясно разгневените, разтърсила глава и почесала дясното си ухо при думите:

— Най-послед сметна ли за достойно да поздравиш своята свекърва? Или по-скоро си дошла да спохраниш съпруга си, който се мъчи от твоята рана? Но бъди спокойна, защото аз ще те приема както прилича за добра снаха. — И се провикнала: — Къде са моите служителки Мъка и Скръб?

Щом се появили, тя им предала Психея за мъчения. Последвали господарското повеление, те почнали да удрят клетата Психея с бичове, да я мъчат с други изтезания и след това пак я върнали пред погледа на владетелката ѝ. Тогава Венера отново избухнала в смях и казала:

— Вижте я, тя иска да извика у мен съжаление с наградата за своето развратничество — издутия си корем, с чийто прекрасен вид иска, разбира се, да ме направи щастлива баба! Наистина щастлива

съм аз, че ще бъда наречена в самия разцвет на моите години баба и че синът на една евтина робиня ще минава за внук на Венера. Впрочем аз, глупачката, напразно го наричам син. Защото неравните бракове, освен това сключени на полето без свидетели, без съгласието на бащата, не могат да се смятат за действителни^[17] и поради това ще се роди незаконно дете, ако все пак позволим изобщо ти да доносиш рожбата.

10. След тия думи се нахвърлила върху нея, разкъсала на парчета дрехата ѝ, дърпала косите ѝ, разтърсвала силно главата ѝ и жестоко я набила. След това взела жито, ечемик, просо, мак, грах, леца и боб, смесила ги всичките и ги изсипала на една купчина и така ѝ казала:

— Мисля, че толкова грозна робиня, каквато си ти, с нищо друго не маже да се хареса на любовниците си освен с усърдна служба. Затова и аз самата искам да изпитам твоите способности. Отдели тези семена в разсипаната купчина и след като ги разпределиш и разделиш, покажи ми готовата си работа още преди тази вечер.

След като ѝ показала грамадната купчина различни зърна, тя самата тръгнала на сватбен пир. Психея дори не приближила ръце до тази безредна и безнадеждна грамада, но онемяла, зашеметена от жестоката поръка. И ето една малка полска мравчица, сигурна в голямата мъчнотия и трудност, излитала състрадание към другарката на великия бог и проклела жестокостта на нейната свекърва, се разтичала набързо, събрала цели пълчища съседни мравки и ги замолила:

— Смилете се, чевръсти питомни на земята, майка на всичко, смилете се над съпругата на Амур, бедната девойка, притечете ѝ се веднага на помощ в нейната беда.

Спуснали се веднага една след друга вълни от шестоноги същества и с най-голямо усърдие разделили цялата купчина зърно по зърно. И след като ги разпределили и подредили по видове, в миг изчезнали от погледа.

11. В началото на нощта Венера се върнала от сватбения пир опиянена от виното, ухаеща на балсам и с обкичена с блестящи рози

снага. Щом видяла колко старателно е изпълнила удивителната работа, извикала:

— Не е твое, нито на твоите ръце това дело, негоднице, но на този, на когото за твое, а и за негово нещастие си се харесала!

И като ѝ подхвърлила парче корав хляб, се оттеглила за почивка.

През това време Купидон бил затворен под стража сам в отделна стая във вътрешността на дома, било да не би поради лекомислено буйство да разлюти раната си, било за да не се срещне със своята любима. Ето така разделени един от друг и под един покрив разлъчени прекарвали те тази ужасна нощ. Но току-що се появила на колесница Аврора^[18] и Венера повикала Психея и ѝ отправила такива думи.

— Виждаш ли онзи лес, който се простира надлъж по бреговете на течащата покрай него река, чиито храсти се оглеждат в дълбоките води на близкия извор? Там бродят тлъсти и с блестящо златно руно овце, без да ги варди някой на пасището. Заръчвам ти веднага да ми донесеш оттам кичур от вълната на скъпоценното руно, като го вземеш по какъвто в да е начин!

12. Психея тръгнала драговолно, в не, разбира се, да прояви послушание, а да се хвърли от речния бряг и така да намери успокоение на мъките си. Но тогава от реката кърмачката на приятната музика — зелената тръстика — чрез шумоленето на нежния ветрец по божествено внушение така ѝ зашепнала:

— Психея, макар и измъчена от такива беди, недей да оскверняваш моите свещени води с твоята нещастна смърт, но и недей отива в този час срещу ужасните овце, когато те, напечени от слънчевата жега, се спускат с дива ярост и като бесни убиват хората с острите си рога или с яките си като камък чела, че даже и с отровно ухапване. Но когато средата на деня укроти слънчевата жега и животните се успокоят от прохладата на речния полъх, можеш да се скриеш тайно под онзи висок платан, който заедно с мене едновременно пие от едни и същи води. И щом се уталожил бесът на овцете и се възвърне разположението им, само поклати клони от съседните дървета и ще намериш златиста вълна, която увисва наоколо по сплелите се дървета.

13. Така простата и дружелюбна тръстика научила нещастната Психея как да се спаси. И тя, след като изслушала внимателно съветите, от които нямало да се разкайва, не се бавила никак. Психея изпълнила всичко точно. Тайно събрала в пазвата си меки златожълти кичури и ги занесла на Венера. Но не получила благосклонно уверение от господарката си поне за изпълнението на втората опасна задача. Свила вежди, тя така извикала с горчива усмивка:

— И на това дело безпътният ръководител ми е много добре известен. Но сега вече аз добре ще те изпитам дали си наистина надарена със смело сърце и особено благоразумие. Виждаш ли издигналия се над онази висока скала връх на стръмна планина, от който текат тъмните води на черен извор и при влизането в близката котловина напояват Стигийското блато^[19] и подхранват тътнещите води на Коцит^[20]? Точно от това място, от дълбочината на бликация там горе извор, загреби веднага ледена вода в тази стомна и ми я донеси!

С тия думи ѝ предала съд от издялан кристал и още по-тежко ѝ се закарнала.

14. А пък Психея с ревностно ускорени стъпки се устремила към самия връх на планината, обладана от желанието да намери там вече сигурно края на безкрайно тежкия си живот. Но щом се добрала до съседни на споменатото било места, попаднала на смъртна пречка по своя труден път. Огромна висока скала с недостъпни чукари бълвала из дълбините на каменното си гърло ужасни потоци. Изхвърляни от отвърстията на наклоненото ѝ гърло, те веднага се спускали по стръмнината и след като се скривали в разровеното корито на тесен канал, навлизали невидимо в близката долина. Отдясно и отляво из скалните пещери пропълзвали съскаци и проточили дълги шиш свирепи дракони, чиито очи били нагодени за непрестанно бдение и зениците им стояли отворени вечно за светлината. При това и самите гласовити води защищавали себе си, понеже непрекъснато шумели:

— Назад! Що правиш? Внимавай! Какво искаш? Пази се! Бягай! Ще загинеш!

Така поради безсилието си самата Психея се превърнала на камък — макар че телом била там, с чувствата обаче отсъствувала и напълно потисната от неотменимата опасност, се лишила и от последната си утеха — сълзите.

15. Но бедствието на невинната душа не останало скрито от зорките очи на доброто провидение. Неочаквано там се явила с широко разперени криле царствената птица на върховния Юпитер — грабливият орел, забравил старата услуга на Купидон, с чиято помощ той бе похитил за Юпитер фригийския виночерпец^[21]. Затова сега оказал навреме помощта си, като потачил достойнството на бога в страданията на неговата съпруга, и напуснал въздушните друмове на небесните висини, прелетял пред лицето на девойката и започнал така:

— Нима се надяваш, наивно момиче, и без това неопитно в такива неща, че ще можеш да отнемеш или изобщо да се допреш дори до една капка от този колкото свещен, толкова и зловец извор? Или не си чувала да говорят, че тези стигийски води създават страх дори и у боговете, и у самия Юпитер и че както вие се кълнете в името на боговете, така пък боговете — във величието на Стикс? Но дай ми тази стомна!

И веднага я грабнал, обхванал я и литнал бързо. Като размахал тежки криле, политнал ту надясно, ту наляво между змейските челюсти, въръжжени с ужасни зъби, и тройните виеци се езици на драконите. Така се опитвал да загребе, а водите се противели и крещели да си иде, докато е още невредим. Тогава той измислил, че е дошъл да вземе от тях по заповед на Венера и че е неин служител, и така бил улеснен достъпът му до тях.

16. Психея приела с радост пълната стомна и незабавно я занесла на Венера. Но и сега не могла да умилостиви волята на разгневената богиня. Тя ѝ се закарнала с още по-големи и по-лоши наказания и със съкрушителна усмивка така се обърнала към нея:

— Ти вече ми изглеждаш на някаква властна и съвсем опитна магьосница, след като изпълни тия мои заповеди така добре. Но сега трябва, миличката ми, и това да изпълниш. Вземи тая кутия — и тя я подаде — и иди с нея веднага в царството на мъртвите — в скръбното жилище на самия Оркус. Там, като предадеш кутията на Прозерпина, да ѝ кажеш: „Венера те моли да ѝ изпратиш малко от твоята хубост, да ѝ стигне поне за един ден. Защото колкото имаше, тя я изразходва и изгуби, докато се грижеше за болния си син.“

Но да се върнеш много бързо, понеже трябва веднага да я сложи на себе си и да посети събранието на боговете.

17. Тогава именно Психея почувствувала, че приближава последният ѝ час, и разбрала ясно, че явно я пращат на сигурна гибел. Защо не, щом я карат със собствените си нозе доброволно да споходи Тартара^[22] и душите на умрелите? И без да се бави повече, тя се завтекла към някаква много висока кула с желанието да се хвърли от нея надолу, защото мислела, че така може да слезе в подземното царство най-бързо и най-лесно. Но кулата внезапно проговорила и ѝ казала:

— Защо, клетнице, търсиш да се погубиш в пропастта? И защо отстъпваш така лесно пред последната опасност и пред това изпитание? Ако духът ти веднъж се отлъчи от твоето тяло, ще идеш, разбира се, в дълбочините на Тартара, но оттам не ще можеш по никакъв начин да излезеш. Послушай ме:

18. Недалеч оттук се намира Спарта, прочутият град на Гърция. Ти търси близо до него Тенар^[23], скрит в уединена местност — там е входът за Дит^[24]. Пред зеещите му врати се разкрива лъкатушен път. Щом се решиш и преминеш прага му, по-нататък вече по пътя ще стигнеш до самия дворец на Оркус. Но да не бродиш по тоя мрак с празни ръце, а във всяка да носиш питка от ечемичен булгур, омесена с медовина, и в устата си да носиш две монети. Щом вече изминеш по-голямата част от опасния път, ще срещнеш едно куцо магаре, натоварено с дърва, и един също такъв магаретар; той ще те моли да вдигнеш някои цепеници, паднали от товара му, но ти,

без да продумаш дума, го отмини мълчаливо. И скоро след това ще дойдеш до реката на смъртта, чийто пазач е Харон^[25], който първо иска таксата за превоз и тогава отвежда с лодка на отвъдния бряг пристигналите. Впрочем алчността живее и между мъртвите и самият Харон или дори бащата Дит, толкова велик бог, не правят нищо даром, та и беднякът дори трябва, като умре, да намери пари за път. И ако случайно няма в ръцете си монета, никой не ще му позволи да издъхне. На този мръсен старец дай за превоз една от монетите, които ще носиш, но остави сам той със собствената си ръка да я вземе от устата ти. Също така, като преплаваш застоялата река, един мъртъв старец, изплавал на повърхността, с протегнати подгизнали ръце ще те моли да го вземеш в лодката, но ти не се поддавай на излишно състрадание.

19. Щом преминеш реката и повървиш малко по-нататък, стари жени, които тъкмо тъкат платно, ще те помолят да им помогнеш с ръка за малко. Но и тук не ти е позволено да се докосваш. Защото всичко това, а и много други хитрини още ще се появят от коварството на Венера само за да можеш да изпуснеш из ръцете си поне една от питките. А да не мислиш, че изпускането на ечемичените питки е малка загуба: ако загубиш дори само едната от тях, не ще видиш повече тази светлина. Едно грамадно куче с три, и то достатъчно големи глави^[26], огромно и страшно, лае с уста, изригваща гръмове, и плаши напразно мъртвите, на които вече не може да направи никакво зло. То лежи винаги пред самия праг на черния чертог на Прозерпина и пази постоянно празното жилище на Дит. Ти ще го укротиш лесно, като му дадеш едната питка. Така лесно ще минеш покрай него и ще стигнеш скоро до самата Прозерпина. Тя ще те приеме любезно и благосклонно и ще те помоли да седнеш удобно и богато да се нахраниш. Но ти седни на земята и си поискай да ядеш само обикновен хляб^[27]. След това съобщи защо си отишла и след като получиш това, за което си отишла, тръгни обратно. Укроти свирепото куче с останалата питка и след това дай на алчния лодкар монетата, която си запазила, преплавай неговата река и поemi по предишния път, за да се върнеш отново към хорото на небесните светила. Но смятам, че от всичко ти трябва

най-старателно да се пазиш и да не пожелаеш да отвариш кутията, която носиш, да не погледнеш в нея или изобщо да бъдеш любопитна към скритото съкровище на божествената красота.

20. Така онази кула, гледаща в бъдещето, изявила дара на предсказанието. Без да се бави, Психея тръгнала за Тенар и като взела, както ѝ се казало, питките и монетите, побързала към подземното царство. Като преминала с мълчание край куция магаретар, дала монета на речния лодкар, не обърнала внимание на желанието на плаващия по повърхността мъртвец, отхвърлила коварните молби на тъкачките, приспала с питката страшната ярост на кучето и се вмъкнала в чертога на Прозерпина. Там не приела предложеното ѝ от домакинята удобно кресло, нито богатото ядене, но седнала ниско при нозете ѝ, задоволена с парче обикновен хляб, и съобщила Венерината поръка. И веднага получила обратно тайно напълнената и затворена кутия. Хитро с втората питка накарала да замлъкне кучешкият лай и като предала останалата монета на лодкаря, излязла от подземното царство много по-бодра. И след като видяла дневната светлина и ѝ се преклонила, макар и да бързала да завърши докрай поръката, безразсъдно любопитство обхванало ума ѝ и тя си казала: „Колко съм глупава да нося тук божествената хубост, а да не си взема само малко от нея, поне за да се харесам така на моя красив възлюбен.“ И едва изговорила думите си, отворила кутията.

21. Но вътре нямало нищо, никаква хубост, а само подземен, истински стигийски сън, който веднага след вдигането на капака връхлетял върху нея. Гъстият му облак се разпрострял над цялото ѝ тяло и я завладял и в същия миг тя паднала на пътеката. И лежала там неподвижно също като спящ труп. А Купидон вече оздравявал от тежката си рана и не бил в състояние да понесе дългото отсъствие на своята Психея. Той се измъкнал през високия прозорец на стаята, в която бил затворен, и със закрепнали от доста голямата почивка криле отлетял много по-бързо, отколкото преди, и стигнал до своята Психея. Грижливо премахнал съня от нея и отново го скрил в кутията

на предишното му място, а Психея разбудил с безвредното острие на своята стрела и ѝ казал:

— Ето отново щеше да загинеш от твоето любопитство както по-рано, нещастно момиче. Но сега ти изпълни усърдно задачата, която ти е поверена с поръката на моята майка, а за останалото аз ще се погрижа.

След тези думи нейният любим се издигнал леко на крилете си, а Психея занесла бързо на Венера дара на Прозерпина.

22. Купидон, изтерзан от прекомерна любов и с измъчено лице, загрижен от внезапната добродетелност на своята майка, се върнал към старите си хитрини и с пъргави криле достигнал небесния връх и се явил като молител пред великия Юпитер и му изложил своето дело. Тогава Юпитер потупал Купидон по бузата, притеглил я с ръка към устата си, целунал я и така му казал:

— Наистина, сине мой, ти никога не си ми оказвал почитта, която ми е отредена със съгласието на боговете, но тези мои гърди, в които се редуват законите на стихииите и смените на звездите, ти нараняваш постоянно с твоите стрели и опозоряваш с много случаи на земна страст и противно на законите, и особено на самия Юлиев закон^[28] ти си увреждал с позорни прелюбодеяния моето име и чест, като си превръщал моя светъл образ в змии, в огън, в зверове, в птици и в стадни животни; но при все това, верен на моята отзивчивост и понеже си отрасъл на тези мои ръце, ще направя всичко, но само гледай да се пазиш от твоите съперници. А между другото, ако има на земята сега някое момиче да се отличава по хубост, искам да ми се отплатиш чрез него за настоящото ми благодеяние.

23. След тия думи той заповядал на Меркурий да свика всички богове на събрание и да съобщи, че ако някой от боговете отсъствува от събранието на небесните, трябва да плати глоба от десет хиляди нуми. Изплашени от това, боговете изпълнили веднага небесния театър. Там величественият Юпитер, седнал на висок трон, така възвестил:

— Божове, вписани в листата на музите^[29], всички без съмнение знаете, че този младеж е израснал на ръцете ми. Аз реших, че трябва да се обуздаят с някаква юзда пламенните пристъпи на ранната му младост; достатъчно е позорен всеки ден с приказки за прелюбодейния и всякакви прелъстявания. Трябва да му се отнеме всяка възможност и младежката му разпуснатост да се възпре с брачни окови. Той си е избрал девойка и я е лишил от девство: нека си я задържи, нека я владее, нека в прегръдките на Психея се радва винаги на своята любов.

И с обърнато към Венера лице казал:

— А ти, дъще, не се натъжавай и не се страхувай за твоя прочут род и за твоето положение поради брака с една смъртна. Аз ще направя бракът да не бъде неравен, но законен и отговарящ на гражданското право^[30].

И той веднага заповядал на Меркурий да вземе Психея и да я доведе на небето. На нея той подал чаша с амброзия с думите:

— Вземи, Психея, и бъди безсмъртна, и никога Купидон да не се отдели от твоята прегръдка, нека вашият брак да бъде вечен.

24. Незабавно бил устроен разкошен сватбен пир. Най-нависоко на дивана възлегнал съпругът, притиснал до сърцето си Психея; така и Юпитер до своята Юнона и след това поред всички божове. Тогава чашата с нектар — виното на боговете — поднесъл на Юпитер неговият виночерпец, онова прочуто овчарче^[31], а на останалите — Либер^[32]. Вулкан пък готвел гозбите. Хорите обсипвали всичко с рози и други цветя, грациите сипели благоухания, а и музите огласявали наоколо със звучните си песни. След яденето Аполон пял при съпровода на китара, а прелестната Венера танцувала в такт с приятната музика. Пригласяли ѝ музите в хор. Сатир^[33] пък свирел на флейта и Паниск^[34] — на сиринкс. Така според обичая Психея преминала в брачно владение^[35] на Купидон и от тях, щом назряло времето, се родила дъщеря, която наричаме Наслада.

25. Така разказваше тази безумна и стара пияница на пленената девойка; аз пък стоях недалеч и, бога ми, съжалявах, че нямах плочки и калем, за да запиша толкова прекрасната приказка.

Но ето че разбойниците се върнаха натоварени. Те бяха имали някаква тежка схватка и някои, и то по-смелите, настояваха да оставят в скривалището ранените да се грижат за раните си, а другите да вървят за останалите вързопи, скрити, както казваха, в някаква пещера. След като изгълтаха набързо закуската си, изведоха след това на път мене и моя кон да носим ония богатства, като ни удряха често със сопи. Капнали от умора поради многото стръмнини и заобиколни пътища, доведоха ни привечер до някаква пещера, откъдето отново ни натовариха с много неща и без да ни оставят да си отдъхнем дори минутка време, бързо ни върнаха. Освен това те бързаха с такова безпокойство, че от многото удари и блъсканици, с които ме обсипваха, се строполих върху един камък близо до пътя. Те обаче не престанаха да ме налагат и обсипват с удари, така че ме принудиха да се изправя, макар че си бях повредил десния крак и лявото копито.

26. И един измежду тях каза:

— Докога ще хрантутим без полза това дръгливо, а сега още и сакато магаре?

А друг:

— Да, освен това то влезе с лош крак в нашата къща; след него вече не сме печелили никаква прилична плячка, а само рани и убийства на храбреците ни.

След него трети:

— Щом то изнесе въпреки ината си този товар, аз непременно веднага ще го хвърля в пропастта, за да стане желана храна на ястребите.

Докато тези страшно мили хора приказваха помежду си за моята смърт, ние вече бяхме стигнали до дома, защото страхът бе направил копитата ми на криле. Тогава, след като свалиха бързо каквото носехме, без никак да се погрижат за нашето настаняване, нито за моята смърт, повикаха и другарите си, които бяха останали заради раните си, и отново изтичаха обратно, за да приберат останалото сами — поради досада, както казваха, от нашата мудност. А мене ме мъчеше

необикновено безпокойство при мисълта за заплашващата ме смърт и си мислех: „Що стоиш, Луций? Какво още чакаш? Смърт, и то най-жестока, ти се готви по решение на разбойниците. За това не се изискват големи усилия. Виждаш добре тези близки пропасти и издигащите се в тях заострени скални зъбери, които ще се забият в тебе, преди да стигнеш додолу, и ще те раздерат на късчета. Тая твоя прекрасна магия ти е дала само образа и мъките на магарето, но не и дебелата кожа на магаре, а нежната кожица на пиявица. Защо най-сетне не проявиш смелост и не се погрижиш, докато е възможно, за своето спасение? Докато ги няма разбойниците, имаш най-голяма възможност за бягство. Или се страхуваш от надзора на тая полумъртва бабичка, която само с един-единствен ритник дори на куция си крак можеш да свършиш? Но накъде по света да насоча бягството си или кой ще ми предложи гостоприемство? Разбира се, това е наистина глупаво и съвсем магарешко разсъждение. Кой пътник няма с удоволствие да вземе със себе си такова животно за яздене!“

27. Веднага със силен напън скъсах ремъка, с който бях привързан, и се опитах да бягам с всичките си четири крака. Но въпреки това не можах да убягна от ястребовите очи на хитрата старица. Щом забеляза, че съм се отвързал, набра смелост свръх пола и възрастта си и като хвана здраво ремъка, се помъчи да ме дръпне и да ме върне. Но аз, забравил решението на разбойниците да ме убият, не се трогнах от никакво състрадание, но я ритнах с копитата на задните си крака и я повалих на земята. Обаче, макар и простряна на земята, тя се вкопча здраво за ремъка, така че при тичането ми се повлече известно време след мене. И веднага почна със силен вой да търси помощта на по-силни ръце. Напразно обаче вдигаше безполезен шум с плача си, тъй като нямаше никой, който да ѝ даде подкрепа освен само пленената девойка. Чула писъците, тя дотича и вижда, бога ми, забравима театрална сцена — старицата Дирка^[36], увиснала не на бик, но на магаре. Тогава тя се реши, въоръжена с мъжка твърдост, на най-прекрасно дело. Изтръгна ремъка от ръцете ѝ и като почна да ме успокоява с гальовен глас, ме възпря от моя стремителен бяг, пъргаво се качи на мене и ме накара отново да препусна.

28. Воден в едно и също време от решението сам да избягам и от желанието да освободя девойката, а и от предупрежденията на ударите, които честичко ме подсещаха, аз с конска бързина заудрях земята в галоп, като се опитвах да отвърщам с цвилене на нежното гласче на девойката. От време на време под предлог, че почесвам гърба си, извърщах шия и целувах красивите крака на девойката. Тогава тя въздъхна дълбоко и обърна към небето развълнуваното си лице:

— Небесни богове, помогнете ми най-после в тази крайна опасност и ти, жестока Съдбо, престани вече да беснееш. Достатъчно съм ти вече пожертвувала с тия мои злощастни мъчения. А ти, защитнико на моята свобода и на моя живот, ако ме заведеш навреме в къщи и ме предадеш на родителите ми и на красивия ми жених, каква благодарност, какво внимание ще ти окажа, какви храни ще ти поднеса! Най-напред ще вчеша прилично тая твоя грива и ще я украся с моите момински огърлици, а космите на челото ще накъдря и красиво ще ги разделя на две страни. Четината на опашката, сплъстена и рошава, понеже отдавна не е мита, ще изглежда с голямо старание. Украсен с много златни медальони, ще блестиш като небесните звезди и ще бъдеш посрещнат с триумф от радостните възгласи на тълпата; тебе, моя спасител, ще те храня всеки ден, като ти поднасям в копринения си скут ядки и сладки лакомства.

29. Но освен изтънчена храна, пълна почивка и блаженство през цял живот не ще ти липсва и заслужена почит. Аз ще запечатам спомена за моята настояща съдба и за божественото провидение във вечно свидетелство и ще окача в атриума на моя дом картина, която изобразява сегашното ми бягство.^[37] Ще се гледа, ще се слуша и в книгите на учените ще се увековечи тази история: „Девойка от царски род бяга от плен на гърба на магаре“. Ти ще бъдеш причислено към древните чудеса и чрез твоя жив пример ще повярваме и че Фрикс^[38] е преплавал морето на овен, и че Арион^[39] е управлявал делфин, и че Европа^[40] е възседнала бика. Ако наистина Юпитер е мучал под образа на бика, то под образа на моето магаре може да се крие или някое човешко лице, или дори божествен образ.

Докато девойката повтаряше това на себе си неведнъж и примесваше молитвите си с чести въздишки, стигнахме до някакъв кръстопът, откъдето, като хвана оглавника ми, се стараеше насила да ме насочи надясно, понеже явно по този път се отиваше към нейните родители. Но аз, понеже знаех, че натам са отишли разбойниците за останалата плячка, се противях твърдо и така я упреквах мълчаливо в душата си: „Какво вършиш, нещастна девойко? Какво правиш? Защо бързаш към Оркус? Какво се мъчиш да направиш с помощта на моите крака? Ти ще тръгнеш не само към твоята, но и към моята гибел.“ Докато теглим на разни страни като при граничен спор за собственост върху земя или по-точно, при подялба на път^[41], изненадаха ни самите разбойници, натоварени със своята плячка, и още отдалеч, като ни познаха при лунния блясък, ни поздравиха със злобен смях. Един от тях така се обърна към нас:

30. — Накъде бродите през нощта по този път е бързи крачки? Не се ли страхувате в тъмната нощ от мани^[42] и призраци? Може би ти, почтена девойко, бързаш да споходиш твоите родители? Но при твоята беспомощност ние ще ти бъдем защита и ще ти покажем най-краткия път до твоите близки.

И ръката последва думите му — той хвана юздите и ме извърна на обратната страна, без да пести обичайните удари с чепатата сопа, която носеше. Тогава, тръгнал към явна гибел, си спомних против волята си за болката в копитото и почнах да куцам, клатейки глава. Но онзи, който ме беше върнал обратно, извика:

— Ето, отново се клатушкаш и залиташ, твоите гнили крака могат да бягат, а не знаят да ходят? А преди малко ти надмина по бързина крилатия Пегас^[43]!

Докато моят любезен спътник ме налагаше със соната и се шегуваше така с мене, ние вече бяхме стигнали до външната ограда на обиталището. И ето видяхме на един клон на високия кипарис да виси онази старица, която сама си е сложила примката. Веднага я смъкнаха и както беше омотана с въжето, я хвърлиха в пропастта, след това веднага оковаха девойката във вериги и се нахвърлиха със зверска страст на яденето, което беше приготвила в предсмъртната си грижа клетата старица.

31. И докато с жадна лакомия поглъщаха всичко, почнаха вече да се съвещават за нашето наказание и за своето отмъщение. Като във всяко бурно събрание имаше различни мнения: един предложи девойката да се изгори жива, друг посъветва да се хвърли на дивите зверове, трети искаше да се разпъне на кръст, а четвърти настояваше да се изтезава до смърт. Но както и да е, по мнението на всички сигурно ѝ беше отредена смърт. Тогава един от тях, след като стихна шумът, почна така със спокойна реч:

— Не подхожда на правилата на нашия отред, нито на добродушието на всеки поотделно, също така и на моята умереност да се отнесете жестоко извън всяка мярка и извън границите на простъпката или да търсите диви зверове, кръстове, огньовете, изтезания или дори да я пратите бързо към мрака на смъртта. И така, послушайте моя съвет и подарете живота на момичето, но такъв, какъвто заслужава. Във всеки случай не е излязло из паметта ви какво решихте отдавна за това магаре, винаги мързеливо наистина, но истинска лакомия. То сега се преструва лъжливо на недъгаво, а е истински посредник и помощник в бягството на момичето. Най-добре нека решим да го заколим утре и като извадим от него всичките му вътрешности, да зашием в търбуха му голо момичето, което това магаре предпочете пред нас, така че само главата му да се подава, а останалото тяло на девойката да бъде скрито в животинската му обвивка. Тогава да оставим това запълнено и натъпкано магаре върху някой назъбен чукар и да го изложим на лъчите на палещото слънце.

32. Така и двамата ще понесат всичко, което справедливо решихме — и магарето смъртта, която отдавна е заслужило, и тя зъбите на зверовете, когато червеите дълбаят тялото ѝ, и силата на огъня, щом слънцето нажежи магарешкия търбух, и мъченията на кръста, щом кучетата и лешоядите ѝ изтръгнат вътрешностите. Но пресметнете и останалите ѝ мъки и терзания: жива, тя ще се намира в търбуха на издъхнало животно, ще измъчва обонянието си при горещината от нетърпимата воня и ще чезне от смъртен глад и

постоянна липса на храна, като не ще може да си причини поне сама смъртта със собствените си ръце.

След тия думи не само с крака, но и с душа разбойниците се присъединиха към неговото предложение.^[44] Щом аз го чух с моите големи уши, какво друго можех да сторя, освен да оплаквам своя утрешен труп?

[1] *Церера* (отъждествявана с гръцката Деметра), сестра на Юпитер, е богиня на плодоносната земя и на земеделието. ↑

[2] В тях били поставяни свещени предмети, които били изнасяни и показвани през време на празненствата на Церера. ↑

[3] Според сицилийската традиция Прозерпина, дъщерята на Церера, била грабната от Плутон-Хадес в Сицилия, но други версии посочват други места. Отвлечена била от безумно влюбения в нея цар на подземния свят и с огнената му колесница, теглена от дракони, отведена в подземното царство. Потопена в скръб, Церера се оттеглила на Олимп. Тогава плодородието изчезнало, явил се глад, цялата земя запустяла. За да възвърне живота на земята, Юпитер наредил през известно време от годината Прозерпина да излиза над земята — тогава Церера е радостна и всичко в природата цъфти и зрее. Когато обаче Прозерпина е в царството на Плутон, на земята цари зима и мраз. ↑

[4] Култът на гръцката *Деметра* (латинската Церера) бил тачен най-вече в Елевзина — град в Атика, на 20 км разстояние от гр. Атина. Тук в чест на двете богини — майка и дъщеря, били устройвани Елевзинските мистерии. Празненствата траели девет дни през месец септември. Те започвали с голямо шествие, което тръгвало от Атина и изминавало пътя до Елевзина. Всички били окичени с мирти и носели факли. Начело носели статуята на Бакх, който в тия мистерии минавал за син на Церера и годеник на Кора (Прозерпина). Участниците пиели вино, пеели обредни песни и правели жертвоприношения, като произнасяли обредни формули. Накрая давали представления и картини из живота и страданията главно на Церера. ↑

[5] Церера е сестра на Юпитер, който е баща на Венера. Следователно Церера е леля на Венера. ↑

[6] *Юнона*, дъщеря на Сатурн, сестра и съпруга на Юпитер, у древните римляни е царица на боговете. Тя има власт над всички небесни явления — бури и мъгли, гръмотевици и светкавици.

Пазителка е на женската чест и достойнство, на домашното огнище и брака, бди над живота на жените и закриля майчинството им. ↑

[7] *Самос*, остров срещу йонийското крайбрежие на Мала Азия, бил известен с култа на Юнона. Според преданието там се родила богинята. На острова бил построен най-прочутият ѝ храм. ↑

[8] Главната богиня на гр. Картаген била отъждествявана с Юнона и почитана под нейното име. ↑

[9] Река в областта Арголида в Пелопонес, близо до гр. Аргос. ↑

[10] В Аргос, Пелопонес, била почитана най-напред съпругата на Юпитер. Там, върху нейната свещена земя, бил построен прочутият ѝ храм Херайон. В него се намирала най-хубавата и най-скъпа статуя на Юнона (Хера), изваяна от злато и слонова кост от скулптора Поликлет.

↑

[11] *Зигия* е гръцко прозвище на богиня Юнона, произведено от гръцката дума *zūgíōs* — принадлежащ на брака, като покровителка на брака и на домашното огнище. С това прозвище богинята се почитала в страните, в които се говори гръцки език. ↑

[12] *Луцина* („извеждаща на светлина“) е латинското прозвище на Юнона. Тя закриля ражданията. С това прозвище се почитала в говорещите латински език страни. ↑

[13] Според легендите Венера е жена на Вулкан, който пък е син на Юнона. ↑

[14] Това се вижда и от Юстиниановото законодателство. ↑

[15] *Меркурий* (гръцкият Хермес), син на Зевс, е вестител и херолд на боговете, най-вече на Зевс, чиито заповеди изпълнява с най-голяма бързина. С крилатите си сандали той се носи над земята и над морето, за да изпълнява поръките на безсмъртните. Според преданието бил роден на пл. Килена в Аркадия. Изобразявали го с крила и жезъл (тояга с обвити около нея две змии, увенчана с две крилца). ↑

[16] Наричали се *Мурцийски*, защото се намирали в падината Мурция, между Палатинския и Авентинския хълм в Рим. Там се намирал Циркус максимус с неговите конусовидни колони, поставени на двата му завоя. Тук в текста Мурцийските стълбове вместо Циркус максимус, Големият цирк, зад който се намирал храм на Венера, а вероятно и храм на Меркурий. ↑

[17] Неравни били браковете, които се сключвали между свободни и роби (Венера смята тук Психея за своя робиня). Ако се

склучвали такива бракове, те се смятали за недействителни. За встъпване в брак на лица, които нямали права (като напр. малолетния Амур), било нужно съгласието на тоя, под чиято власт се намирали (в случая бащата). Мястото за склучване на брака не било от значение, ако имало свидетели. ↑

[18] *Аврора* (гръцката Еос), богиня на утринната зора, сестра на Сол (Слънцето) и на Луна (Луната). ↑

[19] За *Стигийското блато* виж бел. 56 към II кн. ↑

[20] *Коцит* (на гръцки ез. „река на сълзите“) е митическа река в подземното царство, ръкав на р. Стикс. ↑

[21] Орелът или по-точно Юпитер, преобразен на орел, грабнал Ганимед, сина на фригийския цар Трос, и го отнесъл на Олимп, за да служи там като виночерпец на Юпитер и боговете. Виж 1 бел. 36 към I кн. ↑

[22] За Тартар виж бел. 25 към I кн. ↑

[23] *Тенар* — нос и град в Лакония, Пелопонес. Наблизо се намирала пещера, от която според преданието се влизало в подземното царство. От околността копаели черен мрамор. ↑

[24] *Дит* отговаря на гръцкия бог Плутон и се свързва с латинската дума *dives* — богат. Такова е значението също на името Плутон — там, където владее този бог — под земята, се намират всички скъпи метали (гръц. *plutos* — богатство). ↑

[25] Харон превеждал на своята лодка душите на мъртвите през Стикс, реката на подземния свят. За тая услуга той получавал по един обол. Затова древните при погребение слагали в устата на покойниците по една такава медна монета. ↑

[26] За Цербер виж бел. 44 към I кн. ↑

[27] Смятало се, че който вкуси от храната или питието на подземния свят, остава завинаги свързан с него. ↑

[28] *Юлиев закон* за прелюбодеянията (*lex Iulia de adulteris*), издаден (17 г. пр.н.е.) от император Август (пълното му име е: Гай Юлий Цезар Октавиан Август). ↑

[29] Събранието на боговете се описва по подобие на заседанията на римския сенат. Така Юпитер се обръща към боговете съответно на обръщението на ораторите в сената. Както списъците на сенаторите се водят от цензори, така и списъците на боговете се държат от музите. ↑

[30] Както бракът между робиня и свободен може да бъде действителен, ако робинята бъде освободена от робство. ↑

[31] Тоест Ганимед. Виж бел. 21 към същата книга. ↑

[32] Виж бел. 15 към II кн. ↑

[33] *Сатирите* (или силените) са полски божества от свитата на Дионис и са олицетворение на производителната сила в природата. Първоначално са конски същества, а след това под влияние на пановете добиват и кози черти. Били са изобразявани с дълги заострени уши, конска опашка, копита и рога. С течение на времето животинските им черти се омекотяват, божествата стават хитри, весели и закачливи. Те са неразделни от бога на виното, когото придружавали навсякъде. Обичали танца, звуците на флейтата и овчарската свирка на горския бог Пан. ↑

[34] *Паниск* — малък Пан, полско божество, подобно на Пан и сатирите. ↑

[35] При тържественото бракосъчетание жената преминавала от властта на бащата под властта на съпруга. ↑

[36] *Дирка* според митологията била съпруга на тиванския цар Лик. Тя и нейният съпруг жестоко измъчвали своята пленница Антиопа, майка на Зет и Амфион от Зевс. Те били отгледани в планината Китерон, далеч от пленената си майка. Щом синовете узнали, че Антиопа е тяхната майка и че тя е така измъчвана, вързали Дирка за рогата на един бик и пусkali разяреното животно да тича срещу скали и дървета. Сцената на завързването е изобразена в прочутата скулптурна група „Фариезийският бик“, дело на братята Аполоний и Тавриск. ↑

[37] След преживени опасности древните окачвали в храмовете на своите богове-спасители картини, които изобразявали момента на тяхното спасяване. ↑

[38] *Фрикс* е син на беотийския цар Атамант и на Нефела, богиня на облаците. Втората съпруга на царя поискала да го погуби, затова неговата майка му пратила един овен със златно руно, Фрикс възседнал заедно със сестра си Хела овена, който понесъл двамата през морето далеч на север. По пътя Хела паднала и се удавила в морето, което получило нейното име (Хелеспонт — „Море на Хела“, друго гръцко име на Дарданелите). Фрикс стигнал благополучно в Колхида и принесъл там овена в жертва. Неговото руно окачил в

свещения лес на Арес, откъдето по-късно щял да го вземе Язон заедно с аргонавтите. ↑

[39] *Арион* е легендарен гръцки поет и певец, свирач на цитра. Херодот разказва, че когато веднъж той се завръщал от дълъг път по море в родината си, моряците решили да го убият и ограбят. Той помолил да му позволят, преди да скочи в морето, да изпее песен. Един делфин, очарован от песента му, го взел на гърба си и така го отнесъл на брега. ↑

[40] *Европа* била дъщеря на финикийския цар Агенор. Зевс харесал девойката, но не посмял да се приближи до нея в божествения си образ, за да не го забележи ревнивата Хера. Затова той се превърнал в млад бик, успял да примами своята любима да се качи на гърба му и така преплувал заедно с нея морето чак до остров Крит. ↑

[41] Когато съседни спорят каква част от пътя, който минава край техните участъци земя, се пада на всеки от тях. ↑

[42] Виж бел. 16 към III кн. ↑

[43] *Пегас* в древната митология е крилат кон, който бил роден от кръвта на убитата от Персей Медуза. Като буреносните облаци той препускал на воля по небето и над вълните. С него героят Белерофонт нападнал чудовището Химера. Пегас носел светкавиците и мълниите на Юпитер. ↑

[44] Виж бел. 9 към II кн. ↑

СЕДМА КНИГА

1. Още щом проблесна денят след отминалия мрак и блестящата колесница на слънцето освети всичко наоколо, пристигна един от разбойниците — така поне показваше безмълвният им обичаен поздрав. Той застана в преддверието на пещерата и като пое дъх издълбоко, събщи на своите другари следното:

— За дома на Милон от Хипата, който наскоро разграбихме, вече можем да бъдем спокойни — премахната е всякаква тревога. След като вие ограбихте всичко с такава смелост и се върнахте в нашия лагер, аз се смесих с тълпата на местните жители и като се преструвах ту на наскърбен, ту на негодуващ, се постарях да узная какви мерки ще се вземат за разследване на работата и дали и къде са решили да дирят разбойниците. Имах намерение да ви известя всичко, както ми бяхте поръчали. И не по съмнителни догадки, но с убедителни основания, по общо съгласие на всички, които бяха там, единодушно се посочваше за виновник на престъплението някой си Луций, който в последните дни с нагласено поверително писмо до Милон се бил сближил хитро с него като честен човек и бил приет като гост и считай между най-интимните му приятели; след известно време, като се сближил и с прислужничката на Милон, преструвайки се на влюбен в нея, той изследвал старателно ключалките на вратите в ония места, в които обикновено се съхранявало господарското имане, и всичко това грижливо огледал.

2. А немалък признак, че е престъпник, доказваше обстоятелството, че в същата нощ, та и в самия момент на престъплението беше избягал и след това никъде не се появил: при това му е било лесно да намери средство и да избяга. Той бързо се отдалечил от преследвачите си, тъй като водел със себе си своя бял кон, с който офейкал. А неговият роб, приет също там от гостоприемство, бил заловен и понеже можел да изкаже

престъпленията и замислите на господаря си, бил отведен в затвора. След като го измъчвали на другия ден по всякакъв начин и го изтезавали почти до смърт, той нищо не признал от тези работи. Тогава били изпратени в родината на този Луций много агенти, които да издирят обвиняемия, за да получи наказание за престъплението.

Това им разказа този разбойник, а пък аз, като сравних предишното благоденствие на щастливия Луций и сегашната мъка на нещастното магаре, от сърце въздъгнах и с право разсъждавах, че не без основание старите мъдреци са смятали Съдбата за сляпа и изобщо без очи и така са я изобразявали. Тя отрупва с богатства лошите и недостойните и никога не може да прецени кого от смъртните да облагодетелствува и повече се намира сред тия, от които трябва да бяга, ако би имала очи; а това е по-лошо от всичко друго, защото създава превратно и дори противоречащо на действителността мнение у нас, тъй като увенчава със славата на порядъчен човек някой негодник, а невинния, напротив, уплита в мрежите на злословието.

3. В края на краищата и на мен самия, който чрез нейната жестокост се обърнах в животно и дойдох до презряната участ на четириногото — участ, която може да възбуди само жалост и състрадание, сега ми приписваха обвинения в разбойническа простъпка, и то спрямо моя най-скъп домакин. Такова престъпление някой би нарекъл не само разбойничество, но дори с право — отцеубийство. Но не можех нито да защитавам моята кауза, нито поне с една дума да я отрека. И за да не бъде изтълкувано моето мълчание пред лицето на гнусното обвинение като знак на съгласие и на нечиста съвест, подтикван от нетърпение, исках да извикам само: „Не съм го извършил!“^[1] Но аз безконечно повтарях само първата дума, а следващите по никакъв начин не можех да изговоря и все повтарях едно и също: „Не, не!“, макар и да се мъчех как ли не да закръгля провисналите си устни. Впрочем каква полза да се оплаквам от жестокостта на Съдбата, когато тя не се засрами да ме направи равен и другар на моя кон, който съм яздил преди?

4. Сред такива бурни размишления една грижа се откриваше по-силно от другите: аз помнех, че по решение на разбойниците съм обречен за погребална жертва за душата на девойката, и поглеждах често към стомаха си, като че ли вече наедрявам с бремето на нещастното момиче. А онзи, който беше донесъл лъжливите сведения за мен, измъкна хиляда жълтици, които бе скрил в шева на дрехата си — смъкнал ги от разни пътници, както сам казваше, но поради честността си ги скътал за общата каса. Той започна с интерес да разпитва за спасението на другарите си по съдба. След като узна, че някои от тях, и то действително храбрите, са се изложили при този случай на опасност и са загинали, посъветва ги да оставят за известно време на мира пътищата и да установят примирие с всякакви набези; да издирят другарите си и да привлекат и други — младежи към бандата, за да възстановят предишния ѝ вид на Марсова кохорта^[2]; според него трябваше да се наберат и други против волята им, чрез страх, а пък желаещите можели да се привлекат и чрез награди; мнозина щели да се откажат от долен и робски живот и да се присъединят към тяхната банда, което щяло да им даде неограничена власт. Дори той бил вече склонил някакъв човек с висок ръст, младеж по възраст, със здраво тяло и много сръчен; той го посъветвал и успял да го убеди след дългогодишна леност най-после да отправи изхабените си ръце към по-достойни за него работи; да се възползува от силата на доброто си здраве, докато може, и да не простира силната си ръка за подаяние, но да я използва по-скоро за грабеж на злато.

5. С тия думи общо всички се съгласиха и решиха да приемат предлагания, който изглеждал вече като че ли одобрен, и да издирят и други за попълване на броя. Тогава той замина и след малко доведе някакъв грамаден младеж, както беше обещал; не зная дали би могъл да се сравни с някого от присъстващите — защото освен размерите на тялото с цяла глава надвишаваше всички, а едва му беше поникнал мъх по бузите, но бе полуоблечен с различни пъстри дрипи, през които се откриваха пращящите от здраве гърди и коремът му. Така той влезе и каза:

— Здравейте, почитатели на най-храбрия бог Марс и занапред мои верни другари; приемерте с радост този храбър и жизнен мъж,

който с радост идва при вас. Той с по-голямо удоволствие получава рани по тялото си, отколкото злато в ръката си, и става още по-смел пред надвисналата смърт, от която другите се ужасяват. Не ме смятайте просяк или доведен до отчаяние и не съдете за моите достойнства по тези дрипи. Аз бях главатар на много силна банда и опустоших напълно цяла Македония. Аз съм прочутият разбойник Хемус^[3] Тракийски, от чието име треперят всички провинции: баща ми е Терон^[4], също прочут разбойник, отхранен съм с човешка кръв и съм отглеждан между самите членове на бандата, като наследник и съперник на бащината ми храброст.

6. Изгубих обаче за кратко време цялата предишна многобройна шайка храбри приятели, а също и големите си богатства. Случи се така, че извърших нападение върху един императорски прокуратор^[5], който имал годишна заплата 200 000 сестерции, но неговите работи след това се променили така, че бил уволнен. Като минаваше през тези места, за нещастие аз го нападнах — впрочем тази история не ви е известна и аз ще почна отначало. Имало някакъв мъж с много високо положение в двора на Цезар^[6], известен и влиятелен, и дори Цезар му отдавал голямо внимание. Подло обвинен от някакви жестоки завистници, той бил пратен в изгнание. Неговата съпруга Плотина, жена с рядка вярност и с особена скромност, била направила мъжа си баща на голямо семейство от десетина деца. Пренебрегнала и презряла насладите от градския разкош, тя станала спътница и другарка в нещастieto му; остригала косите си, сменила женските си дрехи с мъжки, скътала в пояса^[7] си златни монети и най-скъпи огърлици; сред самата войнишка стража, сред оголените мечове, безстрашно споделяла всички опасности в постоянна грижа за благо то на съпруга си и понасяла непрекъснатите страдания с мъжка упоритост. И вече след много несгоди по пътя — по море и по суша — се приближавали до Закинт^[8], където гибелната съдба беше определила временното им местожителство.

7. Но щом достигнали брега при Акции^[9] — точно тогава ние бяхме преминали от Македония и се подвизавахме там — в късна нощ, за да избягнат морското вълнение, отседнали в някаква кръчма, много близо до брега и до кораба; ние ги нападахме и разграбихме всичко. Но не можахме да се измъкнем леко, без да се изложим на опасност. Междувременно Плотина усетила скърцането на вратата и се втурна веднага в спалнята. Тя изпълни къщата с тревожните си викове и призова на помощ войниците и своите роби по име, че дори и всички съседи. И стана така, че не си отидохме безнаказано — само със страха на всеки там, където се беше укрил. Веднага тази най-достойна — трябва да се каже истината, — изключително вярна и добродетелна жена изпрати молба до божествения император и измоли както бързото завръщане на съпруга си, така и пълното отмъщение за нападението. С една дума, Цезар реши дружината на разбойника Хем да не съществува повече и веднага тя погина: такава сила има само един-единствен знак на великия император. Цялата банда, съставена от бивши войници — вексиларии^[10], биде избита и разпръсната; единствен само аз успях да избягам и да се спася от устата на Оркус^[11], и то така:

8. Облякох пъстра женска дреха, широка, с много гънки, покрих главата си с тъкана кърпа и се обух в бели, тънки, женски обувки и така предрешен под маската на слабия пол, аз възседнах магаре, натоварено е овесени снопи, и преминах през неприятелските бойни редици. Войниците ме смятаха за жена-магаретарка и ми дадоха свободен път; впрочем тогава розовите ми бузи блестяха с младежка свежест, без следа от каквато и да е брада. Все пак не измених на бащината ми слава и на моята храброст — макар и разтревожен, ако и да се намирах в съседство със страшните войнишки мечове, все пак прикрит от измамливостта на чуждите дрехи, аз самостоятелно нападах вили и малки села и събрах пари за път.

И веднага той разкъса дрипите и изсипа пред нас две хиляди жълтици.

— Ето — каза, — предлагам ви от сърце този паричен дар като зестра на вашата дружина, а също и себе си, ако нямате нищо против,

за ваш най-предан вожд и ви обещавам, че в скоро време ще превърна този каменен дом в златен.

9. Без никакво бавене и колебание разбойниците единодушно го избраха за свой вожд и му предложиха да облече разкошни дрехи, като захвърли дрипите. Така преобразен, той ги разцелува един по един и след като зае определеното му почетно място на трапезата, започна се богато ядене и пиене.

Тогава от общите разговори той узна за опита на девойката да избяга, за моето съучаетничество и за чудовищната смърт, определена за нас двамата. Попита къде се намира момичето сега и когато го отведоха там и я видя окована в окови, смръщи нос неодобрително, върна се обратно и каза:

— Аз, разбира се, не съм толкова невъзпитан и дързък, за да ви възпра от изпълнение на вашето решение, но бих сметнал, че не е съвестно да скрия от вас това, което ми се струва правилно. Преди всичко моля да ми вярвате, че аз се ръководя единствено от грижа за вас, за вашето добро; но ако моето предложение не ви хареса, вие отново може да се върнете към идеята за магарето. Наистина смятам, че разбойниците, които истински разбират своите интереси, не трябва нищо друго да предпочитат пред печалбата си, дори и желанието за отмъщение, свързано често със загуба. Ако вие погубите девойката и това магаре, то преди всичко ще удовлетворите чувството си на негодувание, но без всякаква друга полза. Затова аз смятам, че тя трябва да бъде отведена в някой град и там да бъде продадена. Девойка в такава възраст може да се продаде не на ниска цена. Аз имам от по-рано неколцина познати сводници. И всеки от тях ще даде немало таланти^[12], предполагам, за такава девойка; още повече, че тя е от благороден произход и ще има успех в публичния дом; от него тя не ще избяга и жаждата ви за мъст ще бъде някак удовлетворена, щом попадне там. Аз изказвам моите съображения, които са само от полза за вас, както мисля в себе си, а вие сте господари на вашите решения и постъпки.

10. Така този защитник на разбойническата каса защити и нашата кауза — отличен спасител и на магарето, и на девойката. Останалите след дълго обсъждане — продължителността на това съвещание изтерза сърцето ми и съвсем съсипа моята нещастна душа — се присъединиха към мнението на новодошлия разбойник и веднага освободиха девойката от оковите. А тя, едва-що беше видяла онзи младеж и беше чула да се споменава за публичен дом и сводници, така радостно започна да се смее, че на мен ми дойде да осъдя заслужено целия женски пол: пред моите очи тази девойка разиграваше любов към младия си жених и се стремеше към свят и чист брак, а изведнъж пред гнусното и грозно име на публичния дом да изпадне във възторг! В този момент целият женски род и реномето му зависеха от присъдата на едно магаре. Младият човек отново се обърна с реч към разбойниците и каза:

— Защо не си устроим молебствия в чест на Марс Спътник^[13], та да ни помогне да продадем девойката и да си наберем другари? Но, както виждам, никакво животно нямаме за жертвоприношение, нито дори вино имаме достатъчно, за да се напием до насита. Дайте ми десет души другари — стигат ми, за да нападна най-близкото имение и да ви доставя оттам провизии за салийски^[14] пир.

Той тръгна, а останалите стъкмиха буен огън и издигнаха олтар от чимове за бога Марс.

11. Скоро след това пристигнаха и онези: те носеха мехове с вино и караха пред себе си цяло стадо добитък. След това избраха едър и стар космат козел и го принесоха в жертва на Марс Съпроводник и Спътник. Веднага приготвиха разкошен пир. Тогава пришълецът каза:

— Вие трябва да се уверите, че аз съм ваш отличен вожд не само при поход и грабеж, но и при вашите удоволствия.

И като пристъпи към работа с необикновена ловкост, започна да приготвя усърдно всичко. Мете, постила, готви, запича колбаси, сърчно поднася, но особено пои всичките подред, и то с огромни чаши вино. В това време, преструвайки се, че е нужно още нещо да пренесе, той често отиваше и при девойката: ту тайно ѝ даваше взети от трапезата ястия, ту весело ѝ поднасяше да пие, като сам предварително опитваше питието. Девойката вземаше всичко това охотно и понякога,

когато той искаше да я целуне, тя сама, предугаждайки неговото желание, бързо го целуваше. Тази работа на мен съвсем не ми харесваше. „Ах ти, невинна девойко, как можа да забравиш своя брак и взаимната ви любов; как можа да предпочетеш пред твоя непознат за мен скорошен съпруг, с когото са те свързали твоите родители, този скитник и окървавен убиец? Не те ли гризе съвестта, та ти се харесва да се предаваш на блудство сред тези мечове и копия, потъпкала всяко свое чувство? А какво ще стане, ако по някакъв начин и другите разбойници разберат това? Не ще ли се върнеш отново към магарето и не ще ли ме предадеш пак на гибел? Наистина ти си играещ с чужда кожа!“

12. Докато с най-голямо възмущение си мислех тези клевети, изведнъж разбрах по някои двусмислени думи — достатъчно ясни за разумно магаре, — че това не е прочутият разбойник Хем, но Тлеподем, годеникът на самата девойка. И наистина в хода на разговора той започна да ѝ приказва някак по-ясно, без да обръща внимание на моето присъствие, като че ли съм мъртъв:

— Бъди спокойна, скъпа ми Харита, скоро всички тези врагове ще бъдат твои пленници!

И с удвоена настойчивост кани и не престава да налива вече чисто, леко стоплено вино на ония пияни-заляни и нищо неразбиращи разбойници, докато сам той не пие. И, бога ми, аз подозирах вече, че той смесваше в чашите някаква дълбоко приспивателна отрова. И най-после всички, ама абсолютно всички лежаха мъртвопияни — все едно мъртви. Тогава без всякаква трудност той ги върза, като стегна възлите колкото можеше, качи девойката на гърба ми и се отправи за своя роден град.

13. С пристигането ни целият град се изсипа да гледа дългоочакваното зрелище. Притичват се родители, близки, клиенти, храненици^[15], слуги — с весели лица, въвн от себе си от радост. Наистина за всеки пол и възраст картината беше, бога ми, небивала, забележителна — триумфално посрещане на девойка^[16], яздейца на магаре! Аз самият, в границите на моите сили, бях радостен и за да не

ме сочат като чужд в тая работа, наострих уши, издух ноздри, заревах с всичка сила и огласих цялата околност със звучния си рев. Родителите заведоха девойката в стаята ѝ и я обсипаха с грижи и ласки, а мене Глеподем веднага ме поведе обратно сред множество впрегатен добитък и граждани. Този път нямах нито против. Защото аз се отличавах с любопитство и сега много исках да стана очевидец на залавянето на разбойниците. Ние ги заварихме все още обвързани повече от виното, отколкото от въжетата.

Намериха, и измъкнаха от пещерата цялото имущество и ни натовариха, със злато, сребро и други ценности; тях самите — едни, както бяха вързани, ги изтъркаляха презглава по най-близките урви, а останалите убиха със собствените им мечове и ги изоставиха. Развеселени от такова отмъщение, с радост се върнахме в града. Богатствата на разбойниците бяха поставени в обществената хазна, а отнетата обратно девойка бе предадена по закон на Глеподем.

14. От този миг матроната много мило се грижеше за мен и ме наричаше свой спасител. В деня на сватбата заповяда да насипят догоре яслите ми с ечемик и да ми дадат толкова сено, колкото на бактрийска^[17] камила. Но какви страшни проклетия заслужено отпратих към Фотида, която ме беше превърнала в магаре, а не в куче, когато видях как домашните кучета до масата ядяха останките от обилна трапеза, заграбени или подхвърлени им! След първата нощ и първите ласки на Венера новобрачната не преставаше да напомня за мен с най-голяма благодарност пред своите родители и съпруг, докато те обещаха да ми оказват най-големи почести. А накрай свикаха съвет от най-близките си приятели, за да обсъдят как най-добре да ми се отблагодарят. На един му хрумна, че е най-подходящо да ме оставят у дома, да не ми дават никаква работа и да ме хранят с отбран ечемик, бакла и фий. Но надделя мнението на друг, който се беше загрижил за моята свобода и посъветва да ме пуснат да буйствувам весело в сред стада коне по селските ливади, за да дам на господарите на кобили от моята благородна кръв чрез приплод множество мулета.

15. И така, веднага извикаха коняря и с много предварителни наставления му поръчаха да ме отведе. Вън от себе си от радост, весело тичах напред без денкове и други тежести и смятах, че с получената свобода сега, в началото на пролетта, сигурно ще ми се удаде да открия някъде рози из раззеленилите се ливади. Идваше ми наум и една друга мисъл: ако в магарешкия образ ми оказват такава благодарност и почести, то като стана човек, ще бъда удостоен с още по-големи благодеяния. Но когато оня пастир ме изведе далече от града, разбрах, че не само никакви удоволствия, но дори и намек за свобода там не можех да очаквам. Защото веднага неговата съпруга, истински алчна и много зла жена, ме впрегна да въртя мелничния камък и непрекъснато ме биеше с неокастриена пръчка, за сметка на моята кожа тя доставяше хляб за себе си и за своето семейство. И не само не се задоволяваше да ме изморява заради собствената си храна, но с моя труд смилаше житото и на съседите, като вземаше уем за това; а мен нещастния срещу такъв голям труд ме лишаваше дори от полагаемата ми се храна. Ечемика, предназначен за мен, тя също пускаше за мелене и смлян с моите усилия, го продаваше на съседните селяни; а на мен след цял ден работа едва привечер даваше трици, и то непресети, нечисти — примесени е много пясък.

16. Сломен от тия мъки, свирепата съдба ме предаде на нови мъчения, за да се прославя нашироко, както казват, и у дома, и вън от родината, със смели дела. И ето веднъж моят почтен пастир реши най-сетне да изпълни нарежданията на господаря и ме пусна всред стадо кобили. А пък аз, най-после весело и свободно магаре, радвайки се, пристъпвах леко и в порив на страст си избирах вече моите бъдещи любимки. Но тази сладостна надежда бе последвана от смъртна опасност. Защото жребците, дълго и обилно хранени специално заради службата на Венера, изобщо страшно силни, по-силни от което и да е магаре, се уплашиха от моето съперничество, като се предпазваха от прелюбодеянието на една по-ниска раса; те пренебрегнаха заветите на гостоприемния Юпитер^[18] и вбесени, започнаха да ме преследват със страшна ненавист. Един от тях с високо издигнати широки гърди се устреми с вирната глава към мен и се хвърли в юмручен бой с предните копита; друг обърна към мен тлъстия си гръб и ме нападаше

със задните копита, а трети ме заплаши със злобното си цвилене и ме изхапа целия, подвил уши и оголил до челюсти белите си зъби. Подобно нещо бях чел в историята за един тракийски цар, който предавал нещастните си гости на своите диви коне, за да бъдат разкъсани и изядени^[19]: дотолкова оня премогъщ владетел пестял ечемика, че утолявал лакомия глад на животните с порции човешко месо!

17. Така аз, разкъсван по същия начин от обилните хапания и удари на конете, жадувах отново да се върна при воденичните камъни. Но съдбата не се задоволи с моите мъки и отново ми устрои друго наказание: изпратиха ме да докарвам дърва от планината и наредиха да ме управлява момче, ама наистина най-лошото от всички момчета. Не ме измъчваха толкова стръмнината на високата планина и каменистият път, който набиваше копитата ми, колкото честите удари от тояга, с която то ме налагаше щедро: болките от тези рани проникваха до мозъка на костите ми! Все ме биеше по дясното бедро и все на едно и също място: смъкна ми кожата, раната се разшири, стана дупка, дори цял прозорец; а момчето продължаваше да удря все по тази кървяща рана. И с такъв товар дърва ме отрупваше, та би помислил някой, че са приготвили снопове за слон, а не за магаре. И отгоре на това, когато товарът натежаваше на една страна, вместо да свали някоя и друга цепеница и да ме облекчи поне малко, за да си поема дъх, или в краен случай да премести част от товара на другата страна и да го уравни, то, напротив, прибавяше камъни върху по-леката страна; по такъв начин възстановяваше равновесието.

18. А момчето все беше недоволено от моите страдания под неизмеримата тежест на товара и когато преминавахме през река, която се случваше да срещнем по пътя, то, пазейки своите обувки, да не би водата да ги повреди, с подскок се друсваше на хълбоците ми, та още малко нещо прибавяше към тежкото ми бреме. Ако случайно, залитайки под тежестта на товара, се подхлъзнах в края на калния, подгизнал от тиня бряг, то и не помисляше, както подобава на примерен магаретар, да протегне ръка, да смъкне част от товара, за да

се изправя на крака — никаква помощ не ми даваше в моята изнемога, но като започнеште от главата, не, ами от края на ушите ми и по цялото тяло ми нанасяше побой с една огромна сопа, докато самите удари ме вдигнат — също като съгреваещ компрес! Същото момче измисли за мен и такава гибел: навърза на снопче остри тръни с люти бодли, направи им примка и ги прикрепи на опашката ми като висящо мъчение, та когато се движех, те жестоко ме нараняваха с убийствените си шипове.

19. По такъв начин аз се измъчвах от двойно зло: защото, когато се впусках с всички сили да избягам от неговите жестоки удари, толкова по-силно тогава ме нараняваха разклатените бодли; ако пък, за да намаля болката, се спирах мъничко — с удари бях подбуждан към бяг. И нищо друго, изглежда, не можеше да мисли оня нехранимайко, освен как да ме погуби — в това се заклеваше постоянно и ме заплашваше.

И, разбира се, един случай подбуди неговата свирепа жестокост да опита още по-големи пакости: един ден, след като се изчерпа моето търпение, поради прекомерната му дързост, вдигнах срещу него силните си копита и го ритнах. Ето какво престъпно дело измисли тогава срещу мене! Натовари върху ми цяла грамада кълчища и здраво я върза с въжета; после ме подкара напред и от първата къща задигна тлеещ въглен и го втична в средата на товара ми. И ето вече огънят, намерил добра храна за себе си в тънките влакънца, се разгоря, усили се и накрая се обърна в пламък; цял бях обхванат от непоносима жега и не виждах никакво убежище за тази моя последна беда, нито най-малка надежда за спасение — този опасен пожар не търпеше никакво бавене и пречеше да взема по-добри решения.

20. Но в тия жестоки бедствия Фортуна ласкаво ми се усмихна — може би за да ме запази за бъдещи опасности; все пак тя ме спаси от надвисналата сигурна смърт. Случайно видях прясна локва, останала от вчерашния дъжд, с мръсна вода; с неочакван скок се хвърлих и се потопих в нея, изгасих пламъка и най-после излязох облекчен от товара; така се освободих от гибел. Но и сега това зло и нахално момче

прехвърли върху мене това свое най-гнусно деяние и успя да увери всички пастири, че аз, минавайки с несигурна стъпка край съседните огньовете, нарочно съм се подхлъзнал и запалил от тях; и ухилено прибави: „Докога напразно ще пасем това огнено магаре?“

Не изминаха много дни и то ме нападна с още по-долни коварства. Като продаде в най-близката къща дървата, които носех, поведе ме празен и започна да говори, че не може да се справи с моите гнусни нрави, че се отказва от позорната си служба при мене и изкусно направи оплаквания от такъв вид:

21. — Виждате ли това лениво, тъпо, истинско магаре? Покрай другите си безчестни дела сега ме заплашва с нови опасности! Когато съгледа някой минавач — било миловидна жена или девойка вече за омъжване, или нежно момченце, веднага събаря товара, понякога хвърля дори самара и се нахвърля като бясно: този любовник напада хора, поваля ги на земята и запъхтян от нагона си, се опитва да задоволява непознати страсти и от животинска похот пристъпва към бракосъчетание с тях, от което Венера се отвращава. Желаете да възпроизведе целувка, той тиква страшната си муцуна и хапе. Тия му деяния ще възбудят спрямо нас сериозни тъжби и спорове, а може да ни подведат и под углавно преследване. Ето и сега: като видя по пътя някаква млада, прилична на вид жена, захвърли и пръсна дървата, които носеше, спусна се към нея в бясна похот и като опитен любовник страстно желаше да възседне простряната на мръсната земя жена пред очите на всички. И ако не се бяха притекли на риданията и виковете на жената минавачите, за да ѝ окажат помощ, и не я бяха освободили от неговите магарешки обятия, нещастницата, уплашена и раздърпана, щеше да претърпи мъчителна смърт, а ние щяхме да отговаряме с главите си пред законите.

22. Към тия лъжи той прибави и други, които още по-силно унижиха моето скромно мълчание; така той жестоко подбуди за моята гибел всички пастири. Един от тях накрая възкликна:

— Защо не принесем в жертва, достойна за чудовищните му бракосъчетания, този всенароден съпруг или по-право казано —

прелюбодеец, опасен за всекиго? — И добави: — Ей ти, момче, отрежи му веднага главата и хвърли червата му на нашите кучета, а останалото месо запази изцяло за обед на работниците; кожата му ще посипем с пепел, за да я запазим, и ще я отнесем на господарите; лесно ще излъжем, че неговата смърт е причинена от вълк.

Без колебание оня мой страшен обвинител, а вече и изпълнител на пастирското решение, с радост се надсмя над моите нещастия и не забравяйки как го бях ритнал (съжалявах само, че бе съвсем не както трябва!), започна да точи ножа си на камък.

23. Но друг от тая селска компания каза: — Не си струва да погубваме напразно такова прекрасно магаре, и то само заради неговата разюзданост и любовна разпуснатост, и да се лишим от такъв необходим работник; ние можем само да го скопим; тогава не само не ще може да се възбужда и вие ще бъдете освободени от страха, да се подхвърляте на каквато и да е опасност, но и самото то ще стане по-тлъсто и по-гладко. Аз познавам не само много лениви магарета, но и диви, и страдащи от прекомерна похот жребци, които, буйни и неукротими, след скопяването ставаха кротки и тихи и много годни за носене на товари и за всякаква друга работа. Ако нямате нищо против моето предложение, ще ме почакайте малко: трябва да отида до съседното село на пазара, след това ще свърна в къщи за инструментите, необходими за тази операция, и ще дойда пак при вас; ще разчекна бедрата на този неприятен женкар, ще го скопя и той ще стане по-кротък от агне^[20].

24. Това предложение ме изтръгна от сенките на Ада, но затова пък бях запазен за най-тежко наказание. Натъжих се и заоплаквах загубата на крайните си телесни части като пълна моя гибел. Най-после започнах да се питам в себе си дали с постоянен глад или с доброволен скок в някоя бездна да си намеря смъртта: и така и така ще умра, но поне да умра непокътнат. И докато се колебаех в избора за моята смърт, рано сутринта момчето — моят убиец, отново ме поведе по познатия път в планината. Привърза ме за увиснал клон на един голям дъб и се отби за малко, за да отсече със секирата си дърво, което

му беше нужно да вземе. И ето от близката пещера се подаде огромна глава, а след туй излезе изцяло и една страшна мечка. Щом я видях, аз се изплаших и разтреперих от така неочакваната среща: отскочих назад и с всичката тежест на тялото си, изправен на задните си крака, с изпъната колкото може по-високо глава, разкъсах ремъците, с които бях превързан, и се впуснах напред по-бързо от вятър; и не само с краката си, но и с цялото си тяло устремено се затъркалях по стръмнината; накрая се намерих на широка поляна и се понесох с всички сили, старайки се да се отърва не само от грамадната мечка, но и от момчето, по-лошо от самата мечка.

25. Тогава ме забеляза някакъв пътник и виждайки, че бягам сам, без надзорник, настигна ме и обуздавайки ме с тоягата, която носеше, ме поведе през страничен и непознат път. Аз на драго сърце вървях, отдалечавайки се от безжалостния нож, който заплашваше да ме лиши от мъжественост. Не се трогвах много от ударите, понеже бях свикнал да бъда бит с тояги.

Но Фортуна упорито ме преследваше и с чудна бързина превърна толкова удобния случай за спасение в нови засади за моята гибел. Защото пастирите, с които бях имал работа, дирейки някакво теленце и преброждайки различни места, ни срещнаха случайно и веднага ме познаха; хванаха ме за юздата и почнаха да ме теглят след себе си. А новият ми ездач се противопостави с особена смелост, като призоваваше хората и боговете за свидетели:

— Защо ме ограбвате с насилие? Защо ме нападате?

— Какво? Отнасяме се с тебе невежливо, когато ти сам си откраднал нашето магаре и си го повел със себе си? Ти по-добре ни кажи къде си скрил момчето, неговия магаретар, когото сигурно си убил.

Веднага го свалиха на земята и започнаха да го бият с юмруци, да го тъпчат с крака, а той им се кълнеше, че не е виждал никакъв пастир, че срещайки ме превързан и скитащ се без надзорник, пожелал, с надежда за награда, да ме върне на собственика.

— Ах, ако би могло самото магаре — възкликна той, — което по-добре никога да не бях срещал, да притежава човешки глас! То щеше

да потвърди моята невинност и сигурно щеше да ви е срам за това, що правите с мене.

Всички негови уверения обаче никак не му помогнаха, защото неотстъпчивите пастири го вързаха за шията и го поведоха към гъстите гори на оная планина, откъдето момчето обикновено превозваше дърва.

26. А него никъде не намериха, само забелязаха разпръснати навсякъде разкъсани части от неговото тяло. Аз разбрах, че това без съмнение е свършила със зъбите си оная мечка, и кълна се в Херкулес, щях да кажа всичко, каквото знаех, ако можех да говоря. Но едно можех да правя — мълчаливо да се радвам за възмездието, макар и закъсняло. Между това пръснатите части на трупа бяха събрани, трудно подредени и закопани, а моя Белерофонт^[21], като безсъмнен конекрадец и кървав убиец, доведоха вързан при техните колиби с намерение рано сутринта да го отведат, както те казваха, при властите за наказание.

Докато родителите на момчето го оплакваха със сълзи и сърцераздирателни викове, пристигна селянинът, верен на своето обещание, и поиска да извърши над мене операцията, на която ме бяха обrekli. Но някой му каза:

— Не, сега ни постигна друга беда и не ни е до магарето; виж, утре е вече по-удобно: можеш не само да го осакатиш, но да отрежеш дори и главата на тоя проклетник! Не ще ти липсват и помощници!

27. Така стана, че моето осакатяване се отложи за другия ден. А пък аз благодарях на доброто момче за това, че то, макар и мъртво, ми подари още един ден до моето мъчение. И все пак дори и такъв кратък промеждутък — да се порадвам на свобода и да си отдъхна — не ми бе даден; защото майката на момчето, оплаквайки жестоката смърт на сина си, леейки горчиви сълзи, облечена в траурни дрехи, късайки с двете си ръце покритите с пепел побелели коси, с ридания, преминаващи във викове, като удряше гърдите си, нахлу в моя обор и започна така:

— Ето, погледнете — това магаре безгрижно си лежи до яслите и не се отказва от своята лакомия; все яде и пълни ненавистния си и бездънен търбух и не жали за моята мъка, нито си спомня за страшното нещастие на своя господар. Да, разбира се, то ме презира и не иска да знае за моята старост и слабост и предполага, че безнаказано ще му се размине толкова голямо престъпление! А пък се преструва и на невинно: наистина на престъпника е присъщо след злодейско престъпление, не чувствувайки угризение на нечиста съвест, да се надява да остане ненаказан. Аз призовавам боговете за свидетели, о, най-долно четирикрако, че ти, макар и да беше имал временно дар слово, и глупавия нямаше да можеш да убедиш, че не си виновен в това жестоко деяние — та ти с копита би могло да защитиш бедното момче и да пропъдиш врага с хапане! Как си могло често да го риташ, а не можа да го отървеш от смърт с тази си пъргавост! Разбира се, ти си било длъжно да го вземеш върху себе си на гръб и веднага да го отнесеш напред, като го отървеш от кръвожадните ръце на този разбойник; най-послед не трябваше да избягаш само, като изоставиш и захвърлиш своя другар, наставник, спътник, пастир. Не ти ли е известно, че които са отказали да помогнат на подхвърлените на смъртна опасност, подлежат на наказание, понеже са потъпкали добрите нрави? Не ще се радваш дълго време на моите нещастия, човекоубиецо! Ще накарам да почувствуваш какви сили е дала природата на нещастните страдалци!

28. След тези думи тя с двете си ръце развърза превръзката от гърдите си, върза поотделно всеки от краката ми и след това ги стегна здраво в едно, изглежда, за това да ме лиши от възможност да се защитавам. После взе пръта, с който обикновено подпираха вратата на обора, и не престана да ме бие, докато силите ѝ не се изчерпаха и тоягата не падна поради собствената си тежест от ръцете ѝ. Тогава тя, съжالياйки, че така скоро са отслабнали и са се уморили ръцете и, изтича бързо до огнището и донесе оттам горяща главня и започна да ме муши с нея точно в слабините, та се принудих да прибягна до последното средство, което ми оставаше: да пръсна в лицето и очите ѝ течната, мръсна утайка от моето гюбре. Благодарение на това тя почти ослепя за миг и задушена от вонята, ме освободи от такава страшна

гибел: да загина като магарешкия Мелеагър от главнята на безумната Алтея.^[22]

[1] *Non feci*. — Не съм направил; обикновено се произнася от обвиняемия, който отказва да се признае за виновен. ↑

[2] *Марсова кохорта*. Кохортата е поделение на римската пехота. Марс, богът на войната, бил считан от разбойниците за свой патрон. ↑

[3] Като уж произхождащ от Тракия, разбойникът е наречен според планината *Naemus* (на гръцки *Naïmos*), произнасяно Хемус — Стара планина, но по народна етимология името е свързано с гръцката дума *haïma*, произнасяна по-късно *hēma* — кръв, за да се изтъкне и кръвожадността на лицето. Освен това в литературната, традиция траките минавали за свирепи и жестоки хора. ↑

[4] Също подхожда за име на разбойник — „див“ като него или нещо подобно, от гр. *Νεεγ* — „звяр“. ↑

[5] *Прокуратор* — чиновник по финансовите въпроса в провинциите, а понякога и техен управител. ↑

[6] *Цезар* — постоянна титла на императора (според Гай Юлий Цезар). ↑

[7] Всички пари и ценности пътниците носели обикновено в пояса си. ↑

[8] Сега о-в Занте, в Йонийско море, срещу западния бряг на Пелопонес, едно от обичайните места за заточение на осъдените в древна Гърция. ↑

[9] *Акциум* — нос при Амбракийския залив, срещу западния бряг на Средна Гърция. ↑

[10] *Вексиларии* — ветерани, прослужили повече от 16 или 20 години; образували отделни отряди, ползващи се с известни привилегии. ↑

[11] Виж бележка 11 към III книга. ↑

[12] *Талант* — най-високата гръцка монетна единица = 5900 зл.лв. приблизително. ↑

[13] Спътници-богове, които съпровождали хората и следели за техните постъпки. Марс бил почитан като спътник на разбойниците. ↑

[14] Виж бележка 22 към IV книга. ↑

[15] Така наречените *vernae* — роби, родени и израснали в дома на господаря. ↑

[16] Тържествено завръщане на победителя с неговите войски; той бил возен на позлатена колесница, впрегната с 4 бели коня. ↑

[17] *Бактрия* била една от северните провинции на персийското царство; сега в Афганистан. ↑

[18] *Юпитер* (Зевс) бил между другото считан за бог-покровител на гостите. ↑

[19] Митичният тракийски цар Диомед давал попадналите у него чужденци да ги изядат конете му: Херакъл го победил и той сам споделил съдбата на своите жертви. ↑

[20] В оригинала *vervex* — скопен овен. ↑

[21] *Белерофонт* — герой от митологията; с помощта на крилатия кон Пегас победил триглавото чудовище Химера, бълващо от устата огън. Тук иронично — магарето е Пегас, а ездачът — Белерофонт. ↑

[22] *Мелеагър* — гръцки герой. Орисниците му предсказали, че ще умре, щом изгори докрай горящата в огнището цепеница. Майка му Алтея извадила дървото и го скрила. След години Мелеагър при спор убил братята на майка си. Алтея тогава разгорила скритото дърво и Мелеагър умрял. ↑

ОСМА КНИГА

1. По петльово време дойде някакъв младеж от близкия град, както изглеждаше, един от слугите на Харита — девойката, която беше изтърпяла с мен еднакви мъки при разбойниците. Той приседна близо до огъня и разказа на множеството слуги за нейния край и за нещастieto на целия ѝ дом — чудни и страшни неща.

— Коняри, овчари и вие, говедари, няма я вече нашата Харита, тя, нещастната, загина от страшна смърт и отиде в царството на сенките, и то не сама. Но за да узнаете всичко, ще ви разкажа отначало какво стана, за да могат по-учените, на които съдбата е дала дар да пишат, да го предадат като нещо забележително.

Имаше в съседния град младеж от много знатен произход, прочут и много богат — пълен с пари. Но той беше свикнал да живее в разкош и разврат и в пиянство посред бял ден^[1]. Не беше чудно, че се бе свързал с разбойническа банда и дори бе опетнил ръцете си с човешка кръв. Наричаха го Тразил. Какъвто бил той в делата си, такава беше и мълвата за него.

2. Когато вече Харита узряла за брак, той се явил между най-ревностните кандидати за ръката ѝ; с голямо старание се стремял към своето, но макар и да оставял далече зад себе си всички свои съперници и да желаел с подаръци да склони родителите ѝ да се съгласят, лошата слава за него му попречила: било му отказано и той се обидил не на шега. И дори когато господарската дъщеря премина в ръцете на добрия Тлеподем, Тразил не престанал да поддържа в себе си отхвърлената любов и я смесил с негодувание заради отказания брак: той замислил кърваво престъпление. Намерил най-после удобен случай да проникне в дома им и пристъпил към изпълнение на злодейския си план, който дълго време бил обмислял. В деня, когато девойката беше освободена с хитростта и храбростта на своя годеник от кървавите мечове на разбойниците, Тразил обърна внимание на

всички с необикновения си възторг от това събитие и се смесил в тълпата на поздравяващите. Уж радостен и за сегашното благополучие, и за бъдещото потомство на новобрачните, той беше приет поради уважение към блестящия му род между най-почетните гости и скривайки злодейските си замисли, се преструвал на много верен приятел. После с постоянни разговори, с често посещение, понякога дори на обед и на чашка, той ставал все по-мил и без сам да забележи, стремително се хвърлил в гибелните бездни на любовта. И защо не? Пламъкът на жестоката любов, слаб отначало, ни привлича с леката си топлина, но нажежавайки се от постоянно горене, се разгаря така, че ни кара да изгорим в лумналите ѝ пламъци.

3. Вече дълго време Тразил бил обмислял в себе си какво да предприеме. Удобен случай за разговор насаме с нея не му се удавал и все повече и повече виждал затворени всички пътища за прелюбодеяние: той имал на пътя си многочислена стража и разбирал, че не било възможно да се разкъса здравата връзка на това ново и все по-засилващо се чувство; пък и самата непорочност на момичето, дори ако тя би се съгласила на това, на което не било възможно да се съгласи, му била пречка за нарушаване на съпружеската вяръност; и все пак с гибелното си упорство той се стремял към невъзможното, като че ли то би станало възможно. Това, което той смятал в момента трудно за извършване, чрез засилваната от ден на ден любовна страст му изглеждало лесно за изпълнение; и така обърнете внимание, моля ви, и най-грижливо изслушайте до какви крайности се стига при подобно изстъпление на бясна страст.

4. Един ден Тлеподем взе със себе си Тразил и тръгна на лов за зверове, ако и дивите кози могат да се нарекат така; работата беше в това, че Харита не позволяваше на мъжа си да гони диви зверове, които имат зъби или рога. И вече бяхме в подножието на горист хълм, където в сенките на плътно преплитащите се клони се криеха от погледите на ловците тия кози; за да се вдигнат от леговищата, пуснахме ловджийски кучета, специално обучени за хайка; те, както бяха научени, веднага се разделиха на групи и заобиколиха и заеха

всички достъпи: отначало се ограничаваха с глухо ръмжене, а след това по даден знак внезапно огласиха въздуха със злобен, буен лай. Не се появи изобщо нито коза, нито страхливо козле, нито най-кроткото от всички диви животни — кошута, но изскочи огромен, невиджан по размери глиган, с мускули, силно опънати под дебелината кожа, с настръхнала по тялото козина и с изправена по гръбнака четина, шумно триещ разпенени зъби, злобни пламъчета изскачат от очите му, гърмящ рев излиза от раззиналото му гърло като мълния в неговия див порив. Най-напред с удари на зъбите надясно и наляво разпори подръзките кучета, които отблизо го следваха по петите, и ги умъртви и след това стъпка нашите слаби мрежи и побягна по-нататък в посоката, откъдето се беше спуснал в началото.

5. Всички ние, обхваната от ужас, свикнали при други случаи на по-безопасен лов, при това сега без оръжие и съвсем незащитени, се скрихме и се спотаихме под листната шума или зад дърветата; през това време коварният Тразил, намирайки удобен случай за изпълнение на подлите си планове, се обръща към Тлеподем с такива лукави думи:

— Как можем като тези долни слуги да се поддадем на женски страх и на празна уплаха и да изпуснем от ръцете си такава богата плячка? Защо не се качим на конете, защо не се спуснем да го гоним? На, ти вземи ловджийското, аз ще взема другото копие!

И без да се бавят, възсядат конете и с всички сила се спускат да преследват звяра. А той, уповавайки се на естествената си сила, се обръща назад и горящ с огъня на дива жестокост, със стиснати зъби, за миг се спира, оглежда се и не знае на кого първо да се нахвърли. Първ Тлеподем забил копието си в гърба на звяра, а пък Тразил не направил нищо на глигана, ами с копието подкосил подколениците жили в задните крака на коня, на който яздел Тлеподем. От изтеклата кръв конят се огънал, рухнал по гърба си и против волята си съборил и своя господар на земята. В миг бесният глиган нападнал лежащия, раздрал му отначало дрехата, а когато той поискал да се привдигне — нанесъл му със силния си зъб дълбока рана. Но добрият му приятел никак не се смутил от това престъпно начало — напротив, той не могъл да се задоволи с това да гледа дори в това опасно положение жертвата, поднесена на неговата жестокост: когато Тлеподем, в смущението,

веднъж наранен, се стараел напразно да се запази от нови рани и жадно молел за помощ, Тразил го поразил с копие в дясното бедро с толкова голяма точност и сила, че разчитал на пълно сходство на раната от копието със следите от зъбите на звяра. След това довършил без мъка и глигана.

6. Така погубил той младежа, а пък ние, опечалените близки хора, възбудени се притичахме всеки от своето скривалище. Тразил, макар и да се е радвал в душата си, че е изпълнил своето съкровено желание и че е прострял врага си, все пак не даде вид, че е радостен, но намръщи чело, прие печален израз и жадно прегърна безжизненото тяло на този, когото сам бе лишил от живот; изкусно подражаваше във всичките си действия на убит от скръб човек, само сълзи не можаха да се покажат на очите му. Придаде си печален вид като нас, искрено скърбящите — престъпното дело на своите ръце той приписа на звяра.

Още не бе завършило злодеянието, а мълвата за него вече се разпространи и тръгнала по своя път към дома на Тлеподем, достигна до слуха на нещастната му съпруга. Щом чу тя тая страшна вест, каквато не ще чуе никога вече, обезумяла и обхваната от лудост, като вакханка в изстъпление се спусна през многолюдните улици, през полята и нивите и с глас на безумен човек крещи и известява за нещастieto на своя мъж. Стичат се печални тълпи граждани, присъединяват се към нея срещнатите, споделят нейната скръб; от желание да види, целият град се опразва. И ето тя се спуска към трупа на съпруга си, безчувствена се строполи върху мъртвото тяло и едва ли тук не отдаде душата си на този, комуто преди това я беше поверила. С голяма мъка я подеха роднините ѝ и тя, против волята си, остана жива, а погребалната процесия, съпроводена от целия народ, се отправи към гробищата.

7. А Тразил не преставаше да крещи, прекомерно ридаше, проливаше сълзи, каквито нямаше в първите минути на скръбта, а сега — с растящата радост — потекоха и обсипвайки с ласкави имена покойния, лъжеше самата богиня на Истината^[2]. С изпълнен от скръб глас той го наричаше и приятел, и близък, и другар, и дори брат ѝ се

стараеше да свали ръцете на Харита, която се биеше в гърдите; успокояваше скръбта ѝ, въздържаше я от вопли, с мили думи притъпяваше жилото на скръбта ѝ; с различни примери за други нещастия се мъчеше да я утеши; но с всичките свои престорени грижи на съчувствие не пропускаше случая да се докосне до младата жена и с това извратено наслаждение подхранваше своята престъпна страст. Веднага, след като свършиха погребалните обреди, младата жена започна да мисли как по-скоро да последва мъжа си в гроба; обмислила всичко, тя се спряла на един лек, спокоен и ненуждаещ се от никакви оръжия начин, но напълно подобен на спокойна почивка: отказа се от всякаква храна, съвсем се напусна, дотам, че дори престана да се мие, прости се с дневната светлина и се оттегли в най-дълбока тъмнина. Но Тразил с твърда упоритост, отчасти със собствените си убеждавания, отчасти чрез другите и близки и роднини и най-последно чрез самите родители на младата жена, постигна това, че тя се съгласи да освежи с баня своето тяло, вече смъртно побледняло и покрито с нечистотия, и да подкрепи силите си. И ето тя, от почит към своите родители, макар и против волята си, се подчини на религиозната необходимост и с невесело лице, но малко прояснено вече, се възвърна, както искали от нея, към задълженията на живота; но в душата си — дълбоко в сърцето си, тя се е късала от скръб и печал: цели дни и ноци прекарваше в безутешна тъга и издигна статуи, които изобразяваха покойния във вид на бога Либер^[3], в непрестанно служене му отдаваше божески почести^[4], така че самия този начин на утеха тя превърна в мъчение.

8. Тразил, човек изобщо буен и както личи от името^[5] му, безразсъден, не дочака скръбта да се насити на сълзите ѝ и да се успокои безумието в размътения мозък и мъката ѝ от само себе си да утихне; без колебание заговори за брак с жената, която все още продължаваше да оплаква мъжа си, да разкъсва дрехите си и да къса косите си. Със страшно безсрамие той издаде тайните на душата си и откри неизразимото с думи коварство. А Харита изпадна в ужас и отвращение при тия безбожни думи; тя падна, като че ли лишена от чувства и поразена от гръм или от слънчев удар, или от мълнията на самия Юпитер. След известно време дойде на себе си, изпусна на

няколко пъти зверски вой и сега вече ясно си представи цялата подлост на Тразил; тя отложи отговора на молбата му, докато грижливо го обмисли. Между това по време на целомъдрения ѝ сън ѝ се явила сянката на коварно убития Глеподем, с лице, обезобразено от бледност и покрито с кръв, и я заговорила с такива думи:

— Скъпа съпруго, дано никому другиму не бъде дадено да те назове с това име; но ако в твоите гърди вече споменът за мене е изчезнал или ако моята печална смърт е разрушила нежния ни съюз — омъжи се за когото и да е друг щастливо, само не се давай в нечестивите ръце на Тразил, не разменяй думи с него, не разделяй трапезата си с него, не отпочивай на същото легло! Избягвай кървавата десница на моя убиец; недей свързва брак с отцеубиец^[6]. Тия рани, чиято кръв измиха твоите сълзи, не са изцяло рани от зъби: копието на злия Тразил ме раздели от тебе.

И прибавил и други думи, като разказал всичко наред — цялата сцена на престъплението.

9. А пък тя, както почивала опечалена и притискала лицето си в леглото, започнала да облива още насън със сълзи бузите си, а изтръгната от неспокойния си сън като от някакво мъчение, започнала силно да въздиша поради отново усилилата се скръб, разкъсала ризата си и безжалостно заудряла с длани красивите си рамене. Но с никого тя не сподели своите нощни видения, а старателно скри всичко, което ѝ било известно за престъплението; мълчаливо била решила да накаже безсрамния убиец и да се избави от жалкия си живот. Ето отново се явява отвратителният нахалник, търсец безразсъдно удоволствие, и я безпокои с разговорите си за бракосъчетание, за което тя не желае и да чуе. Но тя кротко прекъсва думите му и с удивителна хитрост играе своята роля на досадния бърбивец и на унижителните му молби тя отговаря така:

— Все още е пред мен прекрасният образ на твоя брат и мой любим съпруг, все още усещам в моите ноздри приятния дъх на канела^[7] от божественото му тяло; все още прекрасният Глеподем живее в моето сърце. Ти ще постъпиш умно и добре, ако предоставиш на нещастната му жена необходимото време за законна скръб, докато изминат останалите месеци на годината; това ще бъде удобно не само

за моето целомъдрие, но и за твоето спокойствие; да не би с привързаността^[8] на нашия брак да възбудим отмъстителните мани^[9] на съпруга ми за твоя гибел.

10. Тези думи не вразумили Тразил и от обещанието, което в скоро време трябвало да бъде изпълнено, той съвсем не се почувствувал по-добре и продължавал до пресищане да ѝ нашепва нечисти брътвежи, докато Харита се престорила, че я е убедил, и му казала:

— Само едно много те моля да отстъпиш, Тразиле: необходимо е, докато изтекат останалите до годината дни, тайно да правим нашите срещи, така че никому от домашните ни да не стане известно това.

Убеден напълно в лъжливите обещания на жената, Тразил се поддал на тях и на драго сърце се съгласил на тайното съжителство; той силно желаел нощния мрак да обгърне земята и един стремеж го овладявал над всичко — да я има.

— Но слушай — казва Харита, — покрий се колкото може поплътно с плаща си и без някакъв спътник мълчаливо ела при първата нощна стража^[10] до вратите ми, свирни един път и почакай моята дойка, която ще те чака при самия вход. И дори като те пусне вътре, тя няма да запали свещ, а в тъмното ще те въведе в моята спалня.

11. Тразил харесал обстановката на този брак на смъртта. И не подозирал нищо лошо, но се вълнувал от очакване, оплаквайки се в себе си, че така дълго продължава денят и че се бави вечерта. Но щом като слънцето отстъпило място на тъмната нощ, той веднага се покрил, както му бе поръчала Харита, и попаднал в мрежата на хитрата дойка, която стояла на стража; изпълнен с надежди, той се вмъкна в спалнята. Тогавашната жена по заповед на господарката си го обкръжила с грижи и взела чаша и съд с вино, в който тайно било примесено приспивателно; докато той спокойно пиел жадно чаша след чаша, тя го лъгала за отсъствието на господарката си с това, че била задържана при болния си баща: така лесно го приспала в дълбок сън. Когато вече лежал по гръб, достъпен за враждебно действие, тя повикала Харита,

която се втурнала в бесен порив и тръпнеща от мъжка решимост, се изправила над убиеца.

12. — Ето — извикала тя — верния другар на моя съпруг, ето отличния ловец, ето милия ми жених! Ето десницата, която проля моя кръв, ето гърдите, които измислиха лъжливи сплетни за моята гибел, ето очите, на които за зло се харесах и които, предчувствайки този мрак, който ги очаква, и сега още изпитват бъдещи мъки. Почивай безгрижно, сънувай блажени сънища! Аз не ще те нападам нито с меч, нито с желязо; няма да стане така, че ти да се изравниш чрез еднакъв вид смърт с моя съпруг! Ти ще живееш, но очите ти ще умрат и нищо не ще виждаш с тях, освен когато спиш. Ще направя така, че да чувствуваш по-щастливо убийството на твоя неприятел, отколкото твоя живот. Ти не ще виждаш вече светлината и ще се нуждаеш от ръката на спътник; не ще прегръщаш Харита, не ще се наслаждаваш на брака; не ще потънеш в смъртен покой и не ще се радваш на удоволствията на живота; като непозната сянка ще блуждаеш, между царството на Ада и слънцето.^[11] Дълго време ще търсиш десницата, която е извадила твоите очи, и което е още по-тежко в нещастieto — не ще знаеш от кого да се оплачеш. А пък аз с кръвта от твоите очи ще извърша възлияние в гробницата на моя Тлеподем и ще ги посветя на неговата блажена душа. Но защо използваш ти забавянето на наказанието, заслужено за теб, и си представяш може би гибелните за теб мои прегръдки! Остави сънния мрак и се събуди за друг мрак, мрака на възмездието. Повдигни празното си лице, узнай отмъщението, разбери нещастieto си, пресмятай мъките си! Така се харесаха на целомъдрената жена твоите очи, такива сватбени факли осветиха твоето брачно ложе! Ще имаш за шаферки отмъстителките^[12], а за другар — слепотата и вечното угризение на съвестта.

13. Така пророкува тя и измъква игла за коса от главата си, избобда изцяло очите на Тразил и го оставя свършено лишен от зрение; докато той, понасящ нетърпими болки, отмахва от себе си упойката и съня, тя грабва голия меч, който Тлеподем носел на пояса си, и като безумна се впуска да бяга през града и без съмнение,

замисляйки някакво ново злодеяние, се отправи право към гробницата на своя мъж. И ние, и целият народ излязохме от домовете си и упорито я запреследвахме, подбуждайки се един друг да изтръгнем меч от безумните ѝ ръце. А Харита застана близко до ковчега на Тлеподем и с блесналия меч накара всички да отстъпят; като видя, че всички леят обилни сълзи и отвсякъде се раздават жалостиви вопли, каза:

— Оставете неуместните сълзи, премахнете скръбта, недостойна за моята доблест. Отмъстих на кървавия убиец на моя съпруг, наказах злокобния похитител на моето щастие. Вече е време с този меч да намеря пътя надолу в задгробния свят при моя Тлеподем.

14. И като ни разказа всичко подробно едно по едно, каквото ѝ беше съобщил в съня съпругът ѝ, и с каква хитрост бе наказала вкарания в дома ѝ Тразил, тя заби меч под дясната си гръд и падна, валяйки се в своята кръв; и най-последно, бърборейки нещо с неясен глас, се прости с мъжествената си душа. Тогава близките старателно и внимателно измиха тялото на нещастната Харита и я погребяха в същата гробница, завинаги връщайки на мъжа неговата съпруга.

А Тразил, след като узна всичко станало и не можейки да намери наказание, с което да изкупи това бедствие, но уверен, че смърт от меч е недостатъчно наказание за такова престъпление, заповяда да го пренесат тук в същата гробница и извика:

— Ето ви, зловеци сенки, доброволната жертва!

И плътно бяха затворени след него вратите на гробницата: той реши да завърши живота си с гладна смърт, осъждайки се със собствена присъда.

15. Това разказа младежът на тежко опечалените селяни, прекъсвайки нееднократно своя разказ с дълбоки въздишки и със сълзи. Те пък, страхувайки се за своята участ, ако преминат под нов господар, и горчиво оплаквайки нещастieto в дома на господарите, се приготвиха да бягат. А управителят на конюшните, оня, който беше приел с големи поръчения да се грижи за мен, събра всичко ценно, каквото било скътано от него в къщичката му, постави го на моя и на

гърба на другите впрегатни животни и със скръб напусна предишното свое жилище. Ние носехме малки деца и жени, пилета, врабчета^[13], козленца, кученца — въобще всичко, което не можеше достатъчно бързо да върви и пречеше в бягството, се движеше чрез нашите крака. Аз не чувствавах тежестта на товара, макар че той бе огромен: до такава степен се радвах, че бягам и оставям зад себе си оня, отвратителния човек, който искаше да ме лиши от мъжественост.

Преминавайки стръмно било на гориста планина, отново се спуснахме в дълги разстояния през полетата и едва привечер по тъмна пътека стигнахме до едно укрепено селище, многолюдно и богато. Жителите ни убеждаваха да не продължаваме пътя си през нощта, дори и рано сутринта, тъй като цялата околност, та и самите пътища били пълни с глутници от чудовищно огромни вълци, отличаващи се с яростна свирепост и навикнали на нападения и грабежи; също като разбойници те нападали пътниците и побеснели от безумен глад, извършвали набези над съседните имения и заплашвали вече с жалката участ на беззащитен добитък живота на хората. При това те говореха за пътя, по който трябваше да минем, че бил осеян от полуизядени човешки трупове, а наоколо се белеели оглозгани кости, така че ние трябвало да вървим с най-голяма предпазливост: преди всичко, за да избегнем засадите, които можели да ни се устроят на всяка крачка, трябвало да вървим, когато стане съвсем светло, денят напредне и слънцето блести силно, та дневната светлина да задържи стръвта на дивите зверове, и докато минем тези опасни места, да сме вървели не разпръснато, а в сгъстен строй.

16. Но тия избягали негодяи, дето ни водеха, неспособни да разсъждават в заслепението си да бързат и от страх пред полагаемото преследване, пренебрегнаха полезния съвет; без да дочакат близкия изгрев, почти около третата нощна стража^[14], ни подкараха, както си бяхме натоварени, на път. Тогава аз поради страх от опасността, за която ни бяха говорили, доколкото можех, се държах по средата на групата и се криех между струпаните в куп животни, пазех моите задни части от нападенията на зверовете: и всички се чудеха на моята пъргавина, с която надминавах вече и конете. Но тая бързина не беше поради моята пъргавина, а доказваше по-скоро моята страхливост; по

повод на това аз си мислех, че може би и прочутият Пегас повече от страх е станал летящ кон: страхувайки се именно да не го ухапе огнедишащата Химера, той скачал високо, чак до небето, така че мълвата с право го е надарила с крила^[15]. Впрочем и онези пастири, които ни караха, бяха въоръжили ръцете си за сражение: един носеше обикновено копие, друг ловджийско, трети стрели, четвърти тояга, а всеки и камъни, които щедро предлагаше неравната камениста пътека; имаше и такива, които се бяха въоръжили с островърхи колове; повечето обаче носеха запалени факли, за да плашат зверовете. И нищо не липсваше освен една военна тръба, за да заприличаме на военна част. Но като се отървахме в този случай само с напразен страх, ние попаднахме в още по-лоша клопка. Защото вълците, уплашени може би от шума на младежите в плътна колона или още по-сигурно от прекомерната светлина на горящите факли, а може би се скитаха и другаде, не предприеха никакво нападение върху нас или поне отдалеч не се показваха никакви.

17. Обаче селяните в някакво имение, покрай което ни се случи да минем, смятайки нашата тълпа за разбойници, до смърт изплашени и загрижени за своите имуществата, насъскаха срещу нас огромни бесни кучета, по-зли от вълци и мечки, които грижливо бяха отхранени за защита, на имота; насъскаха ги с обичайните дюдюкания и с най-различни викове. Кучетата покрай вродената си жестокост, настървени и от шума, причиняван от господарите им, ни нападнаха и като заобиколиха от всички страни нашия отред, се нахвърлиха и без никакъв избор започнаха яростно да разкъсват едновременно и животни, и хора, а мнозина събориха и на земята. Кълна се в Херкулес, това зрелище не заслужава толкова възпоминание, колкото състрадание: огромни кучета, страшно раздразнени, грабват едни, както бягат, залепят се за други, както са спрели, трети се хвърлят върху тези, които са паднали на земята, и по целия отред опитват зъбите си. Към тази толкова голяма опасност се прибави и друга — още по-лоша: отгоре от покривите и от най-близкия хълм селяните хвърляха срещу нас камъни, та ние вече не знаехме от коя беда повече да се пазим: отблизо ни разкъсваха кучета, отдалече летяха камъни. Стучи се един камък да улучи главата на жената, която седеше върху

ми. От болки тя започна да плаче и да вика на помощ своя съпруг — същия пастир, който се грижеше за мене.

18. А пък той започна да призовава боговете за свидетели, изтри кръвта от лицето на жена си и изкрещя силно:

— Защо нападате и смазвате нещастните, измъчени пътници с толкова голяма жестокост? Каква плячка искате? За какви простъпки си отмъщавате на нас? А пък не обитавате пещери на диви зверове или скали като варвари, та да се радвате на пролята човешка кръв!

Едва беше успял да каже това, и обилният град от камъни пресекна. Утихна по команда и предизвиканата от свирепите кучета буря. Тогава един от селяните от самия връх на един кипарис заговори така:

— Ние не сме разбойници, нямаме желание да ви ограбим, а да защитим нашата собственост от вашите ръце. Сега вече мирно, без всякакъв страх можете да продължите вашия път!

Така каза той, а ние поехме нататък, след като всеки от нас бе различно пострадал: кой от камък, кой от куче! Най-последно, като изминахме известно разстояние, стигнахме до някаква гора с високи дървета и приятни зелени морави; тук нашите водачи решиха да спрат, за да си отпочинем за малко и да полекуваме старателно пострадалите си различно тела. И ето разположихме се на земята, кой където бе; хората бързаха да се отморят и след това да употребят различни лекарства за раните си: един промива кръвта с вода от ручея край него, друг налага с напоени с оцет сунгери подутините си, трети превързва с бинт зеещите рани. Така всеки посвоему се грижеше за своето здраве.

19. Между това горе от хълма гледаше към нас някакъв старец, около него пасяха овци. Явно това беше овчар. Един от нашите го попита дали има да ни продаде мляко или прясно сирене. А той дълго клати глава и каза:

— И вие мислите още за ядене и пиене или изобщо за някаква почивка! Нима никой от вас не знае в какво място се намирате? — Като каза това, той се обърна, подкара своите овчици и се отдалечи.

Тия думи и неговото бягство причиниха голяма уплаха у нашите пастири. И докато ужасени се стараеха да узнаят какви качества притежава тая местност и нямаше кой да ги осведоми, друг старец се приближи по пътя, висок, натежал от години, цял наведен над тоягата, едва влачейки краката си и обливайки се в сълзи; като ни видя, той още по-силно заплака, докосваше коленете^[16] на всички млади хора поред и така се замоли:

20. — Заклевам ви в името на Фортуна и на нашите Гении-хранители^[17], дано доживеете в здраве и веселие до моите години, моля ви — помогнете на немощния старец и върнете на белите коси малкия ми, грабнат от подземните богове! Моят внук и любим спътник в това ми пътуване пожела да хване врабче, което чирикаше на един стобор, и падна в съседния ров, обрасъл отгоре с храсти; животът му е в крайна опасност, а по риданията и по това, как той зове на помощ своя дядо, разбирам, че е още жив; но моето тяло е слабо, както виждате, и аз не мога да му помогна. А вие, надарени с младост и сила, лесно ще помогнете на нещастния старец и ще възвърнете жив и здрав последния от моите потомци и моята единствена издънка.

21. Всички го съжалиха — при това той се молеше и скубеше белите си коси. А един от пастирите, по-храбър по дух и по-млад от другите, силен телесно, единствен излязъл без рана от горната битка, скочи пъргаво и разпита на кое място е паднало момчето; после без колебание тръгна след стареца към гъстия храсталак, който с пръст му бе посочен от него. През това време всички си почиваха, лекуваха раните си, нас пък ни нахраниха; после, като си събраха багажа, започнаха да се готвят за път. Отначало дълго викаха по име тоя младеж, а после, разтревожени от дългото му отсъствие, изпратиха човек да го върне и да му напомни, че е време вече за път. След известно време пратеният се върна смъртнобледен, разтреперан от страх, и съобщи чудни работи за своя другар: видял младежа да лежи по гръб, целият изпояден, а над него огромен дракон гризъл неговото тяло; от нещастния старец и помен нямало! Като чуха това, те сравниха разказа на пратеника с думите на овчаря; нашите водачи

разбраха, че драконът е същият жесток обитател на тези места, за който ги предупреждаваха; и като напуснаха тая опасна местност, впуснаха се в бързо бягство и ни подкараха с чести удари на тоягите.

22. Минавайки много бързо значително разстояние, стигнахме най-после някакво село и там прекарахме в почивка цялата нощ. Тук стана много интересна за споменаване случка и искам да ви разкажа за нея.

Някакъв роб, комуто господарят бил поверил цялата закрила на господарския дом и който управлявал онова голямо имение, в което се бяхме отбили и ние сега, живеел тук, женен за робиня от този дом, но бил пламнал от страст по някаква свободна жена — не оттук. Неговата съпруга, оскърбена от измяната, изгорила напълно всичките му отчетни книжа и всичко, което било скрито в хамбара. Но не се задоволила с това; тя смятала, че такава загуба е недостатъчно отмъщение за поруганото ѝ брачно ложе: обърнала гнева си против собствената си плът и кръв — сплела за себе си примка и вплела в същото въже малкото си дете, което била току-що добила от същия тоя съпруг, и се хвърлила заедно с младенеца в дълбокия кладенец. Техният господар се много разгневил, като узнал за тая смърт; хванал роба, който със своята разпуснатост станал причина за толкова голямо престъпление, и заповядал да го съблекат гол, да го намажат цял с мед и да го завържат здраво за смокиново дърво. В кухнята на това дърво имало мравуняк — цяло гъмжило, и мравките сновели насам-нататък като буйно бликащ извор. Щом само усетили сладкия дъх, на меда, идващ от тялото, те се впили дълбоко в него и макар и с малки, но безчислени и непрекъснати ръфания дълго го мъчили и така изкълвали месото и вътрешностите му, че само костите висели на дървото и блестели с особен блясък, останали без всякакво месо.

23. Напуснахме и това отвратително място и оставихме жителите в дълбока скръб. Отново продължихме и през целия ден вървахме по равни пътища из полето и вече уморени достигнахме някакъв многолюден и известен град. Тук пастирите решиха да се установят за постоянно, надявайки се да намерят безопасно убежище от

всевъзможни преследвания и привлечени от мълвата за изобилно плодородие. За три дни те възстановиха силите на впрегатните животни, за да изглеждаме по-добре за продаване; после ни изкараха на пазара и със силния глас на глашатая-посредник се извести цената на всяко поотделно; конете и другите магарета бяха закупени от богати купувачи; мен отминаваха с пренебрежение и ме оставиха самотен. Досаждаха ми вече тези докосвания на купувачите, които пресмятаха възрастта по зъбите ми, така че когато един с мръсните си пръсти започна също да опипва венците ми, аз хванах със зъби вонещата ръка и напълно я разтроших. Тази работа отблъсна от мене купувачите и те вече ме сочеха като диво животно. Тогава глашатаят с раздрано гърло и прегракнал глас започна, смеейки се, да си прави шеги за моя сметка:

— Докога ще подхвърляме за продан, и то напразно, тази кранта, тоя старец, тази кожа и кости, с изтрити копита, обезобразен от скръб и див в непохватната си леност, и нищо повече от едно протрито сито? Дори може и да го подарим на всеки, комуто не е жал да хаби сеното си.

24. С тия приказки глашатаят предизвика силен смях у присъстващите. Но от моята скръб, през каквито и места да бяха, не можех да избягам, нито да я умилостивя с толкова изпитани от мен злини; сега отново тя обърна към мене слепите си очи и ми изпрати купувач, чудно подбран, най-подходящ за моите жестоки изпитания. Вие трябва да знаете какъв е: развратник, и то стар развратник, плешив, но украсен с полубели, увиснали къдрици, един от изметта на тълпата, които през села и градове ходят и просят под звуците на цимбал и кастанети, разнасяйки със себе си изображението на Сирийската богиня^[18]. Той прояви силно желание да ме купи. Попита глашатая откъде съм родом. Този му съобщи, че съм от Кападокия^[19] и че съм много силен; отново попита — сега за моята възраст, а глашатаят подигравателно отговори:

— Един астролог, който е подредил неговите звезди, е изброил пет години; но, разбира се, той по-добре от всички знае според това, какво е заявил за гражданското си състояние^[20]. Защото, макар и да рискувам да сгреша умишлено против Корнелиевия закон, ако вместо роб ти продам римски гражданин, все пак ти ще купиш верен и

ревностен слуга, който ще може да те подпомага и в къщи, и вън от къщи.

След това омразният купувач не престана да пита едно-друго и най-последно запитва загрижено дали съм кротък.

25. А глашатаят му отвърна:

— Агне^[21] стои пред тебе, а не магаре; обича да работи спокойно, не хапе, не рита — може да се каже, скромен човек в магарешка кожа; и тази работа не е трудно да се провери. Само да си мушнеш лицето в сред бедрата му и лесно ще изпиташ колко голямо търпение ще покаже към тебе.

Така язвително постъпваше глашатаят с този развратник, а той, разбирайки, че му се присмиват, уж се разсърди и каза:

— А тебе, мършо, глухо, няма и безумно дрънкало, дано всемогъщата и всеродителка Сирийска богиня и светият Сабадий^[22], Белона^[23] и майката от Ида^[24] със своя Атис и богиня Венера заедно със своя Адонис^[251] те ослепят, че толкова време вече ми подхвърляш обидни шегички. Как смяташ ти, глупако, мога ли аз да поверя богинята на непокорно, диво животно, та то да хвърли с къч внезапно божественото й изображение, а пък аз, нещастната^[252], да бягам с разрешени коси и да търся някакъв лекар за повалената на земята богиня?

При тези думи мислех да скоча като безумец, та смятайки ме за непокорен и див, да осуемя покупката. Но обезпокоеният купувач предугади моите замисли и веднага побърза да заплати 17 денария; зарадван, господарят лесно ги получи, разбира се, от срам за мене и веднага ми метна юзда от сплетена трева и ме предаде на Филеб — това беше името на моя нов господар.

26. А пък той поведе новия си слуга към дома и едва престъпил прага, завика:

— Момичета, доведох ви от пазара прекрасен роб!

Тия момичета се оказаха тълпа развратници, които веднага, скачайки радостно, надигнаха нестройни гласове, хрипкави и пискливи като на жени, смятайки, че наистина е доведен за техните услуги

някакъв роб. Но като видяха, че не девойка е подмамена със сърна^[253], а мъж — с магаре, те се намръщиха и започнаха да се надсмиват над своя началник, че той не е купил роб, а мъж, и то за себе си, разбира се!

— Хайде — казваха, — внимавай сам да не изтощиш едно толкова хубаво магаренце, пък дай и на нас, твоите гълъбчета, да го използваме. — Бръщолевейки помежду си по този начин, те ме привързаха за яслите. Имаше между тях някакъв младеж, доста дебеличък, голям майстор в свирене на флейта, купен от тях на робския пазар с общи средства; а той, когато носели във статуята на богинята, ходел заедно с тях и свирел с рог; в къщи служел за обща работа и действувал като общ любовник. Щом ме видя в къщи, с радост ми постави щедро храна и весело ми заговори:

— Дойде най-последно заместникът за моя нещастен труд! Дано дълго време живееш и да се харесваш на господарите, и да се погрижиш за моите отслабнали вече хълбоци.

Като слушах тия думи, аз се замислих за моите бъдещи мъки.

27. На следния ден се облякоха с пъстри дрехи и всички безобразно, размазаха, лицата си с грозна боя, почерниха си и очите и пристъпиха, украсени със забрадки и с шафранови дрехи от платно и коприна. Някои имаха бели туники, на които бяха изрисувани тесни пурпурни ленти, които напомняха малки копия в полет, препасани бяха с пояси, а краката им обути в жълти чехли. Изображението на богинята, покрито с копринена покривка, поставиха върху мене да го нося и като оголиха ръце до раменете, повдигнаха огромни мечове и секири, започнаха да скачат с виковете в бесен екзалтиран танц под такта на звуците на флейта. И след като преминаха край много малки къщи, стигнаха най-последно до някаква вила на богат собственик. Щом влязоха в нея, веднага въздухът се изпълни от ужасни вопли, а те в изстъпление започнаха да се носят с отпуснати глави в стремителни движения, въртейки шии, така че разветите коси образуваха кръг; понякога се втурваха и хапеха плътта си; а накрая с двуостър меч, който носеха, започнаха да насичат всеки своите ръце. Между това един от тях особено беснееше: от дълбочината на гърдите му излизаха чести задъхвания и той изобразяваше диво безумие; сякаш върху него

изцяло е слязъл дух божи и като че ли всъщност божественото присъствие, вместо да направи човека по-съвършен, правеше го немощен и болен.

28. Виж най-сетне каква награда получи той заслужено от небесното провидение! Чрез гръмогласни пророкувания той започна лъжливо да напада себе си и да се обвинява, че е престъпил в нещо против законите на свещената религия; и затова той поиска сега да получи справедливо наказание за безбожното си деяние. Най-после грабна присъщото оръжие на тия полумъже — бич, направен от гъсти, тънки, изплетени от вълна ленти, накрай с ресни, с навързани по тях овчи кокалчета, и започна да си налага чести удари с тия възли и чудно понасяше болките от ударите с особена издръжливост. Можеше да види човек как от насичано с мечовете и от ударите на бичовете земята се бе овлажнила от тяхната нечиста кръв на скопци! А тази работа подбуди и у мен не малко безпокойство: като гледах толкова изобилно лееща се кръв от раните, страхувах се да не би при друг случай стомахът на чужденката-богиня да пожелае и кръв от магаре, както някои хора жадуват за магарешко мляко! Накрая, уморени и наситени от кръвта, прекратиха кръвопролитие и започнаха да събират и да турят в широките си пазви медни и дори сребърни монети, които в надпревара им предлагаха многобройни дарители; имаше и делви с вино, и мляко, и сирене, и брашно от различни сортове, а някои подариха и ечемик за носителя на богинята. Всичко това те грабнаха жадно и напъхаха в торби, нарочно приготвени за такава милостиня. Натрупаха го на моя гръб. И аз бях обременен от двоен товар и едновременно пристъпвах и като хамбар, и като храм.

29. По този начин, скитайки се, те обираха цялата онази местност. Най-после в едно село, радостни от изобилната щедрост, решиха да си устроят весело пиршество. Поискаха от един селянин, уж че ще правят предсказание, много тлъст овен, за да задоволели с неговото жертвоприношение ненаситната Сирийска богиня. Като нагласиха малък обед, отидоха на баня и след това, окъпани, доведоха на трапезата със себе си някакъв здравеняк селянин, добре развит

физически, със силни бедра и хълбоци; и едва хапнали някоя и друга овошка, преди самия обед, тия долни скотове, обзети от похот, се понесоха към нечувани оргии: с крайно срамни прояви се струпаха и затърсиха жадно оголения и паднал по гръб младеж и започнаха да го оскверняват с гнусните си уста. Аз не можех да понасям дълго време с моите очи това срамно деяние и започнах да викам: „Насам, граждани!“, но лишен от други срички и думи, излезе само „о“^[254], разбира се, ясно, силно и съвсем магарешко, но тъкмо навреме! Защото от съседното село много младежи, търсеци откраднато предишната нощ магаренце, с голямо старание претърсваха във всеки ъгъл; като чули моя рев от дома, те помислили, че то е скрито в къщата, и неочаквано и нахално влязоха, за да сложат ръка лично на своята вещ; тогава ги завариха при явно гнусната им дейност. Веднага повикаха отвсякъде съседите и им разкриха безсрамната сцена и отгоре на това хвалеха със смях прекомерно чистото целомъдрие на жреците.

30. Изплашени от този позор, мълвата за който бързо се разпространи и заслужено ги направи отвратителни и ненавистни за всички, те почти около полунощ събраха всичко и тайно се измъкнаха от селото, след това преминаха доста път преди изгрев-слънце и вече при ясен ден достигнаха безлюдни места встрани от пътя. Дълго се съвещаваха помежду си и се готвеха да ме погубят: свалиха изображението на богинята от моя самар и го поставиха на земята; освободиха ме от всички стремена и привързан за някакъв дъб, ме биха с бич, обкован с овчи кости, и ме докараха почти до смърт; имаше един, който заплашваше със своята секира да подсече моите подколени жили — затова, че съм тържествувал жестоко над неговото блестящо целомъдрие; но останалите решиха не толкова за моето спасение, а заради лежащата на земята статуя да ме оставят да живея. И така, отново натоварен с багаж и заплашван с удари на мечове, стигнахме до някакъв град. Тук един от първенците на града, мъж благочестив и особено почитащ нашата богиня, подбуден от звъна на цимбалите и от звука на тимпаните, и от нежните тонове на фригийски^[255] мелодии, изтича насреща ни и приемайки по обичая богинята, предложи ни гостоприемство: настани всички ни в своя

обширен дом и се стремеше да умилостиви божеството с върховна почит и обилни жертви.

31. Тук, доколкото си спомням, бях подхвърлен на най-големи опасности. Защото някакъв селянин беше изпратил като подарък на своя господар, у когото ние се установихме на квартира, част от своя уловен дивеч — много тлъст бут от огромен елен; той висеше закачен небрежно горе над кухненската врата, не много високо, и някакво куче, може би ловджийско, тайно го беше сграбчило и развеселено от плячката, бързо беше избягало от очите на своите пазачи. Забелязал тази загуба и като се укоряваше за своята небрежност, готвачът проливаше дълго време безполезни сълзи, понеже господарят настоявал за такъв обед, и то скоро; натъжен и извънредно много уплашен, се прощаваше вече със своя малък син и подготвяше за себе си смърт чрез обесване. Обаче този нещастен случай не остана скрит от очите на вярната му съпруга. Тя хвана здраво с двете си ръце гибелния възел и му каза:

— Дотолкова ли се изплаши от това нещастие, та си загуби ума! Не виждаш ли простия изход, който божественото провидение ти предлага! Ако можеш само малко да се съвземеш в тая силна вихрушка на съдбата и ако имаш още здрав разум, изслушай ме внимателно: отведи това чуждо магаре в някое скрито място, заколи го и отдели неговия бут така, че да наподобява загубения, сготви го много грижливо с вкусен сос и го поднеси на господаря вместо еленовия.

Злият негодник се усмихна и реши да се спаси с цената на моя живот: похвали горещо своята съпруга заради находчивостта ѝ и започна да точи ножовете за моето решено вече посичане.

[1] Ядене и пиене през деня се смятало като признак на разпуснатост и порочност. Порядъчните хора пиели вино само привечер на трапезата. ↑

[2] *Богинята Истина* — дъщеря на Зевс, майка на Добродетелта. ↑

[3] Виж бележка 15 към II книга. ↑

[4] Любимият покойник ставал бог и бил почитан от близките си. Олтарът му бил в най-обичното приживе място в къщата. ↑

[5] *Тразил* — от гр. *trasys* — дързък. ↑

[6] Лат. *parricida* — отцеубиец или убиец на близък родственник. Така се приравнява и убийството на Тлеподем от Тразил. ↑

[7] От канеленото дърво добивали благовонно масло. ↑

[8] Минимален срок за траур е 10 месеца. Ако вдовицата се омъжи за друг мъж до една година, тя загубвала цялото имущество, оставено ѝ от съпруга. ↑

[9] *Мани* — душите, сенките на умрелите. ↑

[10] Между 6–9 ч. вечерта. ↑

[11] Сянката на Тразил ще бъде *larva* — призрак — душа на умрял зъл човек. Виж бележка 23 към IV книга. ↑

[12] Тоест фуриите. Виж бележка 47 към I книга. ↑

[13] Опитомени врабчета — любима забава за деца и жени. Тук може вместо *passeres* да се чете *anseris* — гъски. ↑

[14] Около полунощ. ↑

[15] Виж бележка 19 към VII книга. ↑

[16] Докосване на коленете — знак на гореща молба. ↑

[17] *Гений* — дух-хранител, придружаващ според римляните човека от люлката до гроба. ↑

[18] Център на тоя култ бил гр. Хиерапол в Сирия. Името ѝ не е установено с точност. Предполага се, че се е наричала Атаргатис. Била почитана като богиня на земята — както гръцката Кибела. Празненствата ѝ имали характер на оргии — нанасяли си рани с мечове, бичували се и дори се скопявали. Жреците на богинята били скопени и се обличали в женски дрехи. Те се скитали из цялата Римска империя. ↑

[19] *Кападокия* — област в Южна Мала Азия; кападокийските роби били търсени много на пазара, понеже били здрави и силни. От Кападокия изнасяли също и породисти коне. ↑

[20] Законът, който забранявал да се слага ръка върху свободен човек и да се продава като роб, погрешно наричан от Апулей — Корнелиев. ↑

[21] Виж бележка 18 към VII книга. ↑

[22] *Сабадий* (Сабазий) — фригийски бог, отъждествяван с Дионис и с Атис — любимец и жрец на богинята Кибела. ↑

[23] *Белона* — кападокийска богиня на войната. Култът ѝ, характерен със своята жестокост и кръвопролития, бил пренесен и в

Рим. ↑

[24] Майката от Ида, или Великата майка, е Рея, съпруга на Кронос, майка на олимпийските богове, сравнявана с азиатската Кибела. ↑

[251] Адонис бил обичан и от Афродита, и от Персефона; затова Зевс наредил 6 месеца да бъде при Персефона в царството на мъртвите, 6 месеца при Афродита. Божество от източен произход, символизира умирането и пробуждането на природата. ↑

[252] Тук и по-долу (глава 26: „момичета“) се употребява саркастично женски род за женствеността на тези адепти на сирийската богиня. ↑

[253] Загатва за Ифигения, която богинята Диана спасила от жертвеника, като я подменила със сърна. ↑

[254] Звукът от началната сричка на думата рогго (насам), която се опитало да произнесе магарето. ↑

[255] Виж бележка 45 към IV книга. ↑

ДЕВЕТА КНИГА

1. Така онзи страшен кръвопиец вьоръжаваше срещу мен безчестните си ръце, а пък аз, пред идващата опасност, бързо трябваше да взема някакво решение. Без да мисля дълго, реших, че е по-добре с бягство да потърся спасение от надвисналата смърт, и веднага разкъсах въжето, с което бях завързан, и се впуснах в бяг с всички сили, заплашвайки с чести удари на копитата, за да се спася; втурнах се крадешком през най-близката врата в трапезарията, в която господарят на дома даваше жертвен пир^[1] на жреците на богинята, и в стремителния си бяг троша и събарям много съдове дори по трапезата на пируващите. Недоволен от тия страшни погроми, господарят заповяда на един роб да ме задържи като много буйно животно на някое сигурно място, за да не смутя втори път трапезата с подобна необузданост. Аз ловко се защитих с тая хитра лъжа и се изтръгнах от самите ръце на месаря-палач; сега се радвах на спасителния за мене затвор.

Но ето че съдбата, която никога не позволява на човек, роден в нещастен час, да стане щастлив и да избегне това, което е предопределено, или да го измени в благоприятен смисъл дори с мъдрите решения на предвидливостта, отново се намеси. Така бе и в моя случай: тази моя хитрост, която в момента ми осигури спасение, ме подхвърли в страшна опасност, и то дори до гибел само в следващия миг.

2. Защото внезапно някакво момче с възбудено и треперещо лице нахлу в трапезарията, докато слугите си шушукаха нещо, и съобщи на своя господар, че преди малко едно бясно куче се отправило от най-близката улица през задните врати у дома стръвно и с дива ярост; нападнало ловджийските кучета, а след това влязло в съседния обор и там със същата свирепост се нахвърлило на повечето от товарните животни и най-последно пощадило и хората — изпохапало мултаря

Миртил, готвача Хефестион, камериера Хипнофил, лекаря Аполоний, пък и много други слуги, които се опитали да го прогонят. Някои животни, засегнати от отровните му ухапвания, проявявали признаци на подобен бяс. Тази работа развълнувала всички и те помислили, че и аз съм засегнат от същата напаст, и като грабнали всякакъв вид оръжие, каквото намерили, взаимно подбуждайки се, решили да победят общата опасност и обезумели ме нападнаха. Без съмнение те щяха да ме разсекат на части с копия, с ловджийски копия и особено с двуостри секири, които слугите лесно им подадоха, ако аз не бях нахлул веднага в стаята, която беше предоставена на моите господари, забелязал надвисналата опасност. Тогава те затвориха вратата и поставиха постове на мястото, без да се опасяват вече за себе си от допир с мен, надявайки се, че аз във властта на неизлечимия бяс постепенно ще загина. При това обстоятелство, намирайки най-после свобода и щастлива възможност да остана в самота, аз се проснах на пригответената постеля и заспах като човек след дълго, дълго безсъние.

3. Беше вече съвсем светло, когато, отдъхнал си на мекото легло, скочих бодър и чух разговора, на ония, които бяха прекарвали цялата нощ на пост без сън. Пазейки ме, те спореха така за моята съдба:

— Дали още се мята от страшния бяс това нещастно магаре? Сигурно вече отровата съвсем го е изтощила след буйния му припадък!

За да сложат край на тия спорове и съмнения, те решиха да проверят тази работа и да погледнат през някаква дупка на вратата. Видяха, че съм здрав, и че стоя напълно спокоен. Като разтвориха вратата по-широко, пробваха моята кротост. Един от тях, като че ли изпратен от небето за мой спасител, предложи на останалите особен начин за изследване на моето здраве: да поставят пред мен ведро, пълно с прясна вода за пиене, и ако аз без колебание и както обикновено поема водата и не се отвърна от нея, значи, че съм здрав и свободен от всякаква болест; напротив, ако със страх избягна водата, щом я видя, тогава безспорно зловредният бяс още продължава. Този начин за проверка на беса, предаден от старите книги, се ползува с широка употреба.

4. Това предложение им се хареса и веднага ми донесоха огромен съд, напълнен с прозрачна вода от близкия извор; и ми я поднесоха нерешително. А пък аз без всякакво бавене пристъпих дори сам насреща и утолих силната си жажда, като пъгнах цялата си глава в съда. След това изпих до дъно спасителната, наистина спасителна за мене вода. И вече кротко понасях и леките удари с ръка, и милването по ушите, и подръпването на юздата, и всякакви такива изпитания, докато въпреки тяхната особена подозрителност не доказах на всички моето кротко послушание.

Като избягнах по този начин двойната опасност, на другия ден, отново натоварен с божествени потреби — с кастанети и цимбали, се впуснах пак на път като пазарски просяк! Като преминахме през много хижи и села, отбихме се в някакво селище, разположено между полуразрушени следи от някакъв богат град, както казваха жителите. Отидохме в близкия хан и там узнахме забавната история за някакъв бедняк, когото жена му направила рогоносец. Искам и вие също да я узнаете.

5. Този човек, измъчван от крайна бедност, живял от дребни доходи, като предлагал занаятчийския си труд. Той имал женица — също като него бедна душица, но известна със своя крайно разпуснат живот. Един ден, когато той отишъл рано сутринта на работа, веднага след него тайно се вмъкнал в дома му дързък любовник. И тъкмо жена му с него безгрижно се отдавала на ласките на Венера, съпругът, без да знае и да подозира нещо, внезапно се върнал в дома си. Като видял вратата затворена и подпряна дори, похвалил на ума си досетливостта на съпругата си. После заблъскал вратата и с подсвиркване с уста известил за своето присъствие. Тогава хитрата и опитна при такива деяния жена, като освободила със съжаление любовника си от своите крепки обятия, тайно го скрила в един кюп, който бил оставен полузарит в ъгъла, но съвсем празен.^[2] И щом отворила вратата, веднага се нахвърлила с ругатни към влезлия вътре съпруг.

— Така ли празен и безделник ще ми се разхождаш с ръце в пояса? Защо не си отишъл както обикновено на работа? Ти не милееш за нас, за нашия живот и не се грижиш за препитанието ни! А пък аз, нещастната, ден и нощ напрегам моите сили над преждата, та поне

лампа да свети в нашата колиба! Колко по-щастлива е моята съседка Дафна, която още от сутринта, сита и доволна от ядене и пиене, се търкаля със своите любовници!

6. Мъжът ѝ, сконфузен от това, казал:

— Виж какво: господарят, при когото ние работим, има дело в съда и ни освободи за днес, но аз измислих нещо за днешния ни обед. Виждаш ли този кюп? Той е все празен и само място заема! Само ни пречи тук на движението и никаква полза нямаме от него. Аз го продадох на един човек за пет денария и ето го, че иде, за да плати и да си го вземе. Хайде, запретни се и ми помогни малко, та да го измъкнем и да го предадем на купувача.

Безсрамната жена веднага съобрази и отвърнала с дързък смях:

— Брей, какъв мъж и опитен търговец съм имала! Та ти си продал за по-малко пари вещта, която аз — жената, бидейки си у дома, продадох вече за седем денария!

Зарадван от надбавката на цената, мъжът попитал:

— Е, а кой е този, който ти е дал толкова?

— Отдавна, глупако, влезе той в кюпа, за да пробва по-старателно неговата здравина — отвърнала тя.

7. Любовникът, непропуснал нищо от думите на жената, надигнал се бодро и казал:

— Искаш ли да знаеш истината, господарке! Този кюп е много стар и на много места по него зеят пукнатини!

После, обръщайки се към нейния съпруг, уж че не го познава, извикал:

— Ей ти, който и да си, любезни, подай ми веднага лампата да изтрия вътре нечистотиите и да мога още по-добре да видя може ли да се ползува този стар кюп — че парите ми не са крадени, как мислиш?

Незабавно нищо неподозиращият усърден и примерен съпруг запалил лампата, като му казал:

— Я излизай, братле, и спокойно постой тук, докато го почистя аз и така ти го предам.

С тези думи се разсъблякъл и при поднесената му светлина започнал да откъртва старата кал от гнилия съд. В това време любовникът — хубав младеж — обхванал наведената над кюпа жена на занаятчията и спокойно заработил. А пък тя със спусната в кюпа глава, опитна в блудството, посочвала с пръст ту това, ту онова място за почистване и пак това и друго място, докато най-сетне и двете работи се свършили благополучно. Като си получил седемте денария, злополучният занаятчия бил принуден да вдигне на гръб кюпа и да го отнесе до жилището на любовника.^[3]

8. Там се забавиха няколко дни и обсипани от обществената щедрост, след като си натъпкаха джобовете с печалби от пророчеството, тези пречисти свещенослужители изнамериха нов начин за печалба. Измислиха едно прорицание за различни случаи и измамиха по този начин много хора. А порицанието беше следното:

*Затова впрегнати волове орат земята,
за да класят после богато житата.*

Ако някои желаеха да встъпят в брак и се допитваха до тях, те тълкуваха думите така: като встъпят в брак, ще създадат многочислено потомство; ако ги запиташе човек, който възнамеряваше да си купи имот — впрегнатите волове и посевите означавали хубав имот — плодни поля; ако някой се безпокоеше за предстоящото пътуване и желаеше божественото предсказание, то най-кротките от всички четириноги впрегнати го очаквали, а добивът от земята означавал печалба; ако някой друг, който ще води сражение или ще преследва тълпа разбойници, им искаше съвет дали ще бъде полезно начинанието му, или не, потвърждаваха, че прорицанието било благоприятно и показвало пълна победа, тъй като главите на враговете им ще се свият под ярем и ще бъде взета обилна и богата плячка. С такива мошенически пророкувания те бяха награбили много пари.

9. Но вече уморени от постоянните запитвания, отново тръгнаха на път. И какъв път! По-лош от оня, който бяхме извървели през нощта.^[4] Съдете сами: път, осеян с дълбоки ями, някъде покрит със застояла вода, а другаде подгизнал от лепкава кал. От честите наранявания и от постоянните падания вече си изкълчих краката и едва можех изтощен да вървя дори по полските пътеки. И ето изведнъж откъм гърба им се явяват отреди въоръжени конници, които сдържаха едвам беса на конете, и жадно нападаха Филеб и неговите останали спътници; като ги стиснаха за гърлата, нарекоха ги гнусни светотатци и започнаха да ги бият. А после обвързаха всички с окови на ръцете и ги заплашиха с ругатни да дадат по-скоро златната чаша като капаро за своето престъпление. И така им говореха:

— Под предлог на тържествено богослужение, което често сте правили скрито, вие сте я откраднали от самите дивани на Майката на боговете и искахте и сега да избегнете наказанието за толкова голямо престъпление, затова тайно отпътувахте: преди още да се зазори, напуснахте стените на града.

10. После един от тях с протегната над гърба ми ръка затършува в самите одежди на богинята, която носех, намери златната чаша и я взе пред очите на всички. Но дори и това гнусно престъпление не можа да смути или да изплаши тази безсрамна шайка. Вместо това те започнаха така да увещават с престорен смях:

— Каква лоша и недостойна постъпка! Колко често се подхвърлят на опасности невинни хора! И то — за една чаша, която Майката на боговете даде като подарък на своята сестра, Сирийската богиня, да се третират като углавни престъпници служителите на нейния култ!

Напразно бръщолевеха те такива и подобни неща — селяните ги върнаха обратно, веднага ги оковаха и ги вкараха в Тулианума^[5]; чашата пък и самото изображение на богинята, което аз носех, поставиха в съкровищницата на храма като жертвен дар. На следния ден мен ме отведоха отново на пазара и чрез глашатая ме продадоха със седем нуми по-скъпо, отколкото ме беше купил Филеб. Купи ме някакъв мелничар от близкото село. Той веднага ме натовари с

купеното жито и по тежък път, осеян с остри камъни и препречен с различни коренища, ме докара в мелницата, където работеше.

11. Там голямо множество впрегнати животни въртяха в кръг различни мелнични камъни. Не само през деня, но и през нощта те непрекъснато работеха и под скърцащото въртене на машините трупаха безспир брашно — плод на безсънен труд. Новият ми господар, разбира се, за да не се уплаша от самото начало от новата си служба, ме настани прекрасно — като знатен чужденец. Първия ден ми позволи да бъда свободен и засипа яслите ми с изобилна храна. Но само първия ден — после това блажено състояние на свобода и ситост не продължи: на следващия ден рано сутринта ме поставиха на воденично колело, което изглеждаше най-голямото; и веднага ми забрадиха лицето и ме тикнаха по дъгата на един улей, та в ограничен кръгов път да тъпча безкрайно все по своите следи, без да се отклонявам. А пък аз, забравил съвсем още своята хитрост и благоразумие, не се отдадох с готовност на новата задача. Макар че често, когато бях човек между хората, да бях виждал как се въртят подобни машини, въпреки това, като че ли неопитен и вцепенен от престорен ужас, се опрях, понеже вярвах, че ще ме отпратят като неспособен и неполезен за тази работа на някоя друга, изобщо полека, или пък ще ме оставят на спокойствие. Но напразно измислих тази безполезна хитрост. Неколцина с тояги веднага ме заобиколиха и както си бях спокоен, със закрити очи, внезапно, по даден знак и със страшен вик, започнаха да ми нанасят удари групово. Те така ме изплашиха с виковете си, че като отхвърлих всякакви разсъждения, веднага много ловко опънах въжетата и се спуснах с всички сили по кръга. С тази внезапна промяна на поведението си възбудих смях в цялата група.

12. Когато вече по-голямата част от деня мина, мен, напълно сломен, ме освободиха от стремената и от робуването на машината и ме отведоха при яслите. А пък аз, макар и изморен извънредно, много и силно нуждаещ се от възстановяване на силите и изобщо умиращ от глад, все пак, подбуждан от присъщото ми любопитство и доста

разтревожен, след като ми поставиха и изобилна храна, не без желание започнах да разглеждам устройството на това заведение. О, добри богове! Какви хора ме обкръжаваха! Цялата им кожа беше изпъстрена със синини от удари на бич и пребитият им гръб по-скоро се засенчваше, отколкото покриваше с по някоя дрипа, а някои дори бяха само с малка покривка около бедрата: всички изобщо бяха полуголи през дрипите, с клеймо на челото^[6], полуостригани, с пръстени на краката, мъртвешки бледи, почернели в тъмнината на дигация се като пара дим, с подпухнали клепахи и с лоши очи като на боксьори, които се пръскат със ситен прах преди борбата, целите посипани със замърсен прах^[7].

13. А какво да кажа, как да опиша моите другари по участ? Какви стари мулета, какви немощни кранти! Скупчени около яслите и с наведени глави, те преживяха с натезжали подушници, с шици, покрити с гнойни рани, с разширени ноздри от постоянни пристъпи на кашлица, с изранени гърди от постоянното триене на въжетата, с оголени ребра от непрекъснатите удари на бича, със страшно олющени копита от постоянното въртене на един и същ път и с грапава кожа, цялата в струпей и застояла краста. Страхувайки се от зловещия пример на тази компания, спомняйки си за Луций и предишния му живот, идвайки до границата на отчаянието, отпуснах глава и заоплаквах съдбата си. В тоя мой живот на мъки ми оставаше едно-единствено утешение: да се развличам с вроденото ми любопитство, гледайки хората, които, без да обръщат внимание на моето присъствие, всички свободно си говореха и действаха, както си искаха. С право божественият създател на древната поезия у гърците, желяейки да ни покаже мъж със забележителна мъдрост, е възпял човек, придобил върховни добродетели чрез пътуване из много страни и опознаване на различни народи.^[8] Аз самият си спомням за своето съществуване като магаре с голяма благодарност, защото под това прикритие изпитах превратностите на съдбата и станах, ако не благоразумен, то поне опитен. Ето впрочем прекрасната история, по-прекрасна от всички други и забавна, която искам да поднеса са вашия слух.

14. Онзи мелничар, който ме беше купил, иначе добър и прекомерно скромнен мъж, имаше жена, много лоша и далече най-долна от всички други жени; до такава степен оскверняваше брачното си легло и домашното си огнище, че, бога ми, аз често мълчаливо въздишах вместо мелничаря. Нямаше нито един порок, който да липсваше на тая никаквица — всички гнусотии бяха събрани в нейната душа като в смрадлива помийна яма: зла, ограничена, развратна, пияница, упорита, вироглава, жадна за срамни оргии, разсипница, ненавиждаща верността, враг на скромността. Презираше и тъпчеше свещените закони на боговете и вместо това изпълняваше пусти и нелепи обреди на някаква светотатствена религия с вяра в един бог, мамейки всички хора и нещастния си съпруг, като още от сутринта се предаваше на пиянство и с постоянно блудство оскверняваше своето тяло.^[9]

15. Тази безчестна жена ме преследваше с някаква особена ненавист. Защото още преди да съмне, лежейки в постелята, тя викаше да вържат за машините новото магаре и веднага щом пристъпяше от леглото, настоятелно заповядваше лично пред нея да ми наложат колкото може повече удари. Когато станеше време за хранене и другите животни си отпочиваха, нареждаше много по-късно да ме прикрепят към яслите. С тази жестокост тя още повече засили моето природно любопитство. Разбрах, че много често в нейната спалня идвал някакъв младеж, чието лице силно желяех да видя, но покривалото на моите очи ме лишаваше от предишната свобода на действие. Ако не беше тази превръзка, аз бих могъл с хитрост да разоблича престъпните деяния на тая подла жена. Всеки ден от сутринта при нея се намираще непрекъснато някаква стара жена, посредница в нейните прелюбодеяния и пратеница на любовниците ѝ. След обилна закуска и пиене започваха да кроят коварен план как да изиграят нещастния ѝ мъж с хитро скроени измами. А пък аз, макар и силно да негодувах заради шегата на Фотида, която ме превърна вместо в птица в магаре, се утешавах в тежкото мое превращение единствено с това, че благодарение на огромните си уши слушах прекрасно всичко, дори доста надалече.

16. Един ден до моите уши достигнаха такива думи на тази безчестна старица:

— На, вече сама съди, господарке, какъв приятел щеше сама да си намериш без моите съвети — ленив и боязлив, който щеше да се бои от навъсените вежди на твоя неприятен и омразен съпруг и само щеше да се измъчва от страст за твоите любовни прегръдки. Колко подобър е Филезитер^[10] — и млад, и красив, и щедър, и пъргав, и най-упорит пред напразната предпазливост на съпрузите! Кълна се в Херкулес, той е единственият достоен да се ползува от благоразположението на всички жени, единственият, когото ще увенчаят със златен венец дори за тази само необикновена игра, която той приложи много ловко спрямо един ревнив съпруг. Но слушай и сравнявай дали всички любовници са еднакви.

17. Ти познаваш този Барбар, декурион^[11] в нашия град, когото народът поради жестокия му нрав нарича Скорпион. Той пазел своята жена от благородно произхождение и надарена с прекрасен чар с такова чудно старание, че дори не я пускал от къщи.

Тук мелничарката я прекъсна и каза:

— Как не, добре я познавам. Ти говориш за моята съученичка Арета^[12].

— Значи, ти знаеш цялата й история с Филезитер? — запита старицата.

— Съвсем не — отвърна другата, — но изгарям от желание да я узная и те моля, майко, разкажи ми поред всичко.

Без да се бави, неуморната бърбрица започна така:

— Този именно Барбар, след като се приготвил за някакво неотложно заминаване, пожелал с най-голямо прилежание да опази целомъдрието на скъпата си съпруга, та тайно повикал при себе си роба Мирмекс^[13], известен със своята всемерна преданост към него, и поръчал нему единствено да се грижи за своята господарка; заплашил го със затвор и вечни окови, а накрая и с насилствена и позорна смърт, ако някой мъж дори и мимоходом с пръст докосне жена му; това той подкрепил с клетва, призовавайки всички богове. И така, оставяйки обладания от силен страх много изпълнителен Мирмекс да съпровожда

неотлъчно съпругата му, той спокойно се отправил на път. Тогава Мирмекс добре запомнил всички наставления и не позволявал никъде да отива неговата господарка. Когато тя се занимавала с предене, той седял неотлъчно до нея, а нужно ли ѝ е било да отиде вечер на баня — само тогава тя излизала от къщи, — той вървял след нея по пътя, държейки в ръка края на дрехата ѝ; с такова чудно старание изпълнявал той поръчението на господаря си.

18. Но прославената хубост на тая жена не могла да се укрие от страстната бдителност на Филезитер. Подбуден и възпламенен от особената мъгла за нейното целомъдрие и от невероятната бдителност на пазача ѝ, той бил готов да направи и да изпълни каквото и да е: решил да пусне в ход всички средства, за да завладее този дом с неговите твърде строги обичаи, уверен в нетрайността на човешката вярност. Знаейки, че парите проправят пътя през всички трудности и че дори железни врати могат да се разбият чрез пари, той намерил случай да се срещне насаме с Мирмекс, открил му своята любов и го помолил да му окаже помощ в неговите страдания. Говорил му, че е решил в себе си бърза смърт, ако не получи своето в най-скоро време, че робът не трябвало да се страхува никак от тази работа, тъй като той сам вечерно време, под закрилата на тъмнината, тайно би могъл да влезе вътре и след кратко време да се върне обратно. Към тези и от подобен род молби той прибавил и силен клин, способен да разбие със своя неудържим натиск твърдата непоколебимост на роба — протегнал ръката си и му показал бляскави съвсем нови златни монети, от които двадесет определил за младата жена, а десет с удоволствие предложил на него самия.

19. Мирмекс изпаднал в ужас от нечуваното предложение и избягал веднага, като си запушил ушите. Но не можел да се махне от очите му пламтящият блясък на златото; а макар че се бил отдалечил и с бързи крачки достигнал в къщи, все виждал прекрасното сияние на монетите и вече притежавал във въображението си голямото богатство. Всичко това разстроило страшно ума му: този нещастник бил дърпан и разкъсван от противоречиви мисли: от една страна — вярност, от друга

— печалба, тук — мъки, там — удоволствие. Накрая златото победило страха от смъртта. Страстта му към прекрасните монети съвсем не заглъхвала с времето, напротив, гибелната алчност овладяла дори нощното му спокойствие и макар господарските заплахи да не му позволявали да се отделя от дома, златото го призовавало навън. Тогава той преодолял срама си, отхвърлил нерешителността си и предал предложението на своята господарка. Тя не отстъпила на вроденото женско лекомислие и веднага обменила своето целомъдрие за презрените монети. Изпълнен от радост, Мирмекс побързал окончателно да погуби своята вярност, мечтаейки не дори да получи, но поне да се докосне до тези пари, които бил видял заради своята гибел. Обзет от радост, той съобщил на Филезитер, че благодарение на неговите усилия желанието му е изпълнено, и веднага поискал обещаната награда. Ръката на Мирмекс, която никога не била виждала дори медни пари, сега държала златни!

20. Когато съвсем се мръкнало, довел до къщата жадния любовник с плътно покрита глава и след това го въвел в спалнята на господарката си. Едва-що изпитали своите прегръдки и започнали да чувствуват новородената любов под знамената на Венера като голи войници, изведнъж, против всякакво очакване, възползувай от мрака на нощта, ненадейно се появил пред вратата на своя дом съпругът. И блъскал вече, викал, удрял с камък по вратата: забавянето на прислугата засилило подозренията му. Страшно заплашвал той Мирмекс с жестоки наказания. А пък Мирмекс, изплашен до смърт от внезапната беда, се разтреперил и загубил и ума, и дума: нищо друго не могъл да измисли, освен да се извинява с това, че бил поставил някъде ключа и в тъмнината не можел да го намери. Между това Филезитер чул шума, бързо надянал туниката си и в бъркотията избягал бос от спалнята. В това време Мирмекс втикнул ключа в ключалката, отворил вратата и пуснал разгневения си господар. Той веднага се впуснал към спалнята, докато през това време Мирмекс тайно пропуснал Филезитер през вратата. Почувствувал се в безопасност, след като младежът преминал прага, той затворил вратата и се върнал отново да спи.

21. Но щом на разсъмване Барбар станал от леглото, видял под кревата чуждите сандали, с които Филезитер се бил промъкнал. Той се усъмнил каква работа е станала, но не открил своето подозрение нито на жена си, нито на някой друг от домашните, а взел сандалите и ги скрил тайно в пазвата си. По негова заповед робите вързали Мирмекс и го повели към пазарния площад. А господарят, потискайки мълчаливо в себе си мъката, побързал също нататък, като бил уверен, че по тези сандали той много лесно ще може да попадне на дирите на прелюбодееца. И ето по улицата Барбар начумерено пристъпвал с гневно лице, а след него — вързаният в окови Мирмекс, който, неуличен явно във вина, но измъчван от угризението на съвестта, с обилни сълзи напразно се стараел с жалки молби да предизвика състрадание към себе си. За щастие случайно насреща им се изпречил Филезитер, тръгнал съвсем по друга работа. Развълнуван, но не изплашен от неочакваното зрелище, той си спомнил каква грешка е допуснал в бързината си и съобразил веднага възможните последствия със собственото си присъствие на духа; като разбутал робите, със страшен вик се нахвърлил към Мирмекс и биейки го с юмруци по лицето, но не силно, завикал:

— Ах ти, негоднико, ти, мошенико! Нека твоят господар и всички небесни богове, които ти оскверняваш с лъжливите си клетви, да те погубят мизерно, мизернико! Ти вчера в банята си откраднал моите сандали! Заслужил си, бога ми, и още как тия вериги да изгният на тебе и отгоре на това в тъмница да не видиш бял свят!

Чрез тази умела лъжа на смелия младеж Барбар бил измамен, нещо повече — той възвърнал спокойствието си и отново се изпълнил с доверие към Мирмекс; когато се върнал в къщи, повикал Мирмекс и давайки му сандалите, му простил от душа и го посъветвал да върне откраднатата вещ на притежателя ѝ.

22. Старицата още не беше свършила да бърби и жената започна:

— О, колко щастлива е тази, която има такъв смел и безстрашен приятел! А аз, нещастната, имам мъж, който се бои и от шума на воденичното колело и дори от лицето на това гадно магаре.

На тези думи старицата отвърна така:

— Аз ще ти доведа и на теб такъв надежден любовник, смел и пъргав! — И с тези думи излезе от стаята, като се уговориха привечер още веднъж тя да дойде. А пък добродетелната съпруга веднага започна да приготвя салийски^[14] обед: прецежда^[15] скъпи вина, приготвя гозби от прясно месо и сервира колбаси. След това нарежда богата трапеза и зачаква любовника си, като че ли ще дойде някакъв бог. Тъкмо в това време за нейно щастие съпругът ѝ обядваше навън при съседа си тепавичаря. Денят бе свършил, аз бях освободен от хамута и имах възможност да се подкрепя, без да имам други грижи; и не се радвах толкова, че бях свободен от работа, бога ми, колкото за това, че сега без превръзката на лицето можех да наблюдавам всички дела на тази престъпна жена. Слънцето вече потъна в Океана и осветяваше подземните части на света^[16] и ето, яви се оная долна старица, а за нея се залепил безразсъдният любовник — почти момче: неговото гладко лице излъчваше миловидност, па и самото то би могло да достави наслада на всеки развратник. Жената го посрещна с многобройни целувки и веднага го покани да седне на приготвената трапеза.

23. Едва успя юношата да допре до устата си първата чаша и да разбере какъв вкус има виното, когато си дойде мъжът, връщайки се много по-рано, отколкото го очакваха. Тогава отличната съпруга отпрати към мъжа си всякакви проклетия; после скри побледнелия от ужас и страх любовник под случайно намиращото се там дървено корито, в което обикновено пречиствали зърното; след това с вродено лукавство, без да издава своята позорна постъпка, със спокойно лице запита мъжа си защо и за какво по-рано е напуснал обеда на най-близкия си приятел. А той, издавайки жални въздишки от дън душа, ѝ отвърна:

— Не мога да понасям безбожното и срамно престъпление на тая пропаднала жена и се измъкнах с бягство! О, добри богове, каква почтена жена, каква вярна, каква въздържана и с какъв; гнусен срам се опетни! Не, кълна се във великата богиня Церера^[17], аз дори и сега не вярвам на очите си!

Като се интересува от думите на мъжа си и от желание да узнае в какво се състои работата, тази нахалница го отрупа с настоявания да

й разкаже цялата история от самото начало. Мъжът ѝ не можа да устои и отстъпвайки на нейното желание, започна, без да знае, сиромашът, за своите бедствия, да разказва за нещастieto на чуждо семейство:

24. — Жената на моя приятел тепавичаря, жена, както се казва, с безупречно целомъдрие и по мнението на всички добродетелна пазителка на домашното огнище, изведнъж се предала с тайна страст на някакъв любовник. Тайните срещи ставали често, та дори и в тази минута, когато ние след банята се отправихме на обеду, тя се упражнявала в любов с оня младеж. Разтревожена от внезапното ни появяване, като следвала първата дошла в главата ѝ мисъл, тя поставила своя любовник под висок кафез, изплетен от тънки пръти, покрит от всички страни с платна — с него ги избелвали, като пускали отвътре серен дим. Смятайки, че юношата е скрит на сигурно място, тя преспокойно си седеше с нас на трапезата. През това време младият човек, задавен от сярата поради непоносимо тежкия ѝ и остър дъх, който на облаци го обкръжавал, трудно вече дишал и поради естеството на този газ започна често да киха.

25. Когато мъжът ѝ за пръв път чу звука от кихавицата, идващ от страната на жена му — точно зад гърба ѝ, помисли, че този звук издава тя, и както е прието, ѝ каза: „Наздраве!“, но кихането се повтори още веднъж, а след туй все по-често и по-често, докато, подбуден от изобилното кихане, почна най-после да се досеща що за работа е това. Като блъсна масата и вдигна изведнъж кафеза, изкара човека, вече едва дишащ. Пламнал от негодувание при вида на това безчестие, той търсеше меч и искаше да го заколи; аз едва го задържах насила, като предотвратих общата опасност от бесния му порив, изтъквайки обстоятелството, че врагът му и без това скоро ще умре от действието на сярата и че не трябва да подхвърля всички ни на някакъв риск. Като се успокои не толкова от моите увещания, колкото от силата на самите обстоятелства, той отнесе полуживия любовник в най-близката уличка. През това време аз тайно започнах да убеждавам и накрая убедих жена му навреме да се махне от къщи и да отиде у някоя своя приятелка, докато се успокои съпругът ѝ. Защото, не ще и дума, обхванат от бясна

яроост, той щеше да замисли някакво зло за себе си и за жена си. Избягах с отвращение от трапезата на другаря си и се върнах в своя дом.

26. Слушайки разказа на мелничаря, неговата съпруга, открай време безсрамна и дръзко нагла жена, започна да ругае с хулни думи жената на тепавичаря. Как ли не я наричаше: и коварна, и безсрамна, и накрая — страшен позор за целия женски пол; тя била забравила срама и нарушила чистотата на съпружеското ложе, опетнила домашното огнище на своя мъж с позорната слава на публичен дом, погубила достойнството на съпруга и получила име на продажна твар! А после прибави, че такива жени трябва живи да се изгарят!

Все пак тайните мъки на нечистата ѝ съвест не ѝ дадоха покой и за да може по-скоро да освободи своя съблазнител от мъчението на неудобното покривало, тя на няколко пъти увещаваше своя съпруг да отиде по-рано да си легне. Но той, понеже си тръгнал от приятеля си посред яденето и се върнал гладен, учтиво каза, че по-скоро му се яде. Жена му бързо му насипа, макар и неохотно, понеже тая трапеза бе определена за друг. Аз се възмуствах до дъното на душата си и от злодеянието преди това, и от наглостта на тая негодница сега и упорито размислях как бих могъл по някакъв начин да открия и изоблича измамата, да помогна на моя господар, да открия коритото и да покажа на всички скрития като костенурка под него любовник!

27. На тази моя мъка, заради обидата на господаря ми, най-сетне небесното провидение обърна внимание. Настъпило беше определеното време, когато хромият старец, комуто бяха поверени всички впрегатни животни, вкупом ни поведе на водопой към близкия извор. Тази работа ми даде много удобен случай за отмъщение. Преминавайки покрай коритото, аз забелязах да се подават пръстите на любовника, които стърчаха навън поради теснотията на кухото покривало. Като минах встрани, аз настъпих злобно с копитото си пръстите му и ги раздробих на парчета. Извън себе си от непосилна болка, като нададе жален стон, той блъсна и обърна коритото; с това привлече вниманието на непосветения в тайната съпруг и разкри

всички замисли на безсрамната му жена.^[18] Мелничарят, не особено трогнат от нарушението на съпругеската му вярност, с ясно чело и добродушно лице помилва смъртнобледото момче и започна:

— Не се бой, синко, от мене няма да получиш нищо лошо! Аз не съм варварин и не съм груб селяк, че да те убия, както жестокият тепавичар със смъртоносния дим на сярата, или да стоваря върху главата на такова добро и мило момче суровото наказание на закона за прелюбодеянията^[19]; не, аз просто ще дяля наполовина с моята жена. И ще прибягна не към раздяла на имуществото, но към формата на общо владение, та без спор и раздор всички ние тримата да се споразумеем в едно легло. Защото аз винаги съм живял с жена си в такова съгласие и у нас, като благоразумни хора, вкусовете винаги са се схождали. А самата справедливост се позволява жената да има предимство пред мъжа.

28. Като подиграваше момчето така миличко, той го отведе в леглото; то, макар и неохотно, все пак го следваше; после, като заключи своята целомъдрена съпруга в една друга стая, сам той с момчето легна в леглото, за да се възползува от най-приятната възможност за отмъщение на поруганите съпругески права. А когато блестящата колесница на слънцето извика отново на живот деня, мелничарят повика двама по-силни работници и им заповяда да вдигнат момчето високо, наби го с пръчка по задника и му каза:

— Ах ти, толкова ефирен и нежен, още си момче, а лишаваш любовниците от цвета на твоята младост и бягаш, по жени, и то свободни гражданки и под покровителството на брачния закон! И ти ги съблазняваш и преждевременно желаш да си присвоиш име на прелюбодеец!

Ругаейки го с такива и много други думи и освен това, като го наказва достатъчно с бой, го изхвърли навън. И ето — този най-храбър от всички любовници; неочаквано спасил живота си, ако не се смята пострадалият му и през нощта, и сутринта бял задник, печален побърза да се отдалечи. А мелничарят уведоми жена си за развода^[20] и веднага я изгони от дома си.

29. Тя беше по природа безсрамница, но сега, разярена от обидата, ако и заслужена, прие всичко издълбоко; върна се отново към старите сплетни и прибъгвайки до обикновените женски хитрости, с голямо старание намери някаква си стара жена, за която се говорело, че със своите заклинания и черни магии можела да направи, каквото иска. Измоли от нея с много молби, като я обсипала и с подаръци, едно от двете неща: или мъжът ѝ да омекне и се помири с нея, или ако не може, то да му причини насилствена смърт, като му прати духа на някакъв умрял злодей или някакъв друг зъл демон. Тогава тази магьосница с власт над божествените сили почва да пуска първите стрели на своята престъпна наука и се опитва да смекчи духа на силно оскърбения съпруг и да го подбуди отново към любов. Когато тази работа излезе съвсем не така, както тя очаквала, възнегодува спрямо боговете и подбуждана не само от обещаната награда, но и от възмездие за нейния неуспех, замисли вече гибелта на нещастния съпруг и за тази цел изпраща при него сянката на някаква жена, умряла от насилствена смърт.

30. Може би, придирчиви читателю, прекъсвайки моя разказ, ти ще ми възразиш така:

— Откъде ти, лукаво магаре, затворено в стените на мелницата, можа да узнаеш това; което жените тайно, както ти твърдиш, са извършили?

Но слушай впрочем как аз, като любопитен човек в образа на впрегатно животно, съм узнал какво се е готвело за гибелта на моя мелничар.

Един ден по пладне в мелницата се появи внезапно някаква жена. Тя имаше вид на обвиняема и лицето ѝ беше разстроено от неизразима скръб, полуприкрита беше с жалки дрипи, с боси нозе, грозна, жълта като смин, немощна, с лице, почти цялото покрито с разпуснати, провиснали напред посивели коси, мръсни от пепелта, с която бяха посипани.

В този си вид тя кротко сложи на рамото на мелничаря своята ръка, като че ли искаше да му каже нещо тайно. После го заведе в спалнята му и се забави там с него доста дълго при затворена врата. А когато бе смляно всичкото жито, което робите бяха взели за работа, и

по необходимост трябваше да искат друго, те отидоха до стаята на господаря и започнаха да го викат, искайки добавъчна работа. След като много пъти го викаха, а господарят нищо не отговаряше, започнаха да чукат силно по вратата; и понеже беше много плътно затворена отвътре, и подозирайки някаква голяма беда, като напънаха силно вратата, разбиха я и си отвориха път. Вътре не намериха никаква жена, а видяха да виси от една греда с примка на шията господарят, вече безжизнен труп. Свалиха го, развързаха му примката; с плач и ридания измиха за последен път тялото му и изпълнявайки всички обреди, придружени от голямо множество, го погребяха.

31. На следващия ден пристигна неговата дъщеря от съседното село, където тя наскоро се бе омъжила, цяла в траур, изтерзана, с разпуснати коси, като често биеше с юмруци гърдите си. Тя всичко знаеше за семейното си нещастие, без никой нищо да ѝ бе съобщил: по време на сън ѝ се представила жалката сянка на нейния баща, все още с примка на шията, и ѝ разкрила всички престъпления на мащехата ѝ: и за прелюбодеянието, и за злодеянието, и как той отишъл в надземното царство като призрак. Дълго време тя се измъчваше с удари и ридания и най-после близките ѝ я накараха да прекрати терзанията си. Като изпълни на деветия ден установените по обичая обреди на гроба му, тя разпродаде на търг наследството: робите, покъщнината, всички впрегатни животни. Тогава капризната съдба разпръсна в пълна със случайности продажба на различни страни цялото домакинство. Мене ме купи един беден градинар за петдесет нуми. По неговите думи за него това било голяма сума, но той се надявал е общи усилия, негови и мои, да изкара прехраната си.

32. Самият ход на разказа изисква, струва ми се, да изложа в какво се състоеше моята длъжност.

Рано сутрин господарят ме натоварваше с разни зеленчуци и ме откарваше в съседното село, а после оставяше товара ми на търговците, възсядаше ме и се връщаше в градината. И докато той ту копаеше, ту поливаше или наведен не преставаше да работи, аз през това време си отпочивах и се наслаждавах на спокойствието си. Но ето

заедно с редовните въртения на звездите дните, месеците и годината свършиха своя кръг и след обилното вино и радостите на есента преминахме към зимния скреж на Козирога^[21] и при постоянни дъждове, при нощни роси, затворен в открит, без покрив обор, се измъчвах от студа, тъй като моят господар поради крайна бедност нямаше нито постилка, нито завивка не само за мене, но дори и за самия себе си и беше доволен, че живее поне в колиба от вейки. При това сутрин рано се случваше с голи крака да газя крайно студената кал, стъпвайки на особено остри късове лед, пък дори и стомаха си не можех да напълня с обикновената за него храна. И аз, и господарят ми имахме една и съща храна, и то много оскъдна: стари и безвкусни марули, които бяха оставени за семе и поради прекомерната си презрялост бяха започнали да стават като метли, с горчив и загнил сок.

33. Една нощ някакъв човек, който имал имот в съседното село, заблуден в тъмнината и измокрен от поройния дъжд, се отби от пътя в нашата градина, тъй като и конят му се уморил. Той беше приет според възможностите, но любезно и получи не толкова добър, но все пак необходимия в момента за него подслон. Понеже искаше да се отблагодари на любезния ми господар, той обеща да му даде малко жито и дървено масло от своята реколта и дори две делви вино. Без много да отлага, моят господар взе една торба и празни мехове, възседна ме без седло и се отправи на път на разстояние шестдесет стадия^[22]. Като изминахме това разстояние, ние стигнахме до указаното ни имение и там веднага гостоприемният стопанин покани моя господар на изобилна закуска. Чашите вече взаимно преминаваха от ръка в ръка, когато изведнъж се случи нещо особено чудно. Една кокошка, отделяйки се от другите, започна да тича по двора с кудкудякане, като че ли известяваше, че ей сега ще снесе яйце. Поглеждайки към нея, стопанинът каза:

— Каква добра служителка и колко плодovита; от колко време вече ти ежедневно ни снабдяваш с продоволствие! И сега, както виждам, се готвиш да ни доставиш закуска!

После се обърна към едно момче и извика:

— Ей, момче, постави я в нейния полог в курника, за да снесе.

Слугата направи, както му бе заповядано, но кокошката, пренебрегвайки обичайното място за носене, снесе точно в самите крака на стопанина преждевременно плод, способен да предизвика голям страх у всички ни. Защото тя не снесе яйце, както ги знаем, но готово пиленце с пера, нокти, очи и дори глас, което веднага тръгна след майка си.

34. Не много време след това стана още по-голямо чудо, от което всички с право се изплашиха до крайност. Под самата маса, на която имаше още останки от закуската, земята се разтвори и от дълбочината ѝ започна да блика обилен извор от кръв; буйно бликащите капки опръскаха с кръв цялата трапеца. В този момент, когато всички, обхванати от ужас, трепереха и се чудеха на божествената поличба, изтича един от винарската изба и съобщи, че всичкото вино, което отдавна беше наляно в делвите, се загоряло, заклокочило и започнало да кипи, като че ли е на силен огън. Забелязали също невестулка, която държала в зъбите си умряла вече зима, а от устата на овчарско куче изскочила малка зелена жаба; върху кучето, което стояло наблизко, се нахвърлил овен и с едно захапване го удушил. След всичко това стопанинът и неговите домашни изпаднаха от силен страх в краен ужас и отчаяние: какво да правят най-напред, какво да правят след това? Кого от боговете да умилиствят повече, кого по-малко, за да отстранят от себе си опасността! Колко и какви жертви трябва да принесат?

35. При това, сковани от ужас, те очакваха най-страшното нещастие. И ето някакъв роб дотича и съобщи на господаря си чудовищно бедствие.

Впрочем стопанинът на това имение имал трима вече израсли синове, получили образование и надарени със скромност, които били и гордостта на живота му. Тези младежи били свързани чрез стара дружба с един беден човек, стопанин на малка хижа. В съседство с малката хижа притежавал обширни и тучни земи влиятелен и богат младеж. Той злоупотребявал със славата на своя древен род и понеже имал много привърженици, правел в града всичко, каквото пожелал.

Към своя скромн съсед той се отнесъл враждебно и разорил неговия беден имот — избил дребния му добитък, отвлякъл воловете му, унищожил още неузрелите посеви. А след като го лишил изцяло от добиви, решил изобщо да го изгони дори и от земята му. Възбудил тъжба и поискал за себе си цялата земя. Селянинът, човек скромн, лишен поради алчността на богатия от цялото си имущество, желяел да запази място поне за гроб в бащината си земя. Силно изплашен, призовал много от своите другари за свидетели по това дело, за да покажат границите между земите им. Между другите се явили и тези трима братя, за да помогнат с каквото могат на своя приятел в нещастнето му.

36. Обаче тоя безразсъден човек не се изплашил и дори не се смутил от присъствието на толкова граждани, съвсем не се отказал от грабителските си намерения и не пожелал да обуздае езика си. Когато те мирно излагали своите мнения и внимателно се стараели с думи да смекчат буйния му нрав, той, изведнъж, призовавайки всички богове, заклевайки се в своето, и в щастнето на своите близки, решително заявил, че не може да се разправя в присъствието на толкова посредници. Заповядал на своите роби да хванат за ушите съседа и да го изхвърлят по-далече от къщата му. При тези думи страшно възмущение обхванало всички присъстващи. Тогава един от тримата братя без колебание доста живо му възразил, че напразно той, облегнат на своите богатства, заплашва с надменността на тиран в момент, когато и бедните могат да намерят защита от безочието на богатите в справедливостта на законите. Като масло в пламък, като сярa в огън, като бич на Фурия^[23] тези думи възпламенили яростта на тоя човек. Сигнал до крайна степен на безумие, той закрещял, че ще предаде за обесване и всички събрани тук, и самите закони. По негова заповед пуснали овчарски кучета с огромен ръст и диви, навикнали да ядат изхвърлена по полето мърша, неведнъж нападали преминаващи пътници покрай неговото имение. Сега той ги насъскал да нападнат събралите се. Когато кучетата чули обичайното подсвиркване на овчарите, възбудени и разярени, нападнали хората в буен бяс и се нахвърлили върху тях с хриплив, ужасен лай; хапели ги, разкъсвали ги, нанасяли им всевъзможни рани. Не пощадили дори и тези, които

искали да се спасят чрез бягство, обратно — тях още по-яростно преследвали.

37. В този момент между струпаното изплашено множество най-младият от тримата братя, като се спънал в камък и наранил пръстите на крака си, се проснал на земята и устроил ужасно пиршество на жестоките и диви кучета: те се нахвърлили веднага върху лежащата плячка и разкъсали нещастния младеж на части. Когато братята чули предсмъртния му вик, се притичали в мъката си да му помогнат; завили левите си ръце в плаща, те се опитали с град от камъни да отбият кучетата от брата си и да ги разгонят. Но не могли да смекчат яростта на кучетата, нито да ги прогонят и нещастният юноша с последни усилия на гласа извикал да отмъстят на богаташа-злодей за смъртта на своя най-малък брат; веднага след това той, разкъсан, умрял. Останалите братя не толкова, кълна се в Херкулес, от отчаяние за своето спасение, колкото напълно пренебрегвайки го, се хвърлили върху богатия и пламнали от ярост в безумен порив, започнали да го обсипват с камъни. Но този кръвожаден разбойник и от преди бил вършил много такива престъпления. Сега ударил с копие единия от двамата сред гърдите и го пробол. Пронизаният в миг издъхнал, но не паднал на земята, тъй като копието, пронизвайки го целия и излизайки зад гърба му, от силата на удара се забило в земята и подпряло тялото му във въздуха. Някакъв висок и силен роб дошъл на помощ на убиеца; замахнал е камък и го запратил в третия брат. Той целял дясната му ръка, но не разчел силата на замаха и камъкът против всякакви очаквания преминал до самите пръсти, без да му причини никаква вреда.

38. Този благоприятен случай дал на съобразителния юноша някаква надежда за отмъщение. Като се престорил, че ръката му е повредена, така се обърнал към нечувано жестокия младеж:

— Наслаждавай се на гибелта на цялото наше семейство и нахрани своята ненаситна жестокост с кръвта на трима братя; тържествувай за толкова избити съграждани и все пак знай, че макар и да си разширил просторно земите си, все пак ти ще имаш някой за

съсед. О, ако тази ръка поради несправедливостта на съдбата не бе излязла от строя, то веднага, още сега, би ти откъснала главата.

Побеснял разбойникът от тези думи, извън себе си от гняв грабнал меч и се спуснал собственоръчно да погуби нещастния младеж. Но попаднал на противник, не по-слаб от него! Съвсем неочаквано младият човек му оказал съпротива, която той не можел да предвиди: хванал го здраво за десницата му и с огромна сила размахал неговия меч, а после с много и чести удари избил нечистия дух на богаташа. За да се освободи от ръцете на притичащите му се на помощ слуги, в същия миг си прерязал сам гърлото с обагреното в кръвта на неприятеля острие на меча!

Ето какво са предсказвали тия чудеса, ето какво се е съобщавало чрез тях на злощастния господар. Той, съсипан от толкова много нещастия, не промълви нито дума, не проля мълчалив нито една сълза! Но като грабна ножа, с който режеше сирене и други неща на своите сътрапезници, сам, също като своя най-нещастен син, си прободде с много удари гърлото. После се сгромоляса с главата напред над масата и отми петната на злокобната кръв с поток от нова свежа кръв.

39. Разстроен от гибелта на целия дом, и то за толкова кратко време, тежко въздъхвайки заради своите неуспехи, градинарят благодари на тия, що бяха там, и пляскайки няколко пъти празните си ръце в знак на печал, веднага ме възседна и пое пътя, по който бяхме дошли. Но и връщането ни не мина без неприятности. Срещна ни някакъв висок и снажен човек, както се виждаше от държането и външността му — войник-легионер. Той надменно, дори грубо запита:

— Къде водиш магарето без товар?

А пък моят господар, все още тъжен и неразбиращ изобщо латински език, отмина, без да му отговори. Тогава войникът, разсърден, взе неговото мълчание за оскърбление и не можа да сдържи присъщото на войника нахалство: удари го с лозовата пръчка^[24], която държеше, и го свали от гърба ми. Градинарят се оправдаваше кротко с това, че поради незнанието на езика не можел да разбере за какво му говори. Войникът повтори на гръцки:

— Къде водиш това магаре?

Градинарят отговори, че се е отправил за съседния град.

— А на мене ми е необходима помощ — каза войникът. — Това магаре заедно с други впрегатни животни трябва да пренесе вещите на нашия командир от съседната крепост.

И веднага ме хвана за поводата, за които ме водеха. А пък градинарят, като изтриваше от лицето кръвта от раната, която му остана на главата след удара, започна да моли войника да бъде внимателен и по-мек, заклинайки го в неговата щастлива съдба.

— Виж това магаренце — казваше той, — въпреки че едва ходи, не по-малко хапе, а при това страда от отвратителна болест; едва довлича от съседната градина няколко ръчки зеленчук и се задъхва от слабост, а да носи по-големи товари, и дума да не става.

40. Но като видя, че не може да умилостави войника с никакви молби и че над него сега надвисваше по-голяма опасност, защото войникът съвсем се разгневи и дори обърна пръчката откъм дебелия й край с намерение да му разбие черепа, прибягна към крайно средство: преструвайки се, че иска да възбуди състрадание към себе си, и уж искайки да се докосне с молба до неговите колене, както бе наведен и прегърбен, го сграбчи за двата крака, поде го отвисоко и войникът падна тежко на земята. Веднага моят господар започна да го налага с юмруци по лицето, по ръцете, по слабините, като действуваше освен с юмруци още и с лакти, грабна дори и камък от пътя. Войникът пък, щом се намери на земята, не можеше вече нито да отбива ударите, нито да се защитава, а само не преставаше да заплашва, че ако се вдигне, ще го насече на парчета с меча си. С тези думи предупреди навреме градинаря: той изтръгна и затири надалече меча му и отново го нападна и го би с още по-жестоки удари. А онзи, лежащ по гръб и вече обезсилен от раните, не намери друга възможност за спасение, освен да се преструва, че е мъртъв — това само му оставаше. Тогава градинарят ме възседна и като взе със себе си и меча, бързо се отправи към града, без да го е грижа вече за градината, и се установи при някакъв свой приятел. След като му разказа цялата история, той го помоли да му окаже помощ в това опасно за него положение и да го скрие за известно време заедно с мен — магарето, докато за два-три дни мине опасността от съдебно преследване. Приятелят му, забравил старата си дружба с него, от сърце се съгласи да му

помогне: като ми вързаха краката, те ме изкачиха на втория етаж по стълбите нагоре, а самият градинар — моят господар, пропълзя долу в колибата в някакъв полузарит сандък и се скри там.

41. През това време войникът, както после научих, след като се съвзел най-после като че ли след голямо пиянство, зашеметен и наранен от толкова много, и то болезнени рани, едва-едва подпирайки се на тояга, се отправил към града, сломен от слабост и без да предприеме нищо; той никому в града не разказал за случката: мълчаливо преглътнал обидата, но намерил някои колеги войници и само на тях разказал за постигналата го беда. Решили за няколко дена той да се укрие в казармата, тъй като покрай личната обида се страхувал още и за това, че е загубил меча си — равно на безчестие спрямо военното му звание.^[25] Другарите му обаче забелязали нашите следи и се постарали да ни открият и отмъстят заради него. И не липсвал съсед предател, който съобщил къде се крием. Тогава другарите на войника се отнесли до властите и излъгали, че по пътя загубили сребърен съд на свой началник и че някакъв градинар го бил намерил и не искал да го върне, криейки се у свой приятел. Властите, като се осведомили за изгубената вещ и за името на началника им, дойдоха пред вратата на нашето убежище; на висок глас известиха на хазаина ни да предаде по-скоро тия, които е укрил при себе си от сигурно по-сигурно, иначе вината щяла да падне върху собствената му глава. Но той ни най-малко не се уплаши и се постара да спаси приятеля си, който му се беше доверил; не призна нищо и смело заяви, че вече от сума дни не е виждал градинаря. Войниците, напротив, уверено твърдяха, кълнейки се в гения на императора, че виновникът се крие именно тук и никъде другаде. Най-после властите решиха да направят обиск на отказващия упорито стопанин. Те заповядаха на ликторите и на другите служители да претърсят старателно всички ъгли. Но и след обиска се събщи, че няма жива душа в къщата, а камо ли магаре.

42. Тогава спорът между двете страни се разгоря още по-силно: войниците настояваха, че ние сме тука, и нееднократно призоваваха

името, на императора, а пък стопанинът на къщата призоваваше непрекъснато боговете за свидетели и отричаше всичко. Аз чух тоя спор, шум и вик и като любопитно магаре, неспокойно и нахално дотегливо, протегнах шия през някакво прозорче, за да видя какво желае там тази тълпа. И ето един от войниците случайно хвърли поглед към моята сянка и веднага прикани всички да погледнат към нея. В този миг се надигна страшен вик и в миг неколцина изкачиха стълбите и ме свалиха като пленник. След като липсваше вече всякакво съмнение, още по-усърдно затърсиха поотделно всяка пролука, откриха онзи сандък и заловиха нещастния градинар; отведоха го и го предадоха в ръцете на властта. Затвориха го в градския затвор, за да бъде предаден в скоро време за наказание. Не преставаха да се смеят с пълен глас на моето появяване. Оттук се роди и тръгна разпространената поговорка за погледа и сянката на магарето.^[26]

[1] Тържествен пир се устройвал в чест на някой бог. Жертвеното животно се опичало и месото му се изяждало от жреците и тия, които устройвали жертвоприношението. ↑

[2] Голяма делва за вино. Понеже не е била употребявана дълго време, по стените ѝ се образувала винена кал, която бедният занаятчия трябвало да изчегърта. ↑

[3] Бокачо почти изцяло е заимствувал тази новела в „Декамерон“ (сравни новела 2, ден VII). ↑

[4] Това е нощният преход, описан в глава 30, книга VIII. ↑

[5] „Тулианум“ — известен затвор в Рим. С това име Апулей назовава затвор изобщо. ↑

[6] На роби, които са извършили тежка простъпка, жигосвали челото с буква или с цели думи, показващо тяхното престъпление. ↑

[7] В мелницата работата на робите била най-тежка и страшна. Обикновено там те били изпращани за наказание и работели наравно с животните — въртели воденичните камъни, както са били в окови, а надзирателите ги биели с бичове. Тук димът и парата се споменават, понеже всеки мелничар имал обикновено и пекарни. ↑

[8] Това се отнася за Одисей, възпят в „Одисея“ на Омир. ↑

[9] Изглежда, това е християнска или еврейска секта. Тогава религиозният живот се отличавал с много голяма пъстрота. Всички,

които са били против официалната религия, са били обвинявани в безчестие и разврат. ↑

[10] Името означава „любимец на хетерите“ („развратник“). ↑

[11] *Декурион* — член на местния съвет; по време на императорската епоха били учредени във всички по-големи провинциални градове такива длъжности. ↑

[12] На гръцки език значи добродетел. ↑

[13] На гръцки език значи мравка. ↑

[14] Виж бележка 22 към IV книга. ↑

[15] Понеже не умеели добре да съхраняват виното, в него се образувала утайка и трябвало преди употребуване да го прецеждат. ↑

[16] Според древната традиция, която пазел народът, горният свят се ограждал от реката Океан, като през нощта слънцето огрявало долния свят. Древната наука обаче била достигнала до схващането, че Земята е кръгла и че център на нашата система е Слънцето. ↑

[17] *Статуята на Церера* — богинята на плодородието, заемала почетно място в дома на всеки мелничар. ↑

[18] Бокачо — „Декамерон“, ден, V, новела 10. Бокачо взема и тази новела почти без изменение от Апулей. ↑

[19] Този закон гласял: бащата на жената можел да убие на място дъщеря си и нейния любовник при прелюбодеяние. Мъжът нямал право да убие жена си; ако обаче във възбудено състояние убие любовника, не бил обвиняван в убийство. ↑

[20] Това било обикновено наказание за невярната жена. За развода се съобщава чрез трето лице пред 7 свидетели или писмено. ↑

[21] Тоест началото на зимата, когато слънцето встъпва в съзвездието на Козирога. ↑

[22] Гръцка мярка за дължина, около 180 м. ↑

[23] Фуриите са олицетворение на нечиста съвест, която мъчи престъпника. Те се изобразявали с бичове в ръце. Вж. бел. 46 към I кн. ↑

[24] Това бил отличителният белег (жезъл) на центуриона, с който си служел при наказание на провинилите се войници. Той бил направен от преплетени лозови пръчки. В случая този обикновен редник взел жезъла, за да „се покаже“ и да плаши пътниците. ↑

[25] Да загуби меча си, за войника било не само военно престъпление, равносилно на дезертърство, но дори и светотатство и

оскърбление на императора. ↑

[26] Изглежда, че това е вмъкнато после. Става дума за две гръцки поговорки, които тук са преплетени. „От магарешка гледна точка“ употребявали в случая, когато дребни причини докарвали сериозни последици, и „За сянката на магарето“, тоест напразно се спори — известната приказка на Демостен пред атинските граждани. ↑

ДЕСЕТА КНИГА

1. На следващия ден не зная какво е ставало с моя господар — градинаря, но мен войникът заради прекомерното си безсилие здравата ме наби. Без да среща съпротива от никого, той ме изведе от обора и ме отведе в своята казарма, както ми се струваше; натовари ме с вещите си и като ме разкраси и въоръжи съвсем по военному, ме подкара на път. Аз носех и блестящ шлем, и още по-блестящ щит и в допълнение на това — копие, което се хвърляше в очи с прекомерно дългия си прът. Изглежда, не заради военна храброст, а за да плаши нещастните пътници, той го бе поставил на извисения куп на багажа, както се прави при военен поход. След като изминахме полски и не толкова мъчен път, ние стигнахме до някакво градче и се установихме не в хан, а в дома на един от градските, съветници. Веднага войникът ме предаде на слугата, а той бързо се отправи към началника си, който държеше под своя команда хиляда войника.

2. Подир няколко дни и тук стана също необикновено и страшно нечестиво злодеяние; аз го запомних и ще ви го предлага да го прочетете и вие в книгата ми.

Стопанинът на къщата имаше син с много добро възпитание, образован, извънредно почтен и скромен — такъв, какъвто и ти, драги читателю, би пожелал да имаш у дома си. Майка му отдавна беше умряла и баща му бе сключил втори законен брак; от втория си брак той имал и друг син, който по туй време, когато аз бях отишъл там, бе започнал тринадесетата си година. Мащехата управляваше по-скоро с красотата, отколкото с нравите си къщата на съпруга си и било поради естествено безсрамие, било защото съдбата така пожелала, обърнала очите си към завареника. И вече, любезни читателю, трябва да знаеш, че четеш трагедия, а не приказка — трябва да се качиш от соци на котурни.^[1] Тази жена, докато младият Купидон се хранел с малки трохи, можела да се противопоставя на слабите му сили, потискайки

лекаря огън с мълчание. Но когато буйният Амур започнал безкрайно да гори нейното сърце и я изпълнил с безумния си пламък, тя цялата се покорила на буйствуващия бог. За да скрие душевната си рана, тя се престорила на телесно болна. Всекиму е известно, че резките промени в състоянието на здравето у болните и влюбените напълно съвпадат: мъртвешка бледност, посърнали очи, слабост в коленете, тревожен сън и тежки въздишки, така мъчителни, че трудно се потискат в гърдите. Би помислил човек, че и тази жена е замаяна от треска, ако не бяха сълзите ѝ. Уви, колко невежи са лекарите, които не знаят какво значи това, когато у човек зачести пулсът му, когато цветът на лицето му се мени час по час, когато дишането е затруднено и болният се мята от една на друга страна, без да си намери място! О, добри богове, защо биха били нужни тук опитни лекари? Достатъчно е да има човек поне някаква представа за любовта, която се заражда и която изгаря влюбения, без да има той температура.

3. И така, доведена от непоносима страст до страшна възбуда, тя нарушила мълчанието и наредила да доведат заварения син при нея. О, как би го лишила тя с удоволствие от това име, ако можеше, за да не ѝ напомня за позора ѝ! Младият човек не се забавил да изпълни поръчението на болната си мащеха. Със загрижено лице се отправил към спалнята ѝ, показвайки нужното подчинение към съпругата на своя баща и към майката на своя брат. А тя, измъчена и уморена от дългото мълчание, се колебаела и сега, не намирайки думата, която смятала най-удобна в настоящия момент, и срамежливо я избягнала, понеже свянът още не я напуснал напълно и не знаела откъде да почне. Младежът, все още нищо неподозиращ, я гледал и вежливо се осведомил за причината на нейната болест. Тогава тя се възползувала от гибелния случай, който я предоставил очи с очи с него, намерила смелост и като се заливала в сълзи и закрила лицето с края на дрехата, така му заговорила бързо и с прекъсван от вълнение глас:

— Цялата причина и начало на моите сегашни страдания, а сега вече лекарство и единствено спасение — всичко това си ми само ти! Твоите очи проникнаха през моите до гълбините на душата ми и разгоряха в моето сърце страшен пожар! Съжали се над тази, която чезне по теб! Да не те смуцава никак уважението към баща ти — ти

ще спасиш живота на съпругата му, която твърдо е решила да умре. Защото неговия образ виждам в твоето лице и заслужено те обичам. Довери ми се. Ние имаме достатъчно време за необходимото. А това, което никой не знае, все едно, че не е станало.

4. Забъркан от внезапната беда, младежът, макар и в първия момент да се изплашил от такова престъпно деяние, все пак решил да не довежда мащехата си до отчаяние с неуместен и суров отказ, а умело поискал да му даде време да си помисли. Впрочем той щедро обещава, но я посъветва да се възстанови душевно, да се пооправи, да укрепне, докато при някое пътуване на баща му им се предостави свобода за удовлетворяване на страстите. Веднага след това се отстранил от опасното свиждане с мащехата си. Смятайки, че такова бедствие се нуждае от по-задълбочено мислене, той веднага се отправил към своя стар възпитател — човек с изпитано достойнство. След дълго обмисляне те дошли до извода: спасително ще бъде за него колкото се може по-скоро да избяга от бурята на жестоката съдба. Но нетърпеливата жена не могла да понася ни най-малко отлагане и измислила някаква причина мъжът ѝ веднага да се отправи за своите най-отдалечени имения. След това, опиянена от приближаващата се до осъществяване мечта, нетърпеливо настоявала да се яви младежът и да даде доказателство за своята страст, както бил обещава. Младежът по една или друга причина отклонявал това срамно свиждане. Тогава тя ясно разбрала от неговите неубедителни отговори, че не ще получи обещаното. Всичката стремителна сила на безумната си любов тя заменила с още по-страшната от любовта ненавист. Веднага привлякла един нечестен роб, предан ней и готов на всякакво престъпно деяние заради нея. Съобщила му своите коварни планове. Нищо по-добро не замислила, освен да лишат от живот нещастния младеж. И така, този разбойник веднага бил изпратен да приготви силно действаща отрова, да я налее във виното и да подготви гибелта на невинния завареник.

5. Докато злодеите се съвещавали за удобното време за поднасяне на отровата, случило се нещо друго: по-малкото момче —

родният син на тая негодница, се върнало в къщи след утринните занятия, взело си закуска и поискало да пие: то намерило чашата с виното, в която се криела изсипаната отрова. И без да подозира скритата там опасност, я изпило на един дъх. Щом изпило приготвената за брата му отрова, веднага паднало мъртво на земята. Възпитателят му, поразен от внезапната смърт на момчето, започнал да вика, призовавайки майка му и всички домашни. Когато узнали вече за причината на смъртта — гибелното питие, всеки от присъстващите започнал с различни предположения да гадае кой ли би могъл да извърши това жестоко престъпление. Но онази жестока жена, рядък образец на зла мащеха, не се трогнала нито от страшната смърт на сина си, нито от своята нечиста съвест на детеубийца, нито от нещастieto на своя дом, нито от скръбта на съпруга си, нито от тежката грижа по погребението. Не! Тя се възползувала от семейното нещастие, за да намери удобен случай за отмъщение. Веднага изпратила пратеник да съобщи на мъжа ѝ, намиращ се на път, за нещастieto, което се е случило в семейството му. Едва-що се завърнал той и тя с присъщата ѝ безпримерна наглост започнала да обвинява заварения си син, че той отровил сина ѝ. Това само дотолкова било вярно, доколкото момчето предотвратило със своята гибел тая смърт, на която бил обречен брат му. Но тя твърдяла, че по-малкият брат заради това е бил убит от заварения ѝ син, понеже тя не се съгласила на срамно съжителство с него, към което той се опитал да я принуди. Недоволна от тази чудовищно дръзка лъжа, тя добавила, че той я заплашвал и с меч, ако тя разкрие неговото престъпление. Нещастният баща, поразен от гибелта на двамата си сина, бил сломен от тия бедствия, които го връхлетели като буря. Той видял на смъртен одър тялото на по-малкия си син и знаел сигурно, че смъртно наказание заплашва другия заради кръвосмешение и убийство. При това лицемерният плач на уж горещо любещата го съпруга изпълвал и него с извънредно голяма омраза към собствения му син.

6. Едва завършило погребалното шествие и обредите около тялото на малкия му син и нещастният старец от самия гроб, обливайки с пресни сълзи лицето си и скубейки посипаните с пепел коси, бързо се отправил към площада. Там, без да знае за измамата на

жена си, негодницата, ту с плач, ту с молба, допирайки коленете на градските съветници, молел да накажат останалия му жив син — осквернителя на бащиното ложе, убиеца на собствения си брат, злодея, който искал да посегне на живота и на мащехата си. Със своята скръб той възбудил такова негодувание и състрадание в градския съвет и дори у народа, че всички присъстващи там били единодушно за това: да преустановят съдебното протакане, да вземат пред вид строгите доказателства на обвинението, да предварят подготовката за защита и още сега публично да го зарият с камъни и да унищожат тази обществена язва. Чиновниците между това разбрали каква опасност заплашва тях самите, ако искрите на негодувание доведат до нарушаване на обществения ред и до бунт. Затова едни умоляват съветниците, други обуздават народа, за да може съдът, основавайки се на традицията от прадедите, да произнесе справедлива присъда; след като бъдат изслушани и двете страни: не бива да се осъжда човек, без да бъде изслушан, както се постъпва само там, където владее варварска жестокост и тирания, а не би било удобно да дават такъв пример на потомците си, и то в мирно време.

7. Надделяло благоразумието и веднага било дадено нареждане на глашатая да свика съветниците в курията^[2]. След това те седнали на своите места по обичая според ранга си, отново се чул гласът на глашатая и пръв пристъпил обвинителят. Въведен бил също и призованият обвиняем и по примера на атинския закон и на Марсовия съд^[3] глашатаят съобщил на адвокатите, че трябва да се въздържат от увод и да не подбуждат към милосърдие. Как е станало всичко там, аз узнах от многото разговори, които водиха помежду си хората. Обаче с какви думи го е нападнал обвинителят, как се е оправдавал обвиняемият, изобщо какви са били пледоариите на страните, не мога да ви докладвам, понеже не присъствувах там — аз си бях в обора и не зная това. А това, което узнах, ще ви изложа в тези редове. Щом се свършили пледоариите, решено било верността на обвинението да бъде потвърдена със сигурни доказателства — не могло да се допусне решение, при това толкова важно, основано само на подозрение; трябвало да повикат главния свидетел — оня роб, който единствен, както се говорело, знаел как е станало всичко. А този убиец ни най-

малко не се боял от изхода на това престъпно дело, нито от вида на съвета в пълния му състав, нито дори от гласа на долната си съвест. Това, което сам беше измислил, започнал да излага като чиста истина. По неговите думи той бил повикан от младия човек, който бил недоволен от непристъпността на своята мащеха; за да отмъсти за оскърблението, наредил му да убие нейния син и обещал, да го възнагради щедро за, мълчанието; ако откажел, заплашил го със смърт. Казал още; че младежът му предал собственоръчно приготвената от него отрова, но след това си я взел обратно: страхувал се, че може да не изпълни заповяданото и да запази чашата като веществено доказателство, и затова в края на краищата сам дал отрова на момчето. Всичко, което говорел този негодник, много приличало на истина и след неговите показания съдебното следствие приключило.

8. Вече никой от съветниците не останал благосклонен към младежа; явно било, че той е уличен в престъпление, и присъдата му била ясно определена: да бъде зашит в мях^[4]. Предстояло съветниците по стар обичай да спуснат в бронзовата урна своите решения — всички еднакви, тъй като всеки написал едно и също.^[5] Веднъж гласовете събрани, участта на подсъдимия щяла да се реши; никой нищо след това вече не можел да измени и властта над неговия живот се предавала в ръцете на палача. Но ето изведнъж един от съветниците, по-възрастен от другите, лекар, човек много честен, ползущ се с голямо влияние, закрил отвора на урната с ръка да не би някой да пусне необмислено гласа си. После се обърнал с такава реч към съвета:

— Гордея се, че до тази възраст през целия си живот съм се ползвал от вашата почит, и затова не мога да допусна да осъдите един наклеветен подсъдим. Ние ще извършим явно убийство, а вие сте свързани с клетва да съдите справедливо. Вие сте подведени от лъжата на този жалък роб и ще станете и вие престъпници. Аз самият не мога да произнасям несправедливо решение, защото ще измамя моята съвест, потъпквайки всяко страхопочитание към боговете. Ето защо трябва да узнаете от мен как е станала работата.

9. Неотдавна този мерзавец дойде при мене, за да купи силно действаща отрова, и предпазливо ми предложи сто златни монети; обясни ми, че отровата била нужна на някакъв болен, изтощен от тежка и неизцерима болест, който силно желаел да се избави от мъките си. Гледайки този зъл бърбивец и неговите неясни обяснения, аз бях сигурен, че тук се крие някакво престъпление. Дадох му наистина отровата, дадох му я, но предвиждайки бъдещи усложнения, не приех веднага сумата, която ми предлагаше, а казах:

„За да не би случайно между тези златни монети, които ти ми предлагаш, да се окаже някоя фалшива, постави ги в тази торба и я запечатай с твоя пръстен, докато утре ги проверим в присъствието на някой сарафин.“ Той се съгласи и запечата парите. Когато го доведоха в съда, аз пратих един от моите слуги на кон в дома ми за тези пари. И ето, донесоха ги и аз мога да ги предложа на вашето внимание. Нека и той погледне и познае своя печат. Наистина по какви подбуди може да се припише на брата на момчето отровата, която е купил самият този роб?

10. Тогава силен трепет премина по негодника и естественият цвят на лицето се смени със смъртна бледност; по цялото му тяло потече пот и той ту нерешително пристъпва от един крак на друг, ту се чеше по главата; от полуотворената му уста излизат не знам какви непонятни думи, така че никой вече не можел да се съмнява, че той е участник в престъплението. Но хитростта отново заговорила в него и той започва упорито да отказва, като не престава да обвинява лекаря в лъжа. А този, виждайки, че покрай достойнството на съда се петни публично и неговата собствена чест, започнал с удвоено усърдие да опровергава мерзавеца. После по заповед на чиновниците свалили от ръката на роба железния пръстен и го сравнили с печата на торбата — това сравнение затвърдило предишното подозрение. Веднага приложили по гръцки обичай колелото^[6] и висилката^[7], но с чудно упорство той издържал всички изтезания и дори мъките на огъня. Тогава лекарят казал:

11. — Не допускам, кълна се в Херкулес, не допускам, въпреки божественото право, вие да подхвърлите на наказание този невинен в нищо юноша! А робът, подигравайки се с нашия съд, да отбегне наказанието за своето гнусно престъпление! Веднага ще ви дам сигурно доказателство във връзка със сегашното дело. Когато този подлец искаше да купи от мене смъртоносната отрова, аз сметнах, че е несъвместимо с моята професия да причиня смърт комуто и да било, защото съм учил, че медицината е призвана да спасява хората, а не да ти погубва. Страхувайки се, ако не изпълня молбата му, да не мога да открия престъплението, понеже някой друг може да му даде смъртоносното питие или сам той да прибегне в края на краищата към меча или към някое друго оръжие, за да изпълни безбожния замисъл, аз му дадох отрова, но носеща сън — така наречената мандрагора^[8], известна със своите наркотични свойства и предизвикваща дълбок сън, подобен на смърт. И няма нищо чудно в това, че доведеният до отчаяние разбойник, сигурен в неизбежното наказание, се показва издръжлив на тия мъки сега, понеже му се виждат по-леки. Но ако наистина момчето е взело питие, приготвено от моите ръце, то е живо и си почива, спи и скоро ще се събуди от страшния сън, ще се върне пак към живот. Ако ли пък то е загинало, ако е смъртно унесено, причините за неговата гибел следва да търсите на друго място.

12. Цялата тази реч на стария човек им се видяла много убедителна и веднага бързо се отправили към гробницата, където лежало положено тялото на момчето; а нямало никой от съветниците, никой от знатните и никой дори от самия народ, който да не се устремил с любопитство нататък. Ето бащата сам със собствените си ръце отмества капака на саркофага, и то в минутата, когато синът му, отвърнал се от смъртното вцепенение, се възвръща от царството на смъртта. Силно го прегръща и не намирайки думи, достойни за такава радост, го извежда пред народа. И както си е било момчето още увито и свързано в погребалните дрехи, така го и занасят в съда. И вече явно било изобличено престъплението на злодея-роб и на още по-престъпната жена и истината блеснала с цялата своя голота: осъждат мащехата на вечно изгнание, а роба приковават на кръст. Парите по общо съгласие остават у добрия лекар като награда за спасителния

сън. Ето какъв край имала тая знаменита, чудесна история за стареца: в малък промеждутък от време, а може би в кратък миг изпитал опасността да остане без деца и отново неочаквано станал баща на двама сина.

13. Между това аз се носех от такива вълни на съдбата. Войникът, който ме беше присвоил, по поръка на своя трибун^[9], изпълнявайки своя служебен дълг, трябваше да отнесе писмо до голям началник в Рим. Той ме продаде за единадесет денария на двама братя — роби, негови съседи. Техният господар беше много богат човек. Единият от братята беше пекар-сладкар, а другият — готвач. Първият печеше хлебчета и сладкиши, а другият готвеше сочни месни ястия с необикновено вкусни подправки. Те живееха заедно и водеха общо домакинство. Мен ме наредиха да пренасям огромни количества съдове, необходими на техния господар за различни случаи при многобройните му пътувания. И така аз постъпих при тия двама братя като техен трети другар. Никога преди не съм бил така доволен от толкова благосклонната вече към мене съдба. Защото моите господари обикновено всяка вечер пренасяха в своята стаичка прекомерно много остатъци след изобилно и разкошно устройвани пиршества: единият донасяше тлъсти остатъци от свине, пилета, риби и от всякакъв вид други яденета; другият пък — хляб, сладкиши, милинки, кравайчета, курабии с различни форми^[10] и много сладки. Те затваряха стаичката си и се отправяха в банята, за да се освежат. А пък аз до насита се наях от предложените ми свише ястия. Аз не бях толкова глупаво и такова наистина магаре, че да оставя тия най-сладки яденета и да ям твърдото сено.

14. Дълго време ми се удаваше тая ловка кражба, тъй като аз вземах още страховито и доста пестеливо незначителна част от многото, пък и ония мои побратими не можеха и да подозират магаре в такива хитри постъпки.

Но когато, твърде уверен в невъзможността да ме разкрият, почнах да увеличавам дажбата си и, избирайки по-хубавото, разпилявах сладките, братята се разтревожиха от силно подозрение.

Макар и още никак да не вярваха, че аз съм способен на това, все пак се стараеха да проследят виновника за ежедневната липса на продуктите им.

Накрая те сами взаимно започнаха да се обвиняват в най-срамна кражба, засилиха бдителността още по-старателно и по-прилежно и дори преброяваха вече парчетата. Най-послед единият премахна стеснението си и така заговори на другия:

— Това не е справедливо и не е човешко! Ти всеки ден вземаш по-отбрани парчета и ги продаваш тайно, и трупаш парички. Трябва остатъка по равно да си разделяме! Ако не ти харесва такава обща дружба, можем по всичко друго да си останем братя, а само в това отношение да се разделим. Защото виждам, че ако продължаваме да храним подозрение един към друг в кражба, ще стигнем до голямо разногласие!

А другият отвърна:

— Бога ми, аз похвалявам тази твоя смелост. Аз пък мислех, че ти крадеш парчетата, и дълго време се сдържах, за да не се види, че обвинявам собствения си брат в срамна кражба. Но добре стана, че се разбрахме с думи и сега да си помогнем в бедата! Иначе нашата мълчалива вражда щеше да създаде от нас нови Етеокъл и Полиник^[11]!

15. След като си размениха взаимно такива упреци, и двамата се заклеха, че не са извършили никаква измама. Решиха с общи, дружни усилия да издирят разбойника, който им причиняваше тия загуби. Смятали, че е невъзможно магарето, което оставало единствено в къщи, да може да се храни с такива деликатеси. И все пак ежедневно изчезваха отбрани парчета от ястията. А пък не допускали в стаята да са налетели мухи, големи като Харпиите^[12], които някога ограбили яденето на Финей^[13]! По това време, доволно вкусило от щедрото ядене и наяло се до насита с човешки ястия, тялото ми наедря от тлъстина, кожата ми от грапава стана мека, косъмът ми се заглади и лъсна. Това мое разкрасяване обаче навреди много на почетното ми име. Обръщайки внимание на необикновената ширина на моя гръб и забелязвайки, че сеното всеки ден си стои изобщо недокоснато, те започнали непрекъснато да ме наблюдават. И веднъж както обикновено те затвориха вратата и се престориха, че уж отиват на баня. Вместо

това през някакъв процепа на вратата те започнали да ме наблюдават. Виждайки как съм се нахвърлил на поставените навсякъде лакомства и забравяйки своите загуби, те се учудили много на магарешкото чревоугодие и избухнали в силен смях. Те викали ту един, ту друг и събрали цяла тълпа роби, за да им покажат невероятната дори за споменаване лакомия на тъпото впрегатно животно. Толкова голям и така неудържим смях обхванал всички, че достигнал до ушите дори на минаващия оттам господар.

16. Заинтересуван за какво така хубаво се смеят неговите домашни и като узнал каква е работата, и той сам погледнал през същия отвор и се развеселил твърде много; и дотолкова се смял, че го заболял коремът. После отвори вратата и влезе в стаята, за да погледа отблизо това чудо. Аз видях тогава, че съдбата ми се усмихва поласкаво, отколкото преди с веселото настроение на обиколилите ме ми внушаваше доверие. Никак не се смутих и продължавах да си ям много спокойно, докато господарят, развеселен от такова небивало зрелище, не издаде заповед да ме отведат в дома му. Нещо повече — той със собствената си ръка ме заведе в трапезарията. Трапезата беше наредена и той заповяда да поставят пред мене много блюда с всякакви ястия, към които още никой не беше се докосвал:

Макар и да бях доста похапнал, желяейки да заслужи неговото внимание и благоразположение, охотно се нахвърлих на предложеното ми ядене. Тогава почнаха съвсем сериозно да мислят какви гозби не биха могли да бъдат по вкуса на едно магаре и за да изпитат доколко бях опитомен, почнаха да ми предлагат месо, стотвено със сок от млечка^[14], птица, посипана с чер пипер и риба с екзотичен сос. В това време трапезарията кънтеше от оглушителен смях. Най-последен един от присъстващите, шегаджия, извика:

— Дайте на този наш другар малко чисто вино!

Господарят одобри това предложение и каза:

— Ти наистина се пошегува умно, обеснико такъв! Защото може нашият сътрапезник да не откаже да пресуши и чаша вино с удоволствие!

След това извика:

— Хей, момче, вземи тази златна чаша, напълни я с медовина и я поднеси на моя храненик; но го предупреди, че аз съм пил за негово здраве!

Очакването на сътрапезниците стигна до крайно напрежение. А аз ни най-малко не се изплаших. Спокойно и дори с доволство нагласих долната си устна като език и пресуших на един дъх оная твърде голяма чаша. Надигна се шум и вик и в един глас всички ми пожелаха добро здраве.

17. Господарят преливаше от радост. Повика своите роби — моите купувачи, и заповяда да им заплатят четворно: предаде ме на най-любимия свой освободен роб, човек доста богат, и му поръча с голямо внимание да се грижи за мен. А той ме гледаше човешки и много ласкаво и за да направи още по-голямо удоволствие на покровителя си, най-старателно ме обучаваше в разни хитрости, които довеждаха до възторг моя господар. Най-напред лягах край трапезата и се подпирах на лакът, след това се борех и даже танцувах, като се изправях на задните си крака. Накрая, което беше най-чудно за всички, отвърщах с кимане на въпросите: накланях главата си напред за мое желание, а я отхвърлях назад — за отказ; ако ми се искаше да пия, поглеждах към виночерпеца, подмигвайки му ту с едното, ту с другото око. Всичко това много лесно научих, дори го правех, без някой да ми го е показал. Но аз се боях да не би ако случайно без учител се храня по човешки, повечето от моите постъпки да се изтълкуват за неблагоприятно знамение и като ме насякат на късове, да ме предадат като богата храна на ястребите. Навсякъде тръгна мътва за мене, така че моите чудни способности носеха чест и слава на моя господар: „Ето, казваха за него, този е, който има за другар и сътрапезник магаре, магаре, което се бори, танцува, магаре, което разбира човешка реч и изразява своите чувства със знаци.“

18. Но преди всичко нека ви съобщя сега това, което бях длъжен да направя в началото — кой бе моят хазаин и откъде е родом. Тиаз, така се наричаше моят господар, произхождаше от Коринт, столица на цялата провинция Ахей; съответно на своя произход и високо

положение той преминавал от длъжност в длъжност и накрая бе избран за член на колегията на градските цензори^[15]. За да отговори на блясъка на поетата длъжност, той обеща да устрои в разстояние на три дни гладиаторски игри и нашироко прояви своята щедрост дотам, че в старанието си за слава и популярност се отправи за Тесалия, за да достави най-редки зверове и прочути гладиатори. След като ги избра по свой вкус и се разплати, той се приготви за обратен път. Не използва разкошните свои колесници и пренебрегна красивите коли, които напразно влачеха накрая де закрити и де открити, а и дори тесалийските и другите яздитни галски животни^[16], благородният произход на които се цени твърде много, а яздеше само мен. Беше ме украсил със златни фалери^[17], с красиво боядисано седло и с пурпурни покривала, със сребърни юзди, с пъстри колани и с твърде остроумно направени знаци. Седеше върху мен, с най-любезно изражение ме заговорваше и между другото му доставяше удоволствие обстоятелството, че аз можех и да го нося, и да му бъда сътрапезник.

19. Когато привършихме пътя и по суша, и по море и приближихме Коринт, големи тълпи граждани започнаха да се стичат и както ми се струваше, не толкова да отдадат почит на Тиаз, колкото от желание да ме видят. Защото толкова голяма мътва се беше разпространила за мене, че аз се оказах за моя господар източник на големи печалби. Той видя множеството хора, жадни да видят моите шегички с прекомерно любопитство, и като затвори вратата, ги пускаше един по един със заплащане; всеки ден се сдобиваше по този начин с доста крупна сума.

В тълпата била и някаква знатна и богата матрона. След като заплатила за входа, както се следвало, и след като се налюбувала на различните ми номера, тя постепенно от изумление преминала в особено страстно желание да ме има и не можейки да намери лек за своята безумна страст, подобно на Пазифая^[18], жадно пожелала моите прегръдки. Тя се уговорила с моя пазач срещу голямо възнаграждение и получила разрешение да бъде една нощ с мене; той не се интересувал никак що за удоволствие би могла да получи тя от мен и доволен само от печалбата си, се съгласил.

20. След като се нахранихме и се оттеглихме от трапезарията на господаря, намерихме в моето помещение вече отдавна чакащата ме матрона. О, добри богове, какви чудни и колко прекрасни приготовления се правеха! Веднага четирима евнуси ни оградиха легло на земята с много възглавници, надути от нежен пух, постлаха удобно златна покривка, украсена с чуден тирски пурпур, а отгоре поставиха прекомерно къси, но доста много други възглавници, необикновено меки, на каквито деликатните жени са свикнали да опират бузите и шиите си. Не желаейки да забавят по-дълго време със своето присъствие удоволствието на господарката си, евнусите затвориха вратите на нашата спалня и се отдалечиха. Вътре свещите обливаха ярка светлина и разгонваха нощния мрак.

21. Тогава тя смъкна изцяло всичките си дрехи, дори и превръзката на прекрасните си гърди. Застана близо до светлината и от сребърна кутия се намаза обилно с благовонни балсами; след това и мен ме натри навсякъде с тях, но особено грижливо ноздрите ми. Тогава страстно ме целуна, не така, както обикновено целуват жените в публичен дом, като си правят пари или да привлекат тези, които не ги искат, но с чистота и сърдечност. И после сладко ми зашепна:

— Обичам те, жадувам те, само теб обичам, без теб повече не мога да живея — и други такива, с които жените изразяват своите чувства и у другите възбуждат страст. След това ме улови за юздата и по начина, по който ме бяха свикнали, ме накара да легна. А това на мене не ми се виждаше нито ново, нито мъчно да го направя, особено след толкова време да срещна прегръдките на такава хубава и жадна за любов жена. При това прекрасното и изобилно вино ме беше замаяло, а пламтящият балсам възбуждаше моето сладострастие.

22. Аз обаче бях обхванат, и то от не малък страх при мисълта, как с толкова големи и такива крака бих могъл да обхвана нежната матрона; как с толкова твърдите копита да притисна в обятията си това белоснежното и нежно тяло, сътворено като че ли от мляко и мед; как ще целувам с огромните си уста и с безобразните като камъни зъби

малките розови устни с божествена по тях роса; как най-после, дори и да изгаря до мозъка на костите от любовострастие, може да ме приеме такъв грамаден. Горко ми! Ако бъде повредена знатната гражданка, ще ме подхвърлят да участвувам в борбите с дивите зверове на моя господар! Между това тя отново ме обсипа с ласкави имена и непрекъснато ме целуваше с нежен шепот, с впити в мен очи и накрай възкликна:

— Държа те, гълъбче мое, врабченце мое!

И докато ми говореше така, ми доказа колко несъстоятелни са били моите разсъждения и колко неуместен моят страх. Като ме обхвана плътно, тя ме прие целия. И колкото пъти, щадейки я, я отстранявах леко, толкова пъти тя в буен порив се притискаше към мен сама, обхващаше моя гръб и още по-тясно се вплиташе в мен, така че кълна се в Херкулес, струваше ми се, че у мен нещо липсва, за да удовлетвори нейната страст. Сега разбрах, че ненапразно е изпитвала удоволствие с мучащия си любовник майката на Минотавърта. И така прекарахме цяла нощ без сън и в труд. На разсъмване, избягвайки да научи зората това, жената си отиде, като уговори със същата цена същото за следващата нощ.

23. Моят надзорник нямаше нищо против нейното желание да продължават любовните занятия — отчасти заради голямата печалба, която получаваше от това, отчасти от желанието да достави ново зрелище на господаря. Без да се бави, той му разкри цялата сцена на нашата любов. Господарят награди щедро волноотпущеника и ме определи за публично представление. И понеже достойнството на онази отлична моя съпруга не й позволявало да вземе участие в представлението, а пък никоя друга не можеше да се съгласи дори за голяма награда, намериха някаква жалка престъпница, осъдена по решение на местния управител на разкъсване от зверове; тя трябваше да се яви с мене в театъра пред очите на зрителите. Аз узнах следното за нейните престъпления.

Тя имала за съпруг един млад човек, чийто баща, тръгвайки някога на пътешествие, заповядал на своята жена — майката на същия младеж, която била тогава бременна, — ако случайно роди дете от женски пол, веднага да го убие. Тя, в отсъствие на мъжа си, родила

момиченце. Подбудена от вродени майчински чувства, не изпълнила поръчението на мъжа си и предала момиченцето на съседите си да го отгледат. Когато се върнал мъжът ѝ, тя му съобщила, че е родила дъщеря и че я убила. А момичето достигнало цъфтяща възраст и трябвало да го оженят. Майката не можела да му даде без знанието на мъжа си зестра, съответствуваща на произхода му. И не могла да направи нищо друго, освен да открие тайната на своя син. При това тя много се опасявала да не би случайно той, обхванат от младежки порив, да направи грешка и без да знае, да почне да тича по собствената си сестра. Младежът — примерен и покорен син — свято почитал дълга и към майка си, и към сестра си и достойно пазил семейната тайна. Обзет от необикновено милосърдие, той изпълнил непредвиденото задължение на кръвното родство и приел под свое покровителство своята съседка, горката сирота. Скоро я оженил за своя най-близък и добър приятел и му дал щедро зестра от собствените си средства.

24. Но това добро и прекрасно дело, изпълнено с достойнство, не могло да се скрие от зловещата воля на съдбата — по нейна подбуда в дома на младежа се вмъкнала жестоката ревност. След известно време неговата жена — тази, която сега е осъдена за това престъпление на разкъсване от диви зверове — започнала да подозира девойката като наложница на мъжа ѝ и нейна съперница; затова я намразила и накрая ѝ приготвила гибел, прибегвайки до най-страшни интриги. Ето какво злодейство измислила тя. Като задигнала пръстена на мъжа си, заминала на село. Оттам изпратила роба си — верен ней и от вярност заради нея готов на всичко долно — да извести на младата жена, че младежът отишъл на вилата си и че я викал при себе си. Но трябвало съвсем сама колкото може по-скоро да отиде при него. И за уверение на това, предала пръстена, откраднат от мъжа ѝ! А пък тази, подчинявайки се на поръчката на брата си, защото тя само така го назовавала — и още повече, като познала неговия пръстен печат, веднага тръгнала на път, както ѝ било поръчано — без всякакъв спътник. Подло измамена, тя не забелязала примката и попаднала в коварна засада. Почтената съпруга, обхваната от бясна и разюздана ревност, се нахвърлила върху сестрата на своя мъж, съблякла я гола и

най-напред я била с бич до смърт; а тази с плач обяснявала каква била работата и непрекъснато споменавала името на брата си, като уверявала зълва си, че се гневи и негодува за мнимо прелюбодеяние. Обаче тая жена не повярвала на нито една нейна дума и смятайки, че всичко това е измислица, пробола нещастницата между бедрата с горяща главня и най-жестоко я умъртвила.

25. Като чули вестта за тази ужасна смърт, брат ѝ и съпругът ѝ дотичали и оплаквайки я със страшни ридания, предали тялото на младата жена за погребение. Младият човек не могъл да понесе спокойно толкова жалката и съвсем незаслужена смърт на сестра си. Обхванат до мозъка на костите си от болка, той тежко заболял от жлъчка. Така изгарял в силна треска, че, изглеждало, и нему самия била необходима помощ. Съпругата му, която била вече загубила заедно с верността си и името на съпруга, се уговорила с някакъв лекар, известен с вероломството си. Този лекар бил прочут с многото си награди и можел да наброи богати трофеи, които спечелила десницата му. Тя му обещала петдесет хиляди сестерции, ако той ѝ продаде силно действаща отрова, и така сама купила смъртта на мъжа си. Това било свършено и те се престорили, че приготвят някакво питие за облекчаване болките в гърдите му, а също и за облекчаване на жлъчката му — питие, което учените наричат свещено^[19]. Вместо това му се поднесло друго, посветено на Прозерпина^[20]. И вече, в присъствието на цялото семейство и на някои приятели и близки, лекарят старателно го размесил със собствената си ръка и протегнал чашата на болния.

26. Но наглата жена искала да се освободи и от свидетеля на своето престъпление и да си запази обещаните пари. Тя видяла протегнатата ръка с готовата чаша и казала:

— Не, драги докторе, няма да дадеш на милия ми съпруг това питие, преди сам ти да отпиеш значителна част от него. Отде да знам дали не си скрил в тая чаша гибелна отрова. Това не ще обиди теб, един толкова мъдър и учен мъж, ако аз, любещата жена, загрижена за своя съпруг, проявявам необходимата грижа за неговото спасение.

Силно смутен от тая дръзка постъпка на тази жена-звяр, лекарят, забъркан и лишен от достатъчно време да обмисли своите действия, страхувайки се, че неговото забавяне или смущение може да възбуди подозрение за нечиста съвест, опитал значителна част от съдържанието на чашата. Следвайки неговия пример, младият човек поел чашата, която му била подадена, и я изпил до дъно. Като свършил по този начин своята работа, лекарят веднага се приготвил да си отиде, в къщи, за да приеме бързо някоя противоотрова. Но безчовечната жена със страшна упоритост се стремяла да доведе докрай това, което била почнала, и не му позволила да се отдели нито крачка от нея.

— Нека да видим целебното въздействие на лекарството — казала тя.

Но най-после, след непрекъснати и дълги молби и убеждения, тя го пуснала да си отиде. Между това сляпата гибел проникнала дълбоко във всичките негови вътрешности и стигнала най-после до сърцето му. Дълбоко засегнат и вече обхванат от тежка сънливост, с мъка се добрал до къщи. И едвам успял да разкаже всичко на жена си и поръчал да изиска поне обещаната награда за двойната смърт, така измамен, при жестоко страдание издъхнал този знаменит лекар.

27. Младият човек също не останал дълго време жив. Сред престорените и лъжливи сълзи на своята съпруга издъхнал и той в също такива мъки, както и лекарят. Погребали го. Изминали няколко дена, през които се извършвали необходимите заупокойни обреди. И ето явила се жената на лекаря и поискала да ѝ се заплати за двойното убийство. А оная жена, докрай вярна на себе си, потъпквайки законите на верността и спазвайки ги привидно, любезно ѝ отговорила и ѝ обещала много щедро да изпълни исканото. Уверила я, че веднага ще изплати уговорената сума, но добавила, че ѝ се искало още малко да получи от това питие, за да завърши напълно започнатото дело. И нищо повече. Жената на лекаря, заплетена в такова подло коварство, лесно се съгласила. За да угоди на богатата жена, бързо отишла в къщи и скоро след това ѝ предала цялата кутийка с отровата. А пък оная престъпница, получавайки това мощно средство за престъпления, простряла далече и нашироко своите окървавени ръце.

28. Тя имала малка дъщеря от съпруга си, когото неотдавна бе убила. Много мъчно понасяла тя обстоятелството, че според законите по необходимост част от наследството на мъжа ѝ трябвало да премине към това дете. Понеже ламтяла да заграби цялото наследство, решила да посегне на живота на дъщеря си. След като се осведомила, че след смъртта на децата майките вземат наследството^[21], тя се показала и като родител такава, каквато се била проявила и като съпруга. По своя план тя поканила на обед и жената на лекаря. И на обедата тя се опитала да отрови и двете — и жената, и собствената си дъщеря. Страшната отрова веднага довършила слабия дъх и неукрепналите нежни вътрешности на малкото момиче. Но съпругата на лекаря, щом усетила как ужасното питие се разлива с вероломни лъкатушения по белите ѝ дробове и започва там опустошителното си действие, веднага се досеща каква е работата. Скоро, когато дишането ѝ се затруднило, тя се уверила в своето подозрение. Веднага се отправила към дома на самия наместник и със силен вик го призовала за защита. Обкръжена от развълнуваната тълпа, тя обещала да разкаже за страшните престъпления и сполучила в това: веднага наместникът открил за нея и дома си, и слуха си. Едва успяла да разкаже подробно от самото начало всичките жестокости на разбеснялата се жена и изведнъж в очите ѝ потъмняло, полуотворените ѝ устни се свили, изскърцали продължително зъбите ѝ и тя паднала мъртва пред самите крака на наместника. Той бил човек опитен и не можел да допусне с ни най-малко забавяне наказанието на тази страхотно престъпна жена заради толкова многобройните ѝ владения. Веднага хванал прислужниците и със силата на мъките изтръгнал от тях истината. Престъпницата била осъдена на разкъсване от диви зверове, не че това било достатъчно наказание за нея, а защото той не можел да измисли друго по-достойно за нейните простъпки.

29. С такава жена аз трябваше да се съчетая публично в законен брак и затова с много голям страх очаквах дните на празненството. Неведнъж изпитвах желание да свърша със себе си, за да не се опетня от съприкосновението си с такава престъпница и да се опозоря пред целия народ. Лишен от човешка ръка, лишен и от пръсти, аз не можех

да опаша меч с тези кръгли и изтъркани копита. И все пак се утешавах с малка надежда в тия крайни за мене нещастия: пролетта току-що настъпваше цяла в цветна премяна, обливаше ливадите с пурпурен блясък и разпукваше трънливата обвивка на разцъфващите с благовонно дихание рози, които щяха да ме превърнат отново в предишния Луций.

Ето настъпи денят, определен за празненството. Въведоха ме, с голяма тържественост, следван от благоразположения народ чак до самата арена. И в очакване, докато се свърши първият номер на програмата, който се състоеше в хоров танц, аз стоях до входа и много доволно хрупках зелената трева, която растеше там, и с удоволствие хвърлях любопитни погледи през откритата врата и се наслаждавах на приятното зрелище.

Момчета и момичета, разцъфнали в първия цвят на младостта, прекрасни по външност, с блестящи костюми, с изразителни движения изпълняваха гръцки пирихийски танц^[22]; подредени хармонично, те изпълняваха красиви фигури — ту се извиваха с гъвкави стъпки в кръг, ту се нареждаха в извита редица, събираха, се в каре, и изведнъж после се разделяха на две. Но ето раздаде се звук на тръба, който възвести края на тия сложни съчетания на сближаване и отделяне. Завесата се спусна^[23], сгънаха и другите платна и сцената се откри пред очите на зрителите.

30. Сцената^[24] представляваше изкусно направена гора в планината. Наподобяваше оная знаменита планина Ида^[25], която поетът Омир е възпял. Засадена бе с живи и зелени дървета, а от върха бликаше извор, изкусно направен от ръката на майстор: водите му се стичаха по склоновете на планината. Няколко козички хрупкаха трева, а юноша в образа на Парис, облечен като фригийски овчар с красива връхна дреха и азиатски плащ на раменете, със златна тиара^[26], пасеше стадото. Ето показа се и прекрасно момче, почти голо, само хламида на ефеб^[27] покриваше лявото му рамо. Веднага привлякоха погледа златните му коси, затъкнати с красиво подредени златни перца. Жезълът в ръката му показваше, че това е Меркурий^[28]. Той се приближи с танцова стъпка и подаде с дясната си ръка златна ябълка

на този, който изобразяваше Парис^[29]. Със знак показва какво е поръчал Юпитер и със задна стъпка грациозно изчезна от погледа. След това се появи девойка с благородна външност, наподобяваща богинята Юнона^[30] — главата ѝ бе обкръжена от блестяща диадема, а носеше и скиптър. Бързо се втурна и друга, която щеше да познаеш, че е Минерва^[31] — на главата ѝ блестеше шлем, покрит с маслинов венец. Тя повдигаше щита и поклащаше копието, като че ли за сражение.

31. След нея влезе друга девойка, която блестеше с чудна красота. Божественият ѝ тен издаваше в нея Венера, каквато е била като девойка: с голотата на откритото си тяло предлагаше на погледа съвършена красота. Само тънко копринено парче плат покриваше отпред красивата ѝ женственост. Но него любопитният ветрец ту игриво и любовно издуваше така, че да се види нежният цвят на младостта, ту по-силно го духваше, за да го прилепи плътно и ясно очертае прелестните ѝ форми. Самите цветове на богинята контрастираха: бяло тяло — като че ли от небето, лазурно покривало — с цвета на морето. Зад всяка девойка, изобразяваща богиня, следваха свити: зад Юнона — Кастор и Полукс^[32], чиито глави бяха покрити с яйцевидни шлемове, на върха със звезда — ролята на близнаците играеха също млади актьори. Под звуците на различни мелодии, изпълнявани от йонийска флейта^[33], тихо и бавно приближаваше девойка. С благороден жест даде да се разбере, че ако той присъди наградата за красота на нея, тя ще даде на овчаря власт над цяла Азия. А пък онази, която оръжието представяше като Минерва, бе пазена от две момчета — оръженосци, Ужас и Страх; те подскачаха с голи мечове. Зад гърба ѝ флейтист тръбеше дорийска бойна песен: той смесваше остри тонове с ниски звуци и подражаваше по този начин тръба, възбуждаща желание към битка. А тя, пълна с бодрост, поклащаше глава и хвърляше заплашителни погледи и с жива и сложна мимика даваше на Парис да разбере, че ако ѝ присъди наградата за красота, ще го направи храбър герой, увенчан с богати трофеи.

32. Ето и Венера, сред възторжените викове на публиката, обкръжена с голям орляк весели дечица, със сладка усмивка, застана чудно красива по средата на сцената: човек би помислил, че ония вечно бели и нежни момченца-купидончета току-що са прилетели от небето или от морето; защото и с крилцата, и със стрелите си, и с целия си вид те напомняха изумително прекрасните форми на Купидон и като че ли тяхната господарка отиваше на сватбен пир, те осветяваха пътя ѝ с трептящия пламък на факли. Пристъпваха бързо и прекрасно множество прекрасни невинни девойки — оттук прелестни Грации, оттам чудно красиви Хори^[34]; те пръскаха цветя и гирлянди и в чест на своята богиня сплетоха дивно хоро, предлагайки ласкаво на царицата на удоволствията накитите на пролетта. Ето че вече и флейти нежно засвириха с многобройните си дупки лидийски напеви. Те приятно милваха сърцата на зрителите. Но още по-голяма сладост се разля, когато прелестната Венера спокойно запристъпя, забавя леко крачките си и с леки извивки на тялото, в дискретна хармония, с които се движеше и главата ѝ. Нейните чувствени жестове отговаряха на размекващата музика на флейтите, и ту нежно се премрежваха зениците ѝ, ту хвърляха заплашителен поглед, а понякога само очите ѝ танцуваха. А щом застана пред погледа на съдията, само с движение на ръцете изрази, че ако я предпочете пред другите богини, ще му даде за съпруга прекрасна по външност и подобна на нея жена. Тогава фригийският младеж от все сърце предаде на девойката златната ябълка в знак на победа.

33. Какво впрочем се учудвате вие, просташки глави, площаден добитък, или по-добре ястреби в тоги. Как няма и сега всички съдии да търгуват със своите решения, когато още в началото на света между богове и хора е замесено пристрастие? И с първото си решение оня съдия, избран по внушение на самия Юпитер, човек-селянин, овчар, прелъстен от наслаждения, не продаде ли, обричайки на гибел, целия си род?^[35] Така, бога ми, и после е ставало: вземете например знаменития съд на прославените ахейски вождове^[36] тогава, когато те по лъжливи сведения обвинили в измяна мъдрия и ученолюбив Паламед^[37] или когато пред военната доблест на великия Аякс са предпочели посредствения Одисей^[38]! А какво ще кажете за това

прословуто решение, което бе прието от атиняните, тези умни законодатели и опитни във всички знания? Нали старецът^[39] с божествена мъдрост, когото делфийският оракул провъзгласи за най-мъдър сред смъртните, по злобната измама на безсрамна шайка биде подхвърлен на преследване като развращаващ младежта — тази младеж, която той възпираше от крайности? Не бе ли той погубен от смъртоносния сок на гибелна трева и не остави ли с това петно на вечно безчестие за съгражданите си? Не са ли приели сегашните велики философи неговото светло учение и не се ли кълнат в негово име те при своите стремежи към висше блаженство? Но някой може да ме обвини за моето негодувание, разсъждавайки така в себе си: „Ето пък сега ще търпим едно магаре да ни философствува“, та я да се върна отново към разказа, от който се отклоних.

34. След като се свърши този съд на Парис, Юнона и Минерва, опечалени и разгневени, си отидоха от сцената, изразявайки с жестове негодуванието си, че са ги пренебрегнали. А пък Венера, радостна и весела, с танц с целия хор изрази тържеството си. Тогава от самия връх на планината през някаква скрита тръба пръсна във въздуха струя вино, смесено с шафран, и се разля нашироко, като ороси с благовонен дъжд пасящите наоколо кози; а те, окъпани, промениха своята белота в златистожълта. Когато вече целият амфитеатър се изпълни със сладък аромат, планината заедно с гората се провали вдън земя.

И ето че някакъв войник пресече бегом улицата и се отправи към градския затвор, вече да доведе по желание на народа оная жена, за която вече споменах, че бе осъдена да бъде разкъсана от диви зверове заради многобройните си престъпления и бе предназначена за славно бракосъчетание с мен. Започнаха да готвят вече брачното ложе за нас; то блестеше с инкрустации от индийска костенурка, покрито с пухени възглавници, застлано с цветни копринени покривки; а пък аз, покрай срама да се съчетавам публично с тази престъпна и порочна жена, твърде много се измъчвах и от страх пред смъртта и сам в себе си така разсъждавах: ако по време на нашите любовни прегръдки бъде пуснат някакъв звяр, за да разкъса жената, знаех, че зверът не ще бъде така съобразителен по природа или така изкусно обучен и да се отличава с

такава въздържаност и умереност, че да разкъса жената, лежаща до мен, а мене самия, като неосъден и невинен, да остави непокътнат.

35. И така, докато моят пазач се грижеше да подреди ложето както трябва, а останалите роби или се занимаваха с приготвянията за лова, или гледаха към увлекателното зрелище, на мен не толкова от срам, колкото от безпокойство за собственото ми спасение, ми се представиха всички възможности да осъществя своя план — никому и наум не дойде, че трябва да се пази такова опитомено магаре. Тогава малко по малко, пристъпвайки с крадлива стъпка към вратата, която бе наблизко, се спуснах с всички сили и в най-силен бяг изминах почти цели шест мили. Стигнах до Кенхрея^[40], град, който се счита за най-добрата колония на коринтяните и се мие от Егейско и Саронийско^[41] море. Тукашното пристанище е най-сигурно убежище за корабите и винаги е пълно с народ. Впрочем аз избягах от народа и като избрах тайно място на брега близо до самите вълни, прострях умореното си тяло на мекия пясък и подкрепих силите си. Колесницата на слънцето беше вече свила покрай последния стълб^[42] на деня и във вечерната тишина ме обхвана сладък сън.

[1] *Socci* — ниски леки обувки на комически актьори — синоним на комедия, *coturni* — високи обувки, които носели актьорите в трагедията, за да придадат величие на своята осанка — синоним на трагедия. ↑

[2] *Курия* — зданието, където заседава римският сенат. Същото наименование било възприето и за провинциалните съвети. ↑

[3] Тоест Ареопагът — най-строгото съдебно учреждение в Атина. Името си носи от хълма, където се намира (Ареопаг — на гръцки хълм на Арес). Гръцкият бог на войната Арес отговаря на римския Марс. Ареопагът е разглеждал делата за убийства. ↑

[4] Осъдените за отцеубийство, а по-късно и за убийство на близък родственик, ги биели до края с пръчки, после ги заципвали в кожен мех с куче, петел, маймуна или змия и ги пускали в морето. Ако нямало наблизко море, хвърляли ги да ги разкъсат диви зверове (виж книга X, глава 28). ↑

[5] Имало три възможни решения за изразяване мнението на съдията. Те били записвани на восьъчни таблични и пускани в урната: „С“ — *condemno* — осъждам, „А“ — *absolvo* — оправдавам и „NL“ — *non liquet* — неясен ми е въпросът (въздържал се). ↑

[6] Наказаният бивал привързван със силно разпънати ръце и крака за обръча на колело. Чрез силно въртене на колелото разпънатият изпитвал страшни мъки. ↑

[7] Греда върху четири крака (като дървен кон), на които изтегляли крайниците на измъчвания. ↑

[8] *Мандрагора* — растение, от корените и плодовете на което добивали сок, който служел за приспивателно и като наркотично средство в медицината. ↑

[9] Военните трибуни командували легиони. Всеки легион имал 6 трибуни, които се редували в своята служба. ↑

[10] Тука се говори за различни видове сладкиши и деликатеси; някои имали форма на рог, други на гущер, на риба и така нататък. ↑

[11] Това са синове на Едип цар, които враждували помежду си за Тива. В тази борба и двамата загинали. От този мит е черпил сюжет Есхил за трагедията „Седмина против Тива“. ↑

[12] *Харпии* — три крилати чудовища с лица на девойки. ↑

[13] *Финей* — легендарен тракийски цар, който ослепил децата от първия си брак, за да угоди на втората си жена. Боговете за наказание изпратили харпиите да го преследват, като му грабят храната от трапезата или я омърсяват. ↑

[14] На латински *laser* — сок, добиван от растението *Ferula asa 1foetida* L. и употребяван като подправка. ↑

[15] Длъжност в колониите и в провинциалните градове на Римската империя. Градският цензор упражнявал надзор върху данъците и обществените сгради. ↑

[16] Тесалийските коне и галските мулета били особено реномирани. ↑

[17] *Фалери* — металически токи, които украсявали хамутите на конете. ↑

[18] Богът на морето Посейдон се разгневил на критския цар Минос и накарал жена му Пазифая да се влюби в бик. От тази любов се родил Минотавър — човек-бик, когото по-късно Тезей убил в критския Лабиринт. ↑

[19] „Свещено“ питие наричали отварата от кукуряк. Смятали, че лекува душевно болни. ↑

[20] Виж бележка 10 към III книга. ↑

[21] Според закона, издаден по време на император Клавдий (I в. от н.е.), имуществото на починало дете за утеха се давало на майката и се наричало печално наследство. ↑

[22] *Пирихийски танц* — военен танц (от спартански произход), изпълняван под звуците на флейта. Подражавал движенията на войниците в боя. В случая обаче не се касае точно за такъв танц. ↑

[23] Виж бележка 26 към I книга. ↑

[24] Тук е предадена пантомима — популярно и любимо театрално представление през империята. Танците и играта на актьорите били обяснявани от хора. ↑

[25] *Ида* — планина в Мала Азия, в подножието ѝ се намирала древната Троя. ↑

[26] *Тиара* — вид шапка у персите и фригите, у последните т.нар. фригийска шапка, с връх, завит напред. ↑

[27] *Ефеби* — така се наричали в Атина юношите между 18–20 години. Те изпълнявали гранична служба. Носели особен вид плащ — хламида. ↑

[28] Виж бележка 15 към VI книга. ↑

[29] Виж бележка 35 към IV книга. ↑

[30] Виж бележка 6 към VI книга. ↑

[31] *Минерва* (отговаря на гръцката Атина) — дъщеря на Юпитер (Зевс), богиня на мъдростта, изкуствата и науката. ↑

[32] *Кастор и Полукс* (Полидевк) — братя, синове на Леда; първият — от Зевс, а вторият — от спартанския цар Тиндарей. ↑

[33] Виж бележка 45 към IV книга. ↑

[34] Виж бележка 16 към V книга. ↑

[35] Прави се намек за Троянската война, която унищожила целия род на Приам. ↑

[36] Отнася се за вождовете на гърците, които се сражавали при Троя. ↑

[37] *Паламед* — евбейски княз, гръцки герой от Троянската война. Одисей и Агамемнон, които му завиждали за неговата хитрост и ум, подхвърлили в палатките му злато и писмо уж от Приам — троянския цар. Бил уличен в предателство и умъртвен. ↑

[38] Виж бележка 20 към III книга. ↑

[39] Гръцкият философ Сократ, обвинен, че развърщава младежта, бил осъден на смърт — да изпие чаша с отрова. ↑

[40] *Кенхрея* (сега *Кенхриес*) — главното (източното) пристанище на Коринт, на 2 часа път от града. ↑

[41] *Сароническо море* — по-точно Егинският залив на Егейско море. ↑

[42] Стълб, край който преминавали колесниците при състезания — тук краен стълб, след който колесницата завива и изчезва. Виж и бележка 16 към VI книга. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА КНИГА

1. Около първата нощна стража се събудих внезапно и гледам с трепет необикновено ярко сияещия пълен диск на блестящата луна, почти издигаща се от морските вълни; посветен в мълчаливите тайни на дълбоката нощ, аз знаех, че властта на върховната богиня се простира особено далече и че изобщо човешките работи се направляват от нейния промисъл; и не само домашните и диви зверове, но дори бездушните предмети оживяват от божествения знак на това небесно светило; и самите тела по земята, небето и морето, съобразно нейното нарастване, се увеличават, а с нейното намаляване — съответно намаляват. Аз предполагах, че съдбата се е наситила вече на моите толкова много и такива тежки бедствия и ми предлага, макар и късно, надежда за спасение, та реших да се обърна молитвено към божествения лик на свещената богиня^[1], която стоеше пред мен. Веднага, без да се бавя, се отърсих от съня, в който се бях отпуснал, пъргаво скочих и пожелах незабавно да се подхвърля на очищение: седем пъти потопих главата си в морските вълни, тъй като прославеният Питагор е приел това число за особено подходящо при религиозни обреди.^[2] И след това се обърнах към премогъщата богиня с обляно от сълзи лице:

2. — Царице небесна^[3], Цереро, благодатна майко на плодовете, ти, която в радост след възвръщането на дъщеря си премахна стария жълъд — дивата древна храна, и ни даде приятна сладка храна, ти, която сега обитаваш Елевзинската земя,^[4] или ти, небесна Венеро, която в самото начало на света свърза различните полове, роди Амур и умножи с вечно плодородие човешкия род, ти, която сега си почитана в свещеното място на мития от морето Пафос, или ти, сестро на Феб^[5], ти, която идваш на помощ като благодетелка при раждане и си отгледала толкова много народи, а сега си почитана в светилището в Ефес, или ти, Прозерпино^[6], страшна със среднощните воеве, която с

троеличието си потискаш злите духове, усмиряваш и властвуваш над мрачните сенки, скиташ по различни лесове^[7] и приемаш различна почит, о ти, Прозерпино^[8], ти, която разстилаш своето женствено сияние над всички домове^[9] и с влажните си лъчи подхранваш весело семената^[10] и в твоя самотен път разпръсваш несигурната си светлина; с какво име, с какъв ритуал и под какъв образ да те извикам?^[11] Помогни ми, ти ми помогни сега в моите върховни мъки, ти укрепи променливата ми съдба, ти дай край и мир на моите жестоки страдания! Стига мъки, стига премеждия! Свали от мене страшния образ на четириногото животно! Върни ме пред погледа на моите близки, върни ме в предишния Луций! А ако някое обидено божество ме потиска с неумолима жестокост, нека поне умра, ако не трябва да живея!

3. Така в молитви, в нещастни ридания отново се отпуснах на предишното си място и пак сън завладя уморената ми душа. Но едва успях да затворя очи и ето изведнъж сред морето бавно се надигна божественият образ, внушаващ почит дори у самите богове! После постепенно лъчезарното сияние с цялото си тяло, излизайки от морската глъбина, ми се стори, че застана пред мене! О, ако бедността на човешката реч ми даде възможност да разкажа, ако самото божество ме надари с богат и изобилен дар на мощно красноречие, бих се опитал да ви предам тоя чуден образ!

Ето — гъсто спуснати коси, сплетени леко отпред, свободно и волно се разпиляваха по божествената ѝ шия; венец от всевъзможни различни цветя окръжаваше върха на главата ѝ; всред нея, над челото, плосък като огледало диск сияеше в бледа светлина — това беше именно знака на богинята на луната. Отляво и дясно на него се виеха две змии, изправили глави, а отгоре се подаваха житни класове^[12]. Многоцветна дреха, изтъкана от тънко ленено платно, ту блестеше с бял блясък, ту със златожълтия цвят на шафрана, ту пламваше в розов блясък! Но това, което порази още повече моя взор, бе черният плащ^[13], който разливаше тъмно сияние. Обвивайки тялото ѝ, той преминаваше отзад, откъм дясното бедро към лявата плешка, откъдето свободният му край беше прехвърлен отпред сдиплено, за да се спусне

надолу в множество хоризонтални гънки, а краищата му, обшити с кичури от ресни, красиво се развяваха.

4. Краищата, а и самата тъкан на плаща бяха осеяни с блещукащи звезди. Сред тях пълната луна дъхаше пламтящи огънове. А там, където на вълни падаше това чудно покривало — от всички страни бе вшита непрекъсната гирлянда от всякакви цветя и плодове. Богинята носеше различни предмети. В десницата държеше меден сестър^[14]. Неговата тясно извита като пояс основа се пресичаше с три по-малки пръчки и те при тройно разтърсване с ръка издаваха пронизителен звук. На лявата ръка висеше златна чаша с форма на кораб^[15], върху чиято дръжка на лицевата страна надигаше глава усойница с широко издута шия. Божествените ѝ стъпала закриваха сандали, втъкани с листа от победната палма^[16]. В този величествен вид, дишайки аромата на щастлива Арабия, богинята ме удостои с божествения си глас:

5. — Ето, аз съм при теб, Луций, трогната от твоите молби, аз — майка на цялата природа, господарка на всички стихии, първа рожба на времето, най-висша от боговете, царица на сенките в подземното царство, първа между небесните жители, единен образ на богове и богини; аз, която управлявам по своя воля блестящите върхове на лазурния свод, целебния лъх на морето, плачевното безмълвие на ада; аз, единствена божествена сила, която под многобройни образи, с различни обреди, под различни имена почита цялата вселена. На едно място първородните фригийци^[17] ме наричат майка на боговете, богиня на Песинунт^[18], на друго древните жители на Атика^[19] — Атина Кекропска^[20], тук приморските кипърци — Афродита Пафоска, а критските стрелци^[21] — Артемида Диктина^[22], триезичните сицилийци^[23] — Прозерпина Стигийска, елевзинците — древна богиня Деметра; едни — Юнона, други — Белона; тук Хеката, там Рамнузия^[24], етиопците пък, които се озаряват от първите лъчи на изгряващото слънце^[25], ариите^[26] и прославлените в древността със своята наука египтяни ме почитат така, както трябва — наричат ме с

истинското ми име: царствена Изида^[27]. Ето, аз съм пред тебе, съчувствувам на твоите беди, благосклонна и милосърдна към тебе. Престани вече да плачеш и жалиш, премахни скръбта си; с моята благословия над тебе ще възсияе спасителният ден! Слушай много внимателно моите заповеди! Денят, който ще се роди от тази нощ, отвеки ми е посветен. В този ден зимните бури се успокояват, развилнелите се морски вълни стихват и морето става вече достъпно за плаване и моите жреци спускат във вълните недокоснал още водата кораб и го посвещават на мен като пръв дар за пътуванията през новия сезон. Ти очаквай този свещен обред спокойно и благочестиво.

6. По мое напомняне жрецът по време на тържественото шествие в дясната си ръка ще държи заедно със сестра и венец от рози^[28]. Без да се бавиш тогава, разбутай живо тълпата и се присъедини към шествието, облегнат на моето благоволение. Ела съвсем наблизко, като че ли искаш да целунеш ръката на жреца, откъсни си рози и смъкни от теб тази омразна и на мен, отвратителна и отдавна ненавистна кожа на животното — в миг я съблечи! Никак да не се страхуваш: не е трудно да изпълниш моето нареждане. Ето в същата минута, в която идвам при теб, явявам се и на моя жрец в съня му, за да му кажа какво ще се случи и как трябва да действа. По моя заповед отрупаното множество ще се разстъпи и ще ти направи път: във веселата церемония и празничното зрелище никой не ще се смути от твоята грозна външност. Неочакваното твое превращение не ще причини никому подозрение и неприязън. Но помни и дълбоко в сърцето си го запази: целия останал твой живот, дори до последния си дъх, ти ще посветиш на мен. И справедливостта, с чието благоволение ще се върнеш при хората, те задължава да правиш това, докато си жив. Ти ще живееш щастливо, ти ще живееш под мое покровителство в слава; и след като преминеш времето на земния си живот и слезеш в подземното царство, там също, както ме виждаш сега, ще ме намериш — аз осветявам мрака на Ахеронт^[29] и царувам над Стигийските обиталища; а ти ще бъдеш жител на Елисейските полета^[30] и там ще ме почиташ като твоя благодетелка. Ако с примерното си послушание, с религиозните обреди и с достойно целомъдрие угодиш на нашата

божествена воля, ще знаеш, че само в моя власт е да се продължи твоят живот свръх установения от съдбата срок.

7. След като доведе докрай своето забележително предсказание, всепобедното божество изчезна. Незабавно в миг се освободих от съня, обхванат и от страх, и от радост, а после и облян в обилна пот. Аз бях силно замаян от толкова явното присъствие на могъщата богиня. Отново се потопих в морската вода и с напрегнато внимание в нейните велики заповеди си припомних поред всичко, което тя ми внуши. И скоро след това изчезна мракът на черната нощ, изгря златното слънце и ето всички улици се изпълниха с благочестива тълпа в празничен вид. И толкова ми се виждаше весело всичко около мен при моето чудно настроение, че дори чувствавах изпълнени с радост и животните от всякакъв вид, и всички домове, и самият ден със своя лазур. Неочаквано спокоен слънчев ден беше сменил вчерашния студ; под топлия полъх на пролетта зазвънтяха сладките песни на пойните птички. С нежните си звуци те прославяха майката на звездите, създателка на вековете и господарка на целия свят. Дори и дърветата, плодните, които носят обилен плод, и безплодните, що задоволяват само със сянката си, облъхани от южни ветрове, блестяха със свежи листа и с нежно движение на клоните си нашепваха сладки звуци; утихна силният вой на бурите, утихна и страшният плясък на бурните вълни; морето спокойно се плискаше о брега, а небето след разведряване от тъмните облаци блестеше безоблачно и ясно със своя лазур.

8. Ето започнаха да пристъпват постепенно първите участници на великото шествие, всеки прекрасно облечен, по свой вкус и избор. Тук един препасан с пояс представляше войник, там друг с наметнат плащ, с леки обувки и с ловджийски копия изобразяваше ловец; трети с позлатени пантофки и наметнат с копринена дреха, в скъпа украса и с преплетени на главата коси, с плавна походка подражаваше жена. Понататък друг с наколенници, с шлем, с щит и с меч, като че ли ще излезе ей сега на гладиаторски състезания. Не липсваше и такъв, който играеше роля на длъжностно лице с пурпурната си одежда и

ликторските снопове. Друг пък с широк плащ и бастун, с плетени сандали^[31] и козя брадичка изпъкваше като философ. Тук имаше и птицеловци, и рибари — едните и другите с тръстики — у едните, намазани с лепило, у другите, снабдени с въдици. Видях и питомна мечка, която се возеше седнала на носилка като почтена матрона, и маймуна с фригийска шапка и в шафранова наметка и със златна чаша в ръка изобразяваше пастира Ганимед^[32]. Вървеше и магаре с налепени по него пера, а до него пристъпваше немощен старец: веднага ще кажеш, че старецът е Белерофонт, а магарето Пегас^[33] — и двамата възбуждаха смях.

9. През времето, когато тези забавни маски преминаваха от място на място, веселейки народа, вече се движеше тържественото шествие на богинята-спасителка. Жените блестяха с белоснежни одежди и радваха погледа с пъстрите си премени, украсени с пролетни венчета: едни посипваха от полите си с цветя пътя, по който минаваше свещената процесия; други имаха зад гърба си блестящи огледала, та движейки се, богинята да вижда цялото шествие след себе си; трети носеха гребени от слонова кост и с движения на ръцете и свиване на пръстите наподобяваха, като че ли решат и прибират косите на господарката си, четвърти с чудни балсами и благовония пръскаха навред улиците. Между това огромни тълпи хора от двата пола с лампи, факли, свещи и всякакъв вид изкуствени светлини прославяха извора на сиянието на небесните звезди. В прелестна симфония свирки и флейти разливаха най-приятни мелодии. Следваше ги хор от избрани младежи в снежнобяло облекло; той изпълняваше хвалебна песен, която бе съчинил изкусен поет по благоволенieto на музите, с текст, който представляваше прелюдия към следващите величествени химни. Вървяха и флейтисти, посветени на великия Сарапис^[34] — с извитите си тръби, издигнати нагоре към дясното ухо^[35], които изпълняваха напеви, приета в храма на техния бог; вървяха и множество прислужници, които съобщаваха да се даде път на свещеното шествие.

10. Тогава запристигаха тълпите, посветени в божествените тайни — мъже и жени от всякакъв ранг и възраст, облечени в блестящи

в чистата си белота ленени одежди; жените бяха намазали с благоуханни масла косите си, покрити с прозрачни покривала; гладко избръснатите глави на мъжете блестяха като земни звезди на великата религия; те издаваха с медни, сребърни и дори златни систри пронизителен звук. Най-после вървяха висшите служители на тайнството в своето бяло ленено облекло, препасано на гърдите и спускащо се чак до петите им, те носеха знаците за достойнството на най-могъщите богове. Първият от тях носеше лампа с блестяща светлина, тя не приличаше на нашите лампи, които мъждукат на вечерната трапеза — тази беше златна, във форма на лодка, с отвор по средата, през който излизаше много широко езикът на пламъка. Вторият бе също тъй облечен като първия. Той носеше във всяка ръка жертвеник, така наречения помощник, което име му дал промисълът на върховната богиня, която помага. Третият вървеше, като носеше високо палмова клонка от тънки златни листа и Меркуриевия жезъл^[36]. Четвъртият показваше символа на справедливостта — протегнатата лява ръка с разтворена длан — по природа тя е бавна, не е надарена нито с ловкост, нито с похватност и затова е по-способна да дава справедливост^[37], отколкото дясната; същият носеше и златен съд, закръглен във форма на гърда, из която се лееше мляко. Петият носеше златна веялка^[38], отрупана със златни клончета, а шестият — амфора^[39].

11. Веднага след тях се появиха и боговете, благоволили да пристъпват с човешки стъпки. Ето страшният Анубис, посредник между небесните и подземните богове, величествен, с лице ту мрачно, ту сияйно, издига високо своята кучешка глава; той държи в лявата си ръка жезъл, а в дясната разклаща зелено палмово клонче. Неговите стъпки следваше непосредствено крава, изправена на задните си крака^[40], олицетворяваща плодородието на всемайката богиня; нея носеше на раменете си един от свещенослужителите и леко и красиво пристъпваше под блажения товар. Друг носеше затворено сандъче, заключило в себе си тайната на великото учение.^[41] Трети държеше на гърдите си почитаното изображение на върховното божество: то не приличаше нито на домашно животно, нито на птица, нито на див звяр, нито дори на самия човек, но по мъдрия си замисъл, чиято

необикновеност дори подбуждаше към почит, бе неизразим символ на вярата, чието тайнство трябва да се крие в дълбоко мълчание. То бе направено от ярко блестящо злато по следния начин: представляваше изкусно извита урна с кръгло дъно, снабдена отвън с чудни египетски изображения; нейното устие, издигнато не много нависоко, завършваше с дълго стърчащо чучурче, от другата страна беше прилепена силно извита широка дръжка, на която във вид на кълбо седеше змия, издигнала издутата си люспеста шия^[42].

12. И ето дойде минутата за изпълнение на обещаните ми от милостивата богиня благоденствия. Приблужи се жрецът, който носеше определеното от съдбата спасение за мен. Той държеше в дясната си ръка, точно както гласеше божественото обещание, прекрасния систър на богинята и венец за мен — кълна се в Херкулес, венец заслужен: той щеше да ме изведе като победител от толкова тежки страдания, от толкова претърпени опасности в борба с жестоката съдба чрез промисъла на великото божество. Подбуден от внезапна радост, не се впуснах в бяг, страхувайки се да не би с внезапното нахлуване на четириногото животно да наруша спокойния ред на шествието; затова тихо и също като че ли с човешка стъпка бавно и постепенно, с наведено тяло, разбира се, като ми отваряше път народът по божия воля, малко по малко се промъкнах напред.

13. Жрецът, предупреден от нощното откровение — както наистина разбрах — и учуден от съвпадението на възложеното му поръчение, веднага спря, протегна доброволно дясната си ръка и поднесе венеца към моята уста. Тогава аз, разтреперан, със силно туптящо сърце, жадно хванах с уста венеца — а той блестеше с вплетените в него прекрасни рози — и го погълнах, нетърпелив да се осъществи обещаното ми. И не ме измами божественото предсказание: веднага падна от мен безобразното и животинско лице. Най-напред, разбира се, се смъкна грозната козина, после дебелината кожа се изтъни, огромният тлъст корем спадна, ходилата на краката от копита преминаха в пръсти, ръцете вече не ми бяха крака, но се изправиха за своите висши задължения, дългата и извита шия се скъси, устата и

главата се окръглиха, огромните уши се върнаха в предишния малък размер, зъбите, подобни на камъни, отново станаха човешки и което ме измъчваше най-много преди, опашката изчезна без следа! Народът се учуди, благочестивите хора се преклониха пред толкова очевидното доказателство за силата на най-великото божество, подобно на чудно съновидение; при вида на бързото превращение с гръмогласен и единен възглас издигнаха ръце към небето и прославиха голямото благодеяние на богинята.

14. А пък аз бях втрещен от прекомерно изумление и стоях мълчалив и неподвижен: поради преизпълнената ми от толкова неочакваната и велика радост душа не знаех с какво да започна най-напред и откъде да хвана началото на новия глас, от каква реч да се възползува сега възстановеният ми език и с какви, и с колко думи да се отблагодаря на толкова великата богиня за нейното благодеяние. Жрецьт, също тъй известен по божествен път за всички мои нещастия от самото начало, макар и сам да беше смутен от знаменателното чудо, по даден знак заповяда да ми се дадат ленени дрехи за покриване; защото, когато се смъкна от мене страшната магарешка обвивка, аз стоях с тясно свити бедра и със сплетени ръце и скривах, доколкото можех, голотата си с естествената моя завеса. Тогава един от свитата на свещенослужителите живо сне от себе си връхната туника и я наметна бързо на мен. Това като стана, жрецьт с мил поглед и, бога ми, проникнат от нечовешко изумление, така започна да ми говори:

15. — О, Луций, след много и различни, изпитани докрай мъки и след големите бури на съдбата ти идваш до спокойното пристанище на отдиха и най-после до олтара на милосърдието. Не бе ти от полза нито произхождението, нито рангът, нито образованието, с което се отличаващ; ти се подхлъзна със страстта на младата си възраст към робски сластолюбия и получи съдбоносно възмездие за нещастното си любопитство. Все пак сляпата съдба, като те подхвърли на най-страшни опасности, те изведе от неочакваното нещастие до сегашното блаженство. Нека отиде сега тя да буйствува с върховна ярост и да търси друга жертва за своята жестокост; защото за тези, които

величието на нашата богиня е призовало да посветят живота си в нейна служба, няма място за нещастна случайност. Какво постигна свирепата съдба с разбойниците, дивите зверове, робството, опасните пътувания и безкрайни лутания, с ежедневния страх от смъртта! Ти си приет вече под закрила от друга съдба, но разумна, която осветява дори останалите богове с блясъка на своята светлина. Приеми впрочем по-радостно изражение, отговарящо на тази твоя чиста външност сега: присъедини се към тържественото шествие на богинята-сиасителка с бодра стъпка. Нека видят безбожниците, нека видят и разберат своето заблуждение: ето, освободеният от предишните мъки Луций се радва на провидението на великата Изида и тържествува над своята съдба! Но все пак, ако искаш да бъдеш сигурен и по-укрепнал духом, запиши се в това свещено войнство, на което преди малко бе призован да дадеш клетва; посвети се още сега на нашето свещенослужение и си наложи ярема на доброволно подчинение. Защото, почнеш ли да служиш на богинята, още повече ще почувствуваш изгодата от своята свобода.

16. Пророкувайки така, почитаният жрец си пое трудно дъх и замлъкна. А пък аз се смесих в свещените редици, движех се напред и придружавах тайнството, известен на целия народ, прославен, показван с пръст и с кимания на глава — целият народ говореше за мене: ето този, когото божествената воля на всемогъщата богиня днес възвърна към хората. Щастлив е, бога ми, трижди щастлив е този: той поради невинността на предишния си живот и чрез вяра е заслужил такова преславно покровителство от небето; втори път роден по чуден начин, ще встъпи в пътя на свещеното богослужение.

Сред такива възкличания и сред шума на празничните пожелания и молитви тълпата постепенно приближаваше морския бряг на онова място, където предишния ден бях лежал във вид на магаре. Там сега по обичая разположихме свещените изображения на боговете и върховният жрец с пламтящи факли, с яйце и сира пречисти колкото може най-добре приготвения вече кораб, дело на майсторски ръце, пъстро изписан от всичките страни с египетски рисунки, и като произнесе от пречистите си уста най-тържествени молитви, освети го и го предаде на богинята. На блесналото платно на щастливия кораб

със златни букви беше извезано, че се подновява оброкът за ново щастливо плаване в открито море. Вече се издигна мачтата от загладен бор, величествено устремила във висините връх, просто приятно за гледане! Кърмата, покрита със златни листа, завършваше с извивка, подобна на шия на гъска;^[43] ярко блестеше и корпусът от полирано кедрово дърво. Тогава целият народ — както посветените, така и непосветените — поднесе кошници с ароматни треви и други подаръци от този вид и извърши възлияния с млечна смес отгоре над вълните; корабът се изпълни с щедри подаръци и с жертвени оброци за щастие, освободи се от котвените вериги и се отправи в морето с попътен и спокоен вятър. Когато беше вече на такова разстояние, че почти се скри от нашия поглед, носачите отново взеха свещените предмети, които всеки беше донесъл, и бодри поеха обратния път към храма; образува се както и преди чудна процесия.

17. Когато вече достигнахме самия храм, великият жрец, всички, които носеха свещените изображения, и тези, които по-рано бяха посветени във високото тайнство, влязоха вътре в светилището на богинята и разположиха там по обичая изображенията — като че ли одушевени. Тогава един от тях, когото всички наричаха писар, застана пред вратите и свика на събрание пастофорите^[44] — това бе името на тази свещена колегия; после възлезе на високото място и започна да чете в книга писани там молитви за благоденствието на императора, на сената, на коннишкото съсловие и на целия римски народ, за корабите и моряците и за всички, които са под властта на нашата държава, и накрая оповести на гръцки и по гръцки обичай откриването на сезона на корабоплаването. В отговор последва вик на народа, изразяващ пожелание тези думи да донесат сполука. След това, обзети от радост, гражданите, носейки в ръце свещени клончета от дървета^[45] и венчета, целуваха стъпалата на богинята, след което се разотидоха по своите домове. А пък аз не можех да се отделя нито на крачка от това място, а втрещен в изображението на богинята, си спомних моите предишни нещастия.

18. Пъргавата крилата мълга не беше се забавила на своите криле — веднага беше разказала навсякъде в родината ми за особената милост на божествения промисъл към мен и за моята забележителна съдба. Веднага приятелите ми, родените в къщи роби и всички, свързани с мен в близко родство по кръв, премахнаха траура за смъртта, който бяха приели при лъжливото известие за моята гибел; обзети от внезапна радост, всички бързаха при мен с различни подаръци, за да видят още веднага върналия се от подземния свят. Самият аз вече бях загубил надежда да ги видя, затова им се зарадвах и с удоволствие приех предложените ми дарове — всички мои близки се погрижиха да ме снабдят особено с това, което беше необходимо за сравнително доволен и сит живот.

19. Говорих поотделно с всеки един и им разказах за предишните мои бедствия и за сегашните радости и отново цялото си внимание с благодарност устремявах към богинята. Устроих си място вътре в храма и там уредих временното си жилище; посещавах богослуженията все още като частно лице, но не се различавах от жреците като постоянен почитател на великото божество. И нито една нощ, нито една почивка не премина, без да видя богинята и да получа от нея наставления: с честите свои свещени заповеди тя ме накара да приема посвещението в тайнствата, за което отдавна бях определен. Макар и да се подчинявах на страстното желание, все пак се въздържах поради свещен страх: ревностно откривах, че е трудна работата подчинението на свещеното тайнство, и ми се виждаше нелека задачата да съблюдавам обета на целомъдрие и въздържание, защото целият живот е изпълнен с някакви случайности и е нужна съобразителност и осторожност. Това обмислях в себе си и не зная как, макар и да бързах да приема посвещение, все някак отлагах изпълнението на това решение.

20. Една нощ ми се присъни върховният жрец: носеше нещо в пълния си skut и на въпроса ми какво е това и откъде е, отговори, че това са дялове от печалба, изпратени ми от Тесалия, и че моят роб, на име Кандид, се е завърнал оттам. Събудих се и дълго време

разсъждавах за това съновидение; при моите размишления се питах какво ли значи това, особено като знаех много добре, че никога не съм имал роб, наричан с това име. Но каквото и да предсказваше сънят, вярвах, че предлагането на дялове означава несъмнена печалба. Така, в трепетно очакване на някаква приятна изненада, изчаках утринното отваряне на храма; щом дръпнаха белоснежните завеси в страни, се обърнах с молба към светлото изображение на богинята; жрецът извърши богослужение, като обикаляше през всички олтари и произнасяше тържествени молитви и поръсваше с вода от извора^[46] във вътрешността на храма. Той изпълни всичко това по обичая и благочестивите служители на богинята започнаха да приветствуват появата на светлината^[47] и със силни викове известиха първия час на деня. И ето пристигнаха от Хипата робите, които бях оставил там от времето, когато Фотида ме уплете във фатални грешки; след като те узнали за моите приключения, доведоха със себе си моя кон, неведнъж вече преминавал от ръка на ръка; познали го по белега на врата и го откупили обратно. Аз се учудих тогава на съновидението си, толкова повече, че въпреки съпадението с богатото обещание чрез името на роба Кандид се е загатвало за коня ми, който беше бял на цвят.^[48]

21. След този случай аз още по-усърдно се заех с изпълнението на религиозните служби; надеждата за бъдещето ме поддържаше чрез сегашните ми благодеяния и от ден на ден все повече и повече проникваше в мен желанието да приема посвещение в тайнството; много често отивах с настоятелни молби при върховния жрец да ме посвети най-после в тайнството на свещената нощ. А той, разумен мъж, известен със строгите спазвания на религиозните обреди, кротко и ласкаво, както обикновено родителите уталожват неуместните желаниа на децата си, отклоняваше моята настойчивост и ме утешаваше и успокояваше в моето безпокойство с хубави надежди: богинята чрез някакъв знак определя деня, казваше той, в който някой ще се посвети; а жрецът, който трябва да извърши тайнството, се избира също по нейна воля, дори необходимите разноси по церомонията се определят с подобно предписание пак от нея. Затова — съветваше той — нека съблюдаваме всички правила и се въоръжим с голямо търпение; да се пазя от упорство и непослушание, да се старая

да избягна и двете крайности — повикан, да не се бавя, а без нареждане да не бързам. Наистина нямаше никой в числото на жреците толкова лишен от разсъдък или решен да се обрича на смърт, който би се осмелил без специално нареждане на богинята да извърши такова дръзко и безбожно дело и да се подхвърли на смъртна опасност; защото и ключовете за подземното царство, и опората за спасение са поставени в ръцете на богинята; та и самият ритуал представлява символично доброволна смърт и даден по божествена милост живот; при края на живота, вече на самия праг на последното издихание, се определят тия, които биха могли да запазят в мълчание великата тайна на тайнството. Обикновено богинята сама ги избира и чрез своя промисъл ги възобновява чрез повторно раждане и им дава възможност още веднаж да поемат пътя за своето спасение; следователно и аз също трябваше да следвам небесното знамение, макар да ми бе съвсем ясно, че съм отдавна призван и предназначен за щастливо богослужение чрез удостояване от великото божество; тъкмо затова трябваше да се въздържа повече от другите служители от непозволена и нечиста храна,^[49] за да достигна по-бързо до скритите тайнства на най-чистата вяра.

22. Така каза жрецът и моето послушание не се прекъсваше вече от нетърпение: отдаден на благосмирение, с усърдно мълчание аз отдавах ревностно с ежедневни служби почит към светите тайнства и не ме измами, нито измъчи дълго време с отлагане спасителната благост на могъщата богиня. В една тъмна нощ със съвсем не тъмни заповеди тя ясно ми напомни, че е дошъл дългоочакваният от мене ден, в който ще изпълни съкровено ми желание, съобщи ми и какви разноски трябва да направя за изкупителното молебствие и че за изпълнение на свещените обреди се определя самият Митра — върховният жрец, с когото ме свързва, както казваше тя, някакво божествено родство на звездите.^[50]

Възрадвах се в душата си от тия и подобни на тях благоприятни наставления на върховната богиня. Още не бе пукнала зората и аз се бях отърсил от съня. Веднага се отправих към жилището на жреца и го срещнах точно когато излизаше от дома си. Поздравих го, изравних се с него и още по-настоятелно от друг път реших да искам посвещение,

вече като негово задължение. Но той, щом ме видя, веднага пръв заговори:

— О, Луций, щастлив и блажен си ти, теб те удостои великата милост на божеството толкова много! Как сега стоиш спокоен и защо се бавиш? Ето, настъпи за теб отдавна жадуваният ден, в който по божественото повеление на многоименната богиня ще те въведе чрез тези мои ръце в пречистите тайни на светото богослужение! — Прелюбезният старец сложи десницата си на моето рамо и веднага ме отведе към вратите на многообширния храм; след като изпълни тържествения ритуал на отварянето на храма и като извърши утринното жертвоприношение, той изнесе от вътрешността на светилището някакви книги, написани с неразбираеми букви; върху тях изображения на всякакъв вид животни^[51] предаваха съкратено литургически формули или пък преплитащи се чудно чертици, всевъзможни възлести колелца^[52] скриваха тайния смисъл на четенето от суетното любопитство. От тези книги той ми прочете какво трябваше да бъде подготвено за посвещението.

23. Веднага старателно и щедро бе закупено всичко, което трябваше за обряда, било от мен, било от моите другари. Настъпи вече времето, както бе казал жрецът, и той ме въведе, обкръжен от свещено войнство, в близките бани; там след обичайното измиване призова милостта на боговете и най-грижливо ме поръси с очистителна вода и отново ме въведе в храма. Вече две трети от деня бяха изминали: той ме постави пред самите нозе на богинята и пошепна нещо тайно, което беше по-хубаво и от думите; пред всички свидетели ми поръча десет дни непрекъснато да се въздържам от желание за ядене, да не ям месо и да не пия вино. След като изпълних по обичая цялото това нареждане, вече настъпи денят, определен за посвещението, и слънцето, накланяйки се, докара вечерта. Тогава от всички страни се стекоха тълпи народ и по стар обичай всеки ме удостои с подарък в знак на почит. След това се отстраниха далече всички непосветени и жрецът ме облече в ленена дреха, и то свършено нова, хвана ме за ръка и ме отведе в светая светих на храма.

Може би, усърдни читателю, ти силно би искал да знаеш какво се е говорило след това, какво е станало! Аз бих ти казал, ако беше

позволено да се каже, и ти би узнал, ако беше позволено да се чуе. Но еднаква вреда биха си навлекли и ушите, и езиците за такова дръзко любопитство. Ако пък те е обзела благочестива жажда за познание, все пак не бива да те мъча повече. И така, слушай и вярвай, че това е истина. Пристъпих до границата на смъртта, пристъпих прага на Прозерпина и отново се върнах, преминавайки през всички тайнства; посред нощ видях слънце, сияещо в блестяща светлина, пристъпих лично пред подземните и небесни богове и отблизо им се поклоних. Ето аз ти разказах това, което, макар и да си чул, все пак е необходимо да не го знаеш.

И така, ще ви разкажа това, което единствено може да се открие, без да наруша тайната пред непосветените слушатели.

24. Настана утро. Бяха завършени тържествените богослужения и аз тръгнах напред, облечен в дванадесет свещени дрехи.^[53] Аз мога да говоря за тази част от религиозния обред без всякакво ограничение, тъй като това можаха да видят множеството присъстващи. И така, подчинявайки се на поръчението, аз се възкачих на дървената площадка сред храма пред статуята на богинята. Биеше на очи блестящата ми дреха, чудно изписана; на гърба ми от раменете се спускаше чак до глезените скъпа хламида. Откъдето и да ме погледне човек, привличах окото с разноцветни изображения на животни; от едната страна — индийски дракони, от драгата — хиперборейски грифони^[54], създадени от друг; спят във вид на крилати птици. Тази дреха посветените наричаха олимпийска. В дясната ръка държах бухнал в пламъци факел и главата ми беше обиколена с красив палмов венец, чиито лъскави листа се издаваха навън като лъчи. Внезапно завесата се дръпна и украсен като слънце, се изправих — сякаш статуя пред очите на народа. След това тържествено отпразнувах деня на своето духовно раждане, като устроих изобилно и весело пиршество. И на третия ден бяха подновени същите церемонии, а свещената трапеза според обичая бе завършек на моето посвещение. Бавейки се няколко дни там, аз се наслаждава от неизказано удоволствие да съзерцавам свещеното изображение. Бях свързан с чувство на благодарност за неизмеримата милост, но най-после, по напомняне на богинята, ѝ отдадох благодарност, разбира се, недостатъчна, но все пак

съответстваща на моите скромни сили; и започнах да се приготвям за връщане в къщи най-сетне, след като с мъка се откъснах поради породената у мен гореща привързаност да ѝ служа. И ето застанах още веднъж пред погледа на богинята, притиснах лице о нейните нозе, дълго време проливах сълзи и с глас, често прекъсван от ридания, преглъщайки думите си, заговорих:

25. — О, наистина свещена и вечна спасителко на човешкия род, постоянна застъпница на смъртните, ти, която се явяваш като нежна майка в бедите на нещастните, ти нямаш нито ден почивка и дори кратък миг не преминава без твоите благодеяния; дори и по море и на суша ти покровителствуваш хората, простираш спасителна десница в бурите на живота, с нея ти разплиташ дори трудно завързаните нишки^[55] на съдбините и укротяваш вихрите на съдбата и вредните набези на звездите. Тебе те почитат небесните богове, на тебе се кланят подземните богове, ти движиш вселената, запалваш слънцето, управляваш света, тъпчеш Тартара. Теб слушат звездите, край тебе преминават времената, радват ти се божествата, на теб служат стихииите. Под твоя знак пламват огънове, сгъстяват се облаци, поникват семена, израстват пъпки. От твоето величие се страхуват птиците, които летят по небето, дивите зверове, скитащи в планините, змиите, криещи се в земята, чудовищата, плуващи по моретата. Беден е моят ум, за да ти отдам възхвала, незначително е моето състояние, за да ти се отблагодаря с жертви, липсват ми думи, с които да изразя чувствата си, родени в името на твоето величие, липсват ми хиляди уста и също толкова езици и неуморна реч вовеки веков! Все пак аз ще се постарая да изпълня единствено това, което е достъпно за човек благочестив, но беден: твоя божествен лик и пресвята божественост аз ще скътам в глъбините на сърцето си, пазейки ги запечатани завинаги там.

Като се помолих по такъв начин на върховната богиня, прегърнах жреца Митра — вече мой баща, обсипах го с много целувки и поисках прошка, задето не можех да му се отблагодаря както трябва за неговите толкова големи благодеяния.

26. Дълго време му изказвах своята благодарност, а най-последно се разделих с него с намерение да посетя моя дом след толкова голямо отсъствие. Подир няколко дни, по внушение на великата богиня, си събрах багажа, качих се на кораб и се отправих направо за Рим и без трудности, поради попутния вятър, много бързо пристигнах в пристанището на Август^[56]. Тръгнах оттук с кола и стигнах привечер до свещения град точно когато приближаваше денят на декемврийските иди^[57]. И от този момент нататък главната ми длъжност бе да се моля всекидневно на богиня Изида, която се почиташе с върховно благоволение под името Изида от Марсово поле заради разположения там храм^[58]. Аз бях най-усърден неин почитател — наистина пришелец за храма, но свой за култа ѝ.

И ето, след като великото слънце премина целия кръг на зодиака и изпълни една година, моята почивка отново се прекъсна от грижа за благодетелното божество и отново и отново ми се напомни за тайнствата и бденията. Чудех се, какво замисля богинята, какво крои? И как да не се чудя, когато смятах, че отдавна вече съм напълно посветен!

27. Докато мислех върху тези тревоги на моята съвест отчасти със своя ум, отчасти съветвайки се с посветени, аз узнах съвършено неочаквано за себе си нещо ново: че съм наистина посветен, но само в тайнствата на богинята, а не съм още посветен в тайнствата на великия бог и върховен баща на боговете, непобедимия Озирис^[59]; защото, макар да бяха свързани по същество тези две учения и тези две божества тясно помежду си, все пак в посвещението те твърде много се различаваха; ето защо би трябвало да разбера и почувствувам, че съм призван да бъда служител също и на великия бог.

Работата не остана дълго време в неизяснено положение. На следващата нощ в съня си видях някакъв жрец, наметнат в одеяние — той носеше тирс^[60] и бръшлян и нещо, което трябва да премълча^[61]; всичко това постави пред моите лари, седна на моя стол и ми съобщи да приготвя обилна свещена трапеза. Той ми даде възможност да го позная по някакъв знак — имаше на лявата пета малко изкривяване, така че при ходене леко се накланяше напред. След като ми бе показана толкова ясно волята на боговете, вдигна се цялата мъгла от

съмнения и веднага след утринните молитви на богинята започнах да наблюдавам с голямо внимание отделните жреци дали няма у някого от тях подобна походка като тази в съня. И очакванията ми се оправдаха: веднага забелязах един от пастофорите — не само с доказателство на крака, но и цялата му външност точно съвпаднаше с нощното видение. Наричаха го, узнах след това, Азиний Марцел^[62], име, съвсем не чуждо на моите превращения.

Без да се бавя, веднага отидох при него; сам той знаеше за предстоящия ни разговор, тъй като бе предупреден вече от по-рано с подобно наставление, и то свише. Защото и нему се присънило в последната нощ, докато поставял венци на великия бог...^[63] и от неговата уста, която изрича съдбата на всеки един поотделно, той чул, че ще му бъде пратен мадавренец^[64], но много беден, над когото веднага трябва да извърши свещени обреди; тъй било по неговия божествен промисъл — този, който се посвещава, да се прослави в своята професия, а този, който посвещава, да получи голямо възнаграждение.

28. По такъв начин бях определен за божествено посвещение, а се бавех — въпреки желанието си — поради липса на средства. Малкото пари от моето наследство бяха изразходвани за пътуването, пък и издръжката и столичния град значително превиши разходите ми от тези дни, когато бях в провинцията. И така, страшната беднотия ми препречваше пътя, а пък внушението на божеството постоянно ме притискаше — също както в старата поговорка: измъчвах се, поставен между чук и наковалня.^[65] Все по-често и по-често ме подбуждаше божеството и изпаднах в много голямо смущение, та накрая реших и разпродадох своя запас от дрехи и едва-едва събрах потребната сума. А това особено ми бе напомняно.

— Нали ти — казваха ми, — ако замислиш някоя работа, за да постигнеш удовлетворение, не би пожалил никак своите дрехи: сега, когато имаш намерение да пристъпиш към такъв тържествен обред, ще се бавиш ли да се предадеш на нищетата, за която не ще се разкаеш?

И така, всичко беше приготвено в достатъчно количество; отново десет дни не вкусих животинска храна, отгоре на това си остригах главата и накрая, просветен от нощни мистерии на върховния бог, с

пълно доверие се предадох на светите обреди на тази родствена моя религия. Тази работа даде на мен, изгнаника, не само голяма утеха, но също ми достави значителни средства за препитание. И как не? Носен от попътния вятър на успеха, аз поспечелих малко като адвокат, като водех делата на езика на римляните.

29. И ето, след известно време, неочаквано и за мое голямо учудване, отново се раздаде гласът на боговете и ме накара трети път да приема посвещение; обезпокоен, и то не от лека грижа, пък и твърде много развълнуван, сам със себе си проведох усилен размишления: накъде се устремява това ново и нечувано намерение на небесните богове, какво още е останало неизпълнено от ритуала, след като на два пъти вече съм се подхвърлял на посвещение. „Разбира се — говорех си аз, — и единият, и другият жрец са допуснали някаква грешка или пък не са изпълнили нещо.“ И, бога ми, вече започнах да се съмнявам в тяхната добросъвестност. От тези неспокойни мисли ме изведе, както буйствувах, като че ли засегнат от безумие, едно нощно видение, което спокойно ми даде божествено прорицание.

— Нищо няма — ми бе казано — в това, че много пъти си приел посвещения, може би нещо по-рано да е пропуснато. Не се плаши! Тези доказателства на постоянното божествено благоволение към тебе приеми горд, радвай се, че три пъти ще изпълниш това, което на другите се позволява едва веднъж! От този брой^[66] посвещения ти трябва заслужено да черпиш увереност в своето вечно блаженство. А твоето бъдещо посвещение е необходимо твърде много, като си припомниш сега това само, че дрехите на богинята, която ти носи на раменете си в провинцията, трябва да си лежат в оня храм, където ги положи; в Рим ти не можеш с тях да участвуват при тържествени богослужения, нито дори, ако имаш нареждане, ще ти бъде възможно да се покажеш в онази блажена дреха! И така, нека ти бъде всичко за щастие, успех и спасение; с радост на душата пристъпи отново пак в посвещение по волята на великите богове.

30. Така великата богиня чрез това съновидение ми извести и ме посъветва какво трябва да направя. Веднага, без да отлагам и да

подхвърлям работата на излишно протакане, аз съобщих на моя жрец какво съм видял; поех върху себе си бремето на въздържане от месна храна и по вечния закон на предписанията доброволно увеличих десетдневния срок; не жалех разноските, готвех се за посвещение и се ръководех повече от пламъка на моето благочестие, отколкото от размера на доходите си. И, бога ми, не пожалих, ни труд, ни средства и защо не! Чрез щедрия промисъл на боговете вече си изкарвах достатъчно приходи от съдебните процеси. Най-послед след няколко дни богът на боговете, по-могъщ от могъщите, най-върховният от върховните и най-великият от великите — всемогъщият Озирис, непреобразен в някакъв чужд образ, а лично в собствения си божествен лик, ме удостои и почете със своето явяване. Каза ми, че аз непрекъснато ще продължавам своите славни занятия в съда и да не се страхувам от клюките на недоброжелателите, които клюки пораждаше моето старателно трудолюбие и ученост. И за да не се смесвам с останалата тъпа посветени и за да служа нему, той ме взе в колегията на своите пастофори, дори ме назначи за един от петгодишните декуриони^[67]. Отново си обръснах главата и без да се прикривам или покривам плешивостта си, напротив, като я показвах открито, поех с радост длъжността си в тази стара, основана по времето на Сула^[68], колегия.

[1] Религиозният синкретизъм е едно от характерните явления в идеологията на късната античност. Функциите на отделните богове се обединяват и се приписват на едно или две върховни божества — в нашия случай това са египетските Изиди и Озирис. Луна (Селене) също се е смятала за една от върховните богини. ↑

[2] Седморката е свещена не само за питагорейците, но и за много други религии и мистически учения. Много примери за това дава Библията. ↑

[3] На лат. *Regina coeli* — небесна царица — така християните наричат Богородица. Изиди с младенеца Хор на ръце била един от първообразите на божата майка. ↑

[4] Вярвало се, че до това време, когато Церера научила хората на земеделие, храната на смъртните се състояла от жълъди. ↑

[5] Сестра на Феб (Аполон) — бога на слънцето, е Артемида. Смятали я и за покровителка на родилките. Главен център на нейния

култ бил гр. Ефес в Мала Азия. ↑

[6] Прозерпина по-късно е отъждествявана с Хеката, която е била представяна с три лица. ↑

[7] Прозерпина (Персефона) сравнявали с Хеката, владетелка на призраците и на злите духове. Нощем тя обикаляла и кучетата със страшен вой известяват нейното приближаване. ↑

[8] Като Артемида, богиня на лова; на нея били посвещавани отделни горички. ↑

[9] Тук молитвата е отправена към луната (Луна, Селене). ↑

[10] Луната се смятала за източник на нощната роса. ↑

[11] Поради това, че божеството е имало много имена и истинското му име често не се знаело, такава уговорка при една тържествена молитва е необходима. ↑

[12] Житните класове и драконите са атрибути на Церера. ↑

[13] Многоцветни одежди — символ на многостранната ѝ власт; черният плащ — емблема на Луната, на Прозерпина или на Церера. ↑

[14] Виж бележка 56 към II книга. ↑

[15] Кораб — свещен символ на Изида, тъй като тя била богиня на морето и покровителка на мореплавателите; символизира също и разливането на Нил. ↑

[16] Палмовата клонка е символ на победата. ↑

[17] Намеква се за легендата, предадена от Херодот (II, 2); две новородени деца, откърмени от кози, изолирани от хората, произнесли първата си дума бекос — хляб по фригийски. Оттук изкарвали фригийците най-стария народ на земята. ↑

[18] *Песинунт* — древен град в Мала Азия, център на култа на Кибела. ↑

[19] Древните смятали, че жителите на Атика не били преселници от други места, както било останалото население на Гърция. ↑

[20] Минерва (Атина) Кекропска — по името на Кекропс — основател и пръв цар на Атина. Тя била покровителка на гр. Атина. ↑

[21] Жителите на Крит се славели с точната стрелба с лък. ↑

[22] В латинския текст Диана Диктина — критската Артемида; идва от гръцката дума диктюон — мрежа, защото ѝ приписват изобретението на рибарската мрежа. ↑

[23] В Сицилия се говорело на местен език, на гръцки и на латински език. ↑

[24] Така наричали Немезида — богинята на справедливото възмездие, по името на храма ѝ в атическото селище Рамнут. ↑

[25] Западни етиопци. ↑

[26] Древен народ, населяващ днешен Афганистан, или пък според други — африканки. ↑

[27] Първоначално Изида е египетска богиня, олицетворяваща плодородието на Нилската долина, след това богиня на луната. След като култът ѝ се разпространил извън пределите на Египет, тя обединила функциите на най-различни божества, та накрая се почитала вече като върховна богиня на вселената. ↑

[28] Розата е свещено цвете на Изида. ↑

[29] *Ахеронт* — река в подземното царство, преносно — самото подземно царство. ↑

[30] *Елисейски поля* — място за душите на праведните хора. ↑

[31] Те били изплитани от листата на палма, от влакната на растението папирус, от върбови кори или дори от слама. ↑

[32] Виж бележка 36 към I книга. ↑

[33] Виж бележка 21 към VII книга. ↑

[34] *Сарапис* или *Серапис* — египетско божество, сравнявано с Озирис, Зевс, Плутон и Асклепий, с широко разпространен култ и с много привърженици. ↑

[35] Мундщукът на този инструмент бил отстранен. При свирене с него го изправяли нагоре така, че краят му допирал до ухото. ↑

[36] Емблема на Анубис, който отвеждал душите на умрелите в подземното царство. Той бил сравняван с Хермес (Меркурий). Палмата у египтяните била емблема на астрологията и магията. ↑

[37] Ръка с разтворени пръсти — символ на справедливост, юмрук — на насилие; за египтяните ръката е била емблема на плодородие на богинята-майка, затова един и същи жрец носи и ръка, и майчина гърда, напълнена с мляко. ↑

[38] Символ на плодородие и на чистота. ↑

[39] Амфора с чиста вода, посветена на Нил и на Озирис, съпруг на Изида, която разделяла с него върховната власт над света. ↑

[40] В образа на крава почитали древноегипетската богиня Хатхор, сравнявана с Изида. ↑

[41] Не се знае какви свещени предмети са били затворени в това сандъче (кутия). ↑

[42] Символ на съединение на Изида (в образа на змия) с Озирис. ↑

[43] Кърмата на кораба завършвала с украшение във форма на гъша глава. Тук гъската е и свещена птица на Изида. ↑

[44] Така гърците наричали египетските жреци, които носели изображенията на боговете на процесиите. ↑

[45] Тоест лавър, мирт, маслина. ↑

[46] Сравни пример 39 към същата книга. ↑

[47] Утринна молитва към Озирис като бог на слънцето. ↑

[48] На лат. *Candidus* — блестящ, белоснежен. ↑

[49] Посветените в тайнството на Изида не могли да ядат месо от някои животни. ↑

[50] Връзката на култа към Изида с астрологията е явна. Понеже била господарка на небесните светила и управлявала тяхното движение, тя можела да влияе и върху съдбата на човека. ↑

[51] Тоест египетски йероглифи. ↑

[52] Според някои опростено народно писмо, така нареченото демотическо писмо. ↑

[53] Числото 12 — вероятно дванадесетте знака на Зодиака. ↑

[54] Митологическата страна на хиперборейците (до тях не достигал хладният вятър Борей, буквално — отвъд Борей) била някъде на север, на края на света. ↑

[55] Според митологията парките, трите богини на съдбата, изпридали нишките на живота. ↑

[56] Тоест Остия — в устието на Тибър, морско пристанище на Рим. ↑

[57] Тоест 12 декември. ↑

[58] *Isis Campenis* според *Campus Martius*, Марсово поле, до Рим.

↑

[59] Виж бележка 39 към същата книга. ↑

[60] *Turc* — жезъл, увит с бръшлян и с лозови листа, на върха с борова шишарка; бръшлянът като емблема на Дионис — също сравняван с Озирис. ↑

[61] Нещо увито в плат — магия, тайнство. ↑

[62] От лат. *asinus*, магаре. ↑

[63] Тук текстът е повреден. ↑

[64] *Мадаура* (сега Мдауруш) — родното място на Апулей, в Южна Нумидия (Африка). ↑

[65] Буквално „между жертва и камък“. При сключване договор се заколвала свиня с каменен нож и жрецът казвал: „Народ, който първи наруши договора, да бъде поразен от Юпитер, както аз поразявам свинята с този камък“, тоест нарушителят на свещения договор трябвало да бъде умъртвен. ↑

[66] Друго символично число — мистическа тройка; има го и в обикновената реч — трижди блажен. ↑

[67] Тоест началник на група жреци, избран през пет години. ↑

[68] Тоест от началото на I в, пр.н.е. ↑

Издание:

Апулей

Златното магаре

Римска

Четвърто издание

Превели от латински: Георги Батаклиев и Петър Радев

„Народна култура“, София 1984

Редакционна колегия: Георги Михайлов Анна Николова Богдан
Богданов

Отговорен редактор: Иван Генев

Apuleius, Metamorphosen oder der Goldene Esel
Text mit Übersetzung, herausgegeben von R. Helm
© Akademie-Verlag, Berlin 1961

Apulei Metamorphoses
E lingua latina in bulgaricam traduxertmt (© Georgi Batacliev et
Petar Radev

Prologura scripsit © Bogdan Bogdanov

Editio Narodna cullura

Serdicae MCMLXXXIV

Литературна група — ХЛ. 04 9536622411/5571-11-84

Редактор: Георги Михайлов

Оформление: Николай Пекарев

Рисунка: Иван Тодоров

Художник-редактор: Стефан Десподов

Технически редактор: Ставри Захариев

Коректор: Людмила Стефанова

Дадена за набор януари 1984 г.

Подписана за печат март 1984 г.

Излязла от печат юли 1984 г.

Формат 84×108/32

Печатни коли 18,50.

Издателски коли 15,54.

УИК 14,78

Цена 1,71 лв.

ДИ „Народна култура“

ДПК „Димитър Благоев“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.